S P A T, E.

M A L E I S C H E T A A L.

Overzicht der Grammatica.

Gen.

000-6521860
011252718O
Pp 302.150

XXXII, 932
no 1

MALEISCHE TAAL.

EERSTE STUK:

Overzicht der Grammatica.

DOOR

C. SPAT,

Eerste-Luitenant der Infanterie,
Leeraar aan de Koninklijke Militaire Academie.

TE BREDA,
TER DRUKKERIJ VAN BROESE & COMP.,
VOOR REKENING VAN DE
KONINKLIJKE MILITAIRE ACADEMIE.

1900.

BATAVIAASCH GENOOTSCHAP
VAN
KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN.

PERPUSTAKAAN NASIONAL RI.
Tanggal : 17 Juni 2013
No. Induk : 73145/PN-MUSEUM/'13
BIB - ID :
Beli / Hadiah : Ex. Museum

INHOUD.

				Bladz.
Inleiding	§	1—	§ 7	3.
Hoofdstuk I. Klankleer	§	8—	§ 29	9.
Consonanten	§	10—	§ 13	13.
Vocalen	§	14—	§ 18	17.
Klankwijziging	§	19—	§ 23	21.
Lettergrepen	§	24—	§ 26	24.
Klemtoon	§	27		25.
Vreemde woorden	§	28		26.
Hoofdstuk II. Het Schrift	§	30—	§ 57	29.
Consonanten	§	33—	§ 37	31.
Vocalen	§	38—	§ 42	36.
Regels voor de spelling	§	43—	§ 48	38.
Arabische klank- en andere orthographische teekens	§	49—	§ 57	43.
Tabellen				48.
Hoofdstuk III. Verdeeling in woordsoorten	§	58—	§ 63	56.
Stam- en afgeleide woorden	§	59—	§ 63	58.
Hoofdstuk IV. Het Zelfstandig Naamwoord	§	64—	§ 95	60.
Samengestelde substantieven	§	65—	§ 68	61.
Geslacht	§	69		65.
Getal	§	70—	§ 71	65.
Naamval	§	72		66.
De afgeleide substantieven	§	73—	§ 95	67.
Met het suffix *an*	§	73—	§ 75	67.
Met het praefix *ka* en het suffix *an*	§	76—	§ 79	69.
Met het praefix *pĕ*	§	80—	§ 86	73.
Met het praefix *pĕ* en het suffix *an*	§	87—	§ 95	78.
Hoofdstuk V. Het Bijvoegelijk Naamwoord	§	96—	§ 114	83.
Over de plaats van het adjectief	§	100—	§ 104	85.

		Bladz.
Trappen van vergelijking	§ 105—§ 114	89.
HOOFDSTUK VI. Het Telwoord. . . .	§ 115—§ 136	94.
Over het gebruik en de plaats van het telwoord	§ 122—§ 136	98.
HOOFDSTUK VII. Het Voornaamwoord.	§ 137—§ 179	106.
Het persoonlijk voornaamwoord . . .	§ 138—§ 146	106.
Het bezittelijk voornaamwoord. . . .	§ 147—§ 153	114.
Het wederkeerig voornaamwoord. . .	§ 154—§ 156	118.
Het aanwijzend voornaamwoord . . .	§ 157—§ 167	120.
Het vragend voornaamwoord	§ 168—§ 171	127.
Het betrekkelijk voornaamwoord. . .	§ 172—§ 178	129.
Het onbepaald voornaamwoord . . .	§ 179	134.
HOOFDSTUK VIII. Het Werkwoord . .	§ 180—§ 285	139.
Stammen en afgeleide woorden . . .	§ 182—§ 185	140.
Transitief en intransitief.	§ 186	142.
Over *âda* en *djâdi*.	§ 187—§ 188	143.
Over den vorm der verbale afleidingen met *mĕ*, *bĕ*, *tĕ* en *pĕ*.	§ 189—§ 195	145.
De achtervoegsels *kan* en *i*.	§ 196—§ 211	149.
Het werkwoord zonder voorvoegsel . .	§ 212—§ 219	157.
Over den *mĕ*-vorm	§ 220—§ 230	161.
Over den *bĕ*-vorm.	§ 231—§ 240	171.
Over den *di*-vorm.	§ 241—§ 252	179.
Over den *tĕ*-vorm.	§ 253—§ 259	188.
Over den vorm *ka . . . an*	§ 260—§ 263	192.
Over den *pĕ*-vorm en secundaire stammen.	§ 264—§ 267	195.
Over de verdubbeling	§ 268—§ 270	199.
Tijden en wijzen	§ 271—§ 279	201.
Over de plaats van subject en object ten opzichte van het werkwoord . . .	§ 280—§ 285	207.
HOOFDSTUK IX. Het Bijwoord	§ 286—§ 295	211.
Bijwoorden met het praefix *sĕ*. . . .	§ 287	211.
Over de plaats van het bijwoord. . .	§ 288	213.
Bijwoorden van hoedanigheid. . . .	§ 289—§ 291	213.
Bijwoorden van tijd	§ 292	215.
Bijwoorden van plaats	§ 293	220.
Bijwoorden van nadruk.	§ 294	222.
Bijwoorden van voorstellingswijze. . .	§ 295	227.
HOOFDSTUK X. Het Voorzetsel. . . .	§ 296—§ 302	231.
HOOFDSTUK XI. Het Voegwoord . . .	§ 303—§ 305	238.
HOOFDSTUK XII. Het Tusschenwerpsel.	§ 306	246.

VOORREDE.

De menschen, die hunne taal gemaakt hebben tot wat zij is, zijn niet te werk gegaan naar een vooraf beraamd plan. Veelal handelden zij onbewust; wel is waar, door moeder natuur gedreven, zekere regelmaat volgende, doch zich daarbij slechts zelden rekenschap gevende van de beweegredenen, die hen leidden.

Zoo schiep elk volk met zijn taal meer of min onbewust de daarbij behoorende grammaticale regels.

De verzameling van deze regels, de grammatica, geeft ons niet de taal *te aanschouwen; zij toont ons slechts het geraamte van het gebouw.*

De grammatica kan ons leeren hoe het gebouw opgetrokken is, hoe de deelen in elkaar passen en elkander steunen; maar een beeld van het geheele gebouw geeft zij niet. Alleen met behulp der grammatica leert men de taal *geenszins.*

Hij die een andere taal dan zijn moedertaal wil leeren, met het doel haar in het practische leven te gebruiken, moet die taal hooren, en nazeggen wat hij heeft gehoord; hij moet oor en tong gewennen aan de hem vreemde klanken. Doet hij dit genoeg, dan zal hij die klanken leeren spreken en verstaan, ook zonder de hulp der grammatica.

Indien hij echter slechts nu en dan die klanken hoort, en slechts bij uitzondering daarin zijn gedachten mededeelt aan anderen, zoodat een groot tijdsverloop noodig is alvorens tong en oor voldoende zijn geoefend, dan vormt de grammatica een niet te versmaden middel om het doel spoediger te bereiken. Dan toch moet het oog in niet geringe mate de andere zintuigen bijstaan; dan moet er gelezen worden en het gelezene moet worden begrepen. Zelden of nimmer behoeven daartoe geheele hoofdstukken of bladzijden van de grammatica van buiten te worden geleerd. Het boek, dat de regels van de spraakleer bevat, moet de vraagbaak zijn, die inlichtingen geeft op vragen omtrent klankleer, woordvorming en woordvoeging, en ook dan wanneer het gelezene, ondanks de hulp van het woordenboek, niet wordt begrepen.

Zoo is dan ook dit boek in de eerste plaats bestemd om geraadpleegd te worden bij het bestudeeren van de verschillende vertaaloefeningen, welke in het 2de stuk zullen voorkomen.

Dat de grammatica verschijnt vóór het leesboek — een volgorde, die schijnbaar met bovenstaande denkbeelden in strijd is — heeft een goede reden. Het is de bedoeling in dat leesboek telkens naar paragraphen der grammatica te verwijzen, ten einde voor de gebruikers van dat werk het naslaan zoo gemakkelijk mogelijk te maken.

De opdracht, een cursus samen te stellen ten gebruike bij het onderwijs in de Maleische taal, was mij zeer welkom, daar zij mij de gelegenheid bood mede te werken tot verbreiding in ruimer kring van nieuwere denkbeelden omtrent de hoofdpunten der Maleische grammatica. Aan de vakmannen is het wel bekend van wien de theorie over het Maleische verbum, zooals deze in dit boek wordt voorgestaan, afkomstig is. Bovendien is aan het begin van het betrokken hoofdstuk vermeld, dat het vaderschap van die theorie toekomt aan Dr. A. A. Fokker, *Leeraar aan de Handelsschool te Amsterdam, Privaat-Docent aan de Amsterdamsche Universiteit, enz. Hem betuig ik mijn dank voor de groote moeite, welke hij zich in het belang van mijn arbeid heeft getroost.*

Zij die destijds mijn artikel in de Indische Gids — »Een nieuwe theorie van de Maleische spraakleer" — gelezen hebben, kunnen uit dit boek bemerken, dat ik sedert het schrijven van genoemd artikel tot een ander inzicht ben gekomen omtrent de verba met het praefix di.

Met Fokker *acht ik den* di*-vorm niet uitsluitend passief, en meen ik, dat het Maleisch geen* formeel *onderscheid tusschen actief en passief kent. Men make hieruit niet de gevolgtrekking, als zoude het Maleisch geen passief hebben; die bewering ware dwaasheid.*

Ik vlei mij niet die nieuwere denkbeelden in achterstaande hoofdstukken zoo helder te hebben verklaard, dat vele aanhangers van een andere leer, na kennismaking met dit werk, hunne meening zullen wijzigen. De voorstanders van het Subjectief (Grammaticaal) Passief konden voor het meerendeel noch door Fokker *zelf, noch door het scherpe en heldere betoog van* Mr. Dr. H. J. E. Tendeloo *gebracht worden tot prijsgeving van hunne meening. Het is jammer dat in de taalwetenschap zoo uiterst zelden een positief zeker bewijs kan worden geleverd, dat alle verdere onzekerheid uitsluit.*

Toch wil ik mij de aangename gedachte niet ontzeggen er misschien in geslaagd te zijn, de twijfelaars aan de juistheid der oudere theorie in hun twijfel te sterken; en een enkele, die onbevooroordeeld de beide theorieën met elkander vergelijkt, te brengen tot twijfel aan de waarheid van hetgeen langen tijd algemeen over het Maleische verbum werd geleerd.

Thans nog een enkel woord over de verdeeling en bewerking van de stof.

Telkens waar het noodig werd geoordeeld, is bij de bespreking der verschillende woordsoorten een gedeelte van de syntaxis gegeven. Een dergelijke verdeeling lijkt mij, bij de behandeling van de grammatica eener taal zonder flexie, de meest eenvoudige.

De voorbeelden zijn op enkele na — als bijv. roemah itoe bĕsar, e.d., die men wel voor onverdacht Maleisch zal willen houden — genomen uit de literatuur, voornamelijk uit de Pĕlâjâran Abdoellah *en uit de auto-biographie van denzelfden schrijver; terwijl een paar voorbeelden werden overgenomen uit de spraakleer van* D. Gerth van Wijk *en uit geschriften van* Dr. Tendeloo, *welke schrijvers beiden hunne voorbeelden trouwens geput hebben uit goede Maleische werken.*

Hoe er ook op de taal van Abdoellah *moge zijn gesmaald, ik blijf zijn geschriften rekenen onder de beste der Maleische literatuur; zijn stijl nadert meer dan die van andere geschriften den korten, bondigen spreektrant, zoodat* Abdoellah's *werken een frischheid en levendigheid bezitten, welke de meeste — zoo niet alle — andere prozawerken missen.*

Bij de vertaling der voorbeelden moest meermalen eenig geweld worden gepleegd aan de Nederlandsche taal, ten einde den Maleischen zinsbouw beter te doen uitkomen.

Bij de transscriptie heb ik getracht, zonder een geheel phonetisch schriftsysteem te gebruiken, zooveel mogelijk de juiste uitspraak weer te geven; dus moest ik mij dikwijls geheel losmaken van de spelling in Arabisch schrift. Voor de slot-kâf gebruikte ik het teeken ›, in de hoop zoodoende te voorkomen, dat de Maleisch-studeerenden deze sluitletter uitspreken als onze k.

Ten slotte richt ik tot alle belangstellenden het verzoek, mij hunne op- en aanmerkingen, welke van nut kunnen zijn voor de kennis van het Maleisch — de taal die mij na mijn moedertaal het liefst is geworden —, niet te onthouden.

C. SPAT.

Breda, Januari 1900.

ERRATA.

Bladz.	1,	regel 12 v. b.,	*staat:*	dezelfden	*lees:*	dezelfde .
»	1,	» 14 v. b ,	»	laatsten	»	laatste .
»	4,	» 7 v. o.,	»	§ 4.	»	§ 3.
»	6,	» 1 v. o.,	»	*s.aboen*	»	*ṣaboen* .
»	15,	» 4 v. o.,	»	*ranje*	»	*franje* .
»	24,	» 9 v. b.,	»	anderen	»	verwanten .
»	24,	» 1 v. o.,	»	ma r	»	maar .
»	28,	» 4 v. b.,	»	*kaâdâän*	»	*kaâdâan* .
»	31,	» 4 v. o.,	»	*sâ-ir*	»	*sâ-sir* .
»	48,	» 11 v. b.,	»	مَلّى	»	صَلّى
»	79,	» 10 v. o.,	»	ملايو	»	اورغ ملايو
»	95,	» 2 v. o.,	»	٦٠	»	٦
»	109,	» 11 v. o.,	»	سڠكله	»	سڠكڤله
»	113,	» 12 v. o.,	»	behoort	»	behooren .
»	133,	» 4 v. o.;	»	M. G;	»	M. G.;
»	152,	» 18 v. b.,	»	iemands	»	een .
»	190,	» 13 v. b.,	»	*akan*	»	*akan roepa* .

Op enkele plaatsen staat: *kabar*, *Malâka*, *tatkâla*, *kĕrdja*, *kĕna*, *dĕpa*, *sĕgĕrah;* men leze: *kâbar*, *Mĕlâka*, *tatĕkâla*, *kĕrdjâ*, *kĕnâ*, *dĕpâ*, *sigĕrâ.* Herhaaldelijk is in het woord *adap*, en in verschillende afleidingen daarvan, verkeerdelijk het teeken ~ geplaatst; de uitspraak is *ṣadap* (zie § 15). Men voege dit woord bij de lijst op bladz. 18, regel 10 v. o.

Iedere taal is eene vereeniging van twee verschillende bestanddeelen, waarvan het eene zich voegt naar de wetten der natuur, terwijl het andere zich regelt naar wetten, welke — naar het schijnt althans — willekeurig zijn gemaakt door den mensch.

Het eerste is zuiver physiek, het tweede conventioneel. Het eerste wijzigt zich voortdurend, doch geleidelijk en schier onmerkbaar; het laat geen uitzonderingen noch onregelmatigheden toe. Het tweede is inconsequent, vol uitzonderingen en onregelmatigheden.

Het eerste omvat de phonetiek, in haar geheelen omvang; tot het tweede behooren de woordvorming en woordvoeging. Mogen deze misschien gedeeltelijk ook natuurwetten volgen, welke bij verschillende volken niet dezelfden zijn, voor een groot deel is de woordvoeging zoowel als de woordvorming onderworpen aan conventioneele wetten. Deze laatsten bepalen, zonder consequent te zijn, welke woorden te zamen gebruikt mogen worden voor een nieuw begrip; en ook, welke woorden afleidingen toelaten met bepaalde affixen. In den grond der zaak bestaat er trouwens geen verschil tusschen afgeleide en samengestelde woorden; want de affixen waren oorspronkelijk ook woorden, ieder met zijn eigen beteekenis.

Het eerste, het physieke gedeelte, beslist, hoe die saamgevoegde woorden worden uitgesproken; maar de conventioneele wetten der spraakmakende gemeente bepalen, welke woorden te zamen verbonden mogen worden.

INLEIDING.

§ 1. De Maleische taal, ook wel Riouwsch- of Djohorsch Maleisch genoemd, de *bâsa Mĕlâjoe*, is de taal der bewoners van het schiereiland Malaka, den Riouw-archipel, Soematra's Oostkust en Borneo's Westkust. Buiten deze gewesten is het Riouwsch-Maleisch nergens de moedertaal. De bewoners van midden-Soematra, inzonderheid van de Padangsche bovenlanden, spreken Minangkabouwsch, hetwelk zoo nauw verwant is aan het Riouwsch, dat vele schrijvers deze talen beschouwen als twee dialecten; als derde dialect noemen zij dan het Bataviaasch Maleisch, de taal der Maleiers, die de omstreken van Batavia bewonen.

In de kustplaatsen, buiten de landen waar het Maleisch de moedertaal is, bezitten de bewoners gewoonlijk ook eenige kennis van het Maleisch, voornamelijk woordenkennis; en deze benutten zij als voermiddel hunner gedachten, tegenover personen met wie een gesprek in de eigen taal niet mogelijk is. Al naar gelang de Maleische woordenschat, over welken de spreker te beschikken heeft, groot of klein is, neemt hij minder of meer niet-Maleische woorden te hulp, om zijne gedachten aan den hoorder mede te deelen.

De vreemdelingen, Europeanen, Chineezen, Arabieren, hebben op hun beurt deze woorden opgevangen en zij rijgen ze tot zinnen aaneen, met verwaarloozing van alle grammaticale regels en meestal zonder zich bewust te zijn, dat de woorden uit één zin aan twee of meer talen zijn ontleend. Op die wijze is langzamerhand in de meeste groote plaatsen van Indië een taalmengsel ontstaan, waarvan personen, die tot verschillende nationaliteiten behooren, zich onderling bedienen. Het is duidelijk, dat dit mengsel tal van plaatselijke verschillen zal vertoonen en dat het dikwijls minder bruikbaar is, om de gedachten volkomen duidelijk mede te deelen. Te ongelukkiger

ure heeft men het bestempeld met den naam laag-Maleisch, eene benaming, die allerlei misverstand en verkeerde meeningen heeft veroorzaakt.

Er bestaat evenmin laag-Maleisch als laag-Nederlandsch. Een vreemdeling, die onze taal niet machtig is, maar tracht zich in het Nederlandsch uit te drukken, spreekt slecht, onbeholpen. Nog nimmer werd de taalverkrachting, waaraan hij zich schuldig maakt, aangeduid met den naam laag-Nederlandsch. Heeft deze naam geen recht van bestaan, dan mist de naam laag-Maleisch dat recht evenzeer.

Het Javaansch heeft een deftige (hooge) — en een gemeenzame (lage) taal; het Maleisch kent een dergelijk onderscheid niet.

§ 2. De *bâsa Mĕlâjoe* is een tak van den grooten Maleisch-Polynesischen taalstam, welks gebied zich uitstrekt van Madagascar in het Westen tot en met de Stille Zuidzee-eilanden in het Oosten. De groote stam is te splitsen in een Westelijken en een Oostelijken hoofdtak. De eerste wordt, naar de voornaamste taal er van, de Maleische; de andere om dezelfde reden de Maorische (Nieuw-Zeeland) genoemd; deze laatste is ook bekend als de Polynesische taalstam.

Tot den Maleischen stam behooren in onzen archipel o. a. het Maleisch, het Minangkabouwsch, het Atjehsch (Noord-Soematra); Soendaneesch, Javaansch en Madoereesch (West-, midden- en Oost-Java); Mangkasaarsch en Boegineesch (Zuid Selebes); de Dajaksche talen van Borneo; het Barée e. a. van midden-Selebes. Van de talen buiten onzen archipel, behooren tot den Maleischen stam o. a. het Tagaalsch en Bisayasch van de Philippijnen en het Malagasisch van Madagascar.

Al deze talen zijn nauw aan elkaar verwant. Vele woorden, welke in verschillende dezer talen gebezigd worden als benaming van eenzelfde voorwerp, vertoonen een merkwaardige overeenkomst; zij bewijzen, dat die talen een gemeenschappelijke afkomst hebben, dat zij uit een en dezelfde oertaal zijn ontstaan. Dit bewijs wordt ook geleverd door overeenkomst in grammaticalen bouw.

§ 4. De verschillen tusschen het Maleisch en onze Westersche talen zijn groot.

Het Maleisch kent verbuiging noch vervoeging; de woorden zijn veel minder dan in onze taal, gebonden aan een bepaalde functie. Vele malen doet een woord, zonder eenige vormverandering, nu eens dienst als substantief, dan weer als adjectief of als verbum. Moge nu het gemis aan flexie het aanleeren van het Maleisch al vereenvoudigen,

in andere opzichten levert de studie dezer taal, in het bijzonder voor Westerlingen, eigenaardige moeilijkheden op. De grammaticale bouw wijkt zeer veel af van dien onzer Westersche talen, en vooral het feit, dat één woord verschillende functies kan vervullen, maakt *het denken in 't Maleisch* voor Europeanen uiterst moeilijk.

Een enkel eenvoudig voorbeeld moge dit hier reeds duidelijk maken. Waar wij denken en zeggen, *waarheen gaat hij*, daar zal de Maleische gedachtengang dikwijls ongeveer zijn, *waarheen is 't gaan van hem.*

§ 4. De woordenschat schijnt in 't Maleisch minder rijk te zijn dan in onze Westersche talen, maar hij is rijker dan over het algemeen wordt beweerd. In den regel neemt men voor het Maleisch aan, dat woorden als b. v. *mĕngâdjar*, onderwijzer; *bĕlâdjar*, studeeren; *pĕlâdjar*, leerling; *pĕngâdjar*, onderwijzer; *pĕngâdjâran*, onderwijs; *pĕlâdjâran*, les; welke allen den stam *âdjar* hebben, eigenlijk slechts één woord vertegenwoordigen. Met hetzelfde recht zou men kunnen zeggen, dat de woorden *leeraar*, *leerling*, *leeren* e. a. in onze taal slechts één woord vertegenwoordigen.

Wel zijn er tal van zaken, welke men in het Nederlandsch kan zeggen, die in het Maleisch niet of althans zeer moeilijk zijn weer te geven; om de eenvoudige reden, dat zij niet Maleisch gedacht kunnen worden. De Maleische maatschappij verschilt zooveel van de onze, dat vele dingen, die onze belangstelling vragen, geheel buiten den gedachtenkring der Maleiers vallen. Men zal dus bij het vertalen uit het Nederlandsch in het Maleisch, dikwijls zijn toevlucht moeten nemen tot omschrijving. Omgekeerd kent het Maleisch woorden, die wij in onze taal niet met een enkel woord kunnen teruggeven. Zoo beteekent b. v. *sĕnâwi*, passagier aan boord, die geen passage betaalt, maar tijdens de reis arbeid verricht; *oeloer*, iemand die ter dood veroordeeld, van den vorst gratie heeft gekregen, doch dientengevolge 's konings lijfeigene geworden is.

Meermalen mist men in 't Maleisch een woord voor het algemeene begrip, terwijl dan verschillende woorden het bijzondere te kennen geven. Zoo is er bijv. in 't Maleisch geen woord voor ons verbum *visschen;* maar er zijn wel woorden voor *hengelen*, *visschen met een werpnet*, *met een schepnet*, *een fuik*, enz.

§ 5. De woorden, die verschillende functies in den zin kunnen bekleeden, hebben allen een ver strekkende beteekenis. Deze beteekenis wordt dikwijls beperkt, nader gedetermineerd, door middel

van praefixen, suffixen of infixen (voor-, achter- of invoegsels). Het gebruik dezer affixen levert voor vreemdelingen groote moeilijkheden op; de meeste Europeanen in den archipel zijn er zoo slecht mee vertrouwd, dat zij er bij voorkeur in het geheel geen gebruik van maken. Ook komt het voor, dat vreemdelingen deze affixen bezigen, waar een Maleier het niet zou doen. Zij vormen dan afgeleide woorden, die analoog zijn met bestaande afleidingen, en dit levert in het Maleisch dezelfde gevaren op, als in andere talen. Wij zeggen *klepperman*, *timmerman;* maar nimmer *metselman;* wij gebruiken werkwoorden als *harden*, *weeken*, doch een verbum *zachten* is in onze taal onbekend.

Men zij dus bij het gebruik der affixen op zijn hoede en onthoude dezen regel:

Wanneer van een woord afleidingen bestaan met bepaalde affixen, dan mag daaruit niet de gevolgtrekking gemaakt worden, dat de levende taal **dus** *ook vormen kent, welke met dezelfde affixen afgeleid zijn van andere woorden; al hebben deze laatste een soortgelijke beteekenis als het grondwoord der bestaande afleidingen.*

Van *timbang*, wegen, bestaat een afleiding *timbangan*, weegschaal, het werktuig waarmede gewogen wordt; maar men besluite hieruit niet, dat er dus van *tĕtas*, houwen, hakken, een afleiding *tĕtakan* bestaat, welk woord dan *houwer* of *hakmes* zou kunnen beteekenen. Alleen zij, die het Maleisch als moedertaal spreken, beslissen welke afgeleide woorden in hun taal gebruikt mogen worden, en zij gaan niet consequenter te werk dan andere volken.

§ 6. Door de betrekkingen der Maleiers met andere volksstammen, heeft hun taal den invloed ondervonden van vreemde talen. Onder deze noemen we in de eerste plaats het Arabisch, wijl de invloed daarvan zich tot op heden nog steeds doet gelden. De Maleiers namen hun tegenwoordigen godsdienst van de Arabieren over, evenals het letterschrift; het laatste door tusschenkomst van de Perzen. Wat Arabisch is vindt de Maleier goed en mooi, dikwijls bijna heilig; en het komt zelfs voor, dat hij de uitspraak van zijn eigen taal wijzigt, naar de natuurlijk minder juiste uitspraak van het Maleisch, die aan Arabieren eigen is.

Vele Arabische woorden zijn thans in het Maleisch inheemsch geworden; in de eerste plaats woorden, die betrekking hebben op den Mohammedaanschen godsdienst of op het recht; maar behalve deze, hebben nog tal van anderen langzamerhand het burgerrecht verkregen.

Zoo zijn van Arabische afkomst: *sabŏen*, zeep; *pikir*, denken;

kartas, papier; *âdat*, gewoonte; *hoerôef*, letter; *hikâjat*, verhaal; *sohbat*, vriend; *chabar*, tijding; *kitâb*, boek; *hoekoem*, vonnis; *hoermat*, eer.

Veel ouder dan de invloed van het Arabisch, is die van het Sanskrit; doch de invloed van laatstgenoemde taal op het Maleisch, doet zich reeds sedert een duizend jaar niet meer gelden. Voornamelijk ontwaren wij hem nog in verschillende woorden, welke uit het Sanskrit afkomstig zijn; als b. v. *arga*, prijs; *roepa*, soort; *bâoe*, schouder; *bangsa*, geslacht; *warna*, kleur; *soeka*, vreugde; *kĕrdjâ*, werk; *nĕgĕri*, stad; *bĕrniâga*, handeldrijven; *aksâra*, klinker; *saoedâra*, broeder, zuster; *gâdjah*, olifant; *bâsa*, taal; *pĕrkâra*, zaak; *tĕmbâga*, koper.

Onder de andere talen, aan welke het Maleisch woorden heeft ontleend, noemen wij nog het Perzisch, waarvan b. v. afkomstig zijn: *bandar*, havenstad; *anggoer*, wijn; *djam*, uur; *pĕlâna*, zadel; *pasar*, markt; *tjâboek*, zweep; *saoedâgar*, koopman; *domba*, schaap;

het Tamil, een der talen van Zuid-Hindostan, waaruit: *pĕti*, kist; *tjĕmĕti*, zweep; *kâwal*, wacht; *kapal*, schip; *maligaj*, paleis; *manikam*, edelsteen; *pinggan*, bord;

het Chineesch, b. v. *anglo*, komfoor; *njônjah*, gehuwde vrouw, *teh*, thee; *tanglong*, lampion; *tjonto*, model, monster; *koeah*, saus.

Natuurlijk, dat het Maleisch ook woorden ontleend heeft aan andere talen van denzelfden stam; in dit opzicht bestaan er veel plaatselijke verschillen. Zoo hoort men in het Maleisch van Palembang veel Javaansche woorden, wijl dit gewest langen tijd onder Hindoe-Javaanschen invloed stond; in 't Maleisch, gesproken door de omwoners van Batavia, het zoogenaamde Bataviaasch Maleisch, treft men daarentegen weer meer Soendaneesche woorden aan.

Ook uit onze Westersche talen vindt men woorden in het Maleisch terug, inzonderheid uit het Portugeesch; b. v. *bĕloedoe*, fluweel; *sĕpâtoe*, schoen; *kamêdja*, hemd; *bandêra*, vlag; *gĕrêdja*, kerk; *tĕmbakaw*, tabak; *pĕlôeroe*, kogel; *pita*, lint; *karêta*, rijtuig; *tjĕnêla*, muil, slof; *garpoe*, vork; *djĕndêla*, venster.

Uit het Nederlandsch zijn o. a. ontleend: *botol*, bottel; *sĕkotji*, schuitje; *sĕrdâdoe*, soldaat; *taksir*, taxeeren; *doeit*, duit, geld; *balok*, balk; *gĕlas*, glas; *bolsak*, bultzak, matras.

Het aantal Nederlandsche woorden is in het Maleisch echter kleiner, dan men allicht zou vermoeden. Niettegenstaande de langdurige aanrakingen, is de Nederlandsche taal aan de Maleiers vreemd gebleven, evenzeer als de Maleische taal onbekend is aan verreweg de meeste Nederlanders, die in Indië verblijf houden.

§ 7. Evenals in zeer vele andere talen, bestaat er in het Maleisch onderscheid tusschen de gesproken taal, de taal van het dagelijksch leven, en de geschrevene, de taal der literatuur.

In het Maleisch is dit verschil nog al belangrijk. De gesproken taal is kort, bondig, beknopt; zij gebruikt weinig woorden om veel te zeggen.

Aan de geschreven taal kunnen deze goede eigenschappen niet worden toegekend. Van haar kan men eerder getuigen »veel woorden, weinig zins". De taal der Maleische literatuur — die van enkele werken uitgezonderd — is omslachtig en breedsprakig; hier en daar zelfs hoogdravend.

De oorzaak hiervan moet voornamelijk gezocht worden in de geringe ontwikkeling der Maleiers. Hun weinig wetenschappelijke zin spreekt uit de literatuur; zelfs de beste schrijvers — hoe hoog zij boven hun stamgenooten mogen uitsteken — bewijzen in hunne geschriften, dat het peil hunner wetenschappelijke kennis, van een Westersch standpunt beschouwd, niet hoog staat.

HOOFDSTUK I.

KLANKLEER.

§ 8. »Zeer gebruikelijk is het, bij de behandeling van levende talen, die een eigen schrift hebben, de bespreking der klankleer aan die van het alfabet vast te knoopen. Degeen, die dan zulk eene taal te beoefenen heeft, verneemt niet in de eerste plaats, welke *klanken* die taal bezit en wat zij daarmede doen kan, aan welke wetten zij daarbij gebonden is, maar hem wordt vóór alle dingen geleerd, welke *letters* zij, de Hemel weet langs welken toevalligen en irrationeelen weg, heeft opgedaan of uitgedacht, en daarna hoe »elke dier letters wordt uitgesproken". Heeft die taal klanken, die geene afbeelding in het schrift gevonden hebben, dan worden deze in het voorbijgaan, of ook wel niet behandeld; van sommige letters verneemt de leergierige, dat zij »*niet*", van andere, dat zij op verschillende plaatsen zeer verschillend worden uitgesproken. Moge zulk eene methode voor sommige doeleinden practische voordeelen opleveren, het ligt voor de hand, dat zij feitelijk de paarden achter den wagen spant en het verkrijgen van heldere phonetische begrippen bemoeilijkt. Het is immers duidelijk, dat langs dezen weg alleen dan eene bevredigende uiteenzetting der klankleer te verkrijgen ware, wanneer het schrift der te behandelen taal eerst onlangs, en wel naar zuiver phonetische regelen wâre vastgesteld; tenzij de beschrijver der klankleer ieder oogenblik in den loop zijner uiteenzetting het door hem als uitgangspunt genomen schrift verbetert. Maar dan is het toch veel eenvoudiger, eerst de levende klanken en daarna hunne zoo onvolkomen beelden te doen kennen."

Deze woorden van Dr. Snouck Hurgronje (1) ter harte nemende, behandelen wij eerst de klankleer en later het schrift.

---

(1) Studiën over Atjehsche klank- en schriftleer door Dr. C. Snouck Hurgronje, Tijdschrift voor Indische Taal-, Land- en Volkenkunde, uitgegeven door het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, 1893.

In hetzelfde artikel, waaraan we bovenstaande aanhaling ontleenden, schrijft Dr. S. H., dat »onze losmaking van het schrift- en klankstelsel, dat ons het meest gemeenzaam is, noodig kan zijn, om geen der klanken eener door ons geobserveerde vreemde taal te kort te doen".

Deze losmaking van ons schrift is noodzakelijk, wil men een goed inzicht krijgen in het schrift, dat de Maleiers gebruiken om het gesproken woord af te beelden; en bovendien is losmaking van ons schrift noodig, om een der eerste beginselen van klankleer goed te begrijpen. Ons schrift toch heeft evenals de meeste Europeesche schriftsystemen een gebrek, dat oorzaak is van een verkeerde voorstelling betreffende klankleer. Ter verklaring hiervan veroorloven wij ons nogmaals een aanhaling uit het werk van Dr. SNOUCK HURGRONJE.

De schriftsystemen der Europeesche talen »hebben bijna alle dit gebrek gemeen, dat hare alfabetten uitgaan van de onderstelling, als waren er woorden, die met klinkers beginnen. Toch bestaan deze niet, en *begint elke syllabe met een consonant*. Den klinker van het woord *uur* kan men niet uitspreken, tenzij men eerst als met een ruk aan de opening der stemspleet, een zachten luchtstroom uitgelaten heeft, en hetgeen op die wijze wordt voortgebracht, heeft evenzeer recht op den naam van medeklinker als bijv. de op dezelfde plaats gevormde *g* of *k*."

»Eenig bewustzijn der aanwezigheid van dien medeklinker toont men bij ons door bijv. *geëerd* met een trema te schrijven, maar gewoonlijk denkt men bij dat teeken meer aan een hiaat tusschen twee klinkers dan aan eenen medeklinker. Aan het eind van een woord of van een syllabe komt die klank in onze taal in het geheel niet voor."

»In andere talen — met name vele Semitische en Indonesische — speelt bedoelde consonant een grootere rol dan bij ons, komt hij namelijk niet alleen in het begin, maar ook aan het einde van syllaben voor."

Tot goed begrip der volgende §§, zij thans nog iets vermeld omtrent phonetiek in het algemeen.

Een consonant is niet anders dan eene bijzondere houding, welke de verschillende deelen van het spraakorgaan innemen, onmiddellijk *voor* of *na* het voortbrengen van een vocaal. Zonder vocaal is de consonant onhoorbaar (uitgenomen de zoogen. trillers en sissers).

De vocalen ontstaan, door met behulp van den luchtstroom uit de longen, de stembanden in trilling te brengen. Al naar gelang de bijzondere houding, welke de deelen van het spraakorgaan bij

die bewerking innemen, ontstaan er verschillende vocalen. Zij zijn de dragers van het geluid, maar zijn niet voort te brengen zonder een voorafgaanden en een volgenden consonant.

De kleinste syllabe, welke men kan zeggen, bestaat toch altijd nog uit:

Consonant + Vocaal + Consonant.

Zeggen wij woorden, die in ons schrift met een klinker aanvangen, bijv. *uur*, *oor*, *aar*, *eer*, *ier*, *oer*, dan moeten we, voor we den klinker te voorschijn kunnen brengen, de keel een bijzondere houding geven. Deze houding is steeds dezelfde, onverschillig welk der bovenstaande woorden wij willen zeggen; of m. a. w. *uur*, *oor*, *aar* en andere woorden, die in ons schrift met een klinker beginnen, vangen in de *uitspraak* aan met denzelfden consonant.

Woorden, die in ons schrift op een klinker uitgaan, eindigen in de uitspraak op een zeer zachte *h*, *w* of *j*, al naar gelang de voorafgaande vocaal guttaraal, labiaal of palataal is. Wij zullen deze zeer zachte, nauw hoorbare slotmedeklinkers verwaarloozen en gemakshalve blijven spreken van woorden met een open eindlettergreep.

Een syllabe eindigt met denzelfden consonant, met welken zij begint, indien men na het uitspreken dier syllabe, zonder iets aan de houding van keel of mond te veranderen, onmiddellijk weer geheel gereed is, om dezelfde lettergreep te zeggen.

De benamingen consonant of medeklinker, en vocaal of klinker worden ook gebezigd voor de teekens, die de gesproken klanken moeten weergeven; doch men verwarre nimmer *klank* en *letter*.

§ 9. Bij nauwkeurige waarneming kan men in het Maleisch 19 consonanten en 17 vocalen hooren. Wij geven ze weer met onderstaande teekens:

Teeken?		Waarde.	
Gutturalen:			
1	ء	komt niet voor in ons alfabet;	Consonanten.
2	*h*	als onze *h*, doch veel minder geaspireerd;	
3	*g*	als de Fransche *g* voor *a*, *o*, *u*;	
4	*k*	als onze *k*;	
5	*ng*	als *ng* in *vangen*, *lang*;	
6	*r*	als onze *r*, mits brouwend uitgesproken.	

Teeken.		Waarde.	
	Palatalen:		
7	*j*	als onze *j*, mits veel zachter uitgesproken;	Consonanten.
8	*dj*	ongeveer als de Engelsche *j* in *join*;	
9	*tj*	als *tj* in *laantje*;	
10	*nj*	als *nj* in *franje*;	
	Superdentalen:		
11	*s*	als onze *s*;	
12	*d*	als onze *d*;	
13	*t*	als onze *t*;	
14	*n*	als onze *n*;	
15	*l*	als onze *l*;	
	Labialen:		
16	*w*	als onze *w*, mits veel zachter uitgesproken;	
17	*b*	als onze *b*;	
18	*p*	als onze *p*;	
19	*m*	als onze *m*.	

Teeken.		Waarde.	
	Gutturalen:		
1	*â*	als de *a* in het Nederl. woord *ja*;	Vocalen.
2	*a*	» » *u* » » Engelsche » *cup*;	
3	a	» » *a* » » Nederl. » *stam*;	
4	*ĕ*	» » *e* » » » » *de*;	
5	*ê̆*	» boven, doch lang;	
	Palatalen:		
6	*i*	» de *ie* in het Nederl. woord *dier*;	
7	*i*	» » *i* » » Duitsche » *Sinn*;	
8	i	» » *i* » » Nederl. » *ik*;	
9	*ê*	» » *ee* » » » » *eer*;	
10	*e*	» boven, doch kort;	
11	e	» de *e* in het Nederl. woord *met*;	

Teeken.	Waarde.	
Labialen:		Vocalen.
12 ô*e*	als de *oe* in het Nederl. woord *roer*;	
13 *oe*	» » *u* » » Engelsche » *put*;	
14 oe	» » *u* » » Duitsche » *Butter*;	
15 *o*	» » *oo* » » Nederl. » *oor*;	
16 *o*	» » *o* » » » » *om*;	
17 o	» » *o* » » » » *dor*.	

Deze verschillende teekens zijn noodig, ten einde alle *klanken* van de Maleische taal te kunnen bespreken.

Voor het schrijven van Maleisch met Latijnsch karakter, zullen we later minder teekens bezigen.

Consonanten.

§ 10. Gutturalen.

1. De ʾ (*hamza*) stelt den consonant voor, welken wij uitspreken aan het begin van woorden, die in ons *schrift* met een klinker aanvangen (zie boven). Hadden wij dit teeken in ons alfabet, dan zouden we in plaats van *oor*, *eer*, *uur*, schrijven *ʾoor*, *ʾeer*, *ʾuur*.

In onze taal komt deze consonant nimmer voor aan het slot; in het Maleisch treedt de ʾ na een korten klank vrij dikwijls op. De slot-ʾ wordt uitgesproken, door het plotseling afsluiten van den luchtstroom.

Dat men inderdaad, indien men bij het uiten van een vocaal plotseling den luchtstroom afbreekt, denzelfden consonant vormt als dien, waarmede onze woorden *uur*, *eer* e. d. in de uitspraak beginnen, moge uit het volgende blijken.

Houdt men onmiddellijk na den vocaal der slotsyllabe van woorden als bijv. *ʾanaʾ*, *ʾoetaʾ*, den adem plotseling in, dan is men, mits aan houding van keel of mond niets veranderd worde, weer geheel gereed, om diezelfde woorden *ʾânaʾ*, *ʾoetaʾ* uit te spreken. Hieruit volgt dan — zie het slot van § 8 — dat die woorden aanvangen en sluiten met denzelfden consonant.

Uit het bovenstaande valt af te leiden, dat de begin-ʾ alleen hoorbaar is *na*, de slot-ʾ alleen *voor* een rust. Gaat er een woord onmiddellijk vooraf aan het woord dat met ʾ begint, dan verdwijnt de ʾ in de

uitspraak; zij gaat over in den slotmedeklinker van het voorgaande woord. Dus wordt *kapal* + *sitoe* bij vlug spreken *kapalitoe*. De slot-*s* blijft, als het volgende woord met een zachten medeklinker begint, wel behouden; anders gaat zij over in *k*. Wordt een woord op *s* uitgaande, gevolgd door een woord met *s* als aanvangsmedeklinker, dan gaan de beide hamza's over in één *k*; zoo wordt *sâna*s + *sitoe*, bij vlug spreken *sânakitoe*.

In het midden van een woord komt *s* in het Maleisch niet voor. Wel kan een syllabe, die niet de eerste is, met *s* aanvangen, indien men de lettergrepen gescheiden uitspreekt; bijv. *bâ-sik*, *sâ-sir*, *toe-san*. Maar zoodra men de lettergrepen in de uitspraak vereenigt, verdwijnt de *s*; zij gaat over in *h*, *j* of *w*, al naar gelang de voorgaande lettergreep uitgaat op een gutturalen, palatalen of labialen klank. De zooeven genoemde woorden worden uitgesproken *bâhik*, *sâhir*, *toewan*.

2. Den Maleischen consonant, welken wij door *h* voorstellen, verwarre men niet met onze Nederlandsche *h*; de laatste is veel harder. De Maleische *h* komt meer overeen met de *h*, die men onwillekeurig als overgang bezigt tusschen twee woorden, waarvan het eerste op een gutturalen vocaal uitgaat en waarvan het tweede met een klinker aan het begin geschreven wordt; bijv. *sla over*.

Met *j* en *w*, noemen we de *h* semi-vocalen; deze consonanten zijn bezwaarlijk uit te spreken zonder een voorafgaanden klank.

De *h* komt voor in het midden en aan het slot van een woord; nimmer aan het begin.

In het midden van een woord hoort men de *h* voornamelijk na een *a*-klank; na e, *o* of o treedt *h* alleen dan op, als zij ook weer door e, *o* of o gevolgd wordt.

Tusschen twee gelijke klanken is de *h* iets scherper; zoo bijv. in *bohong*, *leher*; de slot-*h* is alleen hoorbaar voor een rust en voor een woord, dat met *s* aanvangt.

3. De *g* wordt uitgesproken als de Fransche *g* voor *l*, *o*, *u*, *r*, *a*; de consonant, dien we in het Nederlandsch met *g* schrijven, komt in de Maleische taal niet voor.

Nimmer hoort men *g* aan het slot; zij treedt uitsluitend op als beginletter eener syllabe.

4. De *k* wordt uitgesproken als onze *k*. Zij komt voornamelijk voor aan het begin; slotmedeklinker is de *k* slechts dan, wanneer er een i- of *a*-klank aan voorafgaat.

5. De *ng* vormt slechts één consonant, al schrijven we dien medeklinker in dit boek met twee *letters* van het Latijnsche alfabet. Ook in onze woorden *jongen*, *brengen*, *lang*, *tang* vertegenwoordigen de letters *ng* slechts een enkelen medeklinker.

De uitspraak der Maleische *ng* in het midden en aan het slot, komt geheel overeen met de uitspraak in het Nederlandsch.

Slechts enkele woorden hebben *ng* aan het begin; de juiste uitspraak is dan voor Europeanen moeilijk. Men kan zich oefenen door te trachten van woorden als *va-ngen*, *ha-ngen*, e. d. alleen de laatste syllabe uit te spreken

6. De *r* is een gutturaal, geen palataal als in het Nederlandsch; onze *r* brouwend uitgesproken, komt overeen met de Maleische *r*. Deze medeklinker komt zoowel aan het begin, in het midden als aan het slot voor; nimmer echter komt *r* in één stam aan het begin en aan het einde.

§ 11. Palatalen.

7. De Maleische *j* wordt niet uitgesproken als de consonant uit het Nederlandsch, dien wij met *j* schrijven. Deze laatste is veel harder; de Maleiers hooren hem meer als *dj*. De medeklinker uit de Maleische taal, die in dit boek met *j* wordt voorgesteld, is geheel gelijk aan de overgangs-*j*, die men bij vlug spreken bezigt tusschen twee woorden, waarvan het eerste eindigt op een palatalen vocaal en waarvan het tweede met een klinker aan het begin geschreven wordt; bijv. tusschen de woorden *die ook*.

Bij hooge uitzondering is *j* beginmedeklinker van een woord, zooals in *jang*; in het midden en aan het slot komt de *j* vrij dikwijls voor; als slotmedeklinker voornamelijk na den a-klank.

8. De *dj* wordt ongeveer uitgesproken als de Engelsche *j* in *join*; maar in den Maleischen consonant is geen i-klank te hooren. De klank moet gevormd worden met de punt van de tong. Voor sommige Europeanen schijnt het moeilijk te zijn dezen medeklinker zuiver voort te brengen; althans zij zeggen in plaats van *dj* wel *j* of *tj*, al naar gelang de moeilijkheid zich voordoet aan het begin of in het midden van een woord.

9. De *tj* klinkt als de *tj* in de woorden *laantje*, *zoontje*. De Maleische *tj* wordt echter meer dan de Nederlandsche met de punt van de tong gevormd. Evenals *dj* komt *tj* dikwijls voor aan het begin of in het midden, maar nimmer aan het slot van een woord.

10. De *nj* komt in de uitspraak geheel overeen met den medeklinker *nj* uit het Nederlandsch, welken wij hooren in de woorden *ranje*, *Spanje*. In onze taal is *nj* nimmer aanvangsmedeklinker van een woord; in het Maleisch treft men dezen consonant wel als zoodanig aan, doch slechts bij een klein aantal woorden; de zuivere uitspraak schijnt dan voor Europeanen eenigszins moeilijk. Als aanvang van

de tweede lettergreep komt *nj* vrij veel voor, in het bijzonder als er onmiddellijk een *dj* of *tj* volgt (1); nimmer is *nj* slot-medeklinker.

De consonanten genoemd onder 8, 9 en 10, hebben wij voorgesteld door een verbinding van twee letters; men onthoude echter, dat deze letterverbindingen ieder slechts één enkelen medeklinker afbeelden.

Ook de *tj* in ons woord *kantje* geven slechts één consonant weer, evenals de *nj* in *kastanje* en de *dj* in *handje*.

§ 12. Superdentalen.

11. De *s*, welke geheel overeenkomt met onze *s*, is altijd scherp; alleen kan een slot-*s* overgaan in *z*, indien het volgende woord met een zachten consonant aanvangt. Hetzelfde verschijnsel komt in het Nederlandsch voor, bijv. in het woord *glasblazerij*, waarin de *b* oorzaak is, dat de *s* als *z* wordt uitgesproken. Nimmer heeft een woord *s* als begin- en tevens als slotmedeklinker; overigens treft men de *s* zoowel aan het begin, in het midden als op het einde van een woord aan.

12. De *d* komt in de uitspraak geheel met onze *d* overeen. Evenals de andere zachte medeklinkers, komt *d* uitsluitend voor aan het begin van woorden of lettergrepen en nimmer aan het slot.

13. De *t*, welke uitgesproken wordt als de *t* in onze taal, kan zoowel begin- als slotmedeklinker zijn. Slechts één woord, n. l. *toentoet*, heeft drie consonanten *t*.

14. De *n* wordt fijner, meer met de punt der tong gevormd dan onze *n*. Deze klank kan aan het begin of het einde eener lettergreep voorkomen; maar een woord, dat met *n* aanvangt, sluit nooit met dien consonant.

15. De *l* komt in de uitspraak met onze *l* overeen. Ook deze medeklinker komt voor als aanvangs- en als slotconsonant. Een woord dat met *l* aanvangt, gaat nimmer op *l* uit; hetzelfde geldt voor een eindlettergreep.

§ 13. Labialen.

16. De *w* komt in de uitspraak meer overeen met de Engelsche dan met de Nederlandsche *w*; de laatste is veel harder dan de Maleische. Wanneer men twee woorden, waarvan het eerste eindigt op een labialen vocaal en het tweede met een klinker aanvangt, bijv. de woorden *doe over*, vlug uitspreekt, dan bezigt men als overgang een zachten consonant, die geheel overeenkomt met de Maleische *w*.

---

(1) Men schrijft dan gewoonlijk *n* in plaats van *nj*; vergelijk de woorden *laantje*, *zoontje*, in welke de *n* uitgesproken wordt als *nj*.

De *w* treedt voornamelijk op in het midden van een woord; aanvangsconsonant is *w* slechts in enkele uitroepen, terwijl zij als slotmedeklinker voorkomt na a.

17, 18 en 19. De *b*, *p* en *m* komen in de uitspraak geheel overeen met onze *b*, *p* en *m*. De *b* is nimmer slotmedeklinker; overigens kunnen deze consonanten zoowel aan het begin als aan het einde van een woord voorkomen.

Vocalen.

§ 14. In § 9 werd vermeld, dat men bij nauwkeurige waarneming in de Maleische taal 17 vocalen kan onderscheiden. Deze zijn helder of dof; de heldere zijn te verdeelen in lange en korte; de doffe vocalen zijn altijd kort. Men zie onderstaande tabel, waarin gemakshalve de waarde der verschillende teekens weder is aangegeven.

	Teeken.				Klank overeenkomende met:
Gutturalen.	1	*â*	helder	lang.	*a* in Nederl. *ja*;
	2	*a*	helder	kort.	*u* in Engelsch *cup*, *pluck*;
	3	a	dof,	kort.	*a* in Nederl. *stam*;
	4	*ĕ*	helder	kort.	*e* in Nederl. *de*;
	5	*ê*	helder	lang.	*e* in Nederl. *de* . . . *de* . . .;
Palatalen.	6	*î*	helder	lang.	*ie* in Nederl. *dier*;
	7	*i*	helder	kort.	*i* in Duitsch *Sinn*;
	8	i	dof,	kort.	*i* in Nederl. *ik*;
	9	*ê*	helder	lang.	*ee* in Nederl. *eer*;
	10	*e*	helder	kort.	als boven doch kort;
	11	e	dof,	kort.	*e* in Nederl. *met*;
Labialen.	12	*ôe*	helder	lang.	*oe* in Nederl. *roer*;
	13	*oe*	helder	kort.	*u* in Engelsch *put*;
	14	oe	dof,	kort.	*u* in Duitsch *Butter*;
	15	*ô*	helder	lang.	*o* in Nederl. *oor*;
	16	*o*	helder	kort.	*o* in Nederl. *om*;
	17	o	dof,	kort.	*o* in Nederl. *dor*.

§ 15. Gutturalen.

1. De lange heldere *â* komt in klank geheel overeen met de *a* in onze woorden *gaven*, *kwamen*; doch de Maleische vocaal is iets korter. Men leze hier echter niet uit, dat deze klinker meer nadert tot de *a* in de woorden *gaf*, *kwam*; want deze laatste is niet alleen korter, maar heeft een anderen klank. De *a* uit laatstgenoemde woorden is identiek met den langen klank in het Fransche *barre*.

De lange heldere *â* komt voor:

1°. in de voorlaatste lettergreep, wanneer de laatste syllabe aanvangt met:

a. een zachten consonant;

b. een der nasalen (*ng*, *m*, *n*, *nj*), uitgezonderd *ng*, mits niet gevolgd door een medeklinker;

c. een der semi-vocalen, *h*, *j* of *w*;

d. *r* of *l*;

bijv. *bâgoes*, *djâdi*, *bânja*, *njânji*, *sâjoer*, *kâjoe*, *sâlin*;

2°. in de voorlaatste lettergreep van woorden met *gesloten* eindsyllabe, wanneer deze laatste aanvangt met:

a. *k*, *tj*, *s* of *p* en gesloten is door *h*, *s* of *s*;

b. *t*, niet gevolgd door de korte heldere *a*;

bijv. *kâkas*, *kâsih*, *bâtang*;

3°. in de voorlaatste lettergreep, van woorden met *open* slotsyllabe, wanneer deze laatste aanvangt met *t*, niet gevolgd door *i*; bijv. *bâtoe*.

2. De korte heldere *a* komt nagenoeg overeen met de *u* in de Engelsche woorden *cup*, *pluck*. Een ongeoefend oor hoort dezen klinker als *ĕ* (zie beneden).

Deze vocaal komt slechts bij twee woorden in de voorlaatste lettergreep voor; n.l. in *dangar* en *dangan*; voorts in de slotlettergreep van ± 200 woorden, waarvan de meest voorkomende zijn:

sakan, *sĕnam*, *sikat*, *sisap*, *sitam*, *sintan*, *gâram*, *gĕnap*, *kĕrat*, *rapat*, *djantan*, *tjĕpat*, *dĕkat*, *dĕmam*, *dâlam*, *dapat*, *dĭjam*, *tânam*, *tĕbal*, *tĕman*, *tikar*, *tikam*, *sĕdang*, *sĕdap*, *sĕsak*, *sangat*, *sambal*, *simpan*, *soekar*, *lipat*, *loentar*, *balas*, *boelat*, *boendar*, *pagar*, *padam*, *pindjam*, *poetar*, *masam*, *malas*, *malam*.

Ook in het suffix *kan* wordt de korte heldere *a* gehoord.

3. De doffe a komt overeen met de *a* in de Nederlandsche woorden *dan*, *stam*.

Deze vocaal komt voor:

1°. in gesloten eindlettergrepen; bijv. *makan*, *kasar*;

2°. in de voorlaatste lettergreep, voor een dubbelen consonant; bijv. *banding*, *ganti*;

3°. in de voorlaatste lettergreep van woorden met *gesloten* eindsyllabe, wanneer deze laatste aanvangt met:

a. *k*, *tj*, *s* of *p*, mits de slotconsonant van het woord niet *h*, *s* of *s* is; echter nooit a voor den wortel *kang*;

b. *ng*;

c. *t*, gevolgd door de heldere korte *a*;

bijv. *kasar*, *lapis*, *ꞩatap*, *sangat*;

4°. in de voorlaatste lettergreep van woorden met *open* eindsyllabe, wanneer deze laatste aanvangt met een scherpen consonant, gevolgd door *i* of *oe*; bijv. *ꞩakoe*, *ꞩapi*, *nasi*.

5°. in eenlettergrepige woordjes, als *lah*, *tah*, *kah*, *taꞩ*, indien er een rust volgt; deze monosyllaben verliezen den slotconsonant en de vocaal wordt helder, indien zij onmiddellijk gevolgd worden door een ander woord.

4. De korte heldere *ĕ*, meestal doffe *e* genoemd, komt overeen met de *e* in ons lidwoord *de*. In sommige woorden echter wordt deze klank voor een *l* of *r* als 't ware ingeslikt, zoodat genoemde consonanten schier onmiddellijk volgen op den voorgaanden medeklinker, bijv. *bĕrâni* (*brâni*).

Deze *ĕ* komt voor in tal van niet geaccentueerde lettergrepen; en wel voornamelijk in de eerste syllabe van drielettergrepige woorden, mits de klemtoon op de penult (voorlaatste lettergreep) valle; bijv. *pĕlandoeꞩ*, *ꞩĕrimaw*, *sĕkârang*;

voorts in open slotlettergrepen met een gutturalen klinker, indien er een rust volgt; de Maleier laat dan als 't ware de stem zakken.

Dus hooren we dezen vocaal bijv. in *tijâdĕ*; *ꞩâdĕ*; maar niet in *ꞩâda ꞩôrang*, spreek uit *ꞩâdahôrang*.

5. De lange heldere *ĕ* komt in onze taal niet voor; men hoort dezen vocaal in het lidwoord *de*, mits men dit langer aanhoude dan gewoonlijk. Als iemand het woord, dat hij op het lidwoord wil laten volgen, niet dadelijk tot zijn beschikking heeft en het lidwoord om de pause aan te vullen wat rekt en nog eens herhaalt, dan laat hij juist de lange heldere *ĕ* uit het Maleisch hooren.

Deze vocaal komt slechts voor in de geaccentueerde eindsyllabe van een paar woorden; n. l. *kĕrê̂* en *ꞩĕsê̂*.

§ 16. Palatalen.

6. De lange heldere *i* komt geheel overeen met de *ie* in Nederlandsche woorden voor *r*. In het Maleisch hoort men dezen vocaal

uitsluitend in de voorlaatste lettergreep, als de laatste syllabe met *r* aanvangt; bijv. *sîram*; *kîrim*.

7. De korte heldere *i* klinkt als de *i* in het Duitsche woord *Sinn*. Deze vocaal komt voor in open lettergrepen en in door *s* gesloten eindlettergrepen; doch in het laatste geval wordt de *i* dof, als de voorgaande lettergreep *ĕ* heeft; bijv. *pipi*, *mânis*, *tipis*, *kĕris*.

8. De doffe *i*, welke geheel gelijk is aan de *i* in de woorden *dik*, *kit*, komt voor in gesloten lettergrepen, mits de slotconsonant niet *s* is. Is dit laatste het geval, dan treedt deze vocaal slechts op na een toonlooze syllabe; bijv. *sîrih*, *bâhik*, *nâhik*.

9. De lange heldere *ê* klinkt als de *ee* in de woorden *eer*, *leer*, *teer*. Men verwarre dezen klank niet met de *ee* in de woorden *lees*, *geef*. De vocaal, welke in laatstgenoemde woorden optreedt, is in de Maleische taal onbekend.

Deze lange heldere *ê* komt slechts in enkele woorden voor en uitsluitend in de voorlaatste lettergreep, doch nimmer voor *k* of *ng*; bijv. *mêrah*, *bêloet*.

10. De korte heldere *e* is moeilijk te vergelijken met een vocaal uit onze taal. Deze klank is gelijk aan den voorgaanden, doch korter. De *i* uit het Nederlandsch, mits gevolgd door een *r*, bijv. in de woorden *kirren*, *Smirna*, geeft tennaastenbij den hier bedoelden Maleischen klinker weer.

Deze vocaal komt voor in door *h* gesloten eindlettergrepen; bijv. *sôleh*, *bôleh*;

bovendien in voorlaatste lettergrepen, mits een *k* of een dubbelen consonant volgt; bijv. *Pĕlembang*, *tembas*, *pĕrentah*, *sekor*.

11. De doffe e, welke geheel gelijk is aan de *e* in *met*, *hen*, komt weinig voor; men hoort deze vocaal o. a. in *dengkol*, *bengkas*.

§ 17. Palatalen.

12. De lange heldere *o͡e* komt overeen met de *oe* uit het Nederlandsch, welke aan *r* voorafgaat; bijv. *roeren*, *snoeren*. In het Maleisch hoort men dezen vocaal ook nimmer voor een anderen consonant dan *r*, en bovendien uitsluitend in open lettergrepen; bijv. *bo͡eroeng*, *ko͡erang*, *lo͡eroeng*.

13. De korte heldere *oe*, overeenkomende met de *oe* in de woorden *voet*, *hoek*, komt voor in open slotlettergrepen, en in voorlaatste lettergrepen, mits geen *r* volge; bijv. *roesak*, *tĕboe*, *toelang*, *koeloe*.

14. De doffe oe is moeilijk te vergelijken met een klank uit het Nederlandsch. Deze vocaal is gelegen tusschen de *o* in *ton* en de *oe*

in *toen*. Vreemdelingen spreken dezen klank zelden goed uit. Hij komt alleen voor in gesloten eindsyllaben; bijv. *takoet*, *kapoer*, *simpoel*.

15. De lange heldere *ô* komt overeen met de *oo* in de woorden *oor*, *door*. Men verwarre dezen klank niet met den vocaal der Nederlandsche woorden *boos*, *loos*, welke laatste klank in de Maleische taal onbekend is.

De *ô* komt alleen voor in voorlaatste lettergrepen, doch nimmer voor een *h*; bijv. *sôrang*, *sôleh*, *sôbat*.

16. De korte heldere *o* komt overeen met de *o* in *dom*, *om*, *kom*. Deze vocaal wordt gehoord in gesloten eindsyllaben; en voorts in de voorlaatste lettergreep, wanneer een dubbele consonant of *h* volgt; bijv. *bĕlom*, *djâtoh*, *bongkar*, *pohon*.

17. De doffe o, welke gelijk is aan de *o* in *dor*, *lor*, komt slechts in enkele woorden voor. Men hoort dezen vocaal in de slotsyllabe, mits de voorgaande lettergreep ook o of *ĕ* hebbe; en in de voorlaatste lettergreep, wanneer de slotsyllabe denzelfden vocaal of e heeft; bijv. *bohong*, *tokes*, *kĕtos*.

§ 18. De bovengegeven regels gelden alleen voor langzaam spreken. Bijzondere gemoedsstemmingen van den spreker zijn dikwijls oorzaak, dat de lengte der vocalen anders wordt dan gewoonlijk; ook bij uitroepen maakt men dikwijls een vocaal lang, die anders kort behoort te zijn; dit geldt voor alle talen.

Klankwijziging.

§ 19. Wanneer met behulp van affixen (zie Hoofdstuk III) nieuwe woorden worden gevormd van stammen, dan ondergaan de samenstellende deelen dier afgeleide woorden somtijds klankwijziging.

§ 20. De praefixen *pĕ*, *mĕ*, *bĕ*, *tĕ* worden gewoonlijk met het grondwoord verbonden door middel van een der nasalen (*ng*, *nj*, *n*, *m*), *r* of *l*. De *l* wordt slechts bij hooge uitzondering als overgangsconsonant gebezigd; overigens volgt:

na het praefix *pĕ* . . . . . een nasaal of *r*;
» » » *mĕ* . . . . . een nasaal, bij uitzondering *r* (1);
» » » *bĕ* . . . . . *r*, bij uitzondering een nasaal (2);
» » » *tĕ* . . . . . *r*, bij uitzondering een nasaal (2).

(1) Bijv. *merboelan*, *meroewap*.
(2) Bijv. *bengkoedoe*, *tenggelam*,

Praefixen, die uitsluitend dienen om secundaire stammen te vormen, bespreken we hier niet.

Begint het stamwoord met een nasaal, *r* of *l*, *w* of *j*, dan wordt gewoonlijk geen overgangsmedeklinker ingevoegd; terwijl de praefixen *bĕ* en *tĕ* onveranderd blijven voor stammen met *r* in de laatste syllabe, tenzij deze stammen met *s* beginnen.

Welke der nasalen den overgang moet vormen, is afhankelijk van den beginmedeklinker van het grondwoord. Al naar gelang de stam aanvangt met een *gutturaal*, *palataal*, *superdentaal* of *labiaal*, wordt de overgang gevormd door *ng*, *nj*, *n* of *m*.

Hierbij valt op te merken, dat sommige aanvangsconsonanten assimileeren met de overgangsnasaal; en wel: *s* en *k* met *ng*; *s* met *nj*; *t* met *n* en *p* met *m*. Deze assimilatie is vermoedelijk te beschouwen als een soort slijtage; bij woorden van jonge vorming en bij woorden, die zeer weinig gebruikt worden, komt de assimilatie niet altijd voor.

De aanvangsconsonant *s* gaat na een praefix in de uitspraak altijd verloren. Na *di* gaat *s* over in *j*; na *ka* of *sa* (*kĕ*, *sĕ*) in *h*.

Dus worden:

pĕ + *tjôeri*	in	de	uitspraak	*pĕnjtjôeri*;
pĕ + *sĕmbah*	»	»	»	*pĕrsĕmbah*;
mĕ + *sambil*	»	»	»	*mĕngambil*;
mĕ + *kânan*	»	»	»	*mĕngânang*;
mĕ + *sôeroeh*	»	»	»	*mĕnjôeroeh*;
mĕ + *lijat*	»	»	»	*mĕlijat*;
bĕ + *sangkat*	»	»	»	*bĕrangkat*;
bĕ + *tĕrbang*	»	»	»	*bĕtĕrbang*;
ka + *sĕndas*	»	»	»	*kahĕndas*.

§ 21. De suffixen *san* en *si* verliezen steeds de *s*, wanneer zij bij een stam gevoegd worden. Eindigt de stam op een consonant, dan gaan de vocalen der suffixen over op den slotmedeklinker van het grondwoord. Is de laatste lettergreep van den stam open, dan wordt tusschen het grondwoord en den vocaal der suffixen een *h*, *j* of *w* als overgang gebruikt, al naar gelang de stam uitgaat op een gutturalen, palatalen of labialen klinker; is de stam gesloten door *s*, dan gaat deze consonant over in *k*.

Woorden, die in de laatste lettergreep een door *h* gesloten palatalen vocaal hebben, veranderen voor een der suffixen *san* of *si* de *h* in *j*; heeft de laatste lettergreep een labialen vocaal gesloten door *h*, dan gaat deze *h* over in *w*.

Dus wordt:

boeboeh + *si* in de uitspraak *boeboewi*;
kâsih + *san* » » » *kâsijan*;
doedoes + *si* » » » *doedoeki*.

§ 22. De suffixen *san* en *si* kunnen wijziging veroorzaken in lengte en klank van den vocaal der eindlettergreep van stammen, die op een medeklinker uitgaan.

Voor deze wijzigingen gelden de volgende regels:

De korte heldere *a* en de doffe a gaan over in *â*:

1°. voor het suffix *si*, indien de stam gesloten is door een anderen consonant dan *s*, *k*, *s*, *t*, *p* of *ng*;

2°. voor het suffix *san*, indien de stam gesloten is door een anderen consonant dan *ng*.

In andere gevallen gaat *a* voor een dezer suffixen over in a.

Bijv. *banjas* . . . . . *kabânjâkan*;
makan . . . . . *makânan*;
soekar . . . . . *kasoekâran*;
sĕnang . . . . . *kasĕnangan*.

De doffe i en oe gaan over in de korte heldere *i* en *oe*; tenzij de stam gesloten is door *r*, in welk geval i en oe overgaan in de lange heldere *î* en *ôe*;

bijv. *nâhik* . . . . . *nâhiki*;
sindir . . . . . *sindîran*;
takoet . . . . . *kĕtakoetan*;
tâboer . . . . . *tâbôeran*.

De korte heldere *e* en *o* gaan over in de lange heldere *ê* en *ô*;

bijv. *sôleh* . . . . . *pĕrôlêjan*;
târoh . . . . . *pĕtârôwan*.

De suffixen *san* en *si*, benevens de pronomina *koe*, *moe* en *njĕ* (*nja*), brengen ook dikwijls wijziging in den klank der laatste syllabe van woorden, welke op een klinker uitgaan.

Wanneer n.l. een woord met *ĕ* in de open eindlettergreep (zie § 15 sub 4) gevolgd wordt door een der bovengenoemde suffixen of pronomina, dan gaat *ĕ* over in *â*; dus wordt bijv.

sâdĕ + *njĕ* . . . . . *sâdânjĕ*.

Volgt op een woord met *ĕ* in de open slotsyllabe een ander woord, dan gaat *ĕ* over in *a*; volgt het suffix *kan*, dan gaat *ĕ* over in a; dus wordt *sâpĕ* + *sitoe* in de uitspraak vereenigd, *sâpa-h-itoe*;
sâdĕ + *kan* . . . . . *sâdakan*.

§ 23. De infixen worden ingelascht na den aanvangsconsonant van den stam. Het gevolg is dat deze formatieven *ʂĕm*, *ʂĕl*, *ʂer*, de ʂ verliezen; dus komt:

van *toendjoeʂ* . . . . . *tĕloendjoeʂ*;
van *ĝoeroeh* . . . . . *gĕmoêroeh*.

Lettergrepen.

§ 24. In Maleische stamwoorden is de voorlaatste lettergreep altijd open; de laatste is open of gesloten. De slotsyllabe kan beginnen met een enkelen consonant of met een nasaal plus een anderen medeklinker.

Dus bestaat:

ʂandjing uit de lettergrepen *ʂa* — *ndjing*;
tampar » » » *ta* — *mpar*;
djantan » » » *dja* — *ntan*;
ʂangkat » » » *ʂa* — *ngkat*. (1)

§ 25. De meeste stammen zijn tweelettergrepig; de laatste lettergreep is de wortellettergreep.

Behoudens sommige uitzonderingen, worden de weinige eenlettergrepige woorden, welke het Maleisch heeft, bij voorkeur verlengd tot tweelettergrepige, door middel van een korten voorslag. Zulk een voorslag wordt een enkele maal ook voor een tweelettergrepig woord geplaatst. Hij bestaat uit een korten vocaal, voorafgegaan door ʂ en gevolgd door een nasaal, welke laatste weder dienst doet als overgang. Begint de stam met een der nasalen, met *r* of *l*, *w* of *j*, dan is geen overgangsconsonant noodig. Welke nasaal gebezigd wordt, hangt af van den beginmedeklinker van den stam (zie § 20).

Dus vormt men:

ʂĕmas van *mas*;
ʂoewang » *wang*;
ʂĕrimaw » *rimaw*;
ʂĕmpat » *pat*;
ʂĕntimoen » *timoen*.

§ 26. De drie- en meerlettergrepige woorden, welke men in het Maleisch aantreft, zijn meerendeels òf afgeleid van tweelettergrepige stammen, òf ontleend aan vreemde talen.

---

(1) Men houde hierbij in het oog, dat het *afbreken* van een woord in lettergrepen eene kunstmatige handeling blijft, welke nimmer ten volle slaagt. Men kan wel zeggen hoeveel lettergrepen een woord bevat, doch niet, waar de eene eindigt en een volgende begint. De overgangsconsonant kan in meerdere mate tot de eene dan tot de andere behooren, maar hij blijft gemeenschappelijk eigendom van twee syllaben.

Wanneer tusschen een praefix en een stam een nasaal als overgangsconsonant optreedt, dan behoort deze overgang bij de volgende, en niet bij de voorgaande lettergreep.

Dus bestaat:

pĕntjoeri uit de lettergrepen *pĕ-ntjôe-ri*;
mĕngambil » » » *mĕ-nga-mbil*;
mĕnggâli » » » *mĕ-nggâ-li*.

Wordt daarentegen de *r* als overgangsconsonant gebezigd tusschen praefix en stam, dan behoort de overgang bij de voorgaande lettergreep, tenzij de stam met *s* beginne. In dat geval gaat bij vlug spreken de *r* naar de volgende syllabe; maar bij langzaam spreken blijft deze consonant ook dan bij het praefix behooren.

Dus bestaat:

pĕrsĕmbah uit de lettergrepen *pĕr-sĕ-mbah*;
bĕrangkat » » » *bĕr-sa-ngkat*.

Krijgt een woord met gesloten eindlettergreep een der suffixen *san* of *si*, dan behoort de slotconsonant van den stam tot de laatste lettergreep van het afgeleide woord; bijv. *kasoekâran* .... *ka-soe-kâ-ran*.

Klemtoon.

§ 27. De klemtoon is in het Maleisch altijd zwak, zoodat een ongeoefend oor dikwijls ternauwernood waarneemt welke lettergreep van een woord den meesten toon krijgt. Dit geldt in het bijzonder voor de stamwoorden.

Toch valt bij nauwkeurige waarneming een klemtoon te hooren, en wel op de penult, tenzij deze *ĕ* heeft. Is dit laatste het geval, dan komt dus bij tweelettergrepige woorden de klemtoon op de slotlettergreep; maar de penult moet daarom niet vlugger uitgesproken worden. Elke lettergreep krijgt toch ± de helft van den tijd, benoodigd voor het zeggen van het geheele woord; maar de penult wordt dan minder geaccentueerd.

Krijgt een woord met den klemtoon op de penult een suffix, dan wordt het accent verplaatst naar de penult van het afgeleide woord. Doch deze nieuwe penult moet niet langer gemaakt worden dan de voorafgaande lettergreep, d. i. de penult van den stam.

In samenstellingen verliezen de samenstellende deelen hun eigen klemtoon, wanneer hun oorspronkelijke beteekenis in de samenstelling verloren is gegaan; b. v. *mĕtâri* van *mâtĕ* en *sâri*.

Woorden, die door de Maleiers in *schrift* met elkaar verbonden worden, maar die ieder op zich zelf hun eigen beteekenis behouden,

wijzigen natuurlijk door die eigenaardige manier van schrijven den klemtoon niet. Zoo hebben ook de woorden *lah*, *tah* en *kah*, welke de Maleier altijd als suffixen schrijft, geen invloed op den klemtoon van het vorige woord.

Even zwak als het verschil in toon der lettergrepen van een woord, is het verschil in accent der woorden van een zin. Praeposities en conjuncties zijn de eenige, die het accent geheel verliezen. De Maleier heeft andere middelen dan wij, om zijn taal te laten leven; om den polsslag van het gesproken woord aan zijn hoorders te doen gevoelen. Het woord, waarop hij in het bijzonder de aandacht wil vestigen, laat hij niet uitkomen door stemverhefling of forsch accent; maar hij zet het aan 't hoofd van den zin; plaatst er een der later te noemen nadrukspartikelen achter of bezigt deze beide middelen te gelijkertijd.

Voor ons gehoor spreken de Maleiers dientengevolge eent[illegible] zij vinden in onze wijze van spreken, hoog en laag, op- en neergaand, iets dat doet denken aan gebrek aan zelfbeheersching en dus aan beschaving.

Evenals de lengte der vocalen, kan natuurlijk ook de klemtoon, tengevolge van bijzondere gemoedsstemmingen van den spreker, anders zijn dan gewoonlijk.

Vreemde woorden.

§ 28. Het voorgaande heeft betrekking op zuiver Maleische woorden; maar geldt bovendien voor vele Arabische, en alle Sanskr. of Perz. woorden, die in het Maleisch voorkomen.

In de vreemde woorden zijn echter nog 13 consonanten te hooren, die de Maleische taal niet kent. De teekens, met welke wij die consonanten schrijven, en hunne waarde blijken uit onderstaande tabel.

Teeken.	Uitspraak.
ts	als de harde Engelsche *th*;
h	als de Ned. *h*, doch meer geaspireerd; met sterken adem;
ch	als de *ch* in *kachel*;
dz	als de zachte Engelsche *th*;
z	als de Fransche *z*;
sj	als de Duitsche *sch*;

Teeken.	Uitspraak.
$\dot{s}$	als s;
$\dot{d}$	als een palatale d;
$\dot{t}$	als t;
$\dot{l}$	als een gelispelde z;
gr	als een zachte Ned. g, zweemende naar een gutturale r;
f	als de Nederl. f;
$\dot{k}$	als een diep in de keel gevormde k.

De Maleiers kunnen de meeste dezer consonanten niet uitspreken en maken van de *ts* een *s*; van de *ch* een *k*; van *dz* een *d*; van *z* een *dj*; van $\dot{d}$ een *l*; van $\dot{l}$ een *l* of soms een *z*; van *f* een *p*.

§ 29. Boven is reeds gezegd, dat in de volgende hoofdstukken voor het schrijven van Maleisch met Latijnsche karakters, niet zooveel teekens zullen worden gebezigd, als er in dit hoofdstuk ingevoerd zijn ten einde alle klanken te kunnen bespreken. De voordeelen, welke aan een phonetisch schrift verbonden zijn, wegen niet op tegen de moeilijkheden, die zulk een schrift in het gebruik oplevert.

De vereenvoudigingen, welke we in het tot nu gevolgde schrift zullen aanbrengen betreffen zoowel de consonanten als de vocalen.

Van de consonanten laten we weg: 1°. de begin-*s*; 2°. de semivocalen *h*, *j* en *w*, wanneer deze uitsluitend dienen om den natuurlijken overgang tusschen twee vocalen aan te geven.

In een afgeleid woord behouden we steeds den slotconsonant van het grondwoord, met uitzondering van *s*, die we voor een der suffixen *-an* of *-i* in schrift, overeenkomstig de uitspraak, laten overgaan in *k*.

Voor de vocalen zullen we ons behelpen met de volgende teekens:

â voor de lange heldere *â* en $\hat{\check{e}}$;
ĕ » » korte heldere *ĕ* (het praefix *kĕ* zullen we gewoonlijk schrijven *ka*; in open eindsyllaben — zie § 15, sub 4 — schrijven we *a* en niet *ĕ*);
a » alle andere gutturale klinkers;
î en *ê* voor de lange palatale klinkers;
ôe » *ô* » » » labiale » ;
i, *e*, *oe* en *o* voor de overige vocalen.

Dus schrijven we voortaan:

kâin in plaats van *kâhin*;
toean » » » *toewan*;
kaâdâän » » » *kĕhâdâhan*;
ôleh » » » *sôleh*;
âdânja » » » *sâdânjĕ*.

NB. Verder verwijzen we voor de klankleer van het Maleisch naar »Dr. A. A. FOKKER. Malay Phonetics. Leiden, E. J. BRILL, 1895", aan welk werk — het eenige ons bekende, dat de Maleische phonetiek uitvoerig behandelt — dit hoofdstuk grootendeels is ontleend.

HOOFDSTUK II.

HET SCHRIFT.

§ 30. »De deugden en gebreken van een letterschrift hangen samen met de kennis en ontwikkeling van hen, die het voor hunne taal in orde brachten; de fijnheid hunner analytische waarneming; de geschiktheid van het alfabet, dat zij leerden kennen, voor de klanken, die zij gewoon zijn te hooren." (1)

Het schrift, waarmede de Maleiers hunne taal afbeelden, is niet in alle opzichten geschikt om de klanken, die men in het Maleisch kan waarnemen, voor te stellen. Het bezit die geschiktheid alleen ten opzichte van de consonanten; voor de vocalen is het geheel onvoldoende.

De analytische waarneming van hen, die dit schrift voor de Maleische taal in orde brachten, is bovendien niet altijd even nauwkeurig geweest. Een gevolg hiervan is, dat een en dezelfde klank niet altijd met hetzelfde letterteeken wordt weergegeven en dat één letterteeken nu eens voor dezen, dan weer voor genen klank gebezigd wordt.

Alle schrift, ook het beste, geeft een gebrekkige afbeelding van het gesproken woord; het geschreven Maleisch zal dus een hoogst gebrekkig beeld van de taal geven.

Het Maleische alfabet komt in hoofdzaak overeen mef het Arabische; de Maleiers hebben dit Arabische schrift gekregen door tusschenkomst van de Perzen. Alle consonanten uit het Maleisch kunnen met het Arabisch schrift niet worden voorgesteld; dus zijn er nieuwe teekens aan toegevoegd. Omgekeerd zijn er letters, welke klanken vertegenwoordigen, die wel in het Arabisch, maar niet in het Maleisch voorkomen. Die letters zijn behouden, voor het schrijven van vreemde woorden.

---

(1) Enkele aanhalingen in dit Hoofdstuk zijn weder ontleend aan Dr. S H.

Van de verschillende middelen, die de Arabieren bezigen om hunne vocalen aan te duiden, hebben de Maleiers er slechts enkele overgenomen. Het hoofdgebrek, dat het Arabische schriftsysteem aankleeft — n.l. zijne onnauwkeurigheid ten opzichte der vocalen — vindt men dientengevolge in het Maleische schrift in nog hoogere mate terug. De Maleiers gebruiken slechts drie vocaalteekens; één voor de gutturale, één voor de palatale en één voor de labiale vocalen. Deze teekens worden bovendien nog dikwijls weggelaten, zoodat de lezer aan het geschreven woord slechts tennaastenbij of in 't geheel niet kan zien, welke vocalen er in voorkomen.

§ 31. De Maleiers zijn in het algemeen gesproken slordige schrijvers. Wel brachten enkele omstandigheden zekere — zij het ook eene weinig consequente — regelmaat in de spelling, doch de naleving der spelregels laat zeer veel te wenschen over.

Deze omstandigheden zijn, in de eerste plaats het gebruik der Maleische taal voor wetenschappelijk godsdienstige doeleinden. »*Kitabs*, die als handleidingen voor de geloofsleer, de studie der wet, de mystiek, de Arabische spraakkunst enz. dienden, bewerkte men in het Maleisch en voor zulke doeleinden bedient men zich bij voorkeur niet van eene spelling, die telkens tot dubbelzinnigheid of onzekerheid leidt. Als voertuig der heilige wetenschappen moest de Maleische taal regelmatiger geschreven worden dan voor het profane gebruik noodig ware geweest. In de tweede plaats werkte de groote verbreiding van het Maleisch als kanselarijtaal tot meer uniforme afbeelding harer klanken mede; de officiëele brieven, de staatsstukken, werken over locaal recht enz. werden en worden in alle Maleische en vele niet-Maleische landen in de Maleische taal gesteld. Het gewicht van zulke stukken vereischt van zelf ook in den uiterlijken vorm zekere sierlijkheid, die zich met anarchie in zake der spelling niet laat overeenbrengen."

§ 32. Wij zullen thans nagaan, hoe de verschillende klanken, welke in het voorgaande hoofdstuk zijn besproken, in schrift worden voorgesteld. Daarbij zal blijken, dat er nog wel »anarchie in zake der spelling" heerscht. Vervolgens zullen we de spelregels vermelden, zooals deze getrokken zijn uit de bovenbedoelde meer accuraat geschreven werken.

Aan het slot van dit hoofdstuk vindt men de noodige tabellen, uit welke vorm, naam en volgorde der letters in het alfabet blijken; benevens de vereischte aanwijzingen omtrent de practische toepassing van het Maleische schrift.

Consonanten.

§ 33. Gutturalen.

1. De klank, welken wij boven voorstelden door ʾ, — dat is dus de consonant, die in het Nederlandsch de woorden opent, welke in *schrift* met een klinker aanvangen — wordt in het Maleische schrift op tal van wijzen afgebeeld.

a. Als aanvangsconsonant van een woord wordt hij geschreven met het teeken ا (*alif*) of met ء (*hâ*); bijv. امبل *ambil*; هوجن *oedjan*; bij uitzondering met ئ (*hamza*), bijv. ئن *an*; ئي *i*.

Het gebruik wil, dat sommige woorden steeds met ا, andere immer met ء geschreven worden; terwijl er ook woorden zijn, die nu eens ا, dan weer ء vertoonen. Regels zijn hieromtrent niet te geven; wil men weten welk teeken gewoonlijk bij een bepaald woord wordt gebruikt, dan raadplege men het lexicon. Vindt men het bedoelde woord niet onder ا, dan zoeke men onder ء, en omgekeerd.

b. Als slotconsonant wordt de ئ geschreven met ق (*kâf*) of met ئ (*hamza*). De ق stelt een Arabischen consonant voor, die veel overeenkomst toont met onze *k*, doch dieper in de keel wordt gevormd. In Maleische woorden komt deze diepe *k* niet voor; het teeken ق echter dikwijls. Het beeldt dan steeds de slot-ئ af, bijv. انق *âna*ʾ; بودق *boeda*ʾ.

Het gebruik van ئ als teeken voor dezen slotconsonant, is vrij beperkt. Slechts in enkele woorden wordt het gewoonlijk gebezigd, bijv. انچي *ĕntji*ʾ; داتوء *dâtoe*ʾ. Deze woorden worden echter ook geschreven انچق, داتق.

c. In het hoofdstuk over de klankleer werd gezegd, dat de ء nimmer in het midden van een woord wordt gehoord. Wel echter is ء somtijds in het midden hoorbaar, wanneer men de lettergrepen gescheiden uitspreekt, bijv. in *lâ-ʾsin*, *pâ-ʾsit*, *ʾâ-ir*, *lâ-ʾsoet*, *dâ-ʾsoen*, *toe-ʾsan*, *li-ʾsat*.

In de uitspraak worden de lettergrepen van deze en dergelijke woorden verbonden door een der semi-vocalen (zie § 10 sub 1).

Deze overgang wordt in schrift niet voorgesteld, óf weergegeven met:

1°. ـُو indien de laatste lettergreep een labialen vocaal heeft;
2°. ـِي » » » » » palatalen » » ;
3°. ء, hoewel dit teeken soms geheel misplaatst is.

Veelal gebruikt men eenvoudig و (*wâw*) en ي (*jâ*) in plaats van ـُو en ـِي. Dus schrijft men in den regel:

لاين of لائين voor *lâin*;
لاوت » لائوت » *lâoet*;
توان voor *toean*; بوت voor *boeat*.

Terecht wordt ء gewoonlijk geschreven in ڤائهت *pâit*; تائهو *tâoe*, e.a. Daarentegen is de ء geheel misplaatst in ليمت *liat*; ڤيمق *pêaʼ*, hoewel deze woorden bijna altijd met ء geschreven worden. Eveneens is ء misplaatst in توهن *toean*, welk woord in de beteekenis van »*de Heer*, *het Opperwezen*" altijd met dit teeken ء voorkomt.

Vaste regels, welke bepalen hoe men bovenbedoelde woorden moet schrijven, zijn niet te geven; wij moeten wederom naar het lexicon verwijzen. Wel schrijven de Maleiers bijna altijd de ء in het midden van onder 1°. en 2°. bedoelde stammen, wanneer de eerste lettergreep den *a*-vocaal heeft, en het woord verlengd is met een suffix ـَن *an* of ـَى *i*; bijv.

كنائيكن of كنئيكن *kanâikan*;
ملاوتي of ملئوتي *mělâoeti*.

Wanneer men de lettergrepen van afgeleide woorden gescheiden uitspreekt, dan is tusschen grondwoord en praefix eene ء hoorbaar, indien het grondwoord aanvangt met den ء-consonant en het praefix niet gevolgd wordt door een nasaal of door *l* als overgang (*ka*, *sa*, *di*, praefixen gesloten door *r*; zie boven, Lettergrepen § 26); terwijl tusschen grondwoord en suffix eene ء gehoord wordt, indien de stam open is en het suffix met eene ء aanvangt (ـَن *an*; ـِي *i*).

Spreekt men de lettergrepen verbonden uit, dan wordt de ء niet gehoord; maar in schrift wordt bedoelde klank altijd weergegeven; en wel:

1°. met ا, na een praefix gesloten door *r* en na *di* (eveneens na de als praefix geschreven pronomina *koe* en *kaw*); bijv.

براڠكت *bĕrangkat*; ڤراوله *pĕrôleh*; دايرڠ *diîring*;

2°. met ء, na een der praefixen *ka* of *sa* (eveneens na het telwoord *sa* en de praepositie *ka*); bijv.

كأتس *ka-âtas*; كءمڤت *kaĕmpat*; سءورڠ *sa-ôrang*;

سأتڤ *sa-atap*; سءيكر *sa-ekor*;

3°. met ء, voor de suffixen *an* en *i*; bijv.

كرجاءن *karâdjâan*; ملوءي *mâloeï*; كتڤوءي *katâoeï*.

Wordt het grondwoord, hoewel met den hamza-consonant aanvangende, met eene ء als aanvangsletter geschreven, dan blijft in het afgeleide woord de ء behouden, bijv.

سڤثڠ *saingga*; برهمڤن *bĕrimpoen*.

Ook als slotletter blijft de ء behouden voor de suffixen *an* en *i*, niettegenstaande de laatste consonant van het grondwoord in de uitspraak overgaat in *j* of *w*; bijv.

ڤنوهي *pĕnoehi*, spreek uit *pĕnoewi*.

2. De klank, welken wij aanduidden met *h*, wordt geschreven met het teeken ه (*hâ*).

Dikwijls wordt deze letter geschreven, hoewel de klank *h* niet wordt uitgesproken; bijv. همڤر *ampir*, ليمت *liat*; terwijl omgekeerd een *h*, bij de uitspraak hoorbaar, meermalen niet wordt geschreven, of met ء wordt afgebeeld; bijv. نايک *nâik* (in de uitspraak *nâhik*), بائيک *bâik*; zie boven onder 1.

Verbonden met ا, wordt ه in enkele woorden gebruikt om den langen *â*-klank te schrijven; bijv. سهاي *sâja*; بهارو *bâroe*; سهاج *sâdja*; zie beneden bij de vocalen.

3 en 4. Het teeken voor *g* is ڬ (*gâ*), dikwijls geschreven ڮ of zelfs ک (*kâf*). Deze laatste letter geeft de *k* weer. In het Arabisch alfabet ontbreekt de ڬ; de Maleiers vormden dit teeken naar de de Perzische گ

5. De *ng* wordt geschreven met het teeken ڠ (*ngâ*); een letter, die ook niet in het Arabisch alfabet voorkomt.

6. Voor *r* schrijven de Maleiers ر (*râ*); welke letter bijna altijd geschreven wordt na de praefixen بـ *bĕ*, پـ *pĕ* en تـ *tĕ*, ook al is er in de uitspraak niets van een *r* waar te nemen; bijv. برلاجر *bĕlâjar*: Hoort men Maleiers lezen, dan bemerkt men, dat zij de geschreven taal eigenlijk voor de beste houden; want dan spreken ze iedere geschreven ر goed hoorbaar uit; dus lezen zij *bĕrlâjar*.

§ 34. Palatalen.

7. De *j* wordt geschreven met het teeken ي (*jâ*). Een enkele maal wordt de *j* als overgang tusschen twee syllaben afgebeeld met ث, bijv. لیثت *liat* (in de uitspraak *lijat*); zie boven onder 1 en 2.

8 en 9. De teekens voor *dj* en *tj* zijn respectievelijk ج (*djîm*) en چ (*tjâ*). In plaatsen waar de invloed van Arabieren groot is, wordt de *tj* dikwijls met ج geschreven. In het Arabisch komt de چ niet voor.

10. De *nj* wordt afgebeeld met het teeken ڤ of ڠ (*njâ*). Wanneer de consonant *nj* onmiddellijk voorafgaat aan *dj* of *tj*, dan schrijven de Maleiers ن (*nôen*, het teeken voor *n*) in plaats van ڤ In ons geschreven Nederlandsch maken we steeds dezelfde fout; dus zullen we in onze transscriptie in een dergelijk geval ook *n* schrijven en niet *nj*; bijv.

انجغ *andjing* in plaats van *anjdjing*.

§ 35. Superdentalen.

11. De *s* wordt in het Maleisch afgebeeld met het teeken س (*sîn*); of, als beginletter van een woord, met *ſ*. In sommige woorden, welke met *s* aanvangen, wordt deze aanvangsconsonant verkeerdelijk geschreven met het teeken voor den palataal-triller uit het Arabisch ش (*sjin*); bijv.

شهدان *sahadan*.

12. De *d* wordt steeds geschreven met het teeken د (*dâl*).

13. De *t* wordt gewoonlijk afgebeeld met de letter ت (*tâ*). Voor *t* als slotconsonant van een woord, schrijft men meermalen ۃ; welk teeken de eindletter is van den Arabischen uitgang *at*, voor het vrouwelijk bij substantieven en adjectieven.

14. Voor de *n* schrijft men altijd het teeken ن (*noên*); zie ook boven onder 10.

15. De *l* wordt in schrift weergegeven met ل (*lâm*).

§ 36. Labialen.

16. De *w* wordt geschreven met de letter و (*wâw*). Een enkele maal beeldt men de *w* af met het teeken ه (*hâ*); bijv.

تونهن in plaats van تون *toean* (*toewan*);
توهٔ » » » توا *toea* (*toewa*);
سموهاپ » » » سمواپ *samoeânja* (*samoewânja*).

De laatste schrijfwijze wordt het meest gevolgd; men zie ook onder 1 en 2.

17 en 18. De letterteekens voor de *b* en *p* zijn respectievelijk ب (*bâ*) en ڤ (*pâ*). De *p* komt in het Arabisch niet voor; wel de aanverwante *f*, geschreven met ف (*fâ*). Daar de Maleiers de *f* moeilijk kunnen uitspreken en in plaats van dezen consonant gewoonlijk *p* zeggen, zoo schrijven zij het teeken voor laatstgenoemden klank bijna altijd met één stip, dus ڤ. De ڤ met drie stippen is ontleend aan het Perzische teeken پ

19. De *m* wordt altijd afgebeeld met het teeken م (*mîm*).

§ 37. Hiermede zijn alle letters, welke gebruikt worden voor het schrijven van zuiver Maleische woorden genoemd. De teekens, welke verder nog noodig zijn voor het schrijven van vreemde woorden, vindt men in de tabellen.

Hoofdletters en leesteekens kent het Maleische schrift niet; evenmin zijn er afzonderlijke letters voor de vocalen.

Elke letter kan, behalve den enkelen medeklinker, een verbinding van een consonant met een korten klinker weergegeven; bijv. ب *b*, *bĕ*, *ba*, *bo* etc.

Bij hooge uitzondering schrijven de Maleiers bij de medeklinkers de Arabische klankteekens حرکهٔ *harakah*; zie beneden. Deze teekens dienen speciaal voor korte klanken. De lange klanken worden in het Arabisch in schrift weergegeven, door bij den medeklinker, die den langen vocaal draagt, het teeken voor den korten klank te plaatsen; en voorts dezen medeklinker te doen volgen door ا (*alif*)

voor den langen *â* -; ي (*jâ*) voor den langen *î* -; en و (*wâw*) voor den langen *ô*e-klank.

Laatstgenoemde drie teekens zijn oorspronkelijk alleen bestemd geweest om consonanten weer te geven. De Maleiers gebruiken deze letters dikwijls als klinkers, vooral in die lettergreep, welke den klemtoon heeft. Zij verwarren dus het accent met de lengte van den klank.

Veel consequentie valt overigens bij het schrijven dezer letters voor vocalen, niet waar te nemen. In hoofdzaak geldt, dat ا dient voor gutturalen, ي voor palatalen en و voor labialen.

Thans zullen we nagaan, hoe en wanneer de verschillende vocalen der Maleische taal (zie Hoofdstuk I) worden geschreven.

Vocalen.

§ 38. Gutturalen.

De lange heldere *â* (1) wordt meestal geschreven met ا, een enkele maal met ﻻ (zie boven § 33 onder 2); in vele lettergrepen met dezen vocaal, blijft de klank eenvoudig onafgebeeld. Zoo zal men bijv. in verschillende handschriften kunnen vinden, voor:

di-mâna, دمان دمنا of soms دمانا

sâja, سيا ساي of سهيا

De korte heldere *a* (2) wordt gewoonlijk niet geschreven; als voorbeeld diene *dangan* دڠن; dit is de meest voorkomende schrijfwijze. Echter ontmoet men ook wel داڠان داڠن of دڠان

De korte doffe a (3) wordt in een open lettergreep somtijds wel, in een geslotene daarentegen gewoonlijk niet geschreven. In 't algemeen kan gezegd worden, dat deze vocaal meestal niet in schrift wordt voorgesteld. In den regel schrijft men dus:

فڠكل voor *pangkal*; maar فاڠكال en فڠكال komen ook voor.

Van de overige gutturale klanken wordt *ĕ* (4) zoo goed als nimmer geschreven; *ê* (5) daarentegen gewoonlijk wel; bijv.

كرا *kĕra* (*kĕrê*).

Nimmer echter wordt ا als klinker geschreven, onmiddellijk na den medeklinker ا. Men schrijft dus nooit اات *âtas*, maar اتس; nooit اتڤ *atap*, maar اتڤ. In deze en dergelijke woorden kan de ا

geacht worden dubbele functie te bekleeden. Vandaar, dat in die woorden, bijaldien zij voorafgegaan worden door ك *ka* of س *sa*; de ا behouden blijft (zie pag. 33 onder 2°.).

In كأتس *ka-âtas* stelt de ء den medeklinker voor; de ا geeft den volgenden vocaal aan.

§ 39. Palatalen.

Van de palatalen wordt de heldere lange *î* (6) altijd geschreven; de heldere korte *i* (7) wordt in open lettergrepen wel, in geslotene dikwijls niet afgebeeld; terwijl de doffe korte i (8) nu eens wel, dan weer niet in schrift wordt aangegeven. Bijv.

îring, ايرڠ of ايريڠ

kĕris, كرس of كريس

Voor de lange heldere *ê* (9) schrijft men ook altijd het teeken ي; de korte heldere *e* (10) wordt somtijds wel, dikwijls echter niet geschreven; bijv.

ekor, ايكر of ايكور

boleh, بوله of بوليه

mêrah, ميره

De korte doffe e (11) wordt gewoonlijk niet geschreven.

§ 40. Labialen:

De lange heldere *ôe* (12) wordt altijd, de korte heldere *oe* (13) somtijds in schrift gebracht; bijv.

lôeroeng, لورڠ of لوروڠ

De korte doffe oe (14) wordt evenals de onder (13) genoemde vocaal somtijds wel, dan weer niet geschreven; bijv.

pĕroet, فروت فرت of zelfs فاروت

De lange heldere *ô* (15) wordt altijd geschreven; de korte heldere *o* (16) en de korte doffe o (17) worden somtijds wel, somwijlen daarentegen niet in schrift gebracht; bijv.

ôrang اورڠ *djâtoh* جاتوه of جاتوه

§ 41. Wordt de ء-consonant als sluiter van een woord geschreven met het teeken ء, dan wordt de voorafgaande vocaal in schrift aangegeven; bijv.

*boeda*ء بوداء *dâtoe*ء داتوء *ĕntjis*ء انچيء

§ 42. Uit het bovenstaande is de anarchie in de spelling wel ten duidelijkste gebleken.

Enkele zeer dikwijls voorkomende woorden, worden bijna altijd op dezelfde wijze geschreven; verreweg de meeste woorden vindt men in de handschriften op allerlei wijzen in schrift gebracht.

Beneden geven we, opdat de gebruiker van dit boek zich bij het schrijven van Maleisch aan zekere regelmaat kunne gewennen, eenige spelregels. Alvorens daartoe over te gaan, moeten we nog melding maken van een teeken, dienende om aan te geven, dat een woord in de uitspraak moet worden herhaald; n.l. het teeken ۲, دو اڠک *angka doea*, het cijfer 2. Bijv.

برجالن۲ *bĕrdjâlan-djâlan*; *bĕrdjâlan*[2].

Wanneer het herhaalde woord een suffix heeft, wordt niet altijd gebruik gemaakt van ۲. De Maleiers schrijven meestal den klinker in de geaccentueerde lettergreep, en zoo kan het suffix oorzaak zijn, dat het herhaalde woord anders geschreven wordt dan het eerste; bijv.

boenga-boengâän بوڠبڠاءن of بوڠ بڠاءن

Men ziet echter ook wel بوڠ۲ءن of بوڠا۲ءن

Het komt ook voor, dat de Maleier de *angka doea* achter het grondwoord plaatst en dan het suffix in schrift laat aanvangen met den slotmedeklinker van den stam; bijv.

boeah-boeâhan بوه۲هن *berlâin-lâinan* برلاين۲نن

Aanbeveling verdient een dergelijke schrijfwijze niet.

Regels voor de spelling. (1)

§ 43. In de meeste werken, waarin het Arabisch-Maleisch schrift behandeld wordt, vindt men verschillende regels voor het schrijven der vocalen. De belangrijkste dezer regels zullen wij hieronder vermelden.

Reeds werd gezegd, dat het alfabet geen afzonderlijke teekens voor de vocalen bezit; doch dat de letters ا, و en ي, hoewel oorspronkelijk uitsluitend teekens voor consonanten, gebezigd worden voor vocalen; respectievelijk voor de gutturalen, labialen en palatalen. Gemakshalve zullen wij deze teekens, voor de vocalen gebruikt, *klinkers* noemen.

In het Arabisch dienen ze om de korte klanken, welke door afzonderlijke, bij de consonanten te plaatsen teekens (zie beneden)

(1) Waar in dit boek voorbeelden in Arabisch schrift gegeven worden, zijn de hier te vermelden regels voor de spelling gevolgd.

worden aangegeven, te verlengen. Men noemt ze dan حروف المدّ *ḥoerôefoe'lmaddi*, verlengingsletters; voor het Maleisch is deze benaming minder juist.

§ 44. De hoofdregels zijn:

1°. De doffe *ĕ* en de korte heldere *a* worden nimmer geschreven; bijv.

كبن *kĕbon*; دغر *dangar*; تبل *tĕbal*.

2°. Nimmer wordt een klinker geschreven in een gesloten lettergreep; uitgezonderd in eenige eenlettergrepige woorden, waarvan de meest voorkomende zijn دان *dan* en ڤون *poen*.

Evenmin schrijft men een klinker in een open lettergreep, indien de volgende aanvangt met een dubbelen consonant; bijv.

بنتڠ *bintang*; تنجڠ *tandjoeng*;

بڠكر *bongkar*; تمڤر *tampar*.

3°. Steeds wordt een klinker geschreven in de voorlaatste lettergreep, indien de volgende syllabe met een enkelen consonant aanvangt; bijv.

تارء *târoh*; كات *kâta*; هيدڤ *idoep*; توتڤ *toetoep*.

Uitgezonderd zijn eenige woorden, waarvan de meest voorkomende zijn:

كڤل *kapal*; مك *mâka*; ڤد *pâda*; كڤد *kâpada*; سڬل *sĕgâla*.

Begint een woord met den ء-consonant, in het Maleische schrift dus met den medeklinker *alif*, en is de eerste lettergreep tevens de voorlaatste opene, dan wordt, gelijk reeds is vermeld, na dien aanvangsconsonant nimmer een tweede ا geschreven voor den vocaal.

Dus schrijft men: اد *âda*, اڤ *âpa*, ارڠ *ârang*, اتس *âtas*, انء *âna'*, اتڤ *atap*.

Doch de andere klinkers schrijft men na den consonant ا, volgens de regels, die boven zijn genoemd; bijv.

اورڠ *ôrang*; اوتس *oetas*; ايكر *ekor*; ايرڠ *îring*.

Indien die eerste, met ا aanvangende lettergreep niet tevens de voorlaatste is, of de volgende syllabe met een dubbelen consonant aanvangt, dan wordt geen klinker in de eerste lettergreep geschreven; bijv.

امنس *ĕmboes*, *imbes*, *amboes*;

اڤاي *oepâja*; ادار *oedâra*; اڤام *oepâma*.

4°. Is de laatste lettergreep van een woord open, dan wordt de vocaal van die syllabe geschreven, doch de *a*-klank alleen dan, wanneer de voorlaatste lettergreep *ĕ* heeft; bijv.

بهارو *bâ(ha)roe*; چهاري *tjâ(ha)ri*;

سمبوني *sĕmboeni*; بناس *binâsa*;

كرا *kĕra*; چرتّرا *tjĕritĕra*; كنا *kĕna*.

In sommige woorden met open eindlettergreep, wordt de klank der slotsyllabe nimmer geschreven; de meest voorkomende dezer woorden zijn:

ايت *itoe*; اين *ini*; لال *lâloe*; سڤرت *sapĕrti*; تتاڤ *tĕtapi*.

Evenzoo gewoonlijk:

كام *kâmoe*; maar *kâmi* كامي

لاك *laki*; maar *lakoe* لاكو

Daarentegen geeft men in de woorden:

ارا *ara*, جوا *djoea*, دورا *dôera*, سموا *samoea*,

meestal wel den vocaal der laatste syllabe in schrift weer, hoewel in deze woorden de *a*-klank niet door een lettergreep met *ĕ* wordt voorafgegaan.

§ 45. De boven gegeven regels gelden in het algemeen voor grondwoorden, zoowel als voor afgeleide woorden.

Omtrent de schrijfwijze dezer laatste zij nog het volgende opgemerkt.

Krijgt een woord met gesloten eindlettergreep een suffix, dat niet met ـ begint, dan ondergaat de spelling van het grondwoord geen verandering; bijv.

رومه *roemah*, رومهڤ *roemahnja*;

تيدور *tidoer*, تيدركن *tidoerkan*;

مودة *moedah*, دڤرمودهكن *dipĕrmoedahkan*.

Wordt een woord met gesloten eindlettergreep verlengd met een suffix, dat met ـ begint, dan wordt de slotsyllabe van den stam voorlaatste open lettergreep van het afgeleide woord, daar de ـ van het suffix vervalt en de volgende vocaal overgaat op den slotconsonant van het grondwoord. Overeenkomstig den regel, wordt een klinker geschreven in de voorlaatste lettergreep van het afgeleide woord, terwijl de vocaal in de voorlaatste syllabe van den stam niet wordt afgebeeld; bijv.

ماكن *makan*, مكانن *makânan*;

هيدڤ *idoep*, كهدوڤن *kaidoepan*;

توتڤ *toetoep*, تتوڤي *toetoepi*.

Indien een stam met open slotsyllabe een suffix krijgt, dan wordt die slotlettergreep weer voorlaatste opene van het afgeleide woord, en als zoodanig krijgt zij een letterteeken voor den vocaal. Begint het suffix met ء, dan wordt de ء in schrift behouden; alleen na een stam op *i* eindigende, wordt de ء van het suffix *an* gewoonlijk niet geschreven; bijv.

كات *kâta*; كتاڤ *kâtânja*; ڤركتاءن *pĕrkâtâan*;

جادي *djâdi*; جديكن *djâdikan*; كجديين *kadjâdian*.

Wanneer een stam, eindigende op ق, een suffix krijgt, dat met ء begint, dan gaat de ق over in ك en deze laatste consonant wordt de drager van den vocaal van het suffix; bijv.

دودق *doedoeء*; ددوكي *doedoeki*; كددوكن *kadoedoekan*.

Deze regels blijven van kracht wanneer een woord meerdere achtervoegsels krijgt; het laatste beslist omtrent de plaats van den klinker; bijv.

نام *nâma*; نمائي *nâmâi*; دنمائيڤ *dinâmâinja*.

§ 46. De woordjes ﻻ *lah*, ﺗﻪ *tah*, ﻛﻪ *kah* en ڤون *poen*, welke door de Maleiers in schrift altijd met het voorgaande woord verbonden worden, oefenen geen invloed uit op de plaats van den klinker; de pronominale suffixen ك *koe*, م *moe* en ڤ *nja* daarentegen wel.

§ 47. Wanneer woorden, met ا beginnende, een voorvoegsel krijgen, dat gevolgd wordt door *ng* of door *l*, dan vervalt de begin-medeklinker van het grondwoord; bijv.

امبل *ambil*, مڠمبل *mĕngambil* (1);

ايرڠ *iring*, مڠيرڠ *mĕngiring*;

اولر *oeloer*, مڠولر *mĕngoeloer*;

ايكت *ikat*, ڤڠيكت *pengikat*.

Wanneer echter de beginletter ا van den stam de dubbele rol van medeklinker en klinker vervult, dan blijft in het afgeleide woord de ا — maar dan alleen als teeken voor den vocaal — behouden; bijv.

اجر *âdjar*, مڠاجر *mĕngâdjar*, بلاجر *bĕlâdjar*, ڤلاجر *pĕlâdjar*.

(1) Wij vermelden deze zaak, omdat na een praefix met *r* de *alif* behouden blijft. Dat in *mengambil* de *alif* van *ambil* niet geschreven wordt, is even natuurlijk als dat in *memanggil* de *p* van *panggil* niet in schrift wordt afgebeeld.

Dat in deze afgeleide woorden de ا uitsluitend dient om den vocaal af te beelden, blijkt uit de schrijfwijze

مڠجاري *mĕngâdjâri*; ڤلجارن *pĕlâdjâran*.

Indien een woord, dat met ا begint, voorafgegaan wordt door ک *ka* of س *sa*, dan wordt de aanvangsconsonant van den stam weergegeven met ء; bijv.

ايكر *ekor*,	سءيكر *sa-ekor*;
اورڠ *ôrang*,	سءورڠ *sa-ôrang*;
امڤت *ĕmpat*,	كءمڤت *kaĕmpat*;
ارت *arti*,	سءرت *sa-arti*;
اتس *âtas*,	كأتس *ka-âtas*;
اتڤ *atap*,	سأتڤ *sa-atap*.

In de beide laatste afleidingen is de ا weer uitsluitend voor den vocaal gebezigd, hetgeen blijken kan uit de spelling van woorden als bijv.

كءداءن *kaâdâan*; كءڠينن *kaänginan*.

Indien een woord, dat met ا begint, voorafgegaan wordt door een praefix gesloten door *r*, door د *di* of door een der pronomina (welke de Maleiers als praefix schrijven) ك *koe* of كو *kaw*, dan blijft de ا in schrift behouden; bijv.

اڠكت *angkat*;	براڠكت *bĕrangkat*;	داڠكت *diangkat*;
ايڑ *iring*;	دايڑ *diîring*;	ترايڑ *tĕrîring*;
امبل *ambil*;	كامبل *koe ambil*;	كوامبل *kaw ambil*.

§ 48. Reeds is ons gebleken, dat de Maleiers zich volstrekt niet nauwkeurig aan deze regels houden. Voornamelijk wordt afgeweken van den regel, dat in gesloten lettergrepen geen klinker wordt geschreven; bijv.

ساراڠ *sârang*, ter onderscheiding van ساروڠ *sâroeng*;
بينتڠ *bintang*, » » » بونتڠ *boenting*.

Arabische klank- en andere orthographische teekens.

Vreemde woorden.

§ 49. In de vorige §§ van dit hoofdstuk was alleen sprake van zuiver Maleische woorden en van vreemde woorden, die door veelvuldig gebruik geheel inheemsch zijn geworden in de Maleische taal.

In Maleische geschriften worden bovendien nog vreemde woorden, inzonderheid Arabische, gebezigd, welke niet gemeen eigendom zijn van de Maleisch sprekende bevolking; en deze woorden worden geschreven op dezelfde wijze, als waarop zij afgebeeld worden in de taal, aan welke zij zijn ontleend.

Daarom is het noodig iets te vermelden omtrent de schrijfwijze van het Arabisch, in het bijzonder betreffende het in schrift brengen der vocalen.

§ 50. De Arabieren schreven oorspronkelijk alleen de lange vocalen *â*, *î*, *û* (1); en zij bezigden daartoe respectievelijk de teekens ا و ى

In de oudste geschriften werd de *â*-klank niet altijd aangegeven en is somtijds de ا, die dezen klank moest voorstellen, eenvoudig weggelaten. Deze weglating ontwaart men thans nog in eenige veelvuldig voorkomende woorden; gewoonlijk echter wordt dan boven den consonant, welke den *â*-klank draagt, een verticaal streepje geplaatst; bijv. إٰلٰه *ilâh*, Godheid.

In enkele weinige woorden schrijft men و in plaats van ا, voor den *â*-vocaal; misschien was de klank oorspronkelijk dof. Ook in deze woorden is het verticale streepje gebruikelijk; bijv. حيٰوة (ook wel حياة) *ḥajât*, leven.

De uitgang *â* wordt in vele woorden geschreven met het teeken ى; bijv. حتّى *ḥatta*, totdat, zoodat. De Maleiers verwarren dit woord met hunne conjunctie *âta*, welke zij ook حتّى of حتّي schrijven.

§ 51. De korte klanken, die vroeger in het geheel niet werden geschreven, werden later weergegeven met behulp van afzonderlijke

---

(1) De *u* uit te spreken als *oe*.

klankteekens. In verbinding met de in § 50 besproken letters, worden deze teekens ook gebruikt voor de lange klanken.

Deze vocaalteekens zijn:

1°. فَتْحَةٌ *Fatḥa* (فَتْحٌ *Fatḥ*) ـَ voor den *a*-klank; bijv.

قَتَلَ *ḳatala*, hij doodde; قَالَ *ḳâla*, verhalen.

2°. كَسْرَةٌ *Kesra* (كَسْرٌ *Kesr*) ـِ voor den *i*-klank; bijv.

غَضِبَ *gaḍiba*, hij werd vertoornd; يَتِيمٌ *jatîm*, wees.

3°. ضَمَّةٌ *Ḍamma* (ضَمٌّ *Ḍamm*) ـُ voor den *u*-klank; bijv.

نُجُومٌ *nudjûm*, sterren; رَسُولٌ *rasûl*, gezant.

Opmerking. Als deze teekens aan het slot van een woord verdubbeld zijn, moeten de aangegeven klanken uitgesproken worden met een slotconsonant *n* (*nunatie*; in het Arabisch تَنْوِينٌ *tanwin*).

De Maleiers, welke de genoemde en andere orthographische teekens collectief بارس *bâris*, streep, of سنجات *sĕndjâta*, wapen, noemen, geven aan de drie bovenvermelde klankteekens respectievelijk de namen:

بارس داتس *bâris di-âtas*, bovenstreep;

بارس دباوه *bâris di-bâwah*, benedenstreep;

بارس دهداڤن *bâris di-adapan*, voorstreep.

Deze benamingen zijn vertaald uit het Perzisch; zij hebben betrekking op de plaats in den mond, waar de aangegeven klanken worden gevormd.

In Maleische woorden worden deze teekens, evenals de nog te vermelden klinkerdooder e. a., bijna nooit gebruikt; alleen ziet men ze wel bij eigennamen. De *fatḥa* geeft dan een gutturalen, de *kesra* een palatalen, en de *ḍamma* een labialen vocaal aan.

§ 52. Wanneer een consonant geen vocaal draagt, m. a. w. een lettergreep sluit, dan wordt boven dien medeklinker het teeken

جزمة *djezma* ـْ (ook سكون *sukûn*, rust, genoemd) geplaatst; bijv.

حِكمة *ḥikmat*, wijsheid; بيت *bait* (1), huis.

§ 53. Ten einde den medeklinker ا te onderscheiden van het vocaalteeken ا voor den langen *â*-klank, plaatst men bij den consonant ا de همزة *hamza* ء (ontstaan uit ع *ain*).

De *alif hamzata* أ geeft dus den openingsruk aan de stemspleet in beeld weer; en ook — aan het slot eener syllabe — het plotseling sluiten der stemspleet. Volgt een *i*-klank, dan wordt de ء onder de ا geschreven.

Bijv. أَمِير *amîr*, bevelhebber, vorst; الٰه *ilâh*, God (onbepaald); أُمَيَّة *Umajja* (naam van een man); سَأَلَ *sa'ala* iemand om iets verzoeken.

In het midden van een woord, voor of na een *i*- of *u*-klank, krijgt de hamza als drager in plaats van de ا gewoonlijk het teeken ى (dan altijd zonder stippen) of و

In het midden van een woord, na een langen vocaal of na een consonant met *sukûn*, krijgt de ء geen drager. Het teeken wordt dan geplaatst boven de streep, welke de aan ء voorafgaande letter met de volgende verbindt; of, indien de letters niet verbonden kunnen worden, tusschen de beide letterteekens in.

Vergelijk de Maleische schrijfwijze كَمْفَت *kaĕmpat*; كَدَاءن *kaâdâan*; بَايِيك *bâik*; etc.

§ 54. Wanneer op *alif hamzata* een lange *â*-klank volgt, dan zou men in verband met het bovenstaande moeten schrijven اَا In plaats daarvan schrijft men slechts één alif, en plaatst er het teeken مدة *medda* of *medd* ~ (ontstaan uit مد) bij.

Bijv. آخِر *âchir*, einde, in plaats van أَاخِر

(1) De tweeklanken *ai* en *au* worden door de Arabieren beschouwd als verbindingen van den *a*-klank met de consonanten *j* en *w*.

§ 55. Om een medeklinker in de uitspraak te verdubbelen, plaatst men er het verdubbelingsteeken ـّـ تَشْدِيد *tesjdid* of شَدّ *sjedd* (uit de beginletter van dit woord is het teeken ـّ ontstaan) boven.

Deze verdubbeling van een consonant kan veroorzaakt worden door een eigenaardigen nominaal- of verbaalvorm; of ontstaan door assimilatie.

De assimilatie — in schrift duidelijk wijl de medeklinker, welke assimileert, niet voorzien wordt van het teeken *sukûn* — geldt altijd de *l* van het artikel اَلْ *al*, als dit staat voor een woord beginnende met ت ث د ذ ر ز س ش ص ض ط ظ ل of ن

Bijv. اَلشَّمْس *asjsjams*, de zon; daarentegen اَلْقَمَر *alkamar*, de maan.

Naar deze beide steriotype voorbeelden, noemt men de consonanten, waarmede de *l* assimileert *zonneletters* en de overige *maanletters*.

Als het woord إِلٰه *ilâh*, God, verbonden wordt met het artikel, dan valt de beginklank van den stam weg; dus ontstaat اَللّٰه *allâh*.

Vandaar, dat ook de Maleiers het woord اللّٰه *allah* steeds met een *tesjdid* schrijven.

Wanneer — bij hooge uitzondering — deze orthographische teekens bij Maleische woorden gebezigd worden, dan plaatst men de ـّ *tesjdid* niet alleen bij de consonanten, welke in de uitspraak verdubbeld moeten worden, maar ook bij de و en ي wanneer deze letters als het ware dubbele functie hebben. Zoo bijv.

تُوَن *toean*; بُوَت *boeat*; دِيَم *diam*.

In dergelijke woorden kan men de و en de ي beschouwen als klankteeken, om den vocaal van de eerste syllabe aan te geven; en tevens als teeken voor den consonant (semi-vocaal), welke den overgang tusschen de beide lettergrepen vormt.

§ 56. Een woord dat met twee consonanten aanvangt, krijgt als het op zich zelf staat, een korten klank als voorslag; welke klank,

zoodra een ander woord voorafgaat, niet wordt gehoord. In schrift wordt deze voorslag aangegeven met ا, waarbij het klankteeken, doch zonder ء; bijv. اِبْنٌ *ibnu*, zoon, in plaats van بْنٌ *bnu*. Deze ا blijft in schrift behouden, ook al gaat een ander woord vooraf; in welk geval de voorslag dus wel geschreven, maar niet uitgesproken wordt. Het klankteeken, dat anders de ا vergezelt, blijft nu echter achterwege; doch men voegt aan de ا het teeken وَصْلَةٌ *weṣla* ~ toe. Men noemt de ا verbindings-alif in tegenstelling met de *alif hamzata*, welke juist op scheiding duidt. De ا van het artikel اَلْ *al* moet ook als een verbindings-alif beschouwd worden, als er een ander woord aan voorafgaat. In Maleische geschriften treft men voornamelijk de *weṣla* bij de alif van dit artikel aan.

Bijv. بِنْتُ اَلْوَزِيرِ *bintu alwazîri*, spreek uit *bin-tul-wa-zî-ri*, dochter van den minister.

Dergelijke woorden moeten dus nauw verbonden worden uitgesproken; *weṣla* of *ṣila* beteekent dan ook *nauwe verbinding*. Het teeken ~ is ontstaan uit de ص *ṣad*.

Aan het begin van een zin wordt de vocaal van het artikel uitgesproken; en dan gaat in de *uitspraak* natuurlijk een hamza of stootklank vooraf. Toch blijft de ء *in schrift* ook dan achterwege; bijv. اَلرَّسُولُ *arrasûl*, de gezant.

Indien het woord, dat aan een voorslag (in schrift dus aan een verbindings-alif) voorafgaat, op een consonant eindigt, dan krijgt deze consonant een hulpvocaal en wel meestal *i*; eindigt dat woord op een tweeklank *au* (*aw*), *ai* (*aj*), dan gaat de tweeklank over in *u*, *i*.

In enkele gevallen wordt de verbindings-alif in schrift weggelaten, en wel:

1°. in het artikel اَلْ, als een der partikelen لِ *li* of لَ *la* voorafgaat; bijv. لِلْحَقِّ *lil-ḥaḳ-ḳi*, om der waarheid;

2°. in اِبْن *ibnu*, zoon, als de eigennaam als appositie bij dit woord gevoegd is, en de naam van den vader volgt; bijv. مُسْلِم بْن ٱلْوَلِيد *mus-li-mub-nul-wa-lì-di*, Muslim al-Walids zoon;

3°. in het woord اِسْم *ismun*, naam, na de praepositie بِ *bi*, in de veelvuldig gebruikt wordende formule بِسْمِ ٱللّٰهِ *bis-mil-lâ-hi* (*bismillah*), in Godes naam.

§ 57. Een enkele maal komt men in Maleische geschriften afkortingen tegen van Arabische uitdrukkingen. De meest gebruikelijke dezer afkortingen zijn:

عم = عَلَيْهِ ٱلسَّلَامُ *alaihi-ssalâmu*, vrede zij over hem;

صعلم = صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ *ṣalla-llâhu alaihi wa sallama*, God zegene hem en schenke hem vrede.

TABELLEN.

N°. 1.

— **Het Alfabet.**

Naam.	Vorm.	Klanken (zie Hoofdstuk I).
Alif	ا	Begin-ء, of een gutturaal-vocaal.
Bâ	ب	*b*
Tâ	ت of ة	*t*
Tsâ	ث	*ts* *
Djìm	ج	*dj*
Tjâ	چ	*tj* (1)
Ḥâ	ح	*ḥ* *
Châ	خ	*ch* *
Dâl	د	*d*
Dzâl	ذ	*dz* *

Naam.	Vorm.	Klanken (zie Hoofdstuk I).
Râ	ر	*r*
Zâ	ز	*z* *
Sin	س	*s*
Sjîn	ش	*sj* *
Ṣâd	ص	*ṣ* *
Ḍâd	ض	*ḍ* *
Ṭâ	ط	*ṭ* *
Ḷâ	ظ	*ḷ* *
Ain	ع	een diep in de keel gevormde ء *
Grain	غ	*gr* *
Ngâ	ڠ	*ng* (1)
Fâ	ف	*f* *
Pâ	ڤ of ف	*p* (1)
Kâf	ق	slot-ء of *k*
Kâf	ک	*k*
Gâ	ڬ of ګ	*g* (1)
Lâm	ل	*l*
Mîm	م	*m*
Nôen	ن	*n*, bij uitzondering *nj*;
Wâw	و	*w* of een labiaal-vocaal;
Hâ	ه	begin-ء *h*;
Iâ	ي	*j* of een palataal-vocaal;
Njâ	ڽ of چ	*nj*. (1)

Toelichting.

In deze tabel zijn de letters gerangschikt overeenkomstig de volgorde in het lexicon.

De met een sterretje * gemerkte letters komen niet voor in zuiver Maleische woorden; de letters met (1) gemerkt ontbreken in het Arabische alfabet.

Men schrijft met dit schrift van rechts naar links; een boek vangt aan op de plaats, waar de bovenste regel der laatste pagina van een boek in Latijnsch karakter eindigt.

De letters kunnen zoowel met de voorgaande als met de volgende verbonden worden; met uitzondering van ا د ذ ر ز en و die alleen met de voorgaande en niet met de volgende letter verbindbaar zijn.

Ten behoeve dier verbinding ondergaan de letters vormveranderingen. Er zijn 4 vormen te onderscheiden; n.l. de grondvorm en drie daarvan afgeleide vormen. De eerste wordt gebezigd, wanneer de letter niet verbonden is; de afgeleide vormen, al naar gelang de letter alleen naar links, naar beide zijden of alleen naar rechts is verbonden.

De eerste der afgeleide vormen bestaat gewoonlijk ongeveer uit de eerste helft van den grondvorm; bijv. بـ van ب

Wordt nu de letter in deze gedaante nog verbonden met een voorgaande, dan komt er rechts een verbindingshaaltje bij; zoo ontstaat de tweede der afgeleide vormen; bijv. بـ van بـ

De vierde vorm is gelijk aan den grondvorm plus een verbindingshaaltje rechts; bijv. ب

Men zie voor de vier vormen de 2de tabel.

»Om dit schrift goed en met gemak te schrijven" — aldus spreekt de Heer H. C. KLINKERT, die eene gelithographeerde uitgave van vele Maleische werken heeft bezorgd — »heb ik geen betere pen kunnen vinden dan de middensoort voor het rondschrift, mits men die aan de punt een weinig schuin afslijpt en bij het schrijven dwars houdt met de holle zijde naar den rechterkant. De helling van het schrift moet naar den linkerkant zijn, dus juist tegenovergesteld met die van het onze.

Ook het staande schrift wordt gebezigd, doch aan het loopende, zoogenaamd *soêratan bĕrpangkoe* geeft men de voorkeur.

Aangezien sommige letters op, andere gedeeltelijk op de lijn komen, schrijft de Maleier steeds op gelinieerd papier. Hij linieert dit echter niet met potlood en een gewone liniaal, maar met een plankje, bespannen met fijn koord. De moeten van dat koord, door er over te strijken in het papier gebracht, zijn zijne lijnen. Deze manier geeft zulk eene regelmatigheid aan zijne handschriften, dat men ze soms voor drukwerk zou houden."

N°. 2.

Tabel der vier vormen.

Naam.	Grondvorm.	Alleen links verbonden.	Naar beide zijden verbonden.	Alleen rechts verbonden.
Alif	ا	ا	ا	ا
Bâ	ب	بـ	ـبـ	ـب
Tâ	ت of ة	تـ	ـتـ	ـت of ـة
Tsâ	ث	ثـ	ـثـ	ـث
Djim	ج	جـ	ـجـ	ـج
Tjâ	چ	چـ	ـچـ	ـچ
Ḥâ	ح	حـ	ـحـ	ـح
Châ	خ	خـ	ـخـ	ـخ
Dâl	د	د	ـد	ـد
Dzâl	ذ	ذ	ـذ	ـذ
Râ	ر	ر	ـر	ـر
Zâ	ز	ز	ـز	ـز
Sin	س	سـ	ـسـ	ـس
Sjin	ش	شـ	ـشـ	ـش
Ṣâd	ص	صـ	ـصـ	ـص
Ḍâd	ض	ضـ	ـضـ	ـض
Ṭâ	ط	طـ	ـطـ	ـط
Ḷâ	ظ	ظـ	ـظـ	ـظ
Ain	ع	عـ	ـعـ	ـع
Grain	غ	غـ	ـغـ	ـغ
Ngâ	ڠ	ڠـ	ـڠـ	ـڠ
Fâ	ف	فـ	ـفـ	ـف
Pâ	ڤ	ڤـ	ـڤـ	ـڤ
Ḳâf	ق	قـ	ـقـ	ـق
Kâf	ك	كـ	ـكـ	ـك

Naam.	Grondvorm.	Alleen links verbonden.	Naar beide zijden verbonden.	Alleen rechts verbonden.
Gâ	ڭ	ڭ	ڭ	ڭ
Lâm	ل	ل	ل	ل
Mîm	م	م	م	م
Noên	ن	ن	ن	ن
Wâw	و	و	و	و
Hâ	ه	ه	ه	ه
Iâ	ي	ي	ي	ي
Njâ	ڽ of پ	ڽ	ڽ	ڽ of پ

N°. 3.

—

Afwijkingen in den vorm van letters en letterverbindingen.

1°. Twee stippen worden somtijds geschreven als een lijntje; drie stippen als een lijntje met een stip.

2°. De ڤ wordt gewoonlijk met één stip geschreven, wijl de Maleiers ف (*fâ*) toch als ڤ uitspreken.

3°. De ڭ wordt eveneens gewoonlijk met één stip geschreven, dus als ڭ of ook wel als ك. In deze gedaante is de letter toch genoegzaam onderscheiden van de ك

4°. De س (alleen links verbonden) schrijft men gewoonlijk als ſ bijv.

فاسڭ *pasang*; شيطان *sjeṭân*;

als slotletter van een woord, na eene naar links onverbindbare letter, schrijft men de س ook in den vorm ـس

5°. De verbindingshaak van letters die den vorm ـح hebben,

wordt bij voorkeur vermeden, door letters boven elkaar, in plaats van naast elkaar te schrijven; bijv.

فجّارن *pĕngâdjâran*;

ook wordt de verbindingshaak wel als letter gebezigd, door er het vereischte aantal stippen bij te plaatsen; bijv.

لنچڠ *lantjoeng*.

6°. De ـ (derde vorm) wordt eveneens dikwijls onder de voorgaande letter geschreven; bijv.

محمد *Moeḥammad*.

الرحمٰن *arraḥmân*.

7°. De verbinding *lâm-alif* wordt geschreven لا of ﻻ

de verbinding *kâf* (*gâ*)*-alif* wordt gewoonlijk geschreven ڪا

8°. De ﺱ en de ﺵ worden als slotletter van een woord gewoonlijk verbonden met ر en و, welke letters overigens niet naar links verbindbaar zijn, en dan geschreven als een krulletje zonder of met stippen. Dezelfde schrijfwijze wordt ook gevolgd na de د; bijv.

سدة *soedah*; سورة *sôerat*.

9°. De ﺱ wordt als slotletter van een woord wel geschreven als een neerhaaltje; bijv.

بسم الله *bismi'llah*.

10°. De ي wordt als slotletter somtijds geschreven als een streep onder het woord; bijv.

 nasi.

N°. 4.

—

Woordverbindingen.

Het telwoord س *sa* wordt altijd verbonden met het volgende woord; bijv. سراتس *sa-râtoes*; سدڤا *sa-dĕpa*; سؤرغ *sa-ôrang*.

Het pronomen ك *koe* wordt, zoo het subject in den zin is, verbonden met het volgende woord; bijv. يڠ كليهت *jang koe liat*; دان داڤتله كتورت *dan dapat lah koe toeroet*. Beheerscht door eene praepositie, wordt ك *koe* met de praepositie verbonden; bijv. كڤداك *kapâdakoe*; اولهك *ôlehkoe*. Als pron. poss. wordt ك *koe* verbonden met het voorgaande woord; bijv. انقك *ânaskoe*; رومهك *roemahkoe*.

Het pronomen كو *kaw* wordt verbonden met het volgende woord; bijv. يڠ كوچهاري *jang kaw tjârî*.

De pronomina م *moe* en ث *nja* worden verbonden met het voorgaande woord; bijv. كبلاكڠم *ka-bĕlakangmoe*; اتسم *âtasmoe*; هتيم *atimoe*; ددالمپ *di-dalamnja*; سرتاپ *sĕrtânja*; توبهپ *toeboehnja*.

De pronomina داك *dakoe*, ديكو *dikaw*, دي *dia*, voorafgegaan door een der praeposities اكن *akan* of دڠن *dangan*, worden gewoonlijk met de praepositie verbonden; bijv. اكنداك *akan dakoe*; دڠندي *dangan dia*.

Het pronomen يڠ wordt gewoonlijk verbonden met het voorgaande of met het volgende woord; soms ook met beide; bijv. بارڠيڠ *bârang jang*; يڠدداڤتپ *jang didapatnja*; اورڠيڠديدالم *ôrang jang di-dalam*.

De nadrukspartikelen له *lah*, ته *tah*, كه *kah* en ڤون *poen* worden verbonden met het voorgaande woord; bijv. اكله *akoe lah*; سياڤته *siâpa tah*; بركودكه *bĕrkoeda kah*; ادڤون *âda poen*.

De praeposities د *di* en ك *ka* worden verbonden met het volgende woord; bijv. داتس *di-âtas*; دڤلمبڠ *di-Palembang*; كباوه *ka-bâwah*; كدارت *ka-dârat*.

De praepositie كن *kan* wordt verbonden met het voorgaande woord; bijv. برتاتهكن *bĕrtâtah kan*; براستريكن *bĕristĕri kan*.

De woorden, welke een samengesteld substantief vormen, worden bij uitzondering met elkaar verbonden; bijv. مڠهاري *mĕtâri*; دكچت *doekatjita*; سكچت *soekatjita*.

Het pronomen ايت wordt altijd verbonden met het voorgaande مريك *marika* en dan geschreven مريكئيت

Dikwijls worden nog andere woorden dan bovengenoemde, in schrift met elkaar verbonden. Uit onderstaande voorbeelden kan blijken, dat de schrijvers zeer willekeurig te werk gaan.

دانلاڠي *danlâgi*;	ممليڤراكندااكو *mĕmĕliârakandakoe*;
كدوابله *kadoeabĕlah*;	بارڠدامڤوني *bârangdiampoeni*;
ددعواكندي *didôakandia*;	مكدنمائيڤ *mâkadinâmäinja*;
بارڠكمان *bârangkamâna*;	داڤتتياد *dapattiâda*;
بارڠدڤليڤراكن *bârangdipĕliârakan*;	اكنديريكو *akandîrikoe*;
اكنديائيت *akandiaitoe*;	سبڠيلاڠي *sabâgajlâgi*;
بڤاسودراكو *bâpasoedârakoe*;	مرندهكنديري *mĕrĕndahkandîri*;
ادفول *âdapoela*;	درسيتولة *dĕrisitoelah*;
تڠڭللاڠي *tinggallâgi*;	سكاليفرستوا *sĕkâlipĕrastâwa*.

Uit de hier gebezigde transscriptie blijkt ten overvloede, dat het verbinden der woorden het gemak bij het lezen niet bevordert.

NB. Achter in het boek zijn twee bij dit hoofdstuk behoorende schrijfvoorbeelden geplaatst.

HOOFDSTUK III.

VERDEELING IN WOORDSOORTEN.

§ 58. In vele talen, bijv. de klassieke, het Arabisch, het Sanskrit, kan men aan den vorm van een woord de soort herkennen, in zooverre, dat men aan het uiterlijk kan zien, of een woord *nomen* dan wel *verbum* is.

In onze Westersche talen is dit niet altijd mogelijk. Het Nederlandsch bijv. kent uitgangen, welke zoowel voor nominale als verbale flexie dienen. In het Engelsch, in welke taal de conjugatie reeds meer versleten is dan in het Nederlandsch, zal men nog meer dan in laatstgenoemde taal, de soort van een woord moeten bepalen uit de beteekenis, en niet uit den vorm.

In het Maleisch kan men nimmer aan den vorm de soort van een woord herkennen. Deze taal bezit declinatie noch conjugatie; en wanneer wij dus, met betrekking tot de Maleische taal, spreken van woordsoorten, dan moet men zich geheel losmaken van den vorm en uitsluitend denken aan beteekenis.

De beteekenis van een woord in het zinsverband wijst uit, welke rol dat woord in den zin vervult.

Spreken wij in het vervolg van *substantief*, *verbum*, etc, dan bedoelen wij daarmede, woorden die de rol van substantief, van verbum, etc. vervullen; en niet, woorden die altijd substantief of immer verbum zijn.

Het meerendeel der Maleische woorden kan zonder eenig verschil in vorm nu eens tot de eene soort, dan weer tot de andere behooren, al naar het verband.

Zoo is bijv. داتڠ *datang* evenzeer *komst* als *komen*; كنچي *koentji* zoowel *slot* als *sluiten*; بسر *bĕsar*, *groot* en *grootte*.

Dit laatste geldt hoofdzakelijk voor de grondwoorden. Worden van de stammen, volgens de regels van het taaleigen, afgeleide woorden gevormd, dan ontstaan twee groepen, waarvan de ééne woorden bevat, die bij voorkeur als *substantief* gebruikt worden; terwijl de woorden der tweede groep bij voorkeur als *verbum* of als *nomen verbale* worden gebezigd.

Gaat men echter uit van de onderstelling, dat het woord, hetwelk men bij een *nomen* moet voegen om daarmede een zin te maken, noodzakelijk een *verbum* is; m. a. w., dat de kortste doch volledige zin minstens moet bestaan uit een *nomen* en een *verbum*, dan komt men tot het besluit, dat *ieder nomen* — hetzij substantief, adjectief of pronomen — in het Maleisch ook *verbum* kan zijn.

Deze taal toch kent geen koppelwoorden, welke — zonder als het ware tot de beteekenis van den zin bij te dragen — het subject verbinden met het zoogenaamde naamwoordelijk deel van het gezegde. Plaatst men achter het woord اين *ini*, dit, deze, het woord ڤنتو *pintoe*, deur, dan ontstaat een zin, welke beteekent *dit is een deur*.

Het woord *pintoe*, gevoegd bij het pronomen *ini*, vormt daarmede een zin; het is dus in den zin *ini pintoe* het verbum. In het Nederlandsch zouden we dit verbum kunnen vertalen met *deur zijn*.

Dikwijls wordt deze stelling ook aldus omschreven: elk Maleisch woord, dat een persoon of zaak aanduidt, kan ook beteekenen *die persoon of zaak zijn*.

Ieder *verbum* kan evenzoo ook *nomen* zijn. Alle werkwoorden toch, zoowel stammen als afgeleide woorden, kunnen in hun eigen gedaante gebezigd worden voor alle finiete en infiniete vormen, dus ook voor den infinitief. En daar nu de infinitief feitelijk een nomen is, n.l. de *naam* van een handeling, werking of toestand, zoo kunnen alle Maleische verba nomen zijn.

Dit voorop stellende, verdeelen we de woorden in de volgende soorten:

zelfstandige naamwoorden (substantiva, substantieven);
bijvoegelijke naamwoorden (adjectiva, adjectieven);
telwoorden (numeralia);
voornaamwoorden (pronomina);
werkwoorden (verba);
bijwoorden (adverbia);
voorzetsels (praepositiones, praeposities);
voegwoorden (conjunctiones, conjuncties);
tusschenwerpsels (interjectiones, interjecties).

§ 59. Naar hunnen vorm kan men de woorden verdeelen in *grondwoorden* of *stammen* en *afgeleide woorden*. De laatste worden van de eerste gevormd met behulp van *praefixen*, *suffixen* en *infixen*.

De voornaamste praefixen zijn:

ڤ *pĕ*, ـمـ *mĕ*, ب *bĕ*, ت *tĕ*, د *di*, ك *ka* en س *sa*.

Het praefix *tĕ* wisselt wel af met *ti*, *ka* met *kĕ*, *sa* met *sĕ*.

De suffixen zijn:

ـن *an*, كن *kan* en ـي *i*.

Het eerste en het laatste hebben somtijds dezelfde beteekenis.

De infixen zijn:

ـم *ĕm*, ـل *ĕl* en ـر *ĕr*.

§ 60. De suffixen *kan* en *i* vormen *verba* of *nomina verbalia*.

Alle andere affixen vormen zoowel *nomina* als *verba*. Echter worden met behulp van *pĕ*, *ka* en *an* voornamelijk *nomina*, daarentegen met *mĕ*, *bĕ*, *tĕ* en *di* in hoofdzaak *verba* gevormd.

§ 61. Onder de afgeleide woorden zijn er vele, waarvan de stam in onbruik is geraakt; deze rekenen we in hunne nieuwe gedaante weer tot de stamwoorden. Men vindt deze afleidingen in het bijzonder onder de benamingen van voortbrengselen uit planten- en dierenwereld. Gewoonlijk zijn zij gevormd met eer der praefixen *mĕ*, *bĕ*, *kĕ* of *sĕ*; een enkele maal ook met *tjĕ*; bijv.

مڠكودو *mĕngkoedoe*, of بڠكودو *bĕngkoedoe*, een soort boom;

ممباڃڠ *mĕmbâljang*, een soort vrucht;

بڠكالس *bĕngkâlis*, » » visch;

كدلي *kĕdĕlaj*, » » peulvrucht;

سڬند *sĕganda*, » » plant;

چنداون *tjĕndâwan*, paddestoel.

Men lette er op, dat in deze woorden de harde aanvangsconsonanten der stammen na een nasaal behouden blijven. Merkwaardig, wegens een overgangs-*r* na *kĕ*, zijn o. a.

كربو *kĕrbâoe*, karbau, buffel;

كرماڠن *kĕrmangan*, een soort boom.

Met twee praefixen zijn o. a. gevormd:

چمنداري *tjĕmĕndâri*, een soort boom;

كمنديكي *kĕmĕndikaj*, » » watermeloen.

§ 62. De infixen zijn in het Maleisch weinig tot ontwikkeling gekomen en thans om zoo te zeggen geheel dood. Zij hebben voornamelijk afleidingen met frequentatieve beteekenis gevormd; bijv. تلنجق *tĕloendjoe‹* in جاري تلنجق *djâri tĕloendjoe‹*, wijsvinger; van den stam *toendjoe‹*, wijzen, door invoeging van *ĕl* achter den aanvangsconsonant. Op dezelfde wijze zijn ontstaan:

گريڬي *gĕrigi*, getand, van گيڬي *gigi*, tand;
گمورء *gĕmôeroch*, donderen, » گورء *gôeroch*, donder;
گمتر *gĕmĕtar*, bibberen, » گتر *gĕtar*, beven.

Ook zijn er vele klanknabootsende woorden met infixen; bijv.

گملتق { *gĕmĕlĕta‹* / *gĕmĕlĕtoe‹* } klapperen; گمرنچڠ { *gĕmĕrĕntjang* / *gĕmĕrĕntjing* } rammelen;
{ *gĕmĕrĕntjoeng* } rinkelen.

Meestal zijn van deze woorden de stammen niet meer in gebruik.

Het verdient opmerking, dat ook in het Nederlandsch de trillers *r* en *l* gebezigd worden om een frequentatief begrip aan te geven.

§ 63. Aan het slot van dit hoofdstuk wijzen we er op, dat er in de Maleische taal vele woorden voorkomen, die den vorm hebben van afleidingen, doch in hun geheel ontleend zijn aan vreemde talen; bijv.

ڤرچاي *pĕrtjâja*, vertrouwen,	Sanskr.	*pratyaya*;
سڤرت *sapĕrti*, zooals,	»	*samprati*;
سموا *samoea*, alle,	»	*samoha*;
سموک *samoeka*, stam van		
مڽموکاکن *mĕnjamoekakan*, tegenover elkaar stellen, confronteeren,	»	*saṃmukha*;
ترماس *tĕrmâsa*, schouwspel,	Perz.	*tamâsjâ*;
کڤاي *kĕpâja*, soort meloen,	Portug.	*papâya*.

HOOFDSTUK IV.

HET ZELFSTANDIG NAAMWOORD.

§ 64. De substantieven zijn stamwoorden of afgeleide woorden.

Tot de eerste behooren o. a. روماه *roemah*, huis; اورڠ *ôrang*, mensch; هوتن *oetan*, bosch; ڤنتو *pintoe*, deur; maar ook woorden als مرمبي *mĕrambaj*, een soort boom; كناڠ *kĕnanga*, id.; ستويل *sĕtoeil*, een soort klimplant; تمبيرڠ *tĕmbêrang*, het staande want; welke woorden respectievelijk met *mĕ*, *kĕ*, *sĕ* en *tĕ* zijn gevormd van in onbruik geraakte stammen (zie boven § 61).

Onder de afgeleide substantieven rekenen we: كاسه‌كاسه *kĕkâsih*, vrienden, gelieven, beminde, van كاسه *kâsih*, liefhebben, liefde; كچندق, *kaĕndas*, wil, verlangen, van هندق *ĕndas*, willen.

Deze twee zijn de eenige, welke met *ka* afgeleid zijn van thans nog gebruikelijke stammen.

Voorts behooren tot de afgeleide substantieven, die welke gevormd zijn met:

1°. het suffix ن‌ *an*; bijv. مكانن *makânan*, spijs, van ماكن *makan*, eten; منومن *minoeman*, drank, van مينم *minoem*, drinken;

2°. het praefix ك *ka* en het suffix ن‌ *an*; bijv. كرجاءن *karâdjâan*, koningschap, koninkrijk, regeering, van راج *râdja*, vorst; كڤڤاءن *kapâpâan*, armoede, van ڤاڤ *pâpa*, arm;

3°. het praefix ڤ *pĕ*; bijv. ڤڠاجر *pĕngâdjar*, onderwijzer, van اجر *âdjar*, leeren; ڤناكت *pĕnakoet*, lafaard, van تاكت *takoet*, bang, vreezen;

4°. het praefix ڤ *pĕ* en het suffix ن *an*; bijv. ڤربواتن *pĕrboeâtan*, maaksel, daad, bouw, van بوت *boeat*, maken, doen, bouwen; ڤراتورن *pĕrâtôeran*, rangschikking van اتر *âtoer*, regelen; ڤمداغن *pĕmidangan*, borduurraam, van بيدغ *bidang*, uitspannen, uitgespreid.

Samengestelde substantieven.

§ 65. Tal van substantieven zijn samengesteld uit twee woorden, waarvan *het laatste het eerste bepaalt*. Overigens hangt de betrekking, welke er tusschen die twee woorden bestaat, gedeeltelijk af van de *soort*, doch voornamelijk van de *beteekenis* van het laatste deel der samenstelling.

Zelden is het laatste woord een adjectief, zooals bijv. in: اورڠ توا *ôrang-toea*, ouders, oude lui; اورڠ بسر *ôrang-bĕsar*, de grooten, rijksgrooten; راج مود *râdja-moeda*, kroonprins, titel voor den rijksbestuurder, bijv. in Riouw; باڤ مود *bâpa-moeda*, باڤ توا *bâpa-toea*, oom, (resp. jonger en ouder dan vader of moeder van den oomzegger).

Men denke er aan, dat de beide woorden één begrip aanduiden, zoodat zij niet door een bepaling gescheiden mogen worden; *zijn ouders* is dus in het Maleisch *ôrang toeânja* en niet *ôrangnja toea*; het laatste beteekent *zijn menschen* (*bedienden*) *zijn oud*.

Veel grooter in aantal zijn de samenstellingen, welke bestaan uit twee substantieven. De betrekking tusschen de samenstellende deelen is bij deze composita geheel afhankelijk van de beteekenis; bijv. تلر ايم *tĕlor-âjam*, kippenei, het ei van een kip; تيڠ بندير *tiang-bĕndêra*, vlaggestok, stok voor een vlag; كڤل اڤي *kapal-api*, كڤل اسڤ *kapal-asap*, stoomschip, schip met vuur, met stoom.

Onder deze samenstellingen verdienen vermelding de figuurlijke uitdrukkingen, waaraan de Maleische taal rijk is. In het bijzonder zijn er vele, samengesteld met مات *mâta*, oog, en met انق *ânak*, kind. We noemen hiervan slechts:

منتهاري *mĕtâri* (*mâta-âri*), oog van den dag, d. i. de zon;

مات جالن *mâta-djâlan*, oog van den weg, voorrijder, spits;

مات اير *mâta-âir*, oog van het water, bron;

مات كايو *mâta-kâjoe*, oog van (in) het hout, knoest, kwast;
انق تاڠن *ânas-tangan*, kinderen van de hand, vingers;
ايبو تاڠن *iboe-tangan*, moeder van de hand, duim;
ايبو كاكي *iboe-kaki*, groote toon;
انق تڠڬ *ânas-tangga*, sport (*tangga*, ladder);
انق ميمج *ânas-mêdja*, tafellade;
اوبت بدل *ôbat-bĕdil*, medicijn voor een geweer, buskruit;
كڤال باتو *kapâla-bâtoe*, hoofd van steen, stijfkop;
خبر اڠن *kabar-angin*, windtijding, gerucht dat nog nader bevestigd dient te worden.

Andere, uit twee substantieven samengestelde uitdrukkingen, zijn zuiver copulatieve composita; bijv. انق استري *ânas-istĕri*, vrouw en kinderen; ايبو باڤ *iboe-bâpa*, ouders; ايه بند *âjah-boenda*, ouders (deftiger dan *iboe-bâpa*); منتري هلبالغ *mĕntĕri-oeloebâlang*, ministers en legerhoofden; لاكي بيني *laki-bini*, man en vrouw, echtgenooten; ايم ايتك *âjam-itik*, kippen en eenden, pluimgedierte.

Weer andere bestaan uit een vereeniging van twee synoniemen; de beteekenis van het samengestelde woord is dan gelijk aan die van elk der samenstellende deelen; doch de uitdrukking wordt sterker, sprekender. Voorbeelden zijn o. a. عڬل بودي *akal-boedi*, beleid en verstand, overleg; هوتن رمب *oetan-rimba*, bosch en woud, wildernis; مار بهاي *mara-bĕhaja*, leed en rampen; بال تنترا *bala-tantĕra*, leger, legerscharen (beide woorden uit het Sanskrit; *tantĕra* wordt ook alleen gebruikt); داي اڤاي *dâja-oepâja*, hulp- en redmiddel.

Soms is een dergelijke vereeniging van synoniemen uitsluitend gebezigd ter verfraaiing van den stijl; in brieven leest men wel عمر اسيا زمان *oemoer oesia zamân*, leeftijd.

Als samenstellingen zijn ook enkele woorden te beschouwen, welke door verdubbeling zijn gevormd, en in de nieuwe gedaante gebruikt worden om voorwerpen aan te duiden, die gelijken op de door het grondwoord beteekende zaak; bijv.

اولر² *oelar²*, lange wimpel, van اولر *oelar*, slang;
كودا² *koeda²*, schraag, bok, » كودا *koeda*, paard;

ماتا٢ *mâta*², spion, douane, van ماتا *mâta*, oog;

كلفا٢ *kĕlip*², vuurvlieg, » كلف *kĕlip*, vonk.

Van enkele verdubbelingen is het grondwoord niet meer in gebruik; bijv. كورا٢ *kôera*², een soort schildpad; لابا٢ *lâba*², spin; بيريا٢ *biri*², schaap.

Eindelijk bestaan uit twee substantieven, de in hun geheel uit het Sanskrit overgenomen samenstellingen سكچت *soekatjita*, vreugde en دكچت *doekatjita*, smart. *Soeka* beteekent vreugde; *doeka*, smart; terwijl *tjita*, gewaarwording, gevoel, beteekent. Met dit laatste woord is ook samengesteld چتراس *tjitarâsa*, smaak.

In vele samenstellingen is het laatste woord een verbum; het geheel geeft dan aan:

de plaats, waar de door het laatste woord genoemde handeling wordt verricht; bijv. تمڤت تيدر *tĕmpat-tidoer*, slaapplaats روماه ماكن *roemah-makan*, eethuis, hotel;

of wel, iets dat dient om er de handeling aan, op of mede te verrichten; bijv. ڤاڤن تولس *pâpan-toelis*, schrijfplank, bord; ميج تولس *mêdja-toelis*, schrijftafel; بوه چاتر *boeah-tjâtoer*, schaakstuk; ڤاڤن چاتر *pâpan-tjâtoer*, schaakbord.

§ 66. Tot de samengestelde substantieven kunnen ook gerekend worden, de woorden welke een beroep of ambt aangeven. Zij worden gevormd door achter een der woorden توكڠ *toekang*, baas, ڤندي *pandaj*, bedreven, of جورو *djôeroe*, te plaatsen:

den naam van de grondstof, die bij de uitoefening van het beroep verwerkt wordt; bijv. توكڠ كايو *toekang-kâjoe*, timmerman; توكڠ بسي *toekang-bĕsi*, smid; ڤندي امس *pandaj-ĕmas*, goudsmid;

den naam der plaats, waar het beroep wordt uitgeoefend; bijv. توكڠ كبن *toekang-kĕbon*, tuinman;

den naam van het werktuig, dat gebruikt wordt; bijv. جورو موديِ *djôeroe-moedi*, stuurman;

den naam der handeling, welke verricht wordt; bijv. جورو تولس *djôeroe-toelis*, schrijver; ڤندي تنن *pandaj-tĕnoen*, wever.

Op dergelijke wijze zijn gevormd: جورو بهاس *djôeroe-bâsa*, tolk;

توكڠ كود *toekang-koeda*, stalknecht; توكڠ اوڠ *toekang-oewang*, betaalmeester; e. a.

§ 67. Geographische eigennamen, uitgezonderd de namen van algemeen bekende steden, worden steeds voorafgegaan door den soortnaam. Dus plaatst men:

voor namen van werelddeelen en groote landen بنوا *bĕnoea*;
» » » landen نڬري *nĕgĕri* of تانه *tânah*;
» » » eilanden ڤولو *poelaw*;
» » » steden en groote dorpen نڬري *nĕgĕri*;
» » » kleinere dorpen دوسن *doesoen* of كمڤوڠ *kampoeng*;
» » » rivieren سوڠاي *soengaj*;
» » » zeeën لاوت *lâoet*;
» » » meren تاسيك *tâsik*;
» » » bergen ڬونڠ *goenoeng*;
» » » heuvels بوكيت *boekit*.

Bijv. بنوا چين *bĕnoea Tjina*, China; نڬري بلند *nĕgĕri Bĕlanda*, Holland; ڬونڠ مراڤي *goenoeng Mĕrapi*. In plaats van ڤولو جاوا *poelaw Djâwa* zegt men voor Java altijd تانه جاوا *tânah Djâwa*.

§ 68. Op dezelfde wijze gaat vooraf:

بوڠا *boenga*, bloem, aan namen van bloemen;
ڤوهن *pohon*, boom, of باتڠ *bâtang*, stam, aan namen van boomen;
بوه *boeah*, vrucht, aan namen van vruchten;
اولر *oelar*, slang, aan namen van slangen;
ايكن *ikan*, visch, aan namen van visschen;
بورڠ *boêroeng*, vogel, aan namen van vogels.

Dus zegt men ڤوهن ڤيور *pohon-njioer* of باتڠ ڤيور *bâtang-njioer*, voor kokosboom; بوه ڤيور *boeah-njioer* voor kokosnoot. Als voorbeelden noemen we nog: اولر بسي *oelar-bĕsi*, een kleine giftige slang; ايكن كاكڤ *ikan-kâkap*, een soort zeevisch; بورڠ مرق *boêroeng-mĕras*, pauw. Men vergelijke met deze en dergelijke woorden, de Nederl. woorden *schelvisch*, *struisvogel*, *ringslang*, *muurbloem*, etc.

Geslacht.

§ 69. De naamwoorden hebben in het Maleisch geen geslacht. De namen van dieren gelden zoowel voor het manlijke als voor het vrouwelijke dier; de namen welke een verwantschap aangeven, worden ook gewoonlijk van manlijke en vrouwelijke bloedverwanten gebezigd. Slechts bij uitzondering blijkt het geslacht dus uit het woord, bijv. باڤ *bâpa*, vader; ايبو *iboe*, moeder. In den regel zal men, om het geslacht van menschen of dieren aan te geven, achter het betrokken substantief nog een bepalend woord moeten plaatsen. Hiertoe worden gebezigd de woorden لاکٴ *laki*², manlijk, en ڤرمڤوان *pĕrampoean*, vrouwelijk, bij namen van *menschen*; جنتن *djantan*, manlijk, en بتين *bĕtina*, vrouwelijk, bij namen van *dieren*.

Voorbeelden: انق لاکٴ *âna laki*², zoon; انق ڤرمڤوان *âna pĕrampoean*, dochter; سودار لاکٴ *soedâra laki*², broeder; سودار ڤرمڤوان *soedâra pĕrampoean*, zuster; کود جنتن *koeda djantan*, hengst; کود بتين *koeda bĕtina*, merrie.

In de plaats van اورڠ لاکٴ *ôrang laki*², man, en اورڠ ڤرمڤوان *ôrang pĕrampoean*, vrouw, mag men, indien er geen aanleiding tot misverstand door ontstaat, لاکٴ *laki*² en ڤرمڤوان *pĕrampoean* bezigen.

Getal.

§ 70. De substantieven kunnen zonder eenige vormverandering voor het enkel- en voor het meervoud dienen; روماه *roemah* is dus zoowel *huis* als *huizen*.

Men dient uit het zinsverband op te maken, of een woord in enkel-, of meervoudige beteekenis moet worden opgevat. In den regel blijkt het getal duidelijk genoeg uit het verband. Mocht dit echter niet het geval zijn, dan doet men goed in de eerste plaats aan een meervoud te denken.

§ 71. Somtijds wordt het meervoud aangegeven door herhaling van het woord; de verdubbeling is dan te vergelijken met een meervoudsvorm. De Maleiers maken van dezen vorm voor het meervoud echter weinig gebruik; n.l. alleen dan, wanneer er tevens sprake is van verscheidenheid. Benamingen van lichaamsdeelen worden, als ze in den eigenlijken zin zijn genomen, niet verdubbeld.

Voorbeelden: سڤاي ليڤت سكل ڤوهن٢ سمواڤ سوبر, *sâja liat sĕgâla pohon*[2] *samoeânja soeboer*, ik zag dat al de (verschillende) boomen welig stonden; تراڵال باڤيق سمق٢ *tĕrlâloe bânjas sĕmas*[2], zeer veel (van allerlei) struikgewassen; دان لاڭ اد جوڭ ساير٢ *dan lâgi âda djoega sâjoer*[2], voorts waren er ook allerlei groenten; انق٢ ڤراهو *ânas*[2] *pĕrâoe*, de verschillende menschen van de prauw, de bemanning.

Een enkele maal gaat de verdubbeling gepaard met klankwijziging; bijv. تالي تمالي *tâli-tĕmâli*, allerlei touwen of touwwerk; سايير مايير *sâjoer-mâjoer*, allerlei groenten; بريس ڤتس *bĕras-pĕtas*, allerlei soorten rijst.

Naamval.

§ 72. Er bestaat in de Maleische taal geen declinatie; de woorden vertoonen steeds denzelfden vorm, onverschillig in welken naamval zij staan.

Men zal dus uitsluitend het verband kunnen raadplegen, om te weten welk woord in den zin optreedt als subject, welk woord als object, etc. De Maleische kinderen kunnen bij het onderwijs in de moedertaal niet geplaagd worden met de ontleding van tegennatuurlijke zinnen als *den man roept het kind*.

De genitiefbetrekking, de verhouding van bezitting en bezitter, wordt in het Maleisch eenvoudig aangegeven door nevenplaatsing, het nomen regens vóór den genitief; bijv. روماه توان *roemah toean*, mijnheers huis; انق ڤراهو *ânas pĕrâoe*, de bemanning van het vaartuig; عادة نڭري ملايو *âdat nĕgĕri Mĕlâjoe*, de gebruiken der (in) Maleische landen; كات اورڠ *kâta ôrang*, de woorden der menschen, d. i. men zegt; همب الله *amba Allah*, dienaren van Allah, d. i. menschen.

Nimmer wordt het bezit uitgedrukt met behulp van de praepositie در *dĕri*, van. Men zie voorts over den 2den naamval bij de pronomina poss.

Nomina, die niet als subject in den zin optreden, worden gewoonlijk geregeerd door eene praepositie; dikwijls ook wijst een bijzondere vorm van het verbum aan, welke redekunstige rol het volgende nomen in den zin speelt. Men zie het hoofdstuk over het verbum, onder de suffixen كن *kan* en ي *i*.

De afgeleide substantieven.

I. Met het suffix *an*.

§ 73. Het aantal substantieven, afgeleid met behulp van het suffix ن ٔ *an*, is vrij groot. De beteekenis van het afgeleide woord is gewoonlijk gemakkelijk uit die van het grondwoord op te maken.

Op eenige uitzonderingen na, zijn deze derivata, in verband met hunne beteekenis, te brengen tot een zeker aantal groepen, onderscheiden naar de soort van het grondwoord.

Is het grondwoord een verbum, d. w. z. een woord dat meestal als zoodanig optreedt, dan kunnen de afleidingen beteekenen:

a. de persoon of zaak, die bestemd is de door het grondwoord aangeduide handeling te ondergaan, of die bedoelde handeling ondergaan heeft; bijv.

مكانن *makânan*, spijs, voedsel, van ماكن *makan*, eten;

منومن *minoeman*, drank, van مينم *minoem*, drinken;

ڤكايين *pakâjan*, kleeren, tuig, van ڤاكي *pakaj*, dragen, aanhebben;

اتوسن *oetoesan*, zendeling, gezant, van اوتس *oetoes*, zenden (uitsluitend van personen);

سروهن *soêroehan*, als boven, van سورٮ *soêroeh*, zenden, bevelen;

كريمن *kiriman*, zending, bezending, van كيرم *kirim*, zenden (uitsluitend van zaken);

b. iets, dat ontstaan is tengevolge van het verrichten der door het grondwoord genoemde handeling, of dat uit die handeling is voortgevloeid; bijv.

اتورن *âtoêran*, regeling, schikking, van اتر *âtoer*, regelen;

فكيرن *pikiran*, gedachte, van فكر *pikir*, denken;

كسيهن *kâsihan*, medelijden, van كاسه *kâsih*, liefhebben, liefde;

تلوڠن *toeloengan*, hulp, van تولڠ *toeloeng*, helpen;

c. het middel of werktuig, waarmede de door het grondwoord beteekende handeling wordt verricht; bijv.

تتوڤن *toetoepan*, deksel, van توتڤ *toetoep*, sluiten;

ايونن *âjoenan*, schommel, wieg, van اين *âjoen*, schommelen, wiegen;

تمباڠن *timbangan*, weegschaal, van تمبڠ *timbang*, wegen.

Uit het bovenstaande blijkt, dat de substantieven met ـَن *an* veel overeenkomst hebben, met de Nederlandsche substantieven uitgaande op *sel* of *ing*.

Men zie ook nog onderstaande voorbeelden:

سورت۲ يڠ تياد بتل اتورنڤ دان اجائنڤ دان هبوڠن حروفڤ *sôerat² jang tiâda bĕtoel âtôerannja dan êdjâannja dan oeboengan ḥoerôefnja*, geschriften, van welke stijl, spelling en letterverbinding onjuist zijn; دان اڤ۲ لراڠنڤ *dan âpa² lârangannja*, en welke alzoo zijn de verbodsbepalingen? جاڠن لوڤ اكن ڤسانن سهاي ايت *djangan loepa akan pĕsânan sâja itoe*, vergeet mijn opdracht niet; كارن مڠمبل اڠاتن *karĕna mĕngambil ingâtan*, ten einde (het) in herinnering te houden; سات بڠكوسن سورت۲ ملايو *sâtoe boengkoesan sôerat² Mĕlâjoe*, een bundel met allerlei Maleische geschriften; تررلال مولق كراڠنڤ *tĕrlâloe môlĭs kârangannja*, zeer bekoorlijk van stijl en inhoud (van rangschikking, samenstelling); مكڬ داتڠله هنتارن درسيد ابو *mâka datang lah antâran dĕri Said Âboe*, er kwam een zending van Saïd Aboe.

§ (74.) Is het grondwoord een substantief, dan kunnen de afleidingen met ـَن *an* beteekenen, iets dat gelijkt op de door het grondwoord aangeduide zaak; bijv.

رمبوتن *ramboetan*, naam eener vrucht met harige schil, van رمبت *ramboet*, haar;

دريَن *dôerian*, naam eener vrucht met stekelige schil, van دوري *dôeri*, doorn;

لڠيتن *langitan*, verhemelte, van لاڠت *langit*, hemel;

of zij hebben een collectieve beteekenis; bijv. لمباهن *limbâhan*, poel voor vuil en afval, van لمبه *limbah*; تياڤ۲ روماه ايت اداله لمباهن دباوهڤ *tiap² roemah itoe âda lah limbâhan di bâwahnja*, onder elk huis was een vuilnispoel.

Dikwijls wordt het collectief begrip versterkt door verdubbeling van het grondwoord, bijv.

بوه بواهن *boeah-boeâhan*, fruit, van بوه *boeah*, vrucht;

بكل بكالن *bĕkal-bĕkâlan*, proviand, leeftocht, van بكل *bĕkal*;

بنتڠ بنتاڠن *bintang-bintangan*, sterrenbeeld, van بنتڠ *bintang*, ster;

باو باوَن *bâoe-bâoean*, reukwerk, van باو *bâoe*, reuk, geur;

بوکنکه ببراڤ باڤق ڬناڤ جکلو کیت ڤندي دالم بهاس بهساءن
boekan kah bĕbĕrâpa bânjas goenânja djikâlaw kita pandaj dalam bâsa-bâsâan, is het niet van veel nut indien wij knap zijn in talen?

سکل مکانن دان سایر سیورن سموا‌ڤ موره *sĕgâla makânan dan sâjoer-sâjoeran samoeânja moerah*, al het voedsel en de verschillende groenten waren (er) goedkoop.

Collectieven worden met het suffix *an* ook gevormd van verba; bijv.

تنامن *tanâman* of تانم تنامن *tanam-tanâman*, aanplant, plantsoen, van تانم *tanam*, planten;

تمبوهن تمبه *toemboeh-toemboehan*, gewassen, van تمبه *toemboeh*, groeien, uitspruiten.

Later, in het hoofdstuk over het verbum, bij den vorm met het praefix *bĕ*, zal blijken, dat het suffix ءن *an* ook nog in een ander opzicht een collectief begrip kan aangeven.

§ 75. Is het grondwoord een adjectief, dan is het afgeleide substantief met ءن *an* de benaming eener zaak, welke de door het grondwoord genoemde eigenschap in hooge mate bezit; dikwijls wordt het stamwoord verdubbeld. In deze afleiding is, evenals in vroeger genoemde, een collectief begrip vervat; bijv.

مانس منيسي *mânis-mânisan*, allerlei zoetigheid, van مانس *mânis*, zoet.

De grondwoorden van in deze § bedoelde derivata, kan men evenzeer als substantief beschouwen.

II. Met het praefix *ka* en het suffix *an*.

§ 76. Deze afleidingen komen evenals die met ءن *an* veel voor. Dikwijls zijn zij gevormd van stammen, welke voornamelijk optreden als adjectief; het afgeleide woord noemt dan *een wijze van doen* of *handelen*; *een eigenschap*, welke iemand of iets bezit; *een toestand*, waarin iets of iemand verkeert; in het algemeen eene zaak, waarop de qualificatie, die door het grondwoord — het adjectief — wordt aangeduid, van toepassing is; bijv.

ککراسن *kakĕrâsan*, hardvochtigheid, geweld, van کرس *kĕras*, hard;

ککجيءن *kakĕdjian*, laagheid, gemeenheid, van کجي *kĕdji*, laag, gemeen;

كعادلن *kaâdilan*, rechtvaardigheid, van عادل *âdil*, rechtvaardig;
كبيبالن *kabĕbâlan*, domheid, van بيبل *bĕbal*, dom;
ككيڤاءن *kakâjâan*, rijkdom, van كاي *kâja*, rijk;
كڤڤاءن *kapâpâan*, armoede, van ڤاڤ *pâpa*, arm;
كتنتوءن *katĕntoean*, zekerheid, van تنتو *tĕntoe*, zeker.

Lang niet alle substantieven, welke met ك . . . ءن *ka . . . an* gevormd zijn van adjectieven, kunnen met den boven gegeven regel worden verklaard; de beteekenissen loopen te zeer uiteen. In het algemeen gesproken, zijn deze derivata te vergelijken, met Nederlandsche zelfst. naamw., welke van bijv. naamw. zijn gevormd met *dom* of *heid*.

Men zie de volgende voorbeelden:

مك سكليين ڤركار يڠ ترسبت اين تله داتڠله دڠ سبب كبيبالن راج *mâka sĕkâlian pĕrkâra jang tĕrsĕboet ini tĕlah datang lah dĕri sĕbab kabĕbâlan râdja*, alle hier vermelde zaken zijn voortgekomen uit slechtheid en domheid der vorsten;

بوكنڤ سبب كلالاين اورڠ سهاج *boekannja sĕbab kalâlâjan ôrang sâdja*, niet door de luiheid der menschen alleen;

سءوله٢ هندق منچاري كمليان دان كبسارن دڤد ڤركار يڠ كلوارن دان كچل بوكنڤ دڤد كعادلن راج٢ ايت *saôlah² ĕndas mĕntjâri kamoeliâan dan kabĕsâran dĕripâda pĕrkâra jang kaloeâran dan kĕtjil, boekannja dĕripâda kaâdilan râdja² itoe*, alsof (zij) luister en grootheid willen zoeken bij uitwendige en nietige zaken, en niet in de rechtvaardigheid der vorsten;

اكن كبجيكن چندو ايت *akan kabĕdjikan tjandoe itoe*, wat de weldaden (zegeningen) van de opium betreft.

Daar nu de grondwoorden dezer derivata zelf ook als substantief kunnen optreden, kan somtijds naar willekeur de stam of de afleiding gebezigd worden. Zoo vindt men in volmaakt dezelfde beteekenis دڠن كرس *dangan kĕras* en دڠن ككراسن *dangan kakĕrâsan*, met geweld. Men vergelijke ook كعادلن *kaâdilan*, in een der bovenstaande voorbeelden, met het woord عادل *âdil*, in:

سرت دڠن عادل ڤد ڤرنتهڤ *sĕrta dangan âdil pâda pĕrentahnja*, en met rechtvaardigheid in zijn bestuur.

In andere gevallen daarentegen is de beteekenis van het grondwoord als substantief wel te onderscheiden van die van het afgeleide woord; bijv.

بسر *bĕsar*, als subst. grootte; كبسارن *kabĕsâran*, grootheid, macht.

§ 77. Ook van substantieven worden met ك . . . ن *ka . . . an* afleidingen gevormd, welke in beteekenis niet verschillen met het grondwoord; men vergelijke de woorden لاكو *lakoe* en كلكوءن *kalakoean*; سوسه *soesah* en كسساهن *kasoesâhan*, in onderstaande zinnen:

منجادي سوسه دالم فكيرن سڤاي *mĕndjâdi soesah dalam pikîran sâja*, naar mijne meening aanleiding gevende tot moeilijkheden; تتاف كات اورغ دالم نڬري اينت تياد منجادي كسساهن *tĕtapi kâta ôrang dalam nĕgĕri itoe tiâda mĕndjâdi kasoesâhan*, maar de menschen in dat land zeggen, dat het geen moeilijkheden veroorzaakt;

اڤبيل سڤاي ملييت لكوپ مرك *âpabila sâja mĕliat lakoenja moerka*, toen ik zag dat hij toornig werd (lett. toen ik zijn booze gedraging, houding, zag); سبب ملييت كلكوءنڽ اينت *sĕbab mĕliat kalakoeannja itoe*, wegens het zien van zijn handelwijze.

In deze zinnen dient het afgeleide woord alleen tot verfraaiing van den stijl; andere woorden met ك . . . ن *ka . . . an* van substantieven gevormd, hebben een andere beteekenis als het grondwoord; bijv.

كرجاءن *karâdjâan*, koninkrijk, koningschap, regeering, van راج *râdja*, vorst;

كءسوكن *kaesoekan*, هريڽ كءسوكن *kaesoekan ârinja*, de volgende dag, van ايسق *esoe'*, morgen, de dag na heden.

§ 78. Is het grondwoord een verbum, dan komen de afleidingen met ك . . . ن *ka . . . an* somtijds in zooverre overeen met die, welke gevormd zijn met het suffix ن *an*, dat eerstbedoelde ook kunnen beteekenen de zaak, die ontstaat door het verrichten van de met het grondwoord aangeduide handeling; of het object, waarmede, waaraan die handeling geschiedt; bijv.

كمناڠن *kamĕnangan*, overwinning, van منڠ *mĕnang*, overwinnen;
كلڠكاڤن *kalĕngkâpan*, uitrusting, vloot, van لڠكڤ *lĕngkap*, uitrusten, gereed maken;
كتورنن *katôeroenan*, afstammeling, van تورن *tôeroen*, afdalen;
كنائيكن *kanâikan*, rijdier, van نايك *nâik*, klimmen, (be)stijgen;
كهدوڤن *kaidoepan*, levensmiddelen, onderhoud, van هيدڤ *idoep*, leven.

Een enkele maal wisselen dergelijke afleidingen met ك . . . ن *ka . . . an* wel af met derivata met ن *an*; bijv.

ماك اده له هيدڤ هدوڤن مريكائيت *mâka âda lah idoep-idoepan marika itoe*, het levensonderhoud dier lieden is;

يڠ اد منجهاري كهدوڤنڤ دڠن راجنڤ *jang âda mĕntjâri kaidoepannja dangan râdjinnja*, er zijn er, die met ijver in hun onderhoud trachten te voorzien.

In dezelfde beteekenis wordt ook gebruikt ڤڠهدوڤن *pĕngidoepan*.

Afleidingen met ك . . . ن *ka . . . an* van verba, komen ook voor als benaming (substantief) van de door het grondwoord aangeduide handeling, welke dan als zaak gedacht is; bijv.

كماتيان *kamatian*, het sterven; de dood, van ماتي *mati*, sterven;
كهدوڤن *kaidoepan*, het leven, van هيدڤ *idoep*, leven;
كدودوكن *kadoedoekan*, het wonen, het bestaan, van دودق *doedoek*, wonen;
كڤتوسن *kapoetoesan*, het eindigen, einde, van ڤوتس *poetoes*, afbreken, eindigen;
كأدأن *kaâdâan*, het zijn, het bestaan, van اد *âda*, zijn.

بوكنكه كدودوكن يڠ دمكين ايت سي[2] *boekan kah kadoedoekan jang dĕmikian itoe sia*[2], is een dergelijk bestaan niet geheel nutteloos?

تمڤت كديامن كيت *tĕmpat-kadiâman kita*, de plaats van ons wonen, onze woonplaats.

Daar nu de stam van een verbum inderdaad niet anders is dan een nomen, dat de daad, de handeling noemt, zoo komen onder deze laatste rubriek weer afleidingen voor, welke — zonder dat de beteekenis zich wijzigt — vervangen kunnen worden door het grondwoord.

Zoo treft men o. a. ماتي *mati* en هيدڤ *idoep* aan op plaatsen, waar eyen goed كمتيئن *kamatian* en كيدوڤن *kaidoepan* gebezigd kunnen worden.

§ 79. Een paar woorden met ك . . . ن *ka . . . an* hebben plaatsaanduidende beteekenis; n.l.

كياڠن *kajangan*, godenverblijf, van يڠ *jang*, godheid;

كئندراءن *kaindĕrâan*, hemel, de hemel van Indĕra.

Ten slotte zij hier vermeld, dat sommige derivata met de in deze §§ besproken affixen, ook als verbum voorkomen; bijv.

دان كتوجه كبنچيئن سكل اورڠ يڠ بايك *dan katoedjoeh kabĕntjian sĕgâla ôrang jang bâik*, en ten zevende wordt (de opium) gehaat door alle goede menschen; zie Hoofdstuk VIII, verba met ك . . . ن *ka . . . an*.

III. Met het praefix *pĕ*.

§ 80. Gewoonlijk komt tusschen dit praefix en het grondwoord een overgangsconsonant, en wel een der nasalen of *r*, bij hooge uitzondering *l*; men zie hierover Hoofdstuk I, Klankleer, bij de klankwijzigingen. De regels betreffende deze zaak worden nog uitvoerig vermeld in het Hoofdstuk over het verbum.

Het gebruik moet leeren, wanneer een nasaal en wanneer *r* als overgangsconsonant optreedt tusschen ڤ *pĕ* en den stam. Laat het grondwoord wel een afleiding met ـمـ *mĕ*, doch niet met ـبـ *bĕ* toe, dan is het meestal een nasaal; in het tegenovergestelde geval gewoonlijk *r*.

Er zijn echter afleidingen met ڤ *pĕ* van stammen, waarvan zoowel derivata met ـمـ *mĕ* als met ـبـ *bĕ* bekend zijn; en ook van grondwoorden, welke noch ـمـ *mĕ*, noch ـبـ *bĕ* toelaten. Bij sommige dezer woorden wordt na ڤ *pĕ* een nasaal, bij anderen de *r* als overgangsconsonant gebezigd. Enkele weinige woorden vertoonen nu eens een nasaal, dan weer *r* als overgang; bij hooge uitzondering brengt een andere overgangsconsonant ook een andere beteekenis mede.

Voorbeelden:

ڤنڠڬو *pĕnoenggoe*, wachter, waker, van تڠڬو *toenggoe*, wachten;

ڤڠارڠ *pĕngârang*, samensteller, van كارڠ *kârang*, stellen, schikken;

ڤمبورو *pĕmbôeroe* } jager, van بورو *bôeroe*, jagen;
ڤربورو *pĕrbôeroe* }

ڤلاجر *pĕlâdjar*, leerling } van اجر *âdjar*, leeren { studeeren;
ڤڠاجر *pĕngâdjar*, onderwijzer } { onderwijzen;

ڤنچوري *pĕntjôeri*, dief, van چوري *tjôeri*, stelen;

ڤناکت *pĕnakoet*, lafaard, van تاکت *takoet*, bang, vreezen.

§ 81. Uit de gegeven voorbeelden blijkt, dat de Maleische substantieven met ڤ *pĕ* in beteekenis overeenkomen met Nederlandsche zelfst. naamw. uitgaande op *er* of *aard*.

In vele werken vindt men vermeld, dat de met ڤ *pĕ* gevormde afleidingen van verba niet anders beteekenen, dan het verbum als substantief gebruikt; hetgeen wij aangeven met den infinitief voorafgegaan door het lidwoord; en voorts, dat deze afgeleide naamwoorden gewoonlijk determinatieven van een ander woord zijn, welk laatste woord verzwegen mag worden, wanneer dientengevolge geen misverstand kan ontstaan.

Inderdaad treden de afleidingen met ڤ *pĕ* dikwijls op als bepaling van een voorgaand substantief; bijv.

توکڠ ڤڤوکر *toekang-pĕnjoekoer*, barbier; stam چوکر *tjoekoer*, scheren;

ڤيسو ڤڤوکر *pisaw-pĕnjoekoer*, scheermes;

ڤراهو ڤرمڤق *pĕrâoe-pĕrompas*, roofprauw; stam رمڤق *rompas*, rooven (ter zee);

ڤراهو ڤنمبڠ *pĕrâoe-pĕnambang*, veerschuit; stam تمبڠ *tambang*, overvaren;

ڤراهو ڤڠايل *pĕrâoe-pĕngâil*, een bootje, waarin men uit hengelen gaat; stam كايل *kâil*, vischhaak, visschen met een hengel.

Echter valt op te merken, dat het voorgaande substantief slechts bij uitzondering op den dader wijst; terwijl daarentegen, wanneer het werktuig of het middel bedoeld wordt, schier altijd een substantief aan den vorm met ڤ *pĕ* voorafgaat.

Wel komen deze afleidingen somtijds overeen met een infinitief; maar ook de afleidingen met ك . . . ن *ka . . . an* kunnen, gelijk we reeds zagen, deze beteekenis hebben. Veel meer nog wordt de onbepaalde wijs aangegeven met een der later te behandelen afgeleide vormen van het verbum, welke derivata alle een voorgaand substantief nader kunnen bepalen; bijv.

علم مڠارڠ *ilmoe mĕngârang*, de wetenschap van het stellen, van de stijl; stam كارڠ *kârang*, stellen, schikken;

كود كنائيكن *koeda kanâikan*, rijpaard.

De afleidingen met ڤ *pĕ* laten zich op de eenvoudigste wijze verklaren, indien men slechts in het oog houdt, dat het praefix demonstratieve (en soms causatieve) kracht heeft. Daaruit volgt, dat bijv. ڤمبلي *pĕmbĕli*, van بلي *bĕli*, koopen, beteekent *die koopt*, d. i. dus de *kooper*; en zoo ook:

ڤنجول *pĕndjoeal*, die verkoopt, verkooper, van جول *djoeal*, verkoopen;

ڤنيدر *pĕnidoer*, die slaapt, slaapkop, van تيدر *tidoer*, slapen.

Het pronomen *die* is in bovenstaande vertalingen niet op te vatten als relatief, maar als demonstratief of determinatief pronomen.

De gewone beteekenis der afleidingen met ڤ *pĕ* gevormd van verba, is geheel dezelfde als die onzer Nederlandsche zelfst. naamw. met den uitgang *er* van werkwoorden afgeleid; zij wijzen dus op dengenen, die de door het grondwoord genoemde handeling verricht, of op het middel of werktuig, waarmede die handeling ten uitvoer wordt gebracht. In het laatste geval wordt het werktuig in de gedachte als dader beschouwd; maar nu gaat gewoonlijk een substantief vooraf, wijl anders misverstand zou kunnen ontstaan. De hoorder zou kunnen denken aan een persoon, terwijl de spreker een werktuig bedoelt; bovendien kan een voorafgaand substantief noodig zijn om juist te omschrijven, met welk werktuig de handeling verricht wordt. Men vergelijke de Nederlandsche woorden *wekker*, *wekkerklok*.

Dus beteekent:

تالي ڤڠيكت *tâli-pĕngikat*, touw dat bindt, waarmede men bindt, bindtouw; grondwoord ايكت *ikat*, binden;

كاين ڤمبڠكس *kâin-pĕmboengkoes*, doek, welke (waarmede men) iets inpakt; grondwoord بڠكس *boengkoes*, pakje, inpakken;

باتو ڤڠاسه *bâtoe-pĕngâsah*, steen waarop men slijpt, slijpsteen; grondwoord اسه *âsah*, slijpen, wetten.

Afleidingen met ڤ *pĕ*, welke causatieve beteekenis hebben, komen minder dikwijls voor; we noemen slechts:

اوبت ڤنيدر *ôbat-pĕnidoer*, middel, dat doet slapen, slaapmiddel; grondwoord تيدر *tidoer*, slapen;

اوبت ڤڠاسه *ôbat-pĕngâsih*, liefdedrank, middel dat doet liefhebben; grondwoord كاسه *kâsih*, beminnen;

حكمة ڤربنچي *hikmat-pĕrbĕntji*, middel om haat op te wekken.

§ 82. Op de boven omschreven wijze zijn ook de met ڤ *pĕ* van adjectieven gevormde afleidingen te verklaren; deze komen meer overeen met de Nederlandsche zelfstand. naamw. op *aard*; bijv.

ڤمابق *pĕmâboes*, die dronken is, dronkaard; van مابق *mâboes*, dronken;

ڤناكت *pĕnakoet*, die bang is, lafaard; van تاكت *takoet*, bang;

ڤمالس *pĕmalas*, die lui is, luiaard; van مالس *malas*, lui.

§ 83. Wanneer een afleiding met ڤ *pĕ* voorafgegaan wordt door een substantief, hetwelk noch op den dader, noch op het werktuig wijst, dan zal het afgeleide naamwoord in den genitief staan; bijv. مك اصلڤ ڤولو ايت سارڠ ڤرمڤق *mâka asalnja poelaw itoe sârang pĕrompak*, dat eiland was oorspronkelijk een rooversnest. مك دتيكمڤ اكن اورڠ ايت دتمڤت ڤيالڠڤ *mâka ditikamnja akan ôrang itoe di-tĕmpat pĕnjâlangnja*, en hij steekt dien man er mede in de (lett.) plaats van den *salang* (holte boven het rechter sleutelbeen). De beteekenis van سالڠ *sâlang* is, iemand ter dood brengen door hem met een lange kris te steken in de holte boven het rechter sleutelbeen. Vandaar, dat die holte in het Maleisch genoemd wordt *tĕmpat pĕnjâlang*.

§ 84. Het is te verwachten, dat niet alle afleidingen met ڤ *pĕ*, met behulp van het bovenstaande verklaard kunnen worden. Een uitzondering vormt bijv. ڤسورء *pĕsoêroeh*, van سورء *soêroeh*, zenden. De

afleiding beteekent niet *die zendt*, maar *die gezonden wordt* (vergelijk het Nederlandsche *martelaar*).

Het verdient echter opmerking, dat *pĕsoêroeh* niet gebruikt wordt als object van het werkwoord *soêroeh*; als zoodanig wordt ons woord *gezant* weergegeven met سروهن *soeroêhan* of اتوسن *oetoesan*. De afleiding *pĕsoêroeh* kan derhalve nog verklaard worden, als benaming van het middel — i. c. een persoon — waardoor men zijn bevelen aan anderen zendt; want *soêroeh* beteekent zoowel *bevelen* als *zenden*. Het woord komt weinig voor; de geringe frequentie van gebruik is misschien oorzaak, dat geen overgangsnasaal gebezigd wordt.

Anders is de beteekenis van ڤ *pĕ* in ڤنيڠڬل *pĕninggal*, van تيڠڬل *tinggal*, achterblijven; het afgeleide woord beteekent *vertrek*. Het komt voor in de uitdrukking سڤنيڠڬل *sapĕninggal*, na het vertrek; meestal moet men vertalen met *nadat*, wijl gewoonlijk op genoemde uitdrukking nog een subject volgt met een vêrbum ڤرڬي *pĕrgi* of براڠكت *bĕrangkat*, e. d., dat *vertrekken* beteekent; bijv.

مك سڤنيڠڬل اي ڤرڬي ايت مك اورڠ يڠ ڤرڬي ممبلي٢ كمبالياله سڬل بكل٢ كڤاسر ايت ڤون كمبالياله *mâka sapĕninggal ia pĕrgi itoe, mâka ôrang jang pĕrgi mĕmbĕli-bĕli sĕgâla bĕkal² ka-pasar itoe poen kĕmbâlie lah*, nadat hij heengegaan was, kwamen de lieden, die naar de markt waren gegaan om proviand te koopen, terug.

Nog een voorbeeld van gewijzigde beteekenis zien we in ڤرسالن *pĕrsâlin*, geschenk, in het bijzonder van een vorst; van سالن *sâlin*, verwisselen (van kleederen bijv.). Het afgeleide woord en de stam hebben in zooverre een aanverwante beteekenis, dat *pĕrsâlin* een vertaling wil zijn van het Arabische *kala* (Ned. gala) d. w. z. een kleed uitdoen en ten geschenke geven. Voornamelijk wordt met ڤرسالن *pĕrsâlin* dan ook een geschenk in kleeren bedoeld.

Meer woorden, waarop de regel niet van toepassing is, zullen we niet aanhalen, hoewel er nog vele genoemd kunnen worden.

§ 85. Enkele afleidingen met ڤ *pĕ* geven een maat aan; bijv.

ڤمانه *pĕmânah*, de afstand van een boogschot, grondwoord ڤانه *pânah*, boog;

سڤماكن سيريه *sa-pĕmakan sîrih*, een sirihpruim kouwens, de tijd noodig voor het kouwen van een sirihpruim.

§ 86. Het gebruik wil, dat enkele woorden, bij welke men juist het praefix ڤ *pë* zou verwachten, niet met dit voorvoegsel afgeleid worden; bijv.

اورڠ مڠامق *ôrang-mĕngâmoe*ꞃ, amokmaker; lett. amok makend mensch; van den stam امق *âmoe*ꞃ, verwoede aanval, verwoed aanvallen;

اورڠ منمڤڠ *ôrang-mĕnoempang*, iemand, die tijdelijk ergens vertoeft, bijv. een passagier aan boord van een schip; van den stam تمڤڠ *toempang*, vertoeven, logeeren.

IV. Met het praefix *pĕ* en het suffix *an*.

§ 87. Tusschen het praefix en het grondwoord, wordt gewoonlijk weer een nasaal of *r* als overgang gebezigd; het vermelde in § 80 is hier in zijn geheel van toepassing.

Bij hooge uitzondering is de beteekenis van het afgeleide woord afhankelijk van den overgangsconsonant; bijv.

ڤڠجارن *pĕngâdjâran*, het onderwijs; ڤلجارن *pĕlâdjâran*, de les, de studie, het geleerde.

§ 88. De afleidingen met ڤ . . . ن *pë . . . an* zijn dikwijls gevormd van grondwoorden met verbale beteekenis. Het praefix heeft, als boven werd vermeld, demonstratieve kracht; maar de afleidingen wijzen nu niet op den dader, op dengenen die de door het grondwoord genoemde handeling verricht, doch — tengevolge van het suffix — op de zaak, welke die handeling ondergaat. In het bijzonder zijn deze afgeleide substantiéven benamingen, voor hetgeen uit de handeling is voortgevloeid, daaruit is ontstaan; of ook voor de handeling zelve, als zaak gedacht. Zij zijn dus evenals de afleidingen met ن *an* (zonder praefix) te vergelijken met Nederlandsche zelfst. naamw. op *ing* of *sel*; bijv.

ڤراتورن *pĕrâtôeran*, regeling, van اتر *âtoer*, regelen;

ڤكرجاءن *pĕkĕrdjâan*, werk, werkkring, betrekking, van كرج *kĕrdja*, werk, werken;

ڤركتاءن *pĕrkâtâan*, gesprek, bespreking, verhaal, woorden, van كات *kâta*, woord, spreken;

ڤرسمباهن *pĕrsĕmbâhan*, schenking, geschenk, van سمبه *sĕmbah*, buigen, groet;

سهاي اد دالم ڤکرجائن تون نوريس *sâja âda dalam pĕkĕrdjâan toean Norris*, ik ben in betrekking bij den heer N.;

اڤبيل دليهتڤ سهاي تياد اندهکن ڤرکتائنڤ ايت *âpabila diliatnja sâja tiâda ĕndahkan pĕrkâtâannja itoe*, toen zij zagen, dat ik niets om hun woorden gaf;

تيادله سهاي ڤنجڠکن ڤرکتائن سهاي دڠن باب کوان *tiâda lah sâja pandjangkan pĕrkâtâan sâja dangan bâba Ko-an*, ik zal het gesprek tusschen mij en den Chinees Ko-an niet verder vermelden (lett. langer maken);

يڠ بسر اين ڤرسمباهن راج کڤد تون بونم *jang bĕsar ini pĕrsĕmbâhan râdja kapâda toean Bonham*, deze groote hier is een geschenk van den vorst aan den heer B.

§ 89. Afleidingen met ڤ ... ن *pĕ ... an*, welker beteekenis zich gemakkelijk met behulp van het bovenvermelde laat verklaren, al is het grondwoord niet altijd een verbum, zien we in onderstaande voorbeelden:

ڤليارن *pĕlâjâran*, zeereis, van لاير *lâjar*, zeil;

ڤرجلانن *pĕrdjâlânan*, reis over land, van جالن *djâlan*, weg, gaan;

ڤڠليهاتن *pĕngliâtan* (1), inzicht, van ليهت *liat*, zien;

ڤمندڠن *pĕmandangan*, beschouwing, meening, van ڤندڠ *pandang*, zien, aanschouwen;

ڤتتورن *pĕtoetoêran*, uitspraak, van توتر *toetoer*, spreken, praten;

ڤربدائن *pĕrbedâan*, verschil, onderscheid, van بيد *beda*, als voren;

سڬل ڤربدائن دان کلئينن اعدة ملايو دڠن اعدة اورڠ ڤوته ايت *sĕgâla pĕrbedâan dan kalâinan âdat² ôrang Mĕlâjoe dangan âdat² ôrang poetih itoe*, het onderscheid en de verschillen tusschen de gewoonten der Maleiers en die der blanken.

§ 90. Evenals de afleidingen met ڤ *pĕ*, worden de woorden met ڤ ... ن *pĕ ... an* gebezigd ter bepaling van een voorgaand substantief; bijv.

ڤرجنجيئن *pĕrdjandjian*, overeenkomst, verbond, van جنجي *djandji*, id.;

(1) In dit woord zou men geen overgangsconsonant verwachten.

بايكله كيت بوت سورت ڤرجنجيئن *bâik lah kita boeat sôerat pĕrdjandjian*, we moesten (het zou goed zijn, dat we) een schriftelijk contract maken (maakten);

انجڠ ڤربوءن *andjing pĕrbôeroean*, jachthond; grondw. بورو *bôeroe*, jagen;

اير ڤرمنديئن *âir pĕrmandian*, badwater; grondw. مندي *mandi*, baden.

§ 91. Uit de laatstgenoemde voorbeelden blijkt tevens, dat deze afleidingen ook het werktuig of middel kunnen beteekenen, met behulp waarvan de door het grondwoord genoemde handeling wordt verricht. Deze beteekenis zien we o. a. in de woorden:

ڤرهياسن *pĕriâsan*, sieraad, van هياس *ias*, versieren, sieraad;

ڤرمائينن *pĕrmâinan*, speelgoed, van مائين *mâin*, spelen.

§ 92. Het voorgaande wettigt het vermoeden, dat de derivata met ڤ . . . ئن *pĕ . . . an* somtijds zullen afwisselen met die, welke gevormd zijn met ئن *an*. Dit is inderdaad het geval; men vergelijke onderstaande zinnen met elkaar.

لاڠ تياد دڠن ڤراتورن رومه٢ڤ *lâgi tiâda dangan pĕrâtôeran roemah²nja*, bovendien staan de verschillende huizen onregelmatig door elkaar (lett. zonder regeling); يڠ تياد بتل اتورنڤ *jang tiâda bĕtoel âtôerannja*, waarvan de regeling niet goed is;

اد سبوه بڠكو ڤربواتن چين ايت *âda sa-boeah bangkoe pĕrboeâtan Tjina itoe*, er was daar een bank van Chineesch maaksel; دان لاڠ اد كلور بواتن باجو دان ايكت ڤڠڬڠ *dan lâgi âda kaloear boeâtan bâdjoe dan ikat-pinggang*, en verder worden er uitgevoerd gemaakte baadjes (vergelijk Nederl. maakkleeren) en gordelbanden;

كارن مڠمبل اڠاتن *karĕna mĕngambil ingâtan*, om in herinnering te houden; بهو اين ڤراڠاتن سڠاي برلاير در نڬري سڠڤور *bahwa ini pĕringâtan sâja bĕlâjar dĕri nĕgĕri Singapôera*, dit zijn herinneringen aan mijn reis van uit Singapore.

Evenals de woorden met het suffix ئن *an*, wisselen die, welke gevormd zijn met ڤ . . . ئن *pĕ . . . an*, ook een enkele maal af met het grondwoord; bijv.

يغ تياد مندات‌ڠكن ڤرڬناءن دان كبجيكن *jang tiâda mĕndatangkan pĕrgoenâan dan kabĕdjikan*, hetgeen nut noch zegen aanbrengt;
بوكنكه ببراڤ باڤق ڬناڤ *boekan kah bĕbĕrâpa bânjas goenânja*, is het nut er van niet groot?

ممبلي مكانن دان سڬل ڤربكالن *mĕmbĕli makânan dan sĕgâla pĕrbĕkâlan*, om voedsel en allerlei proviand te koopen; يغ ڤرڬي ممبلي سڬل بكل٢ *jang pĕrgi mĕmbĕli sĕgâla bĕkal*[2], die allerlei proviand waren gaan koopen;

مك دالم حال يغ دمكين اين داتڠله ڤرڬدوهن اين *mâka dalam ḥal jang dĕmikian ini, datang lah pĕrgâdoehan ini*, en onder dusdanige omstandigheden ontstond deze opschudding;
كارن ڤد كتيك اين نڬري دالم ڬاد٥ *karĕna pâda kĕtika ini nĕgĕri dalam gâdoeh*, want er heerscht op het oogenblik opschudding in het land.

§ 93. Enkele woorden met ڤ...ن *pĕ...an* hebben eene plaatsaanduidende beteekenis. Gewoonlijk moeten deze beschouwd worden als eene nadere bepaling van تمڤت *tĕmpat*, plaats, welk woord, zoo er geen aanleiding tot misverstand door ontstaat, kan verzwegen worden; bijv.

ڤلبوهن *pĕlâboehan* (1), ankerplaats, van لابه *lâboeh*, laten vallen, neerlaten, van het anker bijv.;

ڤرهنتين *pĕrĕntian*, halte, van هنتي *ĕnti*, ophouden;
de eigenlijke beteekenis dezer woorden is echter (plaats van) *ankering*; (plaats van) *halthouding*. Men zie ook nog deze zinnen:

دسيتله ڤرهمڤونن سڬل بورڠ٢ لاوت *di-sitoe lah pĕrimpoenan sĕgâla boêroeng*[2] *lâoet*, daar is de verzamelplaats van de verschillende zeevogels;

راج ملاك دودق دڤڠدافن *râdja Malâka doedoek di pĕngâdâpan*, de vorst van Malaka zat in de audientiezaal.

Is het voorgaande substantief niet verzwegen, dan kan dikwijls het grondwoord of een der later te behandelen vormen van het verbum gebezigd worden om een plaats nader aan te duiden. Zoo vindt

---

(1) Hiervoor ook *lâbochan*.

men bijv. dikwijls in stede van تمڤت ڤلجارن *tĕmpat pĕlâdjâran*, de plaats van het leeren, de sçhool, تمڤت بلاجر *tĕmpat bĕlâdjar*.

Ook van substantieven worden met ڤ . . . ن *pĕ . . . an* woorden met plaatsaanduidende beteekenis gevormd; bijv.

ڤرڬلاعن *pĕrgĕlangan*, pols, enkel, van ڬلاع *gĕlang*, arm- of beenring;

ڤقبورن *pĕḳoeboêran*, begraafplaats, kerkhof, van قبور *ḳoeboer*, graf.

§ 94. Volledigheidshalve vermelden we eindelijk nog twee substantieven met het praefix د *di* gevormd van afleidingen met ڤ *pĕ*; n.l.

دڤرهمب *dipĕramba*, slaaf, zeer nederig voor *ik*; (zie bij de pron.);

دڤرتون *dipĕrtoean*, heer, Majesteit.

§ 95. Uit de bovenstaande §§ over afgeleide substantieven is gebleken, dat het somtijds onverschillig is, of men het grondwoord of een afleiding bezigt; ook werd vermeld, dat een enkele maal een stel affixen vervangen kan worden door een ander, zonder dat de beteekenis verandering ondergaat. Men zij echter indachtig, dat in den regel de keuze beperkt is tot het grondwoord of tot een bepaalde afleiding. Wij bedoelen, dat men bijv. namen van werktuigen niet willekeurig mag vormen met ن *an* of met ڤ *pĕ*; dat men bij woorden, welke overeenkomen met de Nederlandsche zelfst. naamw. op *ing* en *sel*, niet naar verkiezing ن *an* of ڤ . . . ن *pĕ . . . an* mag toepassen; etc.

De Maleiers, en zij alleen, beslissen welke affixen bij een bepaald woord behooren en in welke beteekenis het afgeleide woord wordt gebezigd. De vreemdeling, die Maleisch spreekt, heeft zich naar die beslissing te voegen; hij moet leeren door het gebruik en te rade gaan bij het lexicon.

HOOFDSTUK V.

HET BIJVOEGELIJK NAAMWOORD.

§ 96. De meeste adjectieven zijn stamwoorden; bijv. بسر *bĕsar*, groot; كچل *kĕtjil*, klein; تڠڬي *tinggi*, hoog; ليبر *lèbar*, breed; اندء *ĕndah*, fraai, merkwaardig.

Van de afgeleide adjectieven verdienen in de eerste plaats vermelding, die welke gevormd zijn met het praefix بـ *bĕ*. Daar dit praefix in beteekenis overeenkomt met de Ned. praepositie *met*, zoo zijn de Maleische adjectieven met بـ *bĕ* te vergelijken met de Nederlandsche, welke gevormd zijn met het praefix *ge* of het suffix *ig*; bijv.

برگون *bĕrgoena*, nuttig, van گون *goena*, nut;

بربودي *bĕrboedi*, verstandig, van بودي *boedi*, verstand;

برسنجات *bĕrsĕndjâta*, gewapend, van سنجات *sĕndjâta*, wapen;

براستري *bĕristĕri*, gehuwd, van استري *istĕri*, echtgenoote;

برسوامي *bĕrsoeâmi*, gehuwd, van سوامي *soeâmi*, echtgenoot;

بربيني *bĕrbini* en برلاک *bĕrlaki*, gehuwd (resp. van een man en een vrouw gesproken; deze beide woorden zijn minder deftig dan de voorgaande).

Vergezeld van een ontkenning, zijn de Maleische adjectieven met بـ *bĕ* te vergelijken met de Nederlandsche, welke uitgaan op *loos* of afgeleid zijn met *onge* of *on . . . ig*; bijv.

تياد براييبو باڤ *tiâda bĕriboe-bâpa*, ouderloos;

تياد برانق *tiâda bĕrânaʔ*, kinderloos.

Men zie voor de afleidingen met het praefix بـ *bĕ* ook het hoofdstuk over het verbum.

Andere adjectieven zijn afgeleid met behulp van het praefix ت *tĕ*, hetwelk gebezigd wordt om den superlatief aan te geven (zie beneden bij de trappen van vergelijking).

Ten slotte noemen we onder de afgeleide adjectieven, die welke met het suffix ن *an* gevormd zijn. Voornamelijk komt dit achtervoegsel bij namen van kleuren; het is dan te vergelijken met onzen uitgang *achtig*; bijv. ورناڤ همڤر٢ كبيروبروءن *warnâŋa ampir*[2] *kabiroe-biroean*, de kleur er van was bijna blauwachtig.

De Nederl. adjectieven met den uitgang *baar* worden in het Maleisch weergegeven door omschrijving, bijv. *leesbaar* داڤت دباچ *dapat dibâtja*, lett. kan gelezen worden; of door een vorm, welken wij later bij het werkwoord zullen leeren kennen, bijv. كليهاتن *kaliâtan*, zichtbaar; كدڠارن *kadangâran*, hoorbaar.

Onze adjectieven met *on...baar* worden op een dezer wijzen weergegeven, doch dan met een ontkenning; of zij worden vertaald met een vorm met het praefix ت *tĕ*, waarbij eene negatie; bijv. تيادا تربيلغ *tiâda tĕrbilang*, ontelbaar. Men raadplege voor dit praefix het hoofdstuk over het verbum.

Nederlandsche adjectieven op *lijk* en *achtig* moet men in het Maleisch bijna altijd door omschrijving weergeven.

§ 97. Substantieven, welke eene stof noemen, worden zonder eenige vormverandering gebruikt als stoffelijk adjectief, bijv. كاين سترا *kâin sĕtĕra* (1), zijden stof; رومه باتو *roemah bâtoe*, steenen huizen.

Houten huizen noemt men in het Maleisch رومه ڤاڤن *roemah pâpan* d. i. lett. planken huizen; zoo ook جمباتن ڤاڤن *djambâtan pâpan*, een houten brug.

Geographische eigennamen worden ook onveranderd als adjectief gebezigd; bijv. ڤربوأتن چين *pĕrboeâtan Tjina*, Chineesch maaksel; نڬري ملايو *nĕgĕri Mĕlâjoe*, de Maleische landen.

§ 98. De voornaamste adjectieven van hoeveelheid zijn:

بانيق *bânjas*, veel;
سديكت *sĕdikit*, weinig;
ببراڤ *bĕbĕrâpa*, eenige, verscheidene;
سكليين *sĕkâlian*, alle;
سموا *samoea*, id.;
سڬل *sĕgâla*, id.

(1) Op Java zegt men *soetera*.

Het woord سڠل *sĕgâla* wordt in de Nederlandsche vertaling dikwijls het beste weergegeven met een bepalend lidwoord en een meervoudsvorm; somtijds kan men het vertalen met *geheel*; bijv. داتوء بندهار دان سڠل اورڠ ملايو *dâtoe bandâra dan sĕgâla ôrang Mĕlâjoe*, de bandara en de Maleiers; دالم سڠل نڬري *dalam sĕgâla nĕgĕri*, in het geheele land.

§ 99. De adjectieven ondergaan geen vormverandering voor getal of naamval; wel echter kunnen zij verdubbeld worden. De verdubbeling kan aanduiden, dat het adjectief betrekking heeft op meerdere substantieven en in dat geval is zij te beschouwen als een soort meervoudsvorm. Gewoonlijk echter geeft de verdubbeling van het adjectief te kennen, dat de genoemde eigenschap in hooge mate aanwezig is.

Den meervoudsvorm zien we o.a. in: اورڠ بسر٢ *ôrang bĕsar*², de rijksgrooten, de aanzienlijken; سديكيت٢ لمبو دان ايم ايتيك *sĕdikit² lĕmboe dan âjam-itik*, een weinig vee en pluimgedierte; of, zeer weinig etc.

De meer voorkomende beteekenis blijkt uit onderstaande voorbeelden: ڤركارا يڠ كچل٢ *pĕrkâra jang kĕtjil²*, zeer nietige zaken; بادنڽ٢ دان لمه *dan lĕmah² bâdannja*, en geheel zwak van lichaam.

Somtijds gaat met deze verdubbeling weer klankwijziging gepaard; bijv. بڠكق بڠكل *bĕngkas-bĕngkil*, gezwollen en opgezet (van lichaamsdeelen); بڠكڠ بڠكق *bengkang-bengkos*, krom en verdraaid; ريوه٢ رندة *rioeh-rĕndah*, luidruchtig en rumoerig.

Over de plaats van het adjectief.

§ 100. Overeenkomstig den regel, dat het bepalende woord volgt op het woord, dat bepaald wordt, is de gewone plaats van het adjectief **achter** het substantief; bijv. رومه بسر *roemah bĕsar*, groote huizen, een (het) groot(e) huis. Deze woorden *roemah bĕsar* kunnen echter ook beteekenen, *het huis is groot*; het verband wijst uit of de bepaling attribuut of praedicaat is.

Het adjectief is nimmer praedicaat, indien er nog eene andere bepaling van het substantief op volgt; bijv. رومه بسر ايت *roemah*

bĕsar itoe, dat groote huis; . . . . يڠ بسر رومه *roemah bĕsar, jang* . . . ., het groote huis, dat . . . .

Daarentegen is het adjectief altijd praedicaat, wanneer het door een andere bepaling van het substantief is gescheiden; bijv. رومه اين بسر *roemah ini bĕsar*, dit huis is groot; رومڤ بسر *roemahnja bĕsar*, zijn huis is groot. Wil men zeggen, *zijn groote huis*, dan bezigt men het relatief pronomen, رومڤ يڠ بسر *roemahnja, jang bĕsar*, lett. zijn huis, dat groot is.

Het adjectief is gewoonlijk praedicaat, wanneer het gevolgd wordt door het partikel لهٔ *lah* (zie beneden bij het adverbium); in het algemeen geeft dit woordje achter een naamwoord aan, dat dit nomen in den zin als praedicaat optreedt.

Wil de spreker de aandacht zijner hoorders meer bijzonder op het adjectief vestigen, dan plaatst hij het vóór het substantief; bijv. مک ڤوچتله مکاڤ *mâka poetjat lah moekânja*, zijn gezicht werd bleek; سبب مالس دان لالي اورڠ دالم نڬري ايت *sĕbab malas dan lâlaj ôrang dalam nĕgĕri itoe*, omdat de bewoners van dat land lui en loom zijn; سبب ايت بيبسله همب راج ايت *sĕbab itoe bêbas lah amba-râdja itoe*, en daarom zijn die amba-radja zoo vrij (beter: kunnen zij doen wat ze willen). Uit deze voorbeelden blijkt tevens, dat het adjectief, als het aan het substantief voorafgaat, ook als praedicaat optreedt.

Voorts is de plaats van het adjectief vóór het substantief, wanneer men in het Nederlandsch gebruik kan maken van de constructie, *adjectief van substantief*, bijv. *vlug van begrip*. Men vergelijke onderstaande voorbeelden:

بسرله دان كرس هتيڤ *bĕsar lah dan kĕras atinja*, trotsch en hardvochtig (hard van hart); دان دودق دالم بودهٔ دڠن بوت متاڤ *dan doedoes dalam bodoh dangan boeta mâtânja*, en blijven (ze) dom en blind (blind van oog, of, met blindheid van oogen); سرت دڠن بوسق باءوڤ *sĕrta dangan boesoes bâoenja*, en met een bedorven lucht.

In dergelijke gevallen wordt ook wel gebruik gemaakt van een afleiding met بـ *bĕ*; bijv. سورت برڤالت كونڠ *soêrat bĕrpâloet koening*, een brief met gelen omslag.

§ 101. Heeft een substantief twee of meer adjectieven, dan worden deze slechts bij uitzondering — gelijk in het Nederlandsch — verbonden

door de conjunctie دان *dan*, en; zooals bijv. in onderstaanden zin: منغركن عادة بودة دان سيا٢ ايت *mĕnangarkan âdat bodoh dan sia² itoe*, hoorende van die domme en onnutte gebruiken.

Meermalen plaatst men tusschen twee adjectieven لاڠ *lâgi*, nog, bovendien; bijv. ڤكيرن يڠ بنر لاڠ برڬون *pikîran jang bĕnar lâgi bĕrgoena*, ware en nuttige gedachten (gedachten, die waar en bovendien nuttig zijn);

of men omschrijft, zooals in deze voorbeelden: ڤكرجاءن يڠ ريڠن لاڠ دڠن مودهڤ *pĕkĕrdjâan, jang ringan lâgi dangan moedahnja*, licht en gemakkelijk werk (werk, dat licht is, bovendien met het gemakkelijke er van); بهاس مريكءيت ترلال باڬس لاڠ دڠن مانسڤ *bâsa marika itoe tĕrlâloe bâgoes lâgi dangan mânisnja*, de taal dier lieden is zeer schoon en zoetvloeiend; كبڤاكن اورڠ يڠ ماكن مادت سرت دڠن كورس دان ڤوچتڤ *kabânjâkan ôrang jang makan mâdat sĕrta dangan koeroes dan poetjatnja*, de meesten schuiven opium en zijn mager en bleek.

Indien de adjectieven in het praedicaat staan, worden ze echter ook wel eenvoudig verbonden door دان *dan*, en; bijv. نسچاي منجادي بنسر دان كايه٤ نڬري ايت *nistjâja mendjâdi bĕsar dan kâja lah nĕgĕri itoe*, zeker zal dat land groot en rijk worden; سبب لالي دان الڤ راج درڤد حكم دان ڤرنتهڤ *sĕbab lâlaj dan alpa râdja dĕripâda ḥoekoem dan pĕrentahnja*, omdat de vorsten lui en achteloos zijn omtrent de rechtspraak en het bestuur.

§ 102. Tusschen twee adjectieven met tegengestelde beteekenis wordt gewoonlijk geen conjunctie gebruikt; bijv. كچيل بسر *kĕljil bĕsar*, klein en groot; توا مود *toea moeda*, oud en jong; ماهل مور٤ *mâhal mŏerah*, duur en goedkoop.

Eveneens blijft de conjunctie achterwege, wanneer een tweede adjectief, dat synoniem of ongeveer synoniem is met het eerste, wordt gebezigd om de uitdrukking sprekender te maken; bijv. ڤنوه سسك *pĕnoeh sĕsak*, stampvol. Dergelijke combinaties — de meest voorkomende zijn min of meer geijkte termen — kunnen vergeleken worden met de verdubbeling.

§ 103. De meeste woorden, die in § 98 adjectieven van hoeveelheid genoemd werden, kunnen zoowel vóór als achter het substantief staan, waarbij zij behooren. Gaan zij er aan vooraf, dan moeten ze — evenals de telwoorden — als substantief worden beschouwd.

سكل *sĕgâla* en ببراڤ *bĕbĕrâpa*, welke woorden altijd vóór het substantief staan, zijn dus eigenlijk geen adjectieven.

باڤق *bânjaʿ* en سديكت *sĕdikit* vindt men gewoonlijk vóór het substantief, een enkele maal er achter. Men lette op het verschil in beteekenis tusschen باڤق اورڠ *bânjaʿ ôrang*, veel menschen, en اورڠ باڤق *ôrang bânjaʿ*, de menigte, de groote hoop, het publiek. Als substantief beteekent باڤق *bânjaʿ*, ook hoeveelheid, aantal.

سكلين *sĕkâlian* staat dikwijls vóór het substantief; doch volgt, indien het gevoegd is bij een pronomen pers. of een daarvoor in de plaats tredend substantief; bijv.

مكٔ سكلين اورڠ يڠ دودق دالم نڬري ايت *mâka sĕkâlian ôrang jang doedoeʿ dalam nĕgĕri itoe*, alle menschen, die in dat land wonen; سڥاي سكلين برتاڤ كڤداڤ *sâja sĕkâlian bĕrtânja kapâdânja*, wij allen vroegen hem; برڤرڠله اڠكو سكلين *bĕpĕrang lah ĕngkaw sĕkâlian*, voert gij allen met elkander oorlog.

سموا *samoea* staat vóór of achter het substantief; doch zoo het voorafgaat, is het meestal verlengd met het pronomen poss. ڤ *nja*; bijv. مكٔ سمواڤ اورڠ ترتاو *mâka samoeânja ôrang tĕrtâwa*, alle menschen lachten.

De woorden سكلين *sĕkâlian* en سموا *samoea* staan dikwijls op zich zelf; zij hebben dan betrekking op een vroeger genoemd substantief en zijn te beschouwen als onbepaald voornaamwoord; bijv.

مكٔ اد ڤندقʿ اتڤ سرت بالىʿ كيري كانن لورڠ ايت سمواڤ كوسڠ *mâka âda pondoʿ² atap sĕrta bâlajʿ² kîri kanan loêroeng itoe, samoeânja kosong*, er stonden hutten van atap en opene gebouwen (1) rechts en links van den weg; allen waren leeg;

سڥاي ليمڤت اورڠ امڤت ليم راتس سكلينڽ دودق *sâja liat ôrang ĕmpat lima râtoes, sĕkâliannja doedoeʿ*, ik zag vier- à vijfhonderd menschen, allen gezeten.

---

(1) *balaj*, open gebouw voor vergaderingen, logies voor vreemdelingen, etc.

§ 104. Wanneer de grootte eener afmeting opgegeven of gevraagd wordt, bezigt de Maleier een substantief en niet, zooals wij, een adjectief. Bijv.

ادڤون دالمڤ لوبڠ ايت ادله تيڠ دڤا *âda poen dalamnja lôbang itoe, âda lah tiga dĕpâ*, die kuilen waren drie vaam diep; براڤ بسرڤ بناتڠ ايت *bĕrâpa bĕsarnja binâtang itoe*, hoe groot is dat dier? Letterlijk staat er: *de diepte van die kuilen; hoeveel is de grootte van* etc.

Trappen van vergelijking.

§ 105. Om aan te geven, dat twee personen of zaken een eigenschap in gelijke mate bezitten, bedient men zich in het Maleisch gewoonlijk van سام . . . . دڠن *sâma . . . . dangan*, welke woorden in beteekenis overeenkomen met de Nederlandsche *even . . . . als*; bijv. ايڤون برصحابة دڠن بودق٢ سام بسرڤ دڠن دي *ia poen bĕrṣaḥâbat dangan boeda*^{2} *sâma bĕsarnja dangan dia*, hij was bevriend met knapen even groot als hij.

Behalve bovengenoemde woorden, staan ons nog andere ten dienste om den comparatif d'égalité aan te geven; bijv.

رمبوتڤ سڤرت كاڤس دبوسر ڤوتيهڤ *ramboetnja sapĕrti kâpas diboesar poetihnja*, lett. heur haren als gezuiverde katoen de witheid er van; d. i. heur haar was wit als gezuiverde katoen; امبڠڤ سڤرت ڤوهن ڤيڑ تڠڬيڤ *ombaṡnja sapĕrti pohon njioer tingginja*, de golven waren zoo hoog als klapperboomen.

Weer anders is de constructie in:

كراڠن بوڠ يڠ دمكين ايت باڬسڤ *kârangan boenga, jang dĕmikian itoe bâgoesnja*, bloemruikers, die zoo schoon zijn; zulke schoone bouquetten; تانه يڠ سٔيلق ايت *tânah jang sa-êloṡ itoe*, zulk een uitmuntende grond; كڤل سبسر ايت *kapal sa-bĕsar itoe*, zoo'n groot schip; اڤبيل دڤاسڠ مريم سبسر ايت *âpabila dipasang mĕriam sa-bĕsar itoe*, wanneer zulke groote kanonnen worden afgeschoten.

In de beide laatste voorbeelden wordt het adjectief (eigenlijk substantief) voorafgegaan door het telwoord س *sa*, een. Letterlijk staat er: *grond die één van uitnemendheid (is met) dien; een schip één van grootte (met) dat*; etc. Uit deze letterlijke vertaling blijkt tevens,

dat bij deze constructie het adjectief gevolgd moet worden door een aanwijzend voornaamwoord.

§ 106. De comparatief van meerderheid en die van minderheid worden meestal aangegeven door middel van hulpwoordjes; de eerste ook met behulp van het praefix *tĕ*, dat bovendien voor den superlatief gebruikt wordt.

Ons woord *dan* na den comparatief wordt in het Maleisch weergegeven met درڤد *dĕripâda* of در *dĕri*; somtijds wijst alleen dit woordje aan, dat er sprake is van een comparatief; want de bovenbedoelde hulpwoorden worden niet altijd gebezigd; bijv.

ڤندي اي درڤد سودراڤ *pandaj ia dĕripâda soedârânja*, hij is knapper dan zijn broeder; ماوله اكٓ ممندڠ موك هريمو *mâoe lah akoe mĕmandang moeka ĕrimaw dĕripâda mĕmandang moeka gôeroekoe*, zag ik liever het gezicht van een tijger dan dat van mijn onderwijzer.

Gewoonlijk echter plaatst men om den comparatif de supériorité aan te geven لبه *lĕbih*, meer, vóór het adjectief; of wel ڤول *poela* of لاڭ *lâgi*, nog, er achter (1). Is het verschil tusschen de vergeleken voorwerpen belangrijk, dan geeft men het adjectief het praefix *tĕ* of men bezigt ترلبه *tĕrlĕbih*; bijv.

بوكنكه لبه براني درڤد اورڠ يڠ ممیكل سنجات برهاري هريٴن *boekan kah lĕbih bĕrâni dĕripâda ôrang jang mĕmikoel sĕndjâta bĕrâri-ârian*, zijn (zij) niet dapperder dan menschen, die den geheelen dag wapens dragen?

اد ليم انم تمڤت بسر لاڭ درڤد اين *âda lima ĕnam tĕmpat bĕsar lâgi dĕripâda ini*, er zijn vijf à zes plaatsen (nog) grooter dan deze; بوكنكه توبهم ايت دجديكن اللّه ترلبه بسر درڤد توبهك لاڭڤون قوتم ترلبه درڤد قوتك *boekan kah toeboehmoe itoe didjâdikan Allah tĕrlĕbih bĕsar dĕripâda toeboehkoe, lâgi poen ḳoeatmoe tĕrlĕbih dĕripâda ḳoeatkoe*, is uw lichaam door Allah niet veel grooter geschapen dan het mijne en zijt ge niet veel sterker dan ik?

§ 107. Aan het begin van zinnen gebruikt men in plaats van لبه بايك *lĕbih bâik* of ترلبه بايك *tĕrlĕbih bâik*, het is beter, ook wel اتام *oetâma* of تراتام *tĕroetâma*; bijv.

(1) Deze woordjes staan bij uitzondering ook vóór het adjectief.

تراتام ماتي دڠن نام يڠ بايک درڤد هيدڤ دڠن نام يڠ جاهت
tĕroetâma mati dangan nâma jang bâik dĕripâda idoep dangan nâma jang djâhat, (het is) beter gestorven met een goeden naam, dan te leven met een slechten.

§ 108. Voor *meer en meer, hoe .... des te*, etc. zegt men in het Maleisch ماکن *mâkin*; bijv.

منجادي ماکن سهاري ماکن بودهپ *mĕndjâdi mâkin sa-âri mâkin bodohnja*, zoodat ze met den dag dommer en dommer worden;

کڤل يڠ داتڠ دکت ايتڤون ماکن جاوه[2] ترتڠکل کبلاکڠ *kapal jang datang dĕkat itoe poen mâkin djâoeh*[2] *tĕrtinggal ka-bĕlâkang*, het schip, dat dichtbij gekomen was, bleef hoe langer hoe meer achter.

Men zie ook het hoofdstuk over het Bijwoord.

§ 109. Het hulpwoord voor den comparatif d'infériorité is کورڠ *kôerang*, minder, te weinig, gebrek aan, dat geplaatst wordt vóór het adjectief; bijv. کورڠ تڠکي *kôerang tinggi*, minder hoog; maar ook, niet hoog genoeg, te laag.

Men zie voor de beteekenis en het gebruik van dit woord onderstaande zinnen:

مک اداله کيرا[2] عمرڤ تيڬ ڤولهٔ تاهن اتو کورڠ درڤد ايت
mâka âda lah kîra[2] *oemoernja tiga poeloeh tâoen âtaw kôerang dĕripâda itoe*, zijn leeftijd zal ongeveer dertig jaar of minder geweest zijn;

سکليين اين تله جادي سبب کورڠ اجارن بڤاڤ *sĕkâlian ini tĕlah djâdi sĕbab kôerang âdjâran bâpânja*, dat alles vindt zijn oorzaak in gebrek aan onderwijs van hun vader (ontvangen).

§ 110. De volstrekte superlatief is in het Maleisch niet weer te geven; uitdrukkingen als *het grootst* e. d. kan men niet volkomen vertalen.

Wil men aangeven, dat iets of iemand een eigenschap in zeer hooge mate bezit, dan kan men het adjectief herhalen of zich bedienen van verschillende hulpwoorden, die alle *zeer*, *uitermate* e. d. beteekenen. De voornaamste dezer hulpwoorden zijn:

امت *âmat*; ساڠت *sangat*; ترلال *tĕrlâloe*; سکالي *sĕkâli*. (1)

(1) In dezelfde beteekenis *terlampaw*.

Het laatste woord komt steeds achter het adjectief; de overigen gaan er bijna altijd aan vooraf. Om de uitdrukking nog krachtiger te maken kan men twee of meer dezer woordjes bij het adjectief voegen, bijv. *tĕrlâloe — adj. — sĕkâli*; *tĕrlâloe* { *âmat* / *sangat* } *— adj. — (sĕkâli)*. Bijv.

اد ساتو كبن جاڠڬ ترلال باڤق بوهڤ *âda sâtoe kĕbon djâgoeng tĕrlâloe bânjas boeahnja*, er was een tuin met djagoeng, waaraan zeer veel vruchten; ساڠت براني اڠكو اين *sangat bĕrâni èngkaw ini*, bijzonder moedig zijt ge; سبب ترلال دكت *sĕbab tĕrlâloe dĕkat*, want 't was zeer dichtbij; سكليين ڤركتاءن تون ايت بنر سكالي *sĕkâlian pĕrkâtâan toean itoe bĕnar sĕkâli*, uw woorden zijn maar al te waar.

ترلال *tĕrlâloe* komt ook voor in de beteekenis van *te*; bijv. ترلال ماهل *tĕrlâloe mâhal*, te duur.

§ 111. Een ander middel om den superlatief aan te geven, heeft men in het praefix *tĕ*; bijv.

ڤكرجاءن يڠ تربسر *pĕkĕrdjâân jang tĕrbĕsar*, het belangrijkste werk; لراڠن اتس ڤركار يڠ تركچل *lârangân âtas pĕrkâra jang tĕrkĕtjil*, verbodsbepalingen omtrent de kleinste zaken; بورڠ يڠ تربڤق دالم نڬري ايت ڬاڬق *boeroeng jang tĕrbânjas dalam nĕgĕri itoe gâgas*, de vogels, die in dat land het meest voorkomen, zijn kraaien.

Dit praefix *tĕ* wordt ook wel gebezigd bij de bovengenoemde bijwoorden امت *âmat* en ساڠت *sangat*; bijv.

يائيت جالن يڠ ترامت جاهت *ja-itoe djâlan jang tĕrâmat djâhat* en dat is de allerslechtste handelwijze.

In plaats van تربڤق *tĕrbânjas* en ook van بڤق لبه *lĕbih banjas* vindt men soms كبڤاكن *kabânjâkan* gebruikt; bijv.

اداله نڬري ايت كبڤاكن تانه يڠ رات درڤد تانه تڠڬي *âda lah nĕgĕri itoe kabânjâkan tânah jang râta dĕripâda tânah tinggi*, er is veel meer vlakke (lage) dan hooge grond in dat land; مسكين مك كبڤاكن كاي درڤد يڠ *mâka kabânjâkan kâja dĕripâda jang miskin*, veel meer rijken dan armen; كبڤاكن اورڠ

يڠ ماكن مادت *kabânjâkan ôrang jang makan mâdat*, de meeste menschen schoven opium (lett. de meerderheid waren menschen, die...).

§ 112. In de meeste voorbeelden der laatste §§ is het adjectief met het substantief verbonden, door middel van het relatief pronomen يڠ *jang*. Dit pronomen dient altijd ter onderscheiding; tusschen substantief en adjectief geplaatst wijst het aan, dat de door het substantief beteekende persoon of zaak de genoemde eigenschap bezit, in tegenstelling met andere personen of zaken, welke die eigenschap niet of in mindere mate hebben.

Uit het bovenstaande valt gemakkelijk af te leiden, dat de superlatief ook aangegeven kan worden, eenvoudig door tusschen substantief en adjectief het pronomen يڠ *jang* te plaatsen; bijv.

مک ايله يڠ كاي دالم نڬري ترڠڬانو *mâka ia lah jang kâja dalam nĕgĕri Trĕnggânaw*, en hij is de rijkste in Trengganaw. Het woord *jang* toch is hier gebruikt om aan te geven, dat de genoemde persoon rijk is, in tegenstelling met anderen, die niet, of althans minder rijk zijn.

§ 113. Als hulpwoord voor den superlatief wordt — in het bijzonder in deftige, bij titulatuur gebruikelijke uitdrukkingen — in plaats van de in § 110 genoemde adverbia ook het woord مها *mâha* gebezigd; bijv.

توهن يڠ مها بسر *toean jang mâha bĕsar*, de almachtige Heer; مها مولي *mâha moelia*, zeer aanzienlijk; مها تڠكي *mâha tinggi*, de meest verhevene.

§ 114. Eindelijk zij nog vermeld, dat bij benamingen van kleuren een soort superlatief aangegeven wordt, door verdubbeling van het adjectief, met س *sa* vóór, en پ *nja* achter het herhaalde woord; bijv.

مک كلهاتن لاوتن ايت ڤوتيه سڤوتيهڤ *mâka kaliâtan lâoetan itoe poetih-sapoetihnja*, de zee was (vertoonde zich, deed zich voor) geheel en al wit; lett. wit met de witheid er van.

HOOFDSTUK VI.

HET TELWOORD.

§ 115. De namen der getallen van *een* tot en met *tien* zijn:

ساتو *sâtoe*, een;
دو *doea*, twee;
تيڬ *tiga*, drie;
امڤت *ĕmpat*, vier;
ليم *lima*, vijf;
انم *ĕnam*, zes;
توجه *toedjoeh*, zeven;
دلاڤن *dĕlâpan*, acht;
سمبيلن *sĕmbilan*, negen;
سڤولهٔ *sa-poeloeh*, tien.

Het laatste getal is samengesteld uit س *sa*, verkorte vorm van ساتو *sâtoe*, een, en ڤولهٔ *poeloeh*, tiental.

Andere termen van de schaal van het talstelsel zijn:

سراتس *sa-râtoes*, honderd;
سريبو *sa-riboe*, duizend;
سلقس *sa-laḳsa*, tienduizend;
سكتي *sa-kĕti*, honderdduizend;
سجوت *sa-djoeta*, millioen.

De namen der getallen van en met *elf* tot en met *negentien* worden gevormd door achter de namen der grondgetallen بلس *bĕlas* te plaatsen; bijv.

سبلس *sa-bĕlas*, elf;
تيڬ بلس *tiga-bĕlas*, dertien;
توجه بلس *toedjoeh-bĕlas*, zeventien;
سمبيلن بلس *sĕmbilan-bĕlas*, negentien.

§ 116. Om een getal uit te spreken, noemt men eerst het cijfer met de hoogste rangwaarde, en daarna de rangwaarde zelf; dan het volgende cijfer enz., tot ten slotte de eenheden genoemd zijn; bijv.

20 دو ڤولهٔ *doea poeloeh*;

30 تيڠ ڤولهٔ *tiga poeloeh*;

5000 ليم ريبو *lima riboe*;

800 دلاڤن راتس *dĕlâpan ratoes*;

49 امڤت ڤولهٔ سمبيلن *ĕmpat poeloeh sĕmbilan*;

725 توجه راتس دو ڤولهٔ ليم *toedjoeh râtoes doea poeloeh lima*;

1899 سريبو دلاڤن راتس سمبيلن ڤولهٔ سمبيلن *sa-riboe dĕlâpan râtoes sĕmbilan poeloeh sĕmbilan.*

§ 117. De getallen van en met *een en twintig*, tot en met *negen en twintig*, worden bij het vermelden van datums somtijds gevormd door achter den naam van het grondgetal ليكر *likoer* (ook in 't Javaansch gebruikelijk) te plaatsen; bijv.

21 سليكر *sa-likoer*; 22 دو ليكر *doea likoer.*

Getallen van twee cijfers eindigende op 5; van drie cijfers uitgaande op 50; van vier op 500, etc., kunnen worden uitgesproken met behulp van het woord تڠه *tĕngah*, half; bijv.

35 تڠه امڤت ڤولهٔ *tĕngah ĕmpat poeloeh*, 't vierde tiental half;

2500 تڠه تيڠ ريبو *tĕngah tiga riboe*, 't derde duizendtal half.

§ 118. De cijfers, welke de Maleiers gebruiken, zijn van Arabische afkomst; de teekens van 0 tot en met 9 zijn:

٠, ١, ٢, ٣, ٤, ٥, ٦, ٧, ٨, ٩.

Een enkele maal worden de letters van het Arabisch alfabet als cijfer gebezigd; de waarde der letters blijkt uit het volgende staatje:

ا	١	1	د	٤	4	ض	٨٠٠ 800
ب	٢	2	ذ	٧٠٠	700	ط	٩ 9
ت	٤٠٠	400	ر	٢٠٠	200	ظ	٩٠٠ 900
پ	٥٠٠	500	ز	٧	7	ع	٧٠ 70
ج	٣	3	س	٦٠	60	غ	١٠٠٠ 1000
ح	٨	8	ش	٣٠٠	300	ف	٨٠ 80
خ	٦٠٠	600	ص	٩٠	90	ق	١٠٠ 100
ك	٢٠	20	ل	٣٠	30		
م	٤٠	40	ن	٥٠	50		
و	٥	5	٨	٦٠	6		
ي	١٠	10					

§ 119. Breuken worden — met uitzondering van ½ waarvoor سڠاه *sa-tĕngah* — uitgesproken, door eerst den teller en daarna den noemer, voorzien van het praefix ڤ *pĕ*, te vermelden; bijv.

¼ سڤرتيڬ *sa-pĕrtiga*;

¼ سڤرامڤت *sa-pĕrĕmpat* (ook wel *sa-pĕrâpat*);

2½ دو ستڠه *doea sa-tĕngah*; maar ook تيڬ تڠه *tĕngah tiga*, derde half.

Op dezelfde wijze:

6½ تڠه توجه *tĕngah toedjoeh*;

13½ تڠه امڤت بلس *tĕngah ĕmpat bĕlas*; e. d.

Is de teller grooter dan één, of de noemer een samengesteld getal, dan krijgt de noemer, indien deze eindigt op ساتو *sâtoe*, دو *doea*, تيڬ *tiga* of ليم *lima*, somtijds het suffix ن ـَ *an*; bijv.

⅔ دو ڤرتڬاَن *doea pĕrtigâan*.

Evenals wij in het Nederlandsch wel andere uitdrukkingen bezigen in de plaats van breuken, bijv. *een op vier*, gebruiken de Maleiers ook verschillende constructies, welke met breuken zijn te vergelijken; bijv.

دالم سراتس تياد سڤولهٔ *dalam sa-râtoes tiâda sa-poeloeh*, op de honderd geen tien; دانتار موريكئيت اداه دو بهاڬي يڠ تياد تاهو مڠاجي دان سبهاڬي يڠ تاهو دان امڤت بهاڬي يڠ تياد تاهو ممباچ سورت ملايو دان سبهاڬي يڠ تاهو *di-antâra marika itoe âda lah doea bâgi jang tiâda tâoe mĕngâdji dan sa-bâgi jang tâoe; dan ĕmpat bâgi jang tiâda tâoe mĕmbâlja soerat Mĕlâjoe dan sa-bâgi jang tâoe*, van die lieden kunnen twee derden niet uit den koran opzeggen (lett. kunnen twee deelen niet....., en één deel kan het), terwijl vier vijfden geen Maleische geschriften kunnen lezen; اڤبيل ددڠر اوله باب كوان خبر اورڠ ايت تيڬ بهاڬي جيواڤ سده هيلڠ *âpabila didangar ôleh bâba Ko-An kabar ôrang itoe, tiga bâgi djiwânja soedah ilang*, toen de Chinees Ko-An het bericht dier lieden had vernomen, waren drie deelen van zijn leven verdwenen, d. i. was hij drie kwart dood.

§ 120. In plaats van سڠاه *sa-tĕngah* wordt ook het Javaansche سڤارو *sa-pâro* gebruikt; bijv.

كمديين اي هندق باير كڤد سهاي سڤارو *kĕmoedian ia ĕnda- bâjar kapâda sâja sa-pâro*, daarop wilden zij mij de helft betalen.

Beide uitdrukkingen kunnen ook beteekenen, *een gedeelte*; bijv.

سڤارو اورڠ ڤرڬي ممونڠ كايو دان سڤارو اورڠ ڤرڬي مندي *sa-pâro ôrang pĕrgi mĕmotong kâjoe, dân sa-pâro ôrang pĕrgi mandi*, een gedeelte der lieden ging houthakken en de anderen gingen baden.

Verder komt تڠه *tĕngah* voor in de beteekenis van *midden*; bijv. دتڠه٢ *di-tĕngah*², juist in het midden.

Met figuurlijke beteekenis zien we het in onderstaanden zin:

سهاي تياد ماسق دالم ڤكرجاءن ايت اده سهاي اين دسان دتڠه٢ دودق تيدق دسين ڤون تيدق سهاي ڤون *sâja tiâda masoek dalam pĕkĕrdjâan itoe; âda lah sâja ini di-sâna poen tidak, di-sini poen tidak; sâja doedoek di-tĕngah*², ik bemoei me niet met die zaak; ik hoor niet bij de eene, noch bij de andere partij; ik houd me onzijdig.

Soms kan تڠه *tĕngah* onvertaald blijven; bijv.

دتڠه ڤاسر *di-tĕngah pasar*, op de markt; دتڠه جالن *di-tĕngah djâlan*, op den weg, onder weg.

Voor ¼ wordt ook gebruikt سسوكو *sa-soekoe*, welke woorden tevens dienen als benaming voor een tienstuiverstuk (¼ reaal of dollar).

§ 121. De rangschikkende telwoorden worden, met uitzondering van *de eerste*, waarvoor يڠ ڤرتام *jang pĕrtâma* (de allereerste, يڠ ڤرتام٢ *jang pĕrtâma*²), gevormd met behulp van het praefix ك *ka*. Zij worden altijd met het substantief verbonden door يڠ *jang*, welk pronomen eveneens aan deze telwoorden voorafgaat, zoo zij op zich zelf staan. In beide gevallen is يڠ *jang* dus te beschouwen als bepalend lidwoord.

De afleidingen met *ka* van telwoorden gevormd, doch zonder het pronomen يڠ *jang*, kunnen beteekenen *ten tweede*, *ten derde* enz. Voor *ten eerste* zegt men weer ڤرتام *pĕrtâma*; bijv.

ڤرتام٢ يا ايت حرام دالم اڬام اسلام دان كدو ممبنساكن بادن دان كتيڬ مڠهابسكن اوڠ دان كمڤت مندا تڠكن مالس *pĕrtâma*² *ja-itoe ḥarâm dalam agâma islâm dan kadoea mĕmbinâsakan bâdan dan katiga mĕngâbiskan oeang dan kaĕmpat mĕndatangkan malas,*

allereerst is het (opium schuiven) volgens den Mohammedaanschen godsdienst verboden; ten tweede verwoest het 't lichaam; ten derde maakt het 't geld op en ten vierde maakt het lui.

Maar zij kunnen ook de beteekenis van een verzamelend telwoord hebben; bijv. كتيڠ *katiga*, alle drie; كدو *kadoea*, beide, alle twee. Deze verzameling wordt ook wel aangegeven, indien het getallen kleiner dan tien betreft, door reduplicatie.

Als verzamelende telwoorden kunnen voorts beschouwd worden, die welke gevormd zijn met ك . . . ڤ *ka . . . nja* of met ب�sup *bĕ*; bijv. كامي برامڤت *kâmi bĕrĕmpat*, wij met (ons) vieren; مكء كمڤتڤ برجالن كڤد سوات نڬري *mâka kaĕmpatnja bĕrdjâlan kapâda sawâtoe nĕgĕri*, en met hun vieren trokken zij naar een stad.

Over het gebruik en de plaats van het telwoord.

§ 122. Telwoorden staan vóór of achter het substantief waarbij zij behooren; gaan zij aan het substantief vooraf, dan zijn de telwoorden eveneens substantief; indien zij volgen moeten ze als adjectief worden beschouwd.

§ 123. Het telwoord van de eenheid ساتو *sâtoe* staat meestal vóór het substantief. Voor namen van maten, tijd- en waardematen inbegrepen, neemt het geen hulptelwoord (zie beneden) en krijgt het bijna altijd den niet-emphatischen vorm س *sa*. In deze gedaante komt het overeen met ons niet-bepalend lidwoord; bijv.

ساتو روڤيه *sâtoe roepiah*, één gulden; سجم *sa-djam*, een uur, 'n uur; سڤيكل *sa-pikoel*, een pikoel; سدڤا *sa-dêpâ*, een vaam.

De andere telwoorden worden voor namen van maten eveneens zonder hulptelwoord gebezigd; bijv.

ليم ڤولهٔ ريبو رڠڬيت *lima poeloeh riboe ringgit*, vijftigduizend rijksdaalders; ليم بلس هاري مودق *lima-bĕlas âri moedik*, vijftien dagen stroomop-varens.

§ 124. Telwoorden, die in het Nederlandsch verbonden worden door middel van *of*, *à*, worden in het Maleisch eenvoudig naast elkaar geplaatst; bijv.

دو تيڠ *doea tiga*, twee à drie; راتس انم ليم *lima ĕnam râtoes*, vijf à zeshonderd.

Voor het Nederl. *van* ..... *tot* ....., zegt men in het Maleisch سمڤي ..... د(ڤد)ري *dĕri* (*pâda*) ..... *sampaj* .....; *dĕri* (*pâda*) wordt somtijds verzwegen; bijv.

دو رڠڬت سمڤي تيڠ رڠڬت *doea ringgit sampaj tiga ringgit*, van twee tot drie rijksdaalders.

§ 125. Indien de telwoorden geplaatst zijn bij benamingen van stoffelijke voorwerpen, zijn zij bijna altijd vergezeld van een ander woord, hulp- of soorttelwoord genaamd. Dit hulptelwoord duidt min of meer de soort van de getelde voorwerpen aan; het is eenigszins te vergelijken met het Nederlandsche »*stuks*". Welk woord als hulptelwoord gebezigd moet worden, is afhankelijk van het substantief, dat door het telwoord wordt bepaald.

De voornaamste dezer soorttelwoorden zijn:

Soorttelwoord.	*Wordt gebruikt bij:*
اورڠ *ôrang*, mensch;	namen van personen;
ايكور *ekor*, staart;	namen van dieren;
بوه *boeah*, massa;	namen van groote, levenlooze voorwerpen (landen, steden, bergen, schepen, paleizen, etc.);
اتڤ *atap*, dak; of تڠڬ *tangga*, ladder; . . .	namen van gebouwen;
هلي *ĕlaj* of *laj*, vlak; . .	namen van kleedingstukken; zeilen, papier, e. d.;
ڤوچق *poetjoe*, uitspruitsel; باتڠ *bâtang*, stam;	namen van wapens, als bijv. lansen, speren, pieken, geweren, etc.;
كڤڠ *kĕping*, of ڤوچق *poetjoe*;	het substantief سورت *sôerat*, brief;
بيلهٔ *bilah*, spaander; . . .	namen van wapens, als messen, zwaarden, sabels, dolken, etc.;

Soorttelwoord.		*Wordt gebruikt bij:*
بوتر *boetir*, بوكو *boekoe*, بيجي *bidji*,	korrel; . . .	namen van kleine ronde voorwerpen;
بنتق *bĕntoes*,	kromte; . . .	namen van kromme en gebogen voorwerpen;
چارك *tjârik*, ڤڠڬل *pĕnggal*, ڤوتڠ *potong*, كرت *kĕrat*,	stuk; . . .	namen van voorwerpen, die gescheurd of afgebroken kunnen worden;
باتڠ *bâtang*,	stam;	namen van boomen;
تڠكي *tangkaj*,	stengel;	namen van bloemen.
كاكي *kaki*,	voet;	
كنتم *koentoem*,	knop;	

§ 126. Het telwoord ساتو *sâtoe* krijgt voor een hulptelwoord altijd den vorm سا *sa*. De plaats ten opzichte van het substantief, is gewoonlijk:

Sa + hulptelwoord *vóór*, andere telw. + hulptelw. *achter* het substantief.

Het telwoord staat dus in alle gevallen vóór het soorttelwoord.

Valt de nadruk op het telwoord, dan is de plaats ten opzichte van het substantief juist omgekeerd. In het bijzonder geldt dit voor het telwoord van de eenheid. Dit laatste is, vóór het substantief staande, in den regel gelijkwaardig met ons niet-bepalend lidwoord.

Voorbeelden:

سبوه سمڤن *sa-boeah sampan*, een ('n) boot; سمڤن ڤوكت امڤت بوه *sampan poekat ĕmpat boeah*, vier koopvaardijschepen; تيڬ ڤوچق سورت *tiga poetjoe sôerat*, drie brieven; سورت دو كڤڠ *sôerat doea kĕping*, twee brieven; بابي هوتن تيڬ ايكر *bâbi oetan tiga ekor*, drie wilde varkens; ببراڤ بوه ڤولو *bĕbĕrâpa boeah poelaw*, verscheidene eilanden (uit dit voorbeeld blijkt, dat een soorttelwoord ook wel voorkomt bij een onbepaald telwoord); سهلي ساڤو تاڠن

sa-ĕlaj sapoe-tangan, een zakdoek; سبيله كرس ڤنجڠ *sa-bilah kĕris pandjang*, een lange kris; مک سهاي ليڤت سبوه ڤندق كچيل *mâka sâja liat sa-boeah pondoʂ kĕtjil*, ik zag een klein hutje; كڤد سبوه انق سوڠي *kapâda sa-boeah ânaʂ-soengaj*, naar 'n zijrivier; كالو اورڠ ممبونه همب راج سؤورڠ توجه اورڠ بلاپ *kâlaw ôrang mĕmboenoeh amba-râdja sa-ôrang, toedjoeh ôrang bĕlânja*, als iemand één amba-radja doodt, eischt de bloedwraak zeven menschen.

§ 127. Een ander woord, dat in beteekenis overeenkomt met ons niet-bepalend lidwoord, is سوات *sawâtoe*, 'n, 'n zekere.

Het wordt niet gebruikt voor namen van menschen of dieren, doch kan bij alle andere substantieven voorkomen.

Uit het bovenstaande valt gemakkelijk af te leiden, dat ons niet-bepalend lidwoord voor namen van *personen*, uitsluitend weergegeven kan worden met سؤورڠ *sa-ôrang*, voor namen van *dieren*, enkel met سؤيكور *sa-ekor*; terwijl het voor substantieven, die het telwoord zonder soorttelwoord nemen — uitgezonderd namen van maten —, niet anders is te vertalen dan met سوات *sawâtoe*; bijv. سوات عادة *sawâtoe âdat*, 'n gebruik; سوات تندا *sawâtoe tanda*, 'n teeken; سوات خبر *sawâtoe kabar*, 'n bericht.

§ 128. Het telwoord سا *sa* heeft somtijds de beteekenis van *een zelfde*; in de Nederlandsche vertaling kan het dan op verschillende wijzen worden weergegeven; bijv.

اد ڤون سودراكو سئيبو سباڤ ايت امڤت اورڠ لاكي² *âda poen soedârakoe sa-iboe-sa-bâpa itoe ĕmpat ôrang laki²*, lett. mijn soedara's van eenzelfde ouderenpaar waren vier mannetjes, d. i. ik had vier eigen broers; ستوجو دڠن استريڤ *sa-toedjoe dangan istĕrinja*, één van zin (eensgezind) met zijn echtgenoote; ... سكمڤوڠ دڠن *sa-kampoeng dangan* ..., een zelfde dorp met, d. i. dorpsgenoot van; سروڤ دڠن *sa-roepa dangan*, eenzelfde uiterlijk met, d. i. gelijken op; هيدڤ سراس ماتي *idoep sa-râsa mati*, leven, doch voor familie en vrienden als dood zijn.

Men verwarre dit telwoord سو *sa* niet met een gelijkluidend praefix (oorspronkelijk praepositie), dat wij later leeren kennen.

§ 129. Zeer eigenaardig wordt ساتو *sâtoe* een enkele maal gebruikt om een gedachte weer te geven, welke wij in het Nederlandsch onder woorden brengen zonder het telwoord te bezigen. Onderstaande zinnen mogen een denkbeeld geven van die bijzondere wijze van zeggen.

باو امڤت ليم ڤيڤ اوبت بدل بوبهكن دسيت كمودين
تبوءْ سكل ڤيڤ ايت بري سمبو جديكن ساتو *bâwa ĕmpat lima pipa ôbat bĕdil, boeboehkan di-sitoe; kĕmoedian tĕboe-s sĕgâla pipa itoe, bĕri soemboe djâdikan sâtoe*, neem vier à vijf vaten buskruit en plaats die daar; maak vervolgens een opening in die vaten en verbind ze door een lont [lett. geef lont, maak (er) één (van)];
مكءْ كڤل ايت هندق كبارت كارن اڠن دان اير ايت ساتو
سبوه دسين دان سبوه دسان *mâka kapal itoe ĕnda-s ka bârat, karĕna angin dan âir itoe sâtoe, lâgi tiâda dangan pĕrâtôeran roemah-roemahnja sa-boeah di-sini dan sa-boeah di-sâna*, het schip wilde naar het Westen, want wind en stroom (water) werkten samen (lett. waren één).

§ 130. Indien het telwoord op zich zelf staat, doch met betrekking tot een vroeger genoemd substantief, dan wordt — zoo mogelijk — altijd een hulptelwoord toegevoegd; bijv.

مكءْ ادله دبريكن ايت دو ڤوچق سورت سڤوچق كڤد راج
بندهار دان سڤوچق كڤد راج تمڠڠ *mâka âda lah dibĕrikan itoe doea poetjoe-s soêrat; sa-poetjoe-s kapâda râdja-bandâra dan sa-poetjoe-s kapâda râdja-toemĕnggoeng*, hij gaf (hem) twee brieven; één voor den bandara, de andere voor den toemĕnggoeng;
سكل سمڤن ڤوكت ايتڤون سده كلور تياد تڠكل لاءْ دالم
سوڠي ملاينكن اد سبوه دكوال هندق برلاير *sĕgâla sampan poekat itoe poen soedah kaloear, tiâda tinggal lâgi dalam soengaj, mĕlâinkan âda sa-boeah di koeâla ĕnda-s bĕlâjar*, alle handelsschepen zijn reeds uitgezeild, er zijn er geen meer in de rivier; alleen is er één aan de monding, die zal uitzeilen;
لاءْ تياد دڠن ڤراتورن روممه٢ڤ
سبوه دسين دان سبوه دسان *lâgi tiâda dangan pĕrâtôeran roemah-roemahnja sa-boeah di-sini dan sa-boeah di-sâna*, bovendien staan hunne huizen niet regelmatig, het eene hier, het andere daar.

Eveneens wordt, zoo mogelijk, het hulptelwoord gebruikt bij uitdrukkingen als *één voor één* e. d.; bijv.

لال دكلورکنلهٔ سئيکورٔ در دالم کندڠ ايت *lâloe dikaloearkan lah sa-ekor sa-ekor děri dalam kandang itoe*, daarop bracht hij ze (de olifanten) een voor een buiten de kraal.

§ 131. Telwoorden met het praefix ک *ka* worden geplaatst:

1°. als rangschikkend telwoord — dus voorafgegaan door يڠ *jang* — *achter* het substantief;

2°. als verzamelend telwoord gewoonlijk *vóór* het substantief, doch *achter* een pronomen pers. of een substantief, dat voor zulk pronomen in de plaats treedt.

Bijv. ڤرکار يڠ کدو *pĕrkâra jang kadoea*, de tweede zaak; فصل يڠ کليم *fasal jang kalima*, vijfde hoofdstuk; کدو بوهٔ ڤراهو *kadoea boeah pĕrâhoe*, de beide vaartuigen (het hulptelwoord is hier niet noodzakelijk); کدو سهاي *sâja kadoea*, wij beiden.

§ 132. Van lichaamsdeelen en andere zaken, die paarsgewijze voorkomen, sprekende, zegt men voor *de beide* کدو بلهٔ *kadoea bĕlah*; voor *de ééne* سبلهٔ *sa-bĕlah*; bijv.

کدو بله مات *kadoea bĕlah mâta*, de beide oogen;

سڤاتو سبلهٔ *sĕpâtoe sa-bĕlah*, de ééne schoen.

§ 133. Nog dienen enkele bijzonderheden, in verband met het gebruik van verzamelende en rangschikkende telwoorden, vermeld te worden.

Heeft het telwoord betrekking op personen, waarvan een of meer bepaald genoemd zijn, dan worden de reeds genoemden toch in het getal opgenomen; men raadplege de volgende voorbeelden:

هڠ توهٔ کليم برسودار *Ang Toeah kalima bĕrsoedâra*, Ang Toeah met zijn vier vrienden (*lima* = vijf);

بڠند کمت برانق *bagindà kaĕmpat bĕrânaʼ*, de vorst met vrouw en twee kinderen.

Het laatste voorbeeld kan — zooals het hier buiten het verband staat. — ook beteekenen, *de vorst met drie kinderen*; de juiste beteekenis zal dus uit het verband moeten blijken.

Voor *het eerste kind*, *de eerst geborene*, zegt men in het Maleisch انق سولڠ *ânaʼ soeloeng*; drie kinderen worden onderscheiden als

انق يڠ تڠه انق يڠ توا انق يڠ بڠسو *ânaʿ jang toea, ânaʿ jang tĕngah, ânaʿ jang boengsoe*, het oudste, middelste en jongste kind; zijn er vier, dan gaat op één na de jongste als يڠ مود *jang moeda* aan يڠ بڠسو *jang boengsoe* vooraf.

§ 134. De telwoorden met het praefix بـ *be* staan *vóór* het substantief, doch *achter* het pronomen pers. en daarvoor in de plaats tredende substantieven; bijv.

مک کلياتن براتس٢ ڤرمڤون *mâka kaliâtan bĕrâtoes-râtoes pĕrampoean*, er waren honderden vrouwen te zien; درسينله کلور اودڠ براتس٢ ڤيکل ڤد ستاهن *dĕri sini lah kaloear oedang bĕrâtoes-râtoes pikoel pâda sa-tâoen*, van hier worden honderden pikoels garnalen per jaar uitgevoerd; کمودين سڤاي برتيڠ دان انق ڤراهو تيڠ اورڠ برجالنله کدارت *kĕmoedian sâja bĕrtiga dan ânaʿ pĕrâoe tiga ôrang bĕrdjâlan lah ka dârat*, vervolgens gingen wij met (ons) drieën en nog drie schepelingen naar den wal; کمودين ماسڤله سڤاي بردو ڬرنڤري کروم کڤيتن ايت *kĕmoedian masoeʿ lah sâja bĕrdoea Grandpré ka roemah kapitan itoe*, daarop gingen Grandpré en ik beiden het huis van den kapitein binnen.

§ 135. Vermenigvuldigende telwoorden kent het Maleisch niet; in de plaats daarvan bezigt men het telwoord met een substantief, in beteekenis overeenkomende met ons *maal* of *keer*, bijv. کالن *kâli*, ڬند *ganda*, e. d.; bijv.

مک سڤاي ليمت روڤ سوڠي کلنتن ايت ترلال ليبر دو تيڠ کالي لبه ليبر درڤد سوڠي ڤاهڠ *mâka sâja liaʿ roepa soengaj Kĕlantan itoe tĕrlâloe lêbar, doea tiga kâli lĕbih lêbar dĕripâda soengaj Pâhang*, ik zag, dat de Kĕlantan-rivier zeer breed was; twee à drie maal breeder, dan de rivier van Pahang.

§ 136. Bij het vermelden van data gebruikt men in het Maleisch de cardinalen; bijv.

کڤد سبلس هرري بولن محرم *kapâda* (1) *sa-bĕlas âri boelan Moeharram*, op den elfden (dag) van de maand Moeharram;

(1) In plaats van *kapâda*, is *pâda* meer gebruikelijk.

كڤد دو ڤوله توجه هاري بولن مارت تاهن مسيحي سنة 1838 *kapâda* (1) *doea poeloeh toedjoeh âri boelan Mart tâoen masêhi sannat* 1838, den 27sten Maart van het jaar der Christenen 1838.

Aangezien echter »maan" en »maand" bij onze jaartelling niet overeenkomen, is *doea poeloeh toedjoeh âri boelan Mart* voor *den 27sten Maart* eigenlijk minder juist. Wel beschouwd beteekenen de Maleische woorden, dat de maan van Maart 27 dagen oud is. Men schrijft daarom, wanneer men een datum naar onze jaartelling opgeeft, ook wel, bijv.

هاري ليم جانواري *âri lima Djanoeâri*, of zelfs ليم جانواري *lima Djanoeâri*, voor den 5den Januari.

Enkele voorbeelden mogen hier nog doen blijken, hoe men in het Maleisch den tijd aangeeft.

تاريخ سنة ١٢٥٣ تاهن *târich sannat* 1253 *tâoen*, het Mohammedaansche jaar 1253;

ادله كيرء ڤوكل توجه مالم *âda lah kîra*[2] *poekoel toedjoeh malam*, het was ongeveer zeven uur in den avond;

هاري سبتو ڤوكل ليم ڤاڬي *âri Sabtoe* (2) *poekoel lima pâgi*, des Zaterdags ten vijf uur 's morgens;

ڤوكل ستڠه تيڬ *poekoel sa-tĕngah tiga*
ڤوكل دو ستڠه *poekoel doea sa-tĕngah* } half drie;

ڤوكل سڤوله سڤرامڤت كورڠ / لبه *poekoel sa-poeloeh* *koêrang* / *lĕbih* *sa-pĕrĕmpat*, kwartier voor / over tien;

ڤوكل ساتو كورڠ / لبه ليم مينت *poekoel sâtoe* *koêrang* / *lĕbih* *lima minit*, vijf minuten voor / over één.

---

(1) Zie de noot op bladz. 104.

(2) Men zij indachtig dat de nieuwe dag aanvangt bij zonsondergang; *malam Sabtoe* is dus Vrijdagavond of de nacht van Vrijdag op Zaterdag.

HOOFDSTUK VII.

HET VOORNAAMWOORD.

§ 137. Achtereenvolgens zullen behandeld worden:

I. het persoonlijk voornaamwoord (pronomen personale);
II. het bezittelijk voornaamwoord (pronomen possessivum);
III. het wederkeerig voornaamwoord (pronomen reflexivum — pronomen reciprocum);
IV. het aanwijzend voornaamwoord (pronomen demonstrativum);
V. het vragend voornaamwoord (pronomen interrogativum);
VI. het betrekkelijk voornaamwoord (pronomen relativum);
VII. het onbepaald voornaamwoord (pronomen indefinitum).

I. Het persoonlijk voornaamwoord.

§ 138. De pronomina personalia staan òf op zich zelf (separata), of zij behooren als achtervoegsel bij het vọorgaande woord (suffixa).

a. De pron. pers. separata zijn:

		1ste Persoon.	2de Persoon.	3de Persoon.
Enkel- en meervoud.	Emphatisch	اکُ **akoe**; داکُ **dakoe**;	اڠکو **ŏngkaw**; ديکو **dikaw**;	دي **dia.**
	Zonder emphase	ک **koe** (1);	کو **kaw** (1);	اي **ia.**
Meervoud.		کامي **kâmi**; کيت **kitâ**;	کام **kâmoe.**	

(1) Worden door de Maleiers geschreven als praefix.

b. De pron. pers. suffixa zijn:

		1ste Persoon.	2de Persoon.	3de Persoon
		—	—	—
Enkel- en meervoud.	Zonder emphase	ـكو koe;	ـم moe;	ـڽ nja.

§ 139. ad. *a.* Pron. pers. separata.

اكو *akoe*, اڠكو *ĕngkaw* en دي *dia* kunnen gebruikt worden voor alle naamvallen.

داكو *dakoe* en ديكو *dikaw*, welke vormen uitsluitend ter wille van de welluidendheid gebezigd worden, treft men aan na praeposities, eindigende op ن *n*, en na verba met het suffix كن *kan*; bijv.

سءولهء دكجتكن اورڠ اكن داكو درڤد تيدركو *sa-ôlah² dikĕ-djoetkan ôrang akan dakoe dĕripâda tidoerkoe*, alsof men mij deed opschrikken uit den slaap.

In de gesproken taal gebruikt men echter ديكو *dikaw* zelden of nooit, maar gewoonlijk den korten vorm كو *kaw*.

ـكو *koe* en كو *kaw*, welke woorden door de Maleiers geschreven worden als waren zij praefixen, worden uitsluitend gebezigd, indien het gemak van het spreken — in verband met den zinsklemtoon — zulks medebrengt. In de geschreven taal worden deze verkorte vormen wel gebruikt vóór verba, en een enkele maal ook na het verbum, indien het volgende woord een infinitief is, welke als object optreedt; bijv.

مكء كنماءي اكن دي *mâka koe nâmâï akan dia*, ik noemde hem; جكالو تياد كوكاث بنر *djikâlaw tiâda kaw kâta bĕnar*, indien ge niet de waarheid-zegt; دان داڤتله كتورت *dan dapat lah koe tôeroet*, en kon ik volgen.

Men zie voor deze woordjes ـكو *koe* en كو *kaw* ook bij het hoofdstuk over het werkwoord.

دي *dia* hoort vooral thuis in de gesproken taal; in de schrijftaal ontmoet men dit woord bijna alleen na een der praeposities اكن *akan* of دڠن *dangan*, of na een verbum met suffix كن *kan*. In andere gevallen wordt meestal اي *ia* geschreven.

§ 140. ad. *b*.

De pron. pers. suffixa worden gebezigd:

1°. Na praepositities, die op een vocaal eindigen en na woorden als اتس *âtas*, op; اوله *ôleh* door, e. a. welke in het Maleisch eigenlijk nomen zijn, doch waarvan het equivalente woord in het Nederlandsch een praepositie is; bijv.

مک سهاي ڤرکس کڤداڤ *mâka sâja pĕriksa kapâdânja*, ik deed onderzoek bij hem; کبلاکڠم ليڤت *liat ka bĕlâkangmoe*, zie achter u; کتهوي اولهم *katâoeï ôlehmoe*, door u worde geweten; دسوره اوله بڤاک تولس کڤداک *disoêroeh ôleh bâpakoe toelis kapâdakoe*, werd mij door mijn vader bevolen te schrijven.

Krijgen deze pronomina den nadruk — hetgeen o. a. het geval is, indien zij gevolgd worden door een bepalend woord — dan nemen zij weer de vormen اک *akoe*, اڠکو *ĕngkaw* en دي *dia*; bijv.

کڤد اک اين *kapâda akoe ini*, aan mij hier.

2°. Na sommige woorden, die als verbum of als substantief beschouwd kunnen worden; bijv.

مک جوابک *mâka djawâbkoe*, en ik antwoordde;

مک کتاڤ *mâka kâtânja*, en hij sprak.

Voorts wordt ڤ *nja* dikwijls gebezigd na een verbum met het praefix د *di*; bijv.

مک دامبلڤ روتن اتو تالي دليلتڤ دکڤلاڤ *mâka diambilnja rôtan âtaw tâli, dililitnja di kapâlânja*, ze nemen rotan of touw en winden dat om het hoofd.

Men kan de in deze voorbeelden gebruikte pron. suffixa ook verklaren als pron. possess. Voor de laatste toch kent het Maleisch geen afzonderlijke woorden. De vertaling der voorbeelden zou dan zijn: *mijn antwoord* (*was, luidde*); *zijn woorden* (*waren*); *'t genomene van hen* (*is*) *rotan, 't gewonden worden daarvan om* etc.

Zie voor het pronomen ڤ *nja* ook bij het hoofdstuk over het werkwoord (*di*-vorm).

§ 141. کامي *kâmi* en کيت *kĭta* gelden beide voor den 1sten persoon meervoud. Het eerste sluit den aangesproken persoon uit; bij کيت *kita* is hij inbegrepen; bijv.

جكالو كامي كدو تڠڬلكن كڤدام ببراڤ باڤق هرت سكالي ڤون
djikâlaw kâmi kadoea tinggalkan kapâdâmoe bĕbĕrâpa bânjaʂ arta sĕkâli poen, indien wij beiden u ook nog zooveel schatten nalaten;
مك ڤيكر سڬل انقر ڤراهو بڬيمان حال اين كارن كيت
تيادا ببرس *mâka pikir sĕgâla ânaʂ² pĕrâoe, bâgajmâna ḥal ini, karĕna kita tiâda bĕbĕras*, de schepelingen dachten, hoe moet dat gaan, want wij hebben geen rijst.

Het verschil tusschen deze beide pronomina wordt niet altijd in het oog gehouden. Hooggeplaatste personen gebruiken zoowel كيت *kita* als كامي *kâmi* voor het enkelvoud, het eerste woord nog meer dan het laatste, al is de aangesproken persoon ook noodwendig uitgesloten.

كام *kâmoe*, geldt insgelijks uitsluitend voor het meervoud; doch de wortellettergreep م *moe* ook voor het enkelvoud.

De andere pron. pers. kunnen zoowel voor het enkel- als voor het meervoud gebezigd worden; de meervoudige beteekenis wordt somtijds meer nadrukkelijk aangegeven, door achter het pronomen een der woorden سموا *samoea* of سكليين *sĕkâlian* te plaatsen.

Een pronomen pers., dat uitsluitend geldt voor den 3den persoon meervoud, bestaat in het Maleisch niet; in plaats van اي *ia* (دي *dia*) of ڽ *nja* gebruikt men voor het meervoud dikwijls مريكئيت *marika itoe*, die lieden; اورڠ ايت *ôrang itoe*, die menschen.

§ 142. De persoonlijke voornaamwoorden worden weinig gebruikt. In de eerste plaats worden zij — vooral in de gesproken taal — dikwijls geheel verzwegen, indien het zinsverband zulks toelaat; bijv.
كمديين اد كيرا² ڤوكل امڤت ڤتڠ سمڤيله كڤڠارڠ لال سڬله
دسيت سبب هندق مڠمبل كايو چاڬق *kĕmoedian âda kiraʰ² poekoel ĕmpat pĕtang sampaj lah ka Pĕngârang, lâloe singgah lah di-sitoe sĕbab ĕndaʂ mĕngambil kâjoe tjâgaʂ*, daarop, het was ongeveer vier uur in den middag, kwamen we bij Pengarang en bleven daar stil omdat we houten voor dollen wilden mede nemen.

In de tweede plaats worden de persoonlijke voornaamwoorden weinig gebruikt, omdat zij in den regel vervangen worden door substantiva. De spreker gebruikt alleen dan اكو *akoe* en اڠكو *ĕngkaw*, indien hij met den aangesproken persoon op zeer vertrouwelijken voet staat, of indien hij een veel hoogere maatschappelijke

positie inneemt dan deze. In het laatste geval wordt zelfs het gebruik der pronomina nog vermeden, indien de aangesprokene ook iemand van eenigen hoogen rang of stand is.

Gewoonlijk treden voor deze pronomina 1ste en 2de persoon substantieven in de plaats, welke eenigermate de verhouding aangeven in rang en stand tusschen spreker en aangesprokene; hetzij dat deze verhouding werkelijk bestaat, hetzij dat men haar uit wellevendheid slechts onderstelt.

Ook vordert de etiquette dikwijls, dat personen over wie gesproken wordt, niet met اي *ia*, maar met een substantief worden aangeduid.

§ 143. Uit het bovenstaande volgt, dat voor het pronomen اكٔ *akoe* inzonderheid naamwoorden gebruikt worden, die onderdanigheid of ondergeschiktheid te kennen geven.

Het woord, dat gewoonlijk اكٔ *akoe* vervangt, is سهاي *sâja*, dienaar, slaaf. Langzamerhand is door het vele gebruik de beteekenis van dit woord gewijzigd. Iemand, die zich zelf *sâja* noemt, bedoelt volstrekt niet, dat hij zich den slaaf of dienaar acht van den toegesproken persoon; maar hij wil niet anders, dan de gewone beleefdheid in acht nemen. Men hoort dit woord dikwijls van Europeanen tegenover inlanders; van personen, die eerder hooger dan lager op den maatschappelijken ladder staan, dan de aangesprokene. *Sâja* is het pron. pers. van den 1sten persoon geworden, dat gebruikt wordt, indien men niet van uit de hoogte spreekt (in dat geval *akoe*), doch ook niet nederig. Wil men bepaald onderdanig zijn, dan gebruikt men هٔمب *amba*, dienaar, slaaf; هٔمب تٔون *amba toean*, mijnheers slaaf; دٔڤرهٔمب *dipĕramba* of دٔڤرهٔمب يڠ *jang dipĕramba*.

Onderdanen tegenover hunne vorsten zeggen veelal ڤاتيك *pâtik*, slaaf.

Voor het pronomen اڠكو *ĕngkaw* daarentegen worden gewoonlijk substantieven gebezigd, welke te kennen geven dat men den toegesproken persoon hooger acht dan zich zelf; men noemt den aangesprokene bij zijn titel of met een verwantschapsnaam. Welk woord het pronomen vervangt is afhankelijk van rang en stand en dus ook van het woord, dat de spreker in de plaats van اكٔ *akoe* stelt.

Het meest gebruikelijk, behoorende dus bij سهاي *sâja*, is تٔون *toean*, heer, vrouwe, meester, meesteres.

Tegenover beschaafde Maleiers zegt men veel انچيء *ĕntjiʾ*, ongeveer gelijkwaardig met ons *mijnheer*.

Overigens behoort:

bij تون همب *amba-toean* . . . . تون همب *toean-amba*;

» دڤرهمب *dipĕramba* . . . . دڤرتون *dipĕrtoean*;

» يڠ دڤرهمب *jang dipĕramba*. . يڠ دڤرتون *jang dipĕrtoean*.

De beide laatste, rechts genoemde woorden zijn, evenals تونكو *toeankoe*, titels voor vorsten. Andere woorden, welke tegenover vorsten gebezigd worden, en die alle te vertalen zijn met *Uwe Majesteit*, zijn nog:

ڤادك *padoeka*, muil, slof (1); دولي *doeli*, stof (1); سري ڤادك *sĕri padoeka*, glans der sloffen (1); شاه عالم *sjah âlam*, vorst der wereld.

Van vorsten sprekende, zegt men in plaats van اي *ia* dikwijls ڠند *baginda*, welk woord ontstaan is uit بهڬي *bĕhâgia* (Skr. *bhâgja*) geluk, fortuin, en ند *nda* (zie beneden).

Voorbeelden:

سهاي سكلين هندق مڤورهكن انچيء ڤرڬي ككلنتن *sâja sĕkâlian ĕndaʾ mĕnjoeroehkan ĕntjiʾ pĕrgi ka Kĕlantan*, wij willen u naar Kalantan zenden; مك جكلو ڤاتك ماتي ڤون اڤله بوله *mâka djikâlaw pâtik mati poen, âpa lah bôleh boeat, sĕbab mĕnjampajkan kaĕndaʾ toean pâtik*, al zou ik ook sterven, er is niets aan te doen; want ik moet den last van mijn heer volbrengen; سهاي ترلال سوك *sâja tĕrlâloe soeka mĕliat toean mĕnoelis*, ik zie u zeer gaarne schrijven; براڤ هاري لماڤ انچيء ڤولڠ *bĕrâpa âri lâmânja ĕntjiʾ poelang*, over hoeveel dagen keert u terug? تيادله دافت سهاي خبركن تون كارن تاكت تون خبركن كڤد راج *tiâda lah dapat sâja kabarkan toean, karĕna takoet toean kabarkan kapâda râdja*, wij kunnen u (dat) niet melden; want (wij) vreezen,

---

(1) De gewoonte om Vorsten met deze woorden toe te spreken, moet verklaard worden uit het feit, dat men de Koningen des lands te verheven achtte om tot henzelven te spreken en daarom zijn woorden richtte tot des Vorsten pantoffel; tot het stof zijner voeten, etc.

dat u (het) den vorst zult mededeelen; سهاي ڤوهنكن تونكٮ كالو *sâja poehoenkan toeankoe*, كالو اد امڤن ڤاتكٮ ڤوهنكن كباوه دولي *kâlaw âda ampoen, pâtik poehoenkan ka-bâwah doeli*, ik smeek u, indien er genade is, ik smeek Uwe Majesteit.

§ 144. Familieleden gebruiken jegens elkander in plaats van het pronomen pers. gewoonlijk een substantief, dat de verwantschap aanduidt; als bijv.

ايبو *iboe*, ماء *mas* of اماء *ĕmas*, moeder;

باڤ *bâpa* of deftiger ايه *âjah*, vader;

سودار *soedâra*, broeder, zuster;

كاكق *kâkas*, oudere broer of zuster;

ادي ء *âdis*, jongere broer of zuster;

انق *ânas*, kind; چوچو *tjoetjoe*, kleinkind;

داتو ء *dâtoes*, grootvader (soms grootmoeder);

نينق *nenes*, grootmoeder (soms grootvader).

In den regel worden deze woorden nog gevolgd door een pronomen poss.

Vorstelijke personen en aanzienlijken zeggen:

ايهند *âjanda*, بند *boenda*, ككند *kâkanda*, ادند *âdinda*, انكند *ânakanda* of انقد *ânasda*, چند *tjoenda*, welke woorden met behulp van ند *nda* zijn afgeleid van *âjah*, *iboe*, *kâkas*, *âdis*, *ânas* en *tjoetjoe*. Deze deftige vormen, welke ook in brieven veel gebruikt worden, nemen — met uitzondering van *boenda* — nimmer een pronomen poss.

Man en vrouw gebruiken jegens elkaar de pronomina, doch het is deftiger indien de man zijne vrouw ادند *âdinda*, en zij haar gemaal ككند *kakanda* noemt, gelijk in netten briefstijl altijd geschiedt.

Ook worden dikwijls de pronomina gebezigd door ouders tegenover de kinderen; door kleine kinderen tegen de ouders en door broeders en zusters onder elkaar; bijv.

مك ڤد سوات هاري كات بڤاك سكارڠ جاڠن اڠكو برجالن
كمان٢ چوم٢ اد اك بليكن قرطيس دودقله اڠكو منولس قران دروسه
mâka pâda sawâloe âri kâta bâpakoe: »sĕkârang djangan ĕngkaw bĕrdjâlan ka-mâna² tjoema²; âda akoe bĕlikan kĕrtas, doedoes lah ĕngkaw mĕnoelis koerân di roemah", op zekeren dag sprak mijn vader,

nu loop je niet rond zonder iets uit te voeren; ik heb papier gekocht, je gaat thuis den koran zitten afschrijven.

Natuurlijk heeft de Maleische moeder tal van liefkozingswoordjes voor haar kind; o. a. مات بيجي *bidji-mâta*, oogappel; تڠكي هاتي *tangkaj-ati*, lett. steel van het hart, groote slagader; بوه هاتي *boeah-ati*, hartevrucht; e. d. Als vocatief worden deze woordjes altijd gevolgd door het pron. poss. 1ste pers.

Enkele der bovenvermelde verwantschapsnamen worden ook gebruikt, al bestaat de verwantschap volstrekt niet.

Zoo beteekent bijv. سودار *soedâra*, dat behalve van broeders en zusters ook van alle neven en nichten wordt gezegd, dikwijls *vriend;* داتوء *dâtoe'* is een veel gebruikte titel tegenover hooge staatsdienaren; باڤ *bâpa* en ماء *ma'* worden dikwijls gebezigd tegen veel oudere menschen, evenals ons *vadertje*, *moedertje;* bijv.

براڤ عمر ماء *bĕrâpa oemoer ma'*, hoe oud zijt ge, moedertje?

§ 145. Andere woorden, welke in de plaats treden van een pronomen pers., doch minder dikwijls dan de vroeger genoemde, zijn:

بيت *bêta*, 1ste persoon, voor vorsten minzaam sprekende tot hooge ambtenaren;

تمن *tĕman*, كاون *kâwan*, makker, kameraad;

ديري *dîri*, lichaam; zeer nederig voor den 1sten persoon; in poezie ook voor den 2den persoon tegenover minderen;

ڬوا *goea*, Chin. ik; waarbij behoort voor den 2den persoon لو *loe* (enkelv.) en لو اورڠ *loe-ôrang* (meervoud); bijv. بوكن لو اورڠ سهاج لاكء ڬوا ڤون لاكء جوك *boekan loe-ôrang sâdja laki², goewa poen laki² djoega*, jelui zijn niet alleen kerels (die durven); ik even goed.

Men hoort deze laatste woorden uitsluitend van of tegen Chineezen; te Batavia echter ook tot inlanders.

Een schrijver noemt zich zelf فقير *fakîr*, arme drommel, sukkel; bijv.

دڠركن تون سوات رنچان * دكارڠكن فقير اورڠ يڠ هين

dangarkan toean sawâtoe rĕntjâna, dikârangkan fakîr ôrang jang ina, luistert, mijnheeren, naar een verhaal, geschreven door mij, een armen drommel.

§ 146. Woorden, welke in beteekenis overeenkomen met onze zoogen. onpersoonlijke voornaamw. *het* en *er* komen in de Maleische taal niet voor. Bij het overbrengen uit het Nederlandsch blijven deze woordjes dus onvertaald; uit het Maleisch vertalende, zal men uit het verband moeten opmaken, waar men in de vertaling *het* of *er* gebruiken moet; bijv.

هوجن *oedjan*, het regent; اڠين *angin*, het waait, er is wind; مک تيب٢ تورنله هوجن رنتس٢ *mâka tiba*² *tôeroen lah oedjan rintis*², plotseling kwam er een fijne regen; مک ادله ڤوکل دو بلس مالم *mâka âda lah poekoel doea-bĕlas malam*, het was twaalf uur 's nachts; اد يڠ دالم هوتن اد يڠ دڤنتي اد يڠ برڤاکر اد يڠ تياد *âda jang dalam oetan, âda jang di pantaj; âda jang bĕpagar, âda jang tiâda*, er waren er, die in het bosch, en anderen die aan het strand stonden; er waren er met een heining en er waren er zonder.

II. Het bezittelijk voornaamwoord.

§ 147. Met een enkel woord is er boven reeds op gewezen, dat de Maleische taal geen afzonderlijke pronomina possessiva bezit. De pronomina pers. (en al de daarvoor in de plaats tredende substantieven) worden zonder eenige vormverandering als bezittelijk voornaamwoord benut.

Daar het nomen regens voor den genitief staat, volgt het pronom. pers. in de functie van bezitt. voornaamw. op het woord, dat de bezitting aangeeft. Gewoonlijk heeft het laatste den klemtoon en krijgen de pronomina den vorm der pron. pers. suffixa, dus:

1ste Persoon.	2de Persoon.	3de Persoon.
ک **koe;**	م **moe**(¹);	پ **nja.**

Is het pronomen emphatisch, dan krijgt het de volledige gedaante; derhalve:

اکو **akoe;**	اڠکو **ĕngkaw;**	دي **dia.**
کيت **kita;**	کام **kâmoe;**	
کامي **kâmi;**		

(¹) In de gesproken taal bij uitzondering *kaw*.

Voorbeelden:

برأف عمرم *bĕrâpa oemoermoe*, lett. hoeveel is uw leeftijd; hoe oud zijt ge? ايندله ڤوهن ڤير عمرك *ini lah pohon njioer oemoerkoe*, dit is de klapperboom van mijn leeftijd (die even oud is als ik); مك داتڠ باب ڤواڠ كروماه سڤاي *mâka datang bâba Pô-Eng ka roemah sâja*, de Chinees Po-Eng kwam aan mijn huis; دمكين حال سڤاي سمواڤ *dĕmikian ḥal sâja samoeânja*, aldus is ons aller lot; اك تياد ماو مروسقكن رعيةڠ اك *akoe tiâda mâoe mĕroesa-kan râjat akoe*, ik wil mijn onderdanen niet te gronde richten; باڬيمان عقل كيت *bâgajmâna aḳal kita*, lett. hoedanig is ons middel, wat moeten we doen?

§ 148. Dikwijls moeten deze pronomina in de Nederlandsche vertaling weergegeven worden met een bepalend lidwoord. Bij het overbrengen uit het Ned. in het Maleisch moet het bepalend lidwoord worden vertaald met een pronomen poss., wanneer het lidwoord in het Ned. door een bezitt. voornaamw. kan worden vervangen; ook al krijgt men zoodoende slecht — mits begrijpelijk — Nederlandsch, bijv.

مك داتڠ سوات ڤچاهن باتو كوت ايت ممكل دهيڤ *mâka datang sawâtoe pĕtjâhan bâtoe kôta itoe mĕmoekoel dâinja*, er kwam een brok van den vestingmuur, dat hem tegen het voorhoofd sloeg; اڤبيل ددڠر اوله تون رفليس اكن سڬل حال احوال ايت مك دڬيڬتڤ تلنجقڤ سمبل دانتڠكنڤ ككيڤ *âpabila didangar ôleh toean Raffles akan sĕgâla ḥal-aḥoeal itoe, mâka digigitnja tĕloendjoe-nja sambil diĕnta-skannja kakinja*, toen mijnheer Raffles de geheele toedracht had gehoord, beet hij (zich) op den wijsvinger en stampte hij met den voet; مك كاكي سڤاي بركاست *mâka kaki sâja bĕrkasoet*, ik had schoenen aan de voeten.

§ 149. Zeer veelvuldig doet vooral het pronomen ڤ *nja* denzelfden dienst als ons bepalend lidwoord. Men treft het steeds aan, wanneer in de Nederlandsche vertaling het substantief met het artikel gevolgd kan worden door *er van*; en ook wanneer te kennen moet worden gegeven, dat een persoon of zaak ergens toe of bij behoort; bijv.

هرڬاڤ توجه اوڠ *argânja toedjoeh oeang*, de prijs (er van) is zeven wangs; سببڤ ايندله *ini lah sĕbub-nja*, dit is de reden (er van);

ايسقپ *esoe-nja*, lett. morgen er van, de volgende dag; مک ادله كيرء تيڠ جم لماپ *mâka âda lah kira² tiga djam lâmânja*, de duur er van was ongeveer drie uren; d. i. ongeveer drie uren lang; مک ايرپ سمڤي كلاوت تاور *mâka âirnja sampaj ka lâoet tâwar*, het water (er van, van die rivier) is tot zee toe zoet; دهداڤن جمباتن ايت اد ساتو تمبق تردندغ مک اد ساتو ڤنتوڤ *di-âdâpan djambâtan itoe âda sâtoe tembo- tĕrdinding, mâka âda sâtoe pintoenja*, voor de brug was een muur als afscheiding, met een deur er in.

Ook achter bijwoorden van plaats, als bijv. اتس *âtas*, دالم *dalam* e. a. — welke woorden, gelijk we reeds opmerken in het Maleisch feitelijk substantiva zijn — komt steeds het pronomen پ *nja*, wanneer in de vertaling het adverbium vooraf wordt gegaan door *er* of *daar;* bijv.

دباوهپ لمباهن ادله *âda lah limbâhan di-bâwahnja*, daaronder zijn vuilnispoelen; كارن ادله دالمپ ايت ببراڤ رهاسي *karĕna âda lah dalamnja itoe bĕbĕrâpa râsia*, want daarin zijn vele geheimen.

Men zie ook Hoofdstuk IX, over het Bijwoord.

§ 150. Bij het vermelden van afmetingen, gebruikt men in het Maleisch, gelijk we reeds weten, een substantief; en dit laatste wordt ook gevolgd door het pronomen پ *nja;* bijv.

سهاي ليهت اورڠ توا ايت بسرپ سڤرت بودق *sâja liat ôrang toea itoe bĕsarnja sapĕrti boeda-*, ik zag, dat die oude vrouw zoo groot was als een kind; سهاي ليهت كبوپ ايت تبلپ لبه٢ سدڤا *sâja liat koeboenja itoe tĕbalnja lĕbih² sa-dĕpâ*, ik zag dat hunne schansen meer dan een vaam dik waren; مک برتموڠ سهاي دڠن جمباتن ڤاڤن اد ليبرپ سدڤا دان ڤنجڠپ ليم انم دڤا *mâka bĕrtĕmoe lah sâja dangan djambâtan pâpan, âda lêbarnja sadĕpâ dan pandjangnja lima ĕnam dĕpâ*, ik kwam aan een houten brug, die één vadem breed en vijf à zes vaam lang was.

§ 151. Wanneer een substantief een ander in den genitief regeert, dan wordt het nomen regens soms ook nog gevolgd door پ *nja*.

Het pronomen dient dan uitsluitend om de betrekking tusschen de beide substantiva meer nadrukkelijk aan te geven; bijv.

كارن اصلڤ بيسابڤ ايت تمبيڤ در جوهر *karĕna aṣalnja bâsânja itoe, toemboehnja dĕri Djohor*, lett. want de afkomst hunner taal, het ontstaan er van is uit Djohor; d. i. hun taal is afkomstig van Djohor.

Een enkele maal is in een dergelijk geval ڤ *nja* noodig, ter voorkoming van misverstand; bijv.

انقڤ راج علي *ânaṣnja râdja Ali*, het kind van vorst Ali; niet: het koningskind Ali.

§ 152. Wil men bepaald te kennen geven, dat iets in eigendom aan iemand behoort, dan gebruikt men de woorden امڤوڤ *ampoenja*, meestal verkort tot ڤوڤ *poenja*, de heer er van; bijv.

سڤاي ڤوڤ رومه *sâja poenja roemah*, mijn (eigen) huis; كارن بوكن دي امڤوڤ سورت ايت *karĕna boekan dia ampoenja soerat itoe*, want niet hij is eigenaar van dien brief; اورڠ يڠ امڤوڤ اوڠ ايت *ôrang jang ampoenja oeang itoe*, degene van wien dat geld is.

Bij uitzondering vindt men in het Maleisch ڤوڤ *poenja* ook gebruikt, wanneer er geen sprake is van een bepaald eigendom; bijv.

بوكنڤ سڤاي ڤوڤ سوك ايت *boekannja sâja poenja soeka itoe*, dat is volstrekt niet (met) mijn genoegen; جاڠن ڤرچاي اورڠ ڤوڤ خبر ايت بوهڠ *djangan pĕrtjâja, ôrang poenja kabar itoe bohong*, geloof het niet, het bericht dier menschen is valsch.

Op bovenomschreven wijze wordt ook ميلك *milik*, eigendom, gebezigd; dit woord is echter meer een rechtsterm.

§ 153. In de §§ 147—152 is eigenlijk niet gesproken over *pronomina*, maar over bezittelijke *adjectieven*.

Onze pronomina *de (het) mijne*, etc. kunnen in het Maleisch worden weergegeven door omschrijving, of met behulp van ڤوڤ *poenja*. Op gelijke wijze vertaalt men *van mij*, *van hem*, etc. Het woord ڤوڤ krijgt dan geheel de beteekenis van *behooren aan*, *zijn van*; bijv.

رومه ايت رومه اكۥ *roemah itoe roemah akoe*, lett. dat huis is mijn huis; امس اين هرت اڠكو *ĕmas ini arta ĕngkaw*, dit goud is het uwe, lett. dit goud is uw schat; سياڤكه يڠ امڤوڤ بناتڠ بڭين *siâpa kah jang ampoenja binâtang bagini bânja?* بابڤ سمواڤ اورڠ دكمڤڠ اين ڤوڤ *Samoeânja ôrang di kampoeng ini poenja*, wien behooren deze vele dieren? Ze zijn van de bewoners dezer kampong; كات سۏرڠ اين اكۥ ڤوڤ *kâta sa-ôrang ini akoe poenja*, كات سۏرڠ اكۥ ڤوڤ *kâta sa-ôrang akoe poenja*, de eene zei, dit is van mij; en de andere sprak, 't is het mijne; ليم انم ايكر ڬاجه اد دتمبت *lima ĕnam ekor gâdjah âda ditambat* دڠن رنتي دككيڤ راج ڤوڤ *dangan rantaj di kakinja, râdja poenja*, een stuk of vijf olifanten met een ketting aan den poot vastgebonden; (ze waren) van den koning (lett. de koning was de eigenaar er van).

III. Het wederkeerig voornaamwoord.

§ 154. Het Maleisch heeft geen reflexief pronomen, doch bezigt daarvoor ديري *diri*, lichaam, gevolgd door een pronomen possessief.

Dikwijls krijgt dit woord *dîri* het praefix *sĕ* — bij uitzondering *kĕ* — met nasalen overgang, zoodat het dan سنديري *sĕndîri* (كنديري *kĕndîri*) wordt. Bijv.

سڤارسڤله اي مملڤراكن دريڤ درڤد ككجيۏن *sĕâroesnja lah ia mĕmĕliârakan dîrinja dĕripâda kakĕdjian*, zij moeten zich hoeden voor laagheden; اڤكه سببڤ اڠكو مڤكساكن دريم *âpa kah sĕbabnja ĕngkaw mĕnjiksakan dîrimoe*, waarom kwelt gij u? مك سڬل موڤيت منجڤاري تمڤت برسلندڠكن دريڤ *mâka sĕgâla mônjet mĕntjâri tĕmpat bĕrsĕlindoengkan dirinja*, alle apen zochten een plaats om zich te beschutten.

§ 155. Het woord ديري *diri* met een pronom. poss. komt ook overeen met ons reflexief pronomen gevolgd door *zelf*; bijv.

كبڤاكن ڤول اورڠ يڠ مڠاكۥ دريڤ ڤندي *kabânjâkan poela ôrang jang mĕngakoe dîrinja pandaj*, zeer vele menschen die zich zelven knap vinden; كتكوتنله اكۥ اكن دريكۥ *katakoetan lah akoe*

akan dîrikoe, ik was bang voor mij zelf; مک سڤاي ڤون مڤسلله ديري سڤاي *mâka sâja poen mĕnjĕsal lah dîri sâja*, ik verwijt het me zelf, heb er voor mij zelf berouw van.

Zonder pronom. poss. kan ديري *diri*, doch dan meestal in den vorm *sĕndîri*, de beteekenis hebben van ons *zelf*, niet behoorende bij een voorafgaand pronomen reflexivum; bijv.

باب لياڤت سنديري ستڠه ڤراهو ڤنه ايار *bâba liat sĕndîri, sa-tĕngah pĕrâoe 'pĕnoeh âir*, zie gij zelf, de prauw is half vol water; بايک جوڬ کيت ڤرڬي سنديري *bâik djoega kita pĕrgi sĕndîri* het is beter dat we zelf gaan; مک اي سنديري ممباو مکانن دان سڬل ڤرکاکس ايت *mâka ia sĕndîri mĕmbâwa makânan dan sĕgâla pĕrkâkas itoe*, zij brachten zelf eten en gereedschappen mede.

Deze vorm سنديري *sĕndîri* wordt ook gebruikt voor ons *eigen*. Men lette op het afwisselen van *zelf* en *eigen* in sommige dialecten onzer Nederlandsche taal. Bijv.

مک دسورهڤ اورڠ ڤرڬي مڠمبل ڤير مود دان تبو دکمڤڠ سنديري اورڠ سڤرت هرتاڤ *mâka disoeroehnja ôrang pĕrgi mĕngambil njioer moeda dan tĕboe di kampoeng ôrang sapĕrti artânja sĕndîri*, hij beval (zijn) lieden jonge klappers en suikerriet te gaan halen uit de bewoonde kampongs, alsof deze zijn eigen bezittingen waren; مريکئيت تياد ماو بلاجر بيساڤ سنديري *marika itoe tiâda mâoe bĕlâdjar bâsânja sĕndîri*, die lieden willen hun eigen taal niet leeren; دان ماکن مينم سڤاي دان انق بيني سڤاي تياد دبريڤ داتس سڤاي سنديري جوڬ *dan makan-minoem sâja dan ânak-bini sâja tiâda dibĕrinja, di-âtas sâja sĕndîri djoega*, spijs en drank voor ons en ons gezin geeft hij niet, die komen voor eigen rekening.

Nog een andere beteekenis, welke dit woord ديري *dîri* kan hebben, is *alleen* (niet *alleen* = *slechts*); bijv.

مکانن سڤاي سنديري *makânan sâja sĕndiri*, eten voor mij alleen.

Duidelijker, zonder dat misverstand mogelijk is, vertaalt men *alleen* met سءورڠ *sa-ôrang*; bijv. اکو سءورڠ *akoe sa-ôrang*, ik alleen; اڠکو سءورڠ دريم *ĕngkaw sa-ôrang dirimoe*, gij alleen; اي سءورڠ ديري (دريڤ) *ia sa-ôrang dîri* (*dirinja*), hij alleen.

Eindelijk vinden we hetzelfde woord nog in de beteekenis *van zelf*; bijv.

ڤنتو ايت ترتوتڤ سندريڤ *pintoe itoe tĕrtoetoep sĕndîrinja*, de deur sloeg van zelf dicht.

Nog zij melding gemaakt van de uitdrukking منت ديري *minta dîri*, afscheid nemen; bijv.

مک سڤاي ڤون مڤمبڤله برموهن ممنت ديري هندق كمبالي *mâka sâja poen mĕnjĕmbah lah bĕrmoehoen mĕminta dîri ĕndas kĕmbali*, ik vroeg buigende verlof om afscheid te mogen nemen, daar ik terug wilde keeren.

§ 156. Ons pronomen reciprocum *elkander* is in het Maleisch weer te geven met سام سندريڤ *sâma sĕndîrinja*; of, al naar gelang het pron. ziet op personen of dieren, met سءورڠ . . . . سءورڠ *sa-ôrang* . . . . *sa-ôrang* of سءيكر . . . . . سءيكر *sa-ekor* . . . . *sa-ekor*; bijv.

مک موافقتله اي سام سندريڤ *mâka moeâfakat lah ia sâma sĕndîrinja*, zij beraadslaagden met elkander; برتيكم سءورڠ اكن سءورڠ *bĕrtikam sa-ôrang akan sa-ôrang*, elkander steken; دڠن تياد سءورڠ تاكت اكن سءورڠ دان تياد بوله سءورڠ مڠنيياي اكن سءورڠ *dangan tiâda sa-ôrang takoet akan sa-ôrang dan tiâda bôleh sa-ôrang mĕnganiâjâi akan sa-ôrang*, zonder dat men elkander vreest, of de een den ander onrecht mag doen; هريمو دان اولر ايت تياد مڤورهكن انقڤ بربونه بنوهن سءيكر دڠن سءيكر *ĕrimaw dan oelar itoe tiâda mĕnjôeroehkan ânaknja ber-boenoeh-boenoehan sa-ekor dangan sa-ekor*, de tijger noch de slang beveelt zijn kinderen om elkander te dooden.

In het laatste voorbeeld blijkt de reciprociteit reeds uit den vorm van het verbum, met praefix *bĕ* en suffix *an*. Men raadplege ook Hoofdstuk VIII, over den *bĕ*-vorm.

IV. Het aanwijzend voornaamwoord.

§ 157. De pronomina demonstrativa zijn:

ايت **itoe**, die, dat;

اين **ini**, deze, dit.

Zij worden geplaatst achter het woord dat zij bepalen en achter

alle attributieve bepalingen, welke dat woord mocht hebben; doch gaan vooraf aan een praedicatieve bepaling.

Dus kan in de uitdrukking رومه بسر اين *roemah bĕsar ini*, het woord بسر *bĕsar* niet anders dan attribuut zijn; terwijl het in den zin رومه اين بسر *roemah ini bĕsar*, praedicatief is gebruikt.

Bij uitzondering vindt men deze demonstratieven vóór het substantief; bijv.

بارڠكالي كارم ايت سكوچي *bârangkâli kâram itoe sĕkotji*, misschien zou dat vaartuig schipbreuk lijden; تاوسه تون ڤرڬي *ta oesah ṭoean pĕrgi, nanti sâja bâwakan itoe soêrat*, u hoeft niet te gaan, ik zal aanstonds die geschriften brengen;

doch een dergelijke woordvoeging is niet goed te keuren.

§ 158. Het pronomen ايت *itoe* wordt zeer veel gebruikt en in tal van gevallen, waarin wij het zonder een demonstratief doen. Dikwijls kan het dan in het Nederlandsch worden weergegeven met een bepalend lidwoord; bijv.

مك ماتيله اڠن ايت *mâka mati lah angin itoe*, de wind ging liggen; تياد ترتاهن رساڤ ڤراهو ايت *tiâda tĕrtâhan râsânja pĕrâoe itoe*, het geslinger (gevoel) van het schip was niet uit te houden; جكلو تياد باب بڠ چيوڠ ممباير اوڤه ايت *djikâlaw tiâda bâba Boeng-Tjioeng mĕmbâjar oepah itoe*, indien de Chinees B. Tj. het loon niet uitbetaalt.

Leest men deze voorbeelden in het verband waaruit zij genomen zijn, dan blijkt nog duidelijker dat men met een bepalend lidwoord moet vertalen.

Het schijnt uiterst lastig bepaalde regels te geven, welke leeren, wanneer men — uit het Nederlandsch in het Maleisch vertalende — het lidwoord moet weergeven met ايت *itoe*. Een enkele aanwijzing moge hier echter gegeven worden.

Wordt het substantief gevolgd door een relatieven zin, dan wordt het pronomen daarachter gevoegd; bijv.

اورڠ يڠ بربودي ايت *ôrang jang bĕrboedi itoe*, de verstandige menschen; ڤركار يڠ ڤانت دلاڠكن ايت *pĕrkâra jang pâtoet dilârangkan itoe*, de zaken, die verboden moesten zijn.

Gewoonlijk moet ons lidwoord ook met ايت *itoe* worden vertaald, wanneer wij het enkelvoud met voorafgaand artikel bezigen of kunnen bezigen, om de geheele soort aan te geven; bijv.

رهاسي ايت سڤرت انق ڤانه *râsia itoe sapĕrti ânas-pânah*, het geheim is als een pijl;

en evenzoo, wanneer het artikel gevolgd kan worden door *genoemde* e. d. bijv.

مک بهاس مريکئيت کڤد اورڠ عرب ايت *mâka bâsa marika itoe kapâda ôrang Arab itoe*, de taal dier lieden tot de (genoemde) Arabieren.

In het laatste geval wordt ايت *itoe* dikwijls nog gevolgd door ڤون *poen*, welk woordje op herhaling kan wijzen.

Nog in verschillende andere gevallen vervult ايت *itoe* de rol van het artikel; het gebruik moet door oefening geleerd worden. Soms is dit Mal. pronomen in het Nederlandsch moeilijk te vertalen; bijv.

ببراڤ جنس جودي يڠ تيادا ڤرنه دليهت اتو عادة اورڠ ملايو بربوت ايت *bĕbĕrâpa djĕnis djoedi jang tiâda pĕrĕnah diliat âtaw âdat ôrang Mĕlâjoe bĕrboeat itoe*, allerlei dobbelspelen, die voorheen nimmer gezien of bij de Maleiers in gebruik waren; اد اورڠ يڠ سبب تاکت ايت *âda ôrang jang sĕbab takoet itoe*, er zijn menschen die uit vrees.

In het eerste van deze beide voorbeelden behoort *itoe* bij het relatief pronomen *jang*; in het tweede wijst het op een toestand, en komt het min of meer overeen met ons *zoo*, *zoodanig*.

§ 159. De pronomina ايت *itoe* en اين *ini* worden somtijds in onze taal het beste weergegeven met de bijwoorden van plaats *daar* en *hier*.

Dit is o. a. het geval, wanneer het demonstratief achter een personaal pronomen staat; bijv.

اکو اين *akoe ini*, ik hier; اڠکو ايت *ĕngkaw itoe*, jij daar; اي اين سأورڠ انق راج *ia ini sa-ôrang ânas-râdja*, hij hier is eene ânas-râdja; تون اين ترلال ڤندي ممباچ خطبة *toean ini tĕrlâloe pandaj mĕmbâtja chotbah*, u (mijnheer hier) is (er) zeer bedreven (in), (iemand) de preek te lezen.

Dezelfde beteekenis kunnen deze voornaamwoorden hebben na een substantief, dat bepaald is door een possessief pronomen; bijv.

ڤراهو كيت اين *pĕrâoe kîta ini*, onze prauw hier; اڤبيل ددڠر اوله سڬل انق٢ ڤراهو ڤركتاءن سڤاي ٠كدو ايت *âpabila didangar ôleh sĕgâla ânaʔ pĕrâoe pĕrkâtâan sâja kadoea itoe*, toen de bemanning ons beider gesprek daar gehoord had.

Deze laatste voorbeelden kan men echter ook vertalen: *deze prauw van ons, dat gesprek van ons.* Een dergelijke vertaling is bijv. meer voor de hand liggend in:

اڤ ڬون راجن كيت ايت *âpa goena râdjin kita itoe*, welk nut heeft onze ijver (die ijver van ons)? اڤبيل دليهتڽ سڤاي تياد اندهكن ڤركتاءنڽ ايت *âpabila diliatnja sâja tiâda ĕndahkan pĕrkâtâannja itoe*, toen hij zag, dat ik niets om zijn woorden (die woorden van hem) gaf.

Na geographische eigenamen en ook na andere woorden met plaatsaanduidende beteekenis, wijst اين *ini* aan, dat de spreker zich op de genoemde plaats bevindt; terwijl ايت *itoe* daarentegen te kennen geeft, dat de spreker niet ter genoemde plaatse is; bijv.

تياد بوله تنتو ڤكرجاءن اين جكلو سبلم داتڠ اورڠ يڠ ڤرڬي كسيم ايت ملاينكن بارڠ سياڤ يڠ دجديكن اوله راج سيم ايله راج دالم كلنتن اين *tiâda bôleh tĕntoe pĕkĕrdjâan ini, djikâlaw sabĕlom datang ôrang jang pĕrgi ka Siam itoe; mĕlâinkan bârang siâpa jang didjâdikan ôleh râdja Siam, ia lah râdja dalam Kĕlantan ini*, dit is nog niet uit te maken, zoolang de personen, die (daar) naar Siam gegaan zijn, nog niet terug zijn gekomen; alleen degene, die door den vorst van Siam aangesteld wordt, die zal koning hier in Kalantan zijn; ليهتله سكارڠ نڬري سيڠڤور ايت *liat lah sĕkârang nĕgĕri Singapôera itoe*, zie thans daar in Singapore.

§ 160. Een enkele maal wordt een pronomen demonstratief gebruikt na een finiet werkwoord; ook dan vertaalt men in het Nederlandsch het beste met een bijwoord van plaats; bijv.

سڤاي داتڠ اين *sâja datang ini*, ik ben hier gekomen;
of met *zoo, op die wijze;* bijv.

ستله سده تيڬ هاري كيت برجالن ايت *satĕlah soedah tiga âri kita bĕrdjâlan itoe*, nadat we zoo (op die wijze) drie dagen gemarcheerd hadden.

Na een nomen verbale is de beteekenis dezer pronomina geheel dezelfde, als na een substantief; bijv.

تتكال ماسق ايت ڤد سڠك هاتي سكليين اورڠ ڤراهو ايت ڤچيله *tatkâla mâsoek itoe, pâda sangka ati sĕkâlian ôrang pĕrâoe itoe pĕtjah lah*, bij het binnenloopen dachten allen dat de prauw stuk zou slaan; ادڤون برجالن ايت تيباد تورت بكس جالن يڠ دجلاني اورڠ *âda poen bĕrdjâlan itoe tiâda toeroet bĕkas djâlan jang didjâlâni ôrang*, het marcheeren (de marsch) ging niet langs den weg, dien de menschen gewoonlijk bewandelen.

§ 161. Het pronomen ايت *itoe* komt dikwijls bij adverbia van tijd; het maakt dan van een betrekkelijk- een aanwijzend bijwoord van tijd; bijv.

سڬله ايت *satĕlah itoe*, daarop, van *satĕlah*, nadat; تتكال ايت *tatkâla itoe*, te dien tijde, van *tatkala*, ten tijde dat.

§ 162. Onze zelfstandig gebruikte aanwijzende voornaamw. *deze, gene*, worden in het Maleisch weergegeven door herhaling van het substantief, op hetwelk het pronomen wijst; of zij worden vertaald met een personaal pronomen. De woorden ايت *itoe* en اين *ini* zonder meer, kunnen hiertoe niet dienen. Bijv.

ادله سهاي اين تله بياس دالم عادة اورڠ ڤوته مڬ عادة ايت ملولسكن يڠ بوله سهاي منڬركن كلكوٴن راج[2] *âda lah sâja ini tĕlah biâsa dalam âdat ôrang poetih; mâka âdat itoe mĕloeloeskan jang sâja mĕnĕgoerkan kalakoean râdja*[2], ik ben gewend aan de gebruiken der blanken, en deze laten toe, dat ik de handelingen van vorsten bespreek (de vorsten over hunne handelingen spreek).

Het gebruik van het pronom. pers. is in dergelijke gevallen slechts geoorloofd, wanneer er sprake is van personen en er geen misverstand kan ontstaan; bijv.

مڬ اڤبيل سمڤي جنجيڤ ڤرڬيله اي ممنت هرتاڤ كڤد اورڠ يڠ برهوتڠ ايت مڬ اي ممنت تڠكه *mâka âpabila sampaj djandjinja pĕrgi lah ia mĕminta artânja kapâda ôrang jang bĕroetang itoe, mâka ia mĕminta tanggoeh*, als de termijn verstreken is, gaat hij zijn geld vragen aan den schuldenaar; deze verzoekt uitstel; مڬ برتموله دڠن جاكن مڬ اڤبيل اي مليهت اورڠ داتڠ *mâka bĕrtĕmoe lah dangan Djâkoen; mâka âpabila ia mĕliat ôrang datang*, en hadden eene ontmoeting met Djakoens; toen deze menschen zagen komen .....

§ 163. Onze bijwoorden met een voorzetsel, in de plaats getreden van een praepositie met een demonstratief, kunnen in het Maleisch ook weergegeven worden met een substantief (soms de herhaling van een vroeger genoemd) en ايت *itoe;* bijv.

سرتاڤ ايت *sĕrtânja itoe*, daarmede; ددالمڤ ايت *didalamnja itoe*, daarin; مک اداله مسجدڤ اتڤ دان سڤارو دندغڤ ڤاڤن مک *mâka âda lah mesdjidnja atap dan sa-pâro dindingnja pâpan*, *mâka dalam mesdjid itoe*, hun moskee is van atap, de wand gedeeltelijk van hout; en daarin (in dien tempel)...

§ 164. Onze woordjes *dat*, *het*, als pronomen gebezigd, bijv. *ik weet het niet*, worden — indien zij niet onvertaald blijven — eveneens weergegeven met een substantief gevolgd door ايت *itoe*; bijv.

تتاڤ سڤاي تياد ڤرچاي اکن حال ايت *tĕtapi sâja tiâda pĕrtjâja akan ḥal itoe*, maar ik geloofde het niet.

In de gesproken taal wordt het substantief dikwijls verzwegen, zoodat ايت *itoe* op zich zelf komt te staan; bijv.

مڠاڤ ايت تياد منجادي لراڠن *mĕngâpa itoe tiâda mĕndjâdi lârangan*, waarom is dat niet verboden; تياد مڠاڤ ايت *tiâda mĕngâpa*, dat doet er niet toe; مک سموا اورڠ ترتاو منڠر ايت *mâka samoeânja ôrang tĕrtâwa mĕnangar itoe*, allen lachten toen ze het hoorden.

§ 165. Op zich zelf staande vindt men overigens de pronom. demonstr. slechts aan het begin van zinnen; zij zijn dan gewoonlijk nog gevolgd door لا *lah*, en beteekenen *dit* (*dat*) *is*, *zijn*, etc., of *hier* (*daar*) *is*; bijv.

ايتله راج *itoe lah râdja*, dat is de vorst; ايتله سببڤ منجادي *ini lah sĕbabnja mĕndjâdi miskin nĕgĕri itoe*, مسکن نڬري ايت dit is de reden van het verarmen van dat land.

Een enkele maal hebben deze pronomina de juist vermelde beteekenis, terwijl ze aan het slot van een zinsdeel staan; bijv.

ڤراهو در مان اين *pĕrâoe dĕri mâna ini*, lett. prauwen van waar zijn dit? عادتله ايت باب *âdat lah itoe*, *bâba*, adat is dat, baba.

§ 166. اين *ini* en ايت *itoe* komen in verschillende afleidingen voor. Wij wijzen hier alleen nog op de beteekenis van ياءيت *ja-itoe* (ook geschreven اياءيت *ia-itoe*) dat wil zeggen, namelijk. Hiervoor wordt ook gebruikt يعني *jani* (Arab. 3de pers. enkelv. perfect. van *anâ*, beteekenen); bijv.

مک سکلينڤ نايک اتس کود هيجو يعني مابق *mâka sĕkâliannja nâik âtas koeda idjaw, jani mâbo*ʿ, en allen reden op groene paarden, d. w. z. waren dronken.

Bij uitzondering staat اين *ini* in de plaats van سکارڠ اين *sĕkârang ini*; bijv.

راج يڠ اد اين ڤوڤ موبڠ *râdja jang âda ini poenja môjang*, de grootouders van den tegenwoordigen vorst (die er nu is).

§ 167. Behalve ايت *itoe* en اين *ini* heeft het Maleisch nog een woord, dat somtijds dienst doet als demonstratief, n. l. سي *si*. Het wordt gebruikt vóór eigennamen en komt dan geheel overeen met het artikel voor een eigennaam in het Duitsch; bijv.

سي ايدرس *si Idris*, Duitsch *der Idris*.

Meermalen wordt *si* gebezigd om van adjectieven eigennamen te vormen; bijv.

سي توه *si Toeah*, de Onkwetsbare; سي مسکن *si Miskîn*, de Arme.

In dergelijke gevallen is *si* gelijkwaardig met *jang*, als determinatief pron. gebruikt (zie bij het Betrekk. Voornaamw.).

Hetzelfde woordje ziet men ook in سي انو *si Anoe*, N. N. dinges. Maar indien انو *ânoe* behoort bij een voorgaand substantief, vervalt *si*; dus تون انو *toean Anoe*, mijnheer N. N.

In verband met *si* worden gewoonlijk vermeld de woordjes هڠ *ang*, دڠ *dang* en سڠ *sang*, welke respectievelijk gebezigd worden vóór namen van aanzienlijke mannen, aanzienlijke vrouwen en voor namen van goden en fabelachtige wezens.

Deze woordjes komen slechts weinig voor; هڠ *ang* was ook de titel voor legeraanvoerders der Maleiers; دڠ *dang* meer in het bijzonder een titel voor hofdames.

V. Het vragend voornaamwoord.

§ 168. De pronomina interrogativa zijn:

اڤ **âpa**, wat, welk;

سياڤ **siâpa** [ontstaan uit سي *si* (zie § 167) en اڤ *âpa*] wie;

مان **mâna**, wat, welk.

اڤ *âpa* geldt uitsluitend voor zaken; سياڤ *siâpa* wordt alleen gebezigd, indien gevraagd wordt naar bepaalde personen; مان *mâna* geldt zoowel voor personen als zaken.

Voorbeelden:

اڤ سببڤ *âpa sĕbabnja*, wat is de reden er van; بوڤي اڤ *boenji âpa ini*, wat is dit voor een geluid; اين لاوت اڤ *ini lâoet âpa*, welke zee is dit; اڤ كلق جواب كيت دسيڠڤور *âpa kĕlaʒ djawâb kita di Singapoera*, wat zullen we te Singapore antwoorden; سكارڠ اڤ كيت بوله بوت *sĕkârang âpa kita bôleh boeat*, wat kunnen we er thans aan doen; اڤ ارتيڤ *âpa ĕrtinja*, wat is de beteekenis er van; اڤ ارتيڤ بسي سمبيلن ديس *âpa ĕrtinja bĕsi sĕmbilan dêsa*, wat beduidt dat, ijzer van negen landen; سياڤكه چاكڤ منجادي ناخدا (نكود) *siâpa kah tjakap mĕndjâdi nachôda* (*nakôda*), wie is in staat gezagvoerder te worden; سياڤ يڠ رومه سياڤ اين *roemah siâpa ini*, wiens huis is dit; سياڤ يڠ دسكاءي اوله اورڠ باڤق منجادي راج *siâpa jang disoekâï ôleh ôrang bânjaʒ mĕndjâdi râdja*, wien wenscht de menigte, dat vorst zal worden; اين اورڠ مان *ini ôrang mâna*, wat is dit voor landsman; اڠكو اين اورڠ مان اڤ سببڤ هندق مڠتهوءي ايت *ĕngkaw ini ôrang mâna, âpa sĕbabnja ĕndaʒ mĕngatâoeï itoe*, wat ben jij d'r voor een en waarom wil je dat weten; ڤراهو مان يڠ داتڠ لايرڤ كاين ايت سڤرت ڤراهو اورڠ ڤوته *pĕrâoe mâna jang datang, lâjarnja kâin itoe sapĕrti pĕrâoe ôrang poetih*, wat zijn dat voor prauwen, die daar komen, met zeilen als de vaartuigen der blanken (van welk volk, welke nationaliteit)?

§ 169. Wanneer gevraagd wordt naar den naam van een persoon of zaak, dan worden سياڤ *siâpa* en اڤ *âpa* gebruikt in de beteekenis van ons woord *hoe*; bijv.

سياڤ نمام *siâpa nâmâmoe*, hoe heet ge (lett. wie is uw naam); سياڤ نماڤ اورڠ ايت *siâpa nâmânja ôrang itoe*, hoe heet die man; اڤ نماڤ نڬري ايت *âpa nâmânja nĕgĕri itoe*, hoe heet dat land; اڤ نماڤ كڤل ايت *âpa nâmânja kapal itoe*, hoe heet dat schip?

Wordt gevraagd naar een maat, dan moet ons *hoe* (*wat*) worden weergegeven met het vragend bijwoord van hoeveelheid براڤ *bĕrâpa*, hoeveel; bijv.

براڤ عمرم *bĕrâpa oemoermoe*, hoe oud zijt ge (lett. hoeveel is uw leeftijd); براڤ هرڬ دسين سٔيكر لمبو *bĕrâpa arga di-sini sa-ekor lĕmboe*, wat kost hier een koe; براڤ جاوه دري سين جلي ايت *bĕrâpa djâoeh dĕri sini Djĕlaj itoe*, hoe ver is dat Djelai van hier?

§ 170. Dit براڤ *bĕrâpa* is met het praefix *bĕ* gevormd van *âpa*. Andere afleidingen van interrogatieve pronomina zijn:

مڠاڤ *mĕngâpa*, waarom; bijv.

مڠاڤ تڠكو جادي بودوه *mĕngâpa tĕngkoe djâdi bôdoh*, waarom houdt ge u van den domme;

اڤاكن *âpakan* of ڤڠڤاكن *pĕngâpakan*, iemand of iets ergens mede aandoen; ergens iets mede doen; bijv.

مك تياد دڤڠڤاكن اوله راج اكن دي *mâka tiâda dipĕngâpakan ôleh râdja akan dia*, en de vorst doet hun niets;

بتاڤ *bĕtâpa*, hoedanig, hoe; bijv.

بتاڤ حالكٔ *bĕtâpa ḥalkoe*, lett. hoedanig is mijn toestand; d. w. z. wat zal er van mij worden, wat moet ik doen.

Het laatste woord is vermoedelijk eene samenstelling. Er bestaan nog tal van andere composita met interrogatieven; we noemen slechts اڤبيل *âpabila*, toen, wanneer; باڬيمان *bâgajmâna*, hoe, op welke wijze.

مڽاڤ *mĕnjâpa*, vriendelijk toespreken, komt niet van *siâpa* of *sapa* (Jav. *sâpâ*), maar van het Sanskr. *sâpa*, wortel *sap*, eer bewijzen, vereeren.

§ 171. De woorden اڤ *âpa* en سياڤ *siâpa* ontmoeten we later nog bij de onbepaalde voornaamwoorden. Als indefiniet pronomen

worden zij meestal voorafgegaan door بارڠ *bârang*; doch noodzakelijk is dit niet, hetgeen blijken kan uit onderstaande zinnen:

اڤ سوک بوله تون امبل *âpa soeka bôleh toean ambil*, wat (u) hebben wil, mag u nemen; سياڤ ماو تڠکل تڠکللهٔ *siâpa mâoe tinggal, tinggal lah*, wie blijven wil, die blijve; اڤ تون باڤيق۲ برچاکڤ اين تياد اڤ تڠکو *âpa toean bânjas² bĕrtjakap ini? Tiâda âpa tĕngkoe*, wat (waarom) praat u hier zoo druk? Niets (bijzonders) tengkoe.

VI. Het betrekkelijk voornaamwoord.

§ 172. Het Maleisch kent slechts één relatief pronomen, n.l. يڠ **jang.** Het wordt gebruikt, wanneer de spreker bepaaldelijk wil onderscheiden; bijv.

تياد امڤت اورڠ دالم نڬري اين يڠ تاهو مندولس سڤرت تون اين *tiâda ĕmpat ôrang dalam nĕgĕri ini, jang tâoe mĕnoelis sapĕrti toean ini*, er zijn geen vier menschen in dit land, die kunnen schrijven zooals u hier; سکليين روميه دالم نڬري ايت اتڤ داون پيير ملاينکن اد سديکت۲ روميه يڠ براتڤ ڬنتڠ *sĕkâlian roemah dalam nĕgĕri itoe atâpnja dâoen njioer, mĕkâinkan âda sĕdikit² roemah, jang bĕratap gĕnteng*, alle huizen in die stad hadden een dak van palmbladeren, behalve enkele die een pannen dak hadden.

We zagen reeds, dat men juist ter onderscheiding het adjectief door middel van يڠ *jang* met het substantief verbindt; bijv.

دان انق ڤرمڤون يڠ بايک جکلو برکنن راج دامبلڤ *dan ânas-pĕrampoean jang bâik, djikâlaw bĕrkĕnan râdja diambilnja*, en de mooie dochters, indien zij den vorst aanstaan, neemt hij ze.

Wanneer ons rel. pron. niet bepaald dient om te onderscheiden, maar alleen om nader te bepalen, blijft het in het Maleisch onvertaald; de relatie wordt dan door het verband aangegeven. Zoo bijv. in:

ادله سوات عادة نڬري ڤاهڠ ايت مندجادي سوسه ڤد ڤکيرن سڤاي *âda lah sawâtoe âdat nĕgĕri Pâhang itoe mĕndjâdi soesah pâda pikiran sâja*, er is daar te Pahang een gebruik, dat naar mijne meening aanleiding tot moeilijkheden geeft (veroorzakende moeilijkheden etc.); سبوه بوکت تياد براڤ بسرڤ *sa-boeah boekit, tiâda bĕrâpa bĕsarnja*, een heuvel, die niet zeer hoog is; مک اد ڤندق۲ اتڤ۔ سرت

بالي٢ كيري كانن لورڠ ايت سمواڤ كوسڠ *mâka âda pondo*[2] *atap sĕrta bâlaj*[2] *kiri kânan loĕroeng itoe, samoeânja kosong*, er waren atappen hutjes en open gebouwtjes rechts en links van den weg, die alle leeg waren; مك اد برتمو دلاڤن سڤوله اورڠ تڠه ممبكل مريم بسر *mâka âda bĕrtĕmoe dĕlâpan sa-poeloeh ôrang tĕngah mĕmikoel mĕriam bĕsar*, (we) ontmoetten acht à tien mannen, die bezig waren een groot kanon te versjouwen.

Dikwijls begint men in plaats van een relatieven zin een nieuwen hoofdzin; bijv.

كلمارن اورڠ بهارو داتڠ در كلنتن خبرڤ دو تيڬ راتس اورڠ ماتي *kĕlamârin ôrang bâroe datang dĕri Kĕlantan, kabarnja doea tiga râtoes ôrang mati*, gisteren kwamen er juist menschen uit Kalantan, die (zij) berichtten, dat er twee- à driehonderd menschen gesneuveld waren; اد سؤرڠ اورڠ توا كير٢ عمرڤ دلاڤن ڤوله تاهن اي منڬكو مسجد ايت *âda sa-ôrang ôrang toea kîra*[2] *oemoernja dĕlâpan poeloeh tâoen, ia mĕnoenggoe mesdjid itoe*, er was een oud man van omstreeks tachtig jaren, die de moskee bewaakte.

Op soortgelijke wijze worden onze relatieve bijwoorden weergegeven; bijv.

مك ماسقله سهاي كڬد سوات كمڤڠ مك دالم كمڤڠ ايت *mâka masoek lah sâja kapâda sawâtoe kampoeng, mâka dalam kampoeng itoe*, ik ging een kampoeng binnen, waarin.... (lett. en in die kampoeng).

Weer anders is de constructie in de volgende voorbeelden:

سؤرڠ ڤرمڤون ترلال دكاسه اوله سوميڤ *sa-ôrang pĕrampoean tĕrlâloe dikâsih ôleh soeâminja*, een vrouw, die door haren echtgenoot zeer bemind werd; سؤرڠ سوداڬر ترلال باڤق هرتاڤ *sa-ôrang soedâgar, tĕrlâloe bânjak artânja*, een koopman, die zeer veel rijkdommen bezat.

Uit de gegeven voorbeelden is voldoende te zien, hoe de zin zonder relatief pronomen geconstrueerd kan worden. Men raadplege ook nog Hoofdstuk VIII, bij de imperfectieven.

§ 173. Bij voorkeur wordt يڠ *jang* gebruikt in den nominatief. Het ziet dus meestal op den persoon of de zaak, die de door het volgend werkwoord genoemde handeling verricht of ondergaat, al naar gelang de relatieve zin actief of passief is. Van actieve zinnen

met يڠ *jang* hebben we reeds voorbeelden gehad; als onderwerp van een passieven zin, zien we dit pronomen o. a. in:

سكليين سبب يڠ داداكن اوله مريكئيت *sĕkâlian sĕbab jang diâdakan ôleh marika itoe*, alle redenen, welke door die lieden verzonnen werden; ايتله كلكوئن يڠ دبنچي اوله اورڠ ڤوتيه *itoe lah kalakoean jang dibĕntji ôleh ôrang poetih*, dat is eene handelwijze, die gehaat wordt door de blanken.

Maar ook in den accusatief, als direct object van een actief verbum, komt يڠ *jang* voor; bijv.

سڬل تند يڠ سڤاي كات اين *sĕgâla tanda jang sâja kâta ini*, de teekenen, welke ik hier noem; اداله لاڬو يڠ سڤاي ڤڤيكن *âda lah lâgoe jang sâja njânjikan*, de melodie, welke ik zong; بارڠ اڤ يڠ كيت ماكن دڤنتاڤ *bârang âpa jang kita makan, dipintânja*, al wat (al hetgene dat) wij aten, vroegen zij.

§ 174. Het object van een verbum wordt in het Maleisch dikwijls voorafgegaan door de praepositie اكن *akan*, welke dan uitsluitend dient om den overgang der handeling op het object meer intensief aan te geven. Ook bij het lijdend voorwerp van transitieven wordt deze praepositie meermalen gebezigd. Heeft nu een verbum het pronomen يڠ *jang* tot object, dan wordt somtijds het object bovendien met een persoonl. voornaamw. achter het verbum vermeld, terwijl de overgang dan wordt aangegeven door اكن *akan;* bijv.

سؤورڠ صحابتكٔ يڠ ككسيهي اكن دي *sa-órang ṣaḥâbatkoe, jang koe kâsihi akan dia*, een mijner vrienden, dien ik liefheb.

Een soortgelijke constructie wordt ook gebruikt indien يڠ *jang* als indirect object geregeerd zou moeten worden door een praepositie. Dit Mal. pronomen toch, duldt geen voorzetsel vóór zich; men herhaalt dus het object door middel van een personaal pronomen en plaatst de praepositie voor het herhaalde object; bijv.

كارن تياد سياڤ يڠ ڤداڤ داڤت اكٔ مڠدوكن حال اين *karĕna tiâda siâpa jang pâdânja dapat akoe mĕngâdoekan ḥal ini*, want er is niemand, aan wien (lett. die aan hem) ik dezen nood kan klagen (*Makôta râdja*).

Soms vindt men in stede van het relatief pronomen als indirect object, het woord تمڤت *tĕmpat*, plaats gebezigd; bijv.

مک دڤنتاڤ بسيڤ کڤد سوداڬر تمڤتڤ منمڤڠکن ايت
mâka dipintânja bĕsinja kapâda soedâgar t ĕ m p a t n j a mĕnoempangkan itoe, en hij vroeg zijn ijzer aan den koopman a a n w i e n hij het in bewaring gegeven had (lett. koopman, plaats van het in bewaring geven) (*Kalilah dan Daminah*).

Slechts bij uitzondering treft men in de literatuur een dergelijken zin aan, zoodat de conclusie gemaakt mag worden, dat deze constructie van den zin den Maleier niet kan behagen. Hij geeft er blijkbaar nog de voorkeur aan, om يڠ *jang* als indirect object te gebruiken met verwaarloozing der praepositie; bijv.

تياد لورڠ يڠ بوله برجالن *tiâda loêroeng j a n g bôleh bĕrdjâlan* (weggelaten aan 't slot: *p â d â n j a*), geen straten, l a n g s w e l k e (men) gaan kan; جکلو رعيتڤ منجادي کاي اتو ممبوت بارڠ ڤکرجاءن يڠ بوله مندافت انتڠ *djikâlaw râjatnja mĕndjâdi kâja âtaw mĕmboeat bârang pĕkĕrdjâan j a n g bôleh mĕndapat oentoeng* (weggelaten: *dĕ r i p â d â n j a*), indien de onderdanen rijk worden of eenig werk verrichten, w a a r m e d e (m e t of u i t h e t w e l k) voordeel te behalen is; ادڤون باتو يڠ دڤربوت اوله مريکيت روماه[2] *âda poen bâtoe j a n g dipĕrboeat ôleh marika itoe roemah*[2], de steenen v a n w e l k e die lieden huizen bouwen.

Men lette ook op den bouw van de beide volgende zinnen, welke eene constructie te zien geven, die meermalen gebezigd wordt.

ادق راج يڠ کيت ڤرڬي کروماڤ تڤادي *âdi râdja j a n g kita pĕrgi k a r o e m a h n j a tâdi*, een jongere broeder van den vorst, n a a r w i e n s h u i s wij zoo even gingen; بوکت يڠ تون ليڤت کمنچقڤ ايت *boekit j a n g toean liat k ĕ m o e n t j a s n j a itoe*, de berg, w a a r v a n u d e n t o p gezien heeft.

§ 175. Het laatste voorbeeld zouden we met een betrekkel. voornaamw. in den genitief kunnen vertalen; n. l. w e l k s t o p. Deze naamval van het relatief pronomen wordt in het Maleisch omschreven, juist op dezelfde wijze als in het gesproken Nederlandsch; bijv. *die z'n huis* in plaats van *wiens huis;* of m. a. w. men plaatst achter يڠ *jang* het substantief, dat de bezitting aangeeft, met een pronomen possessief. Zoo bijv.

سورت[2] اورڠ ملايو يڠ تياد بتل اتورنڤ دان اجاءنڤ
sôerat[2] *ôrang Mĕlâjoe j a n g tiâda bĕtoel âtôerannja dan êdjâannja,*

brieven der Maleiers, welker stijl en spelling niet juist zijn; نڬري بسر يڠ هيلڠ ڤرنيڬاءنڤ *nĕgĕri bĕsar jang ilang pĕrniâgâannja*, een groot land, welks handel verloopen is; ببراڤ همب اللّه يڠ بناس هرتاڤ *bĕbĕrâpa amba Allah jang binâsa artânja*, verscheidene dienaren van Allah, wier bezittingen verwoest zijn.

Wil men bepaald aangeven, dat de met يڠ *jang* bedoelde persoon eigenaar is, van hetgeen door het volgend substantief genoemd wordt, dan gebruikt men امڤوڤ *ampoenja* of ڤوڤ *poenja* (zie bij het Bezitt. Voornaamw.); bijv.

سياڤكه يڠ امڤوڤ بارڠ دڬاڠن هيلڠ *siâpa kah jang ampoenja bârang-dâgangan ilang*, wie is het, wiens koopwaren zijn zoek geraakt?

§ 176. Behalve als relatief, komt يڠ *jang* voor als determinatief pronomen; bijv.

يڠ دكجر تياد داڤت دان يڠ دكندڠ برچچيرن *jang dikĕdjar tiâda dapat dan jang dikandoeng bĕljeljeran* (Mal. spreekwoord), hetgeen nagejaagd wordt, wordt niet verkregen; wat in den zak is gaat bij beetjes verloren; برمول٢ يڠ ماسق نراك ايت سڬل راج٢ يڠ ظليم اي اتس رعيتڤ دان لاڬ يڠ برمول٢ ماسق سورڬ ايت سڬل راج٢ يڠ عادل *bĕrmoela² jang masoek narâka itoe, sĕgâla râdja² jang ẓalîm ia âtas râjatnja; dan lâgi jang bêrmoela² masoek soerga itoe, sĕgâla râdja² jang âdil*, die het allereerst in de hel komen, dat zijn de vorsten die onrechtvaardig jegens hun onderdanen zijn; en die het eerst in den hemel komen, dat zijn de rechtvaardige vorsten.

§ 177. Dikwijls ook heeft يڠ *jang* geheel dezelfde beteekenis als ons bepalend lidwoord; bijv.

يڠ امڤوڤ كڤل ايت محمد ڬهاتن *jang ampoenja kapal itoe Mahmoed Gahatin*, de eigenaar van het schip was M. G; دان يڠ سبوه ڤراهو اين هندق كترڠڬانو *dan jang sa-boeah pĕrâoe ini ĕndak ka Tĕrĕnggânaw*, en de andere prauw hier moet naar T.; اين سءيكر ماكن دڤراهو دان يڠ بسر٠ اين ڤرسمباهن راج كڤد تون بونم

ini sa-ekor makan di pĕrâoe dan jang bĕsar ini pĕrsĕmbâhan râdja kapâda toean Bonham, eet deze eene in de prauw; de groote hier is een geschenk van den vorst aan den heer B.

Omgekeerd moet ons bepalend lidwoord in het Maleisch dikwijls met يڠ *jang* vertaald worden; met name, indien het artikel staat voor een telwoord of een adjectief, terwijl het substantief verzwegen is; bijv.

de tweede, يڠ كدو *jang kadoea*;

de oudste, يڠ توا *jang toea*;

de eene, يڠ س.... *jang sa-....*;

de andere, يڠ لاين *jang lâin*.

Voor ons *de eene.....de andere*, *het eene.....het andere*, zegt men ook *sa* + hulptelw..... *sa* + hulptelw., of als het substantief niet verzwegen is, *sawâtoe*..... *sawâtoe*; bijv.

سٔورڠ تاهو سٔورڠ تياد *sa-ôrang tâoe*, *sa-ôrang tiâda*, de eene weet het, de andere niet; ڤد سوات تاڠنڤ تڠكت دان ڤد سوات تاڠنڤ كايو اڤي *pâda sawâtoe tangannja toengkat dan pâda sawâtoe tangannja kâjoe api*, in de eene hand (droeg zij) een stok en in de andere hand brandhout.

§ 178. Een enkele maal wordt يڠ *jang* gebezigd als conjunctie; doch alleen indien er ook een relatief begrip in den zin ligt opgesloten; bijv.

امڤت ليم بولن يڠ تياد دباسه كاين بجوڤ *ĕmpat lima boelan*, *jang tiâda dibâsoeh kâin-bâdjoenja*, vier à vijf maanden, dat ze hun kleeren niet gewasschen hebben; انتهٔ ببراڤكه لماڤ يڠ تياد دچچيكنڤ *ĕntah bĕbĕrâpa kah lâmânja*, *jang tiâda ditjoetjikannja*, hoe lang misschien, dat ze niet gereinigd waren.

VII. Het onbepaald voornaamwoord.

§ 179. De meeste onbepaalde voornaamwoorden bestaan uit een vereeniging van reeds genoemde pronomina of het substantief اورڠ *ôrang*, met andere woorden; terwijl enkele dezer vroeger vermelde pronomina en ook het woord اورڠ *ôrang*, zonder eenige bijvoeging, de beteekenis van een indefiniet pronomen kunnen hebben.

De belangrijkste als onbepaald voornaamw. gebruikte woorden zijn: اورڠ *ôrang*, men; bijv.

كات اورڠ *kâta ôrang*, men zegt; تمڤت اورڠ منچبق امس *tĕmpat ôrang mĕntjĕbas ĕmas*, de plaats waar men goud delft; ستله ايت مک دباو اورڠله تيڬ بيجي ڤير *satĕlah itoe, mâka dibâwa ôrang lah tiga bidji njioer*, daarop bracht men drie klappers; اورڠ تياد سوک دسين مماکن داڬڠ *ôrang tiâda soeka di-sini mĕmakan dâging*, men houdt hier niet van vleesch.

سٴورڠ *sa-ôrang*, iemand; bijv.

اڤبيل سٴورڠ بربوت ساله بسر *âpabila sa-ôrang bĕrboeat sâlah bĕsar*, als iemand een ernstig misdrijf pleegt.

In dezelfde beteekenis wordt ook gebruikt اورڠ *ôrang*, dus zonder voorafgaand telwoord *sa*; dit is inzonderheid het geval, wanneer de spreker niet bepaaldelijk één persoon bedoelt; bijv.

ننتي دهولو دسين بوله سڤاي مڤورهکن اورڠ برجالن دارت ممبري تاهو دکلنتن *nanti doeloe di-sini, bôleh sâja mĕnjôeroehkan ôrang bĕrdjâlan dârat mĕmbĕri tâoe di Kĕlantan*, wacht voorloopig hier, dan kan ik iemand (menschen) over land zenden om te Kalantan kennis te geven.

سٴورڠ تياد *sa-ôrang tiâda*, lett. een mensch niet;

سٴورڠ ڤون تياد *sa-ôrang poen tiâda*, lett. een mensch zelfs niet;

تياد سياڤ *tiâda siâpa*, lett. niet wie (ook);

welke uitdrukkingen alle drie beteekenen niemand; bijv.

سٴورڠ (ڤون) تياد (تياد سياڤ) دجديکنڤ کنتيڤ *sa-ôrang (poen) tiâda (tiâda siâpa) didjâdikannja gantinja*, niemand heeft hij tot zijn plaatsvervanger aangewezen.

De negatie, welke zoo noodig met een ander ontkennend bijwoord wordt aangegeven, moet somtijds bij het verbum geplaatst worden; bijv.

تياد اي ماو برکات٢ کڤد سٴورڠ ڤون *tiâda ia mâoe bĕrkâta*[2] *kapâda sa-ôrang poen*, hij wilde met niemand spreken; تتاڤ جاڠن انچق برخبر کڤد سٴورڠ ڤون *tĕtapi djangan ĕntjik bĕrkabar kapâda sa-ôrang poen*, maar mijnheer, vertel het aan niemand.

سوات تياد *sawâtoe tiâda*,
سوات ڤون تياد *sawâtoe poen tiâda*, } niets,
تياد اڤ *tiâda âpa*,

De ontkenning, welke weer met een ander bijwoord dan تياد *tiâda* kan worden aangegeven, wordt zoo noodig bij het verbum geplaatst. Een enkele maal zegt men ساتو *sâtoe* in plaats van سوات *sawâtoe*; bijv. تياد اڤ يڠ كدڠارن *tiâda âpa jang kadangâran*, niets werd gehoord; مك سمواڤ ايت ساتو ڤون تياد برڬون *mâka samoeânja itoe sâtoe poen tiâda bĕrgoena*, dat alles is tot niets nut.

De uitdrukkingen *sawâtoe* (*sâtoe*) . . . . . (*poen*) *tiâda*
en *sa* + hulptelwoord . . . . (*poen*) *tiâda*,
bij een substantief geplaatst, beteekenen *geen enkel;* bijv.

تياد سهلي رمڤت جوا ڤون جاڠنكن ڤوهن٢ اد دسيت *tiâda sa-ĕlaj roempoet djoea poen, djangankan pohon*[2] *âda di-sitoe*, geen enkel grasprietje, laat staan dat er boomen zouden zijn; ساتو ڤيتس ڤون تياد بوله هيلڠ *sâtoe pitis poen tiâda bôleh ilang*, geen enkele duit mag zoek raken.

سسوات *sa-sawâtoe*, een of ander (van zaken), eenig;
تياد سسوات *tiâda sa-sawâtoe*, geen enkel (van zaken); bijv.
جكلو داتڠ سسوات حال دجالن *djikâlaw datang sa-sawâtoe hal di djâlan*, indien (u) onderweg het een of ander mocht overkomen; ماسڬله كڤل ايت دڠن سلامتڽ دڠن تياد سسوات بهاي اداڤ *masoek lah kapal itoe dangan sĕlâmatnja dangan tiâda sa-sawâtoe bâja âdânja*, kwam het schip behouden binnen zonder eenige ramp. (lett. met geen enkele).

سسؤورڠ *sa-sa-ôrang*, iedereen.
Met een ontkenning wordt de beteekenis somtijds *niemand*; bijv. تيادله سسؤورڠ ڤون براني ممبوت اڤ٢ اكن دي *tiâda lah sa-sa-ôrang poen bĕrâni mĕmboeat âpa*[2] *akan dia*, niemand durft hun iets te doen.

سالة سؤورڠ *sâlah sa-ôrang*, de een of ander (van personen); bijv.
دان كالو توان ماتي سالة سؤورڠ *dan kâlaw toean mati sâlah*

sa-ôrang, en indien de een of ander van de heeren (een uwer) mocht sneuvelen.

ماسغ٢ *mâsing*² / تيڤ٢ *tiap*² } ieder, elk { van personen; van zaken. Bijv.

مك ماسغ٢ ڤون كمبالياله كتمڤتڤ *mâka mâsing² poen kĕmbâli lah ka tĕmpatnja*, ieder keerde naar huis terug; مك سكارغ ادله سڤاي ماسغ٢ تله مڤورهكن اورغ *mâka sĕkârang âda lah sâja mâsing² tĕlah mĕnjôeroehkan ôrang*, nu hebben wij ieder iemand gezonden; مك ادله ڤد تيڤ٢ رومه دان كمڤغ موريكئيت ڤنه دغن ڤوهن كلاڤ *mâka âda lah pâda tiap² roemah dan kampoeng marika itoe pĕnoeh dangan pohon kalâpa*, bij elk huis en erf dier lieden was het vol klapperboomen; مك ڤد تيڤ٢ ڤرڬي ايت *mâka pâda tiap² pĕrgi itoe*, bij elken gang.

Het substantief كالي *kâli*, maal of keer, wordt na تيڤ٢ *tiap²* wel verzwegen; bijv.

تيڤ٢ بورغ ايت برتلر دان برانق *tiap² bôeroeng itoe bĕtĕlor dan bĕrânak*, telkens als die vogels eieren hadden en jongen kregen.

سياڤ٢ *siâpa²* / بارغسياڤ *bârang siâpa* } al wie, wie ook;

اڤ٢ *âpa²* / بارغاڤ *bârang âpa* } al wat, wat ook.

Deze uitdrukkingen met بارغ *bârang* worden gewoonlijk gevolgd door يڠ *jang* en dan wordt سياڤ *siâpa* somtijds, اڤ *âpa* in den regel verzwegen. De meest gewone uitdrukking voor ons *al wat* is dus بارغ يڠ *bârang jang*.

Voorbeelden:

سياڤ٢ ڤون داتڠ *siâpa² poen datang*, wie er ook moge komen; كارن مڠمبل اڠاتن اڤ٢ يڠ برتمو *karĕna mĕngambil ingâtan âpa² jang bĕrtĕmoe*, ten einde in herinnering te houden, al wat ik tegenkwam; بارغسياڤ لال دتمبقڤ *bârang siâpa lâloe ditembaknja*, al wie voorbijkomt beschieten ze; جكلو بارغسياڤ مغوبه

djikâlaw bârang siâpa mĕngôbah, indien iemand, wie ook, (die gebruiken) veranderde; بارڠ سياڤ يڠ منڠ *bârang siâpa jang mĕnang*, al wie overwint; دان بارڠيڠ اد كڤداڤ *dan bârang jang âda kapâdânja*, en al wat zij bij zich hadden (lett. al wat bij hen was).

بارڠ *bârang* vóór substantieven geplaatst, is te vertalen met *al*, *een of ander*; bijv.

بارڠ كتام *bârang kâtâmoe*, al uwe woorden; دان بربوت بارڠ كهندقڤ *dân bĕrboeat bârang kaĕnda-nja*, en doen al wat ze willen (lett. al hunne verlangens); بارڠ ڤكرجائن يڠ تياد بايك اين *bârang pĕkĕrdjâan jang tiâda bâik ini*, al deze zaken (welke ook, zonder uitzondering), die niet goed zijn; بارڠ كالي *bârang kâli* (*bĕrangkâli*), de een of andere keer, misschien.

In het algemeen geeft بارڠ *bârang* aan het volgende woord een ruimere, meer algemeene beteekenis; zoo ook in:

بارڠ اورڠ *bârang ôrang*, iemand, wie ook, iedereen;
بارڠ سؤرڠ *bârang sa-ôrang*, iemand, de een of ander;
بارڠ سوات *bârang sawâtoe*, } het een of ander.
بارڠ سسوات *bârang sa-sawâtoe*, }

پولو[2] ايت تياده برڤوهن اتو بارڠ سوات كايو كيوئن *poelaw*[2] *itoe tiâda lah bĕrpohon âtaw bârang sawâtoe kâjoe-kâjoean*, die eilanden zijn zonder boomen of eenig houtgewas.

In Hoofdstuk IX zullen we het woord بارڠ *bârang* met gelijke beteekenis ontmoeten bij de bijwoorden.

Over سكليين *sĕkâlian* en سموا *samoea* als indefiniet pronomen, werd reeds iets medegedeeld in het Hoofdstuk over het Bijvoegelijk Naamwoord; zoodat we thans volstaan met naar die plaats te verwijzen.

HOOFDSTUK VIII.

HET WERKWOORD.

§ 180. Thans zijn we genaderd tot de belangrijkste woordsoort. Veel betreffende het Maleische verbum is langen tijd in het duister gebleven; eerst in de laatste jaren is er over dit onderdeel der grammatica meer licht opgegaan en hebben nieuwere denkbeelden zich baan gebroken.

Gelijk al wat nieuw is, zijn deze denkbeelden heftig bestreden. Toch rusten zij op hechten grondslag, n. l. op het welbewezen feit, dat het verbum in de Indonesische talen — dus ook in het Maleisch — evenals in vele andere, een verschil in vorm kent voor de perfectieve (momentane) en de imperfectieve (duratieve) handeling.

Over deze hoofdzaak zijn thans de meesten het geheel eens; maar op meer ondergeschikte punten heerscht nog een zeer belangrijk verschil van meening; zoodat van te voren wel met zekerheid te zeggen is, dat hetgeen in de volgende §§ wordt geleerd, volstrekt geen algemeene instemming zal vinden.

Daarom zij hier de uitdrukkelijke verzekering gegeven, dat wij onderstaande theorieën, welke afkomstig zijn van Dr. A. A. Fokker, eerst tot de onze hebben gemaakt, nadat wij ze aan een zeer groot aantal voorbeelden uit allerlei Maleische geschriften, zoowel proza als poëzie, getoetst en proefhoudend bevonden hebben.

§ 181. De meeste stamwoorden, die als verbum voorkomen, kunnen ook een andere rol in den zin vervullen; bijv. ڤانه *pânah*, met den boog schieten, maar ook *boog*; كنچي *koentji*, sluiten, maar ook *slot*.

Slechts enkele woorden, als bijv. بري *bĕri*, geven, ليهت *liat*, zien, treft men uitsluitend aan als verbum of als nomen verbale.

§ 182. De Maleische verba zijn *stamwoorden* of *verlengde stammen*; de laatste worden van de eerste gevormd met behulp van een der suffixen كن *kan*, ي *i* of ن *an*.

Zoowel van de stammen als van de verlengde stammen bestaan weer afgeleide vormen; zoodat we de volgende derivata kunnen onderscheiden:

I. **mĕ + stam** (met *mĕ* worden ook substantieven gevormd; zie Hoofdstuk III en IV);
bĕ + stam (met *bĕ* zijn ook adjectieven gevormd; zie Hoofdstuk V);
pĕ + stam (de meeste afleidingen met *pĕ* zijn substantieven);
di + stam;
tĕ + stam (het praefix *tĕ* hebben we reeds ontmoet bij de trappen van vergelijking; het komt ook voor als negatie).

II. **mĕ + stam + { kan; i;**
pĕ + stam + { kan; i;
di + stam + { kan; i;
tĕ + stam + { kan; i;
ka + stam + { i; an;
bĕ + stam + an.

§ 183. Deze praefixen hebben alle hun eigen beteekenis. Met uitzondering van *di* en *ka* komen zij thans niet meer afzonderlijk voor; maar zij wijzigen, elk naar gelang der oorspronkelijke beteekenis, die van het woord waarbij zij zijn geplaatst.

Een enkele maal treft men woorden aan met twee praefixen; afleidingen met *pĕ* of *ka* krijgen somtijds nog weer *mĕ*, *di* of *bĕ* vóór zich. De eerste afleiding moet dan beschouwd worden als secundairen stam.

De beteekenis van het praefix is voor een stam volmaakt dezelfde als voor een verlengden stam; de verhouding tusschen *liat*, *mĕliat*, *diliat* is gelijk aan die tusschen *lârikan*, *mĕlârikan*, *dilârikan* en tusschen *râsâi*, *mĕrâsâi*, *dirâsâi*.

§ 184. Het Maleische verbum heeft geen conjugatie. De stamwoorden, verlengde stammen en de in § 182 genoemde derivata

worden gebruikt voor alle personen, tijden en wijzen; voor alle finiete en infiniete vormen van het werkwoord. (1)

Slechts twee vormen, n. l. die met *mĕ* en *bĕ*, kunnen niet anders dan *actief* gebruikt worden; de andere zijn *passief* of *actief*, al naar het verband van den zin.

Deze afleidingen met *mĕ* en *bĕ* zijn ook in een ander opzicht wel te onderscheiden van de overige.

De Maleische verbale vormen toch zijn te verdeelen in twee groepen. De eerste groep omvat:

woorden, die de handeling als voltooid voorstellen;

terwijl tot de andere groep behooren:

woorden, die de handeling als onvoltooid voorstellen.

De woorden der eerste groep noemen we **perfectieven**; zij geven eene afgesloten handeling aan, waarvan de voltooiing in het heden, het verleden of de toekomst valt of gedacht wordt.

De woorden der tweede groep noemen we **imperfectieven**; zij wijzen op een nog niet voltooide handeling, welke evenzeer in een der drie tijdssfeeren kan gelegen zijn.

De *imperfectieven* worden ook gebezigd wanneer men te kennen wil geven, dat de handeling van eenigen duur is, was of zal zijn **(duratief)**; de *perfektieven*, indien men het momentaan geschieden, het even gebeuren **(aorist)** wil aanduiden.

De afleidingen met **mĕ** en **bĕ** zijn **imperfectieven**; **alle andere vormen**, ook de stammen en verlengde stammen zonder praefix, treden als **perfectieven** op.

De imperfectieven zijn dus altijd actief; de perfectieven, al naar het verband, actief of passief.

Het laatste moge vreemd schijnen; maar er bestaat toch in dit opzicht tusschen het Maleisch en onze eigen Nederlandsche taal een veel grootere overeenkomst, dan men bij oppervlakkige beschouwing zou zeggen.

Het passief is in onze taal slechts aan te geven met het verleden deelwoord. Al is de handeling nog geheel *onvoltooid*, al zal ze in een oneindig verre toekomst eerst ondergaan worden, toch moeten we onze toevlucht nemen tot het z. g. *verleden* deelwoord. En dat deelwoord op zich zelf beschouwd, dus uit het verband genomen, geeft ons niet de minste inlichtingen op de vraag of het actief dan wel passief is gebruikt. Denken we ons de Nederlandsche taal een oogenblik zonder hulpwerkwoorden, welke het Maleisch mist, zoodat de woorden *hij geroepen* een verstaanbaren zin zouden vormen, dan ware alleen uit het verband op te maken, of deze zin passief [*hij is* (*werd*, *etc.*)

(1) De infiniete vormen in onze taal zijn onbep. wijs, teg. en verl. deelw,

geroepen], dan wel actief [*hij heeft* (*had*, *etc.*) *geroepen*] moest worden opgevat. Het passief ligt het meest voor de hand; en zoo ongeveer is het in het Maleisch ook.

§ 185. Niet altijd echter wordt het onderscheid tusschen perfectief en imperfectief door de Maleiers even nauwkeurig in acht genomen, vooral niet in de gesproken taal, aan welke men in den regel minder aandacht schenkt, dan aan de taal welke men te boek stelt.

Hoe minder beschaafd en ontwikkeld de spreker is, hoe minder nauwkeurig hij zijne gedachten onder woorden zal brengen, en hoe meer hij een perfectief zal bezigen, waar een imperfectief beter ware. Het omgekeerde komt minder voor.

Men vergelijke slechts weder met het Nederlandsch, waarin men bijv. zal zeggen *hij bouwde*, hoewel zuiverder ware geweest, *hij was aan het bouwen;* of liever nog met het Engelsch, in welke taal het duratief nog veel gebezigd wordt, doch waarin door de minder beschaafden lang niet altijd waar het noodig is, de »progressive form" wordt gebruikt.

§ 186. Naar hunne beteekenis kunnen we de werkwoorden verdeelen in *transitieve*, welke een direct object bij zich kunnen hebben, en *intransitieve*, welke geen direct object kunnen hebben.

Deze onderscheiding is daarom van belang, omdat de intransitieve werkwoorden nooit passief gebruikt worden.

De zaak is echter niet zóó, dat men door eenvoudige vergelijking met het Nederlandsch tot de wetenschap kan geraken of een Maleisch werkwoord transitief of intransitief is.

Zoo zijn bijv. de woorden توجو *toedjoe*, لمڤت *loempat*, تيوڤ *tioep*, transitief; terwijl de equivalente woorden uit onze taal, *koers zetten*, *springen*, *blazen*, intransitief zijn. Men vergelijke onderstaande zinnen met hunne vertaling.

دهمبركنڤ كود ايت ملمڤت ڤاڬر *diamboerkannja koeda itoe mĕloempat pagar*, hij zette het paard aan om over de heining te springen; دتيوڤڤ ڤول ترمڤت *ditioepnja poela tĕrompet*, hij blies weer op de trompet.

Ons woord *ontmoeten* is transitief, doch برتمو *bĕrtĕmoe* intransitief; de Maleier zegt برتمو دڠن سءورڠ *bĕrtĕmoe dangan sa-ôrang*, lett. met iemand ontmoeten.

هندق *ĕndas*, willen, verlangen; ماو *mâoe*, willen en تاهو *tâoe*,

weten, schijnt de Maleier in zooverre als intransitieven te beschouwen, dat hij deze verba nimmer passief gebruikt.

Men onthoude dus, dat men een Maleisch verbum niet transitief of intransitief mag noemen, omdat het equivalente woord in het Nederlandsch transitief of intransitief is. In dit opzicht bestaat er tusschen verschillende talen dikwijls een groot onderscheid.

§ 187. Met een enkel woord werd boven reeds gezegd, dat de Maleische taal geen hulpwerkwoorden kent. Dus worden ادا *âda*, zijn, en جادي *djâdi*, worden, uitsluitend gebezigd als zelfstandige werkwoorden.

Zoo vindt men ادا *âda* gebruikt, wanneer een aanwezig zijn, een bestaan moet worden aangegeven; جادي *djâdi*, wanneer het subject iets wordt; bijv.

ادا ایر ادله ایکن ادا ڤادڠ ادله بلالڠ ادا لاوت ادله ڤرمڤق *âda âir âda lah ikan, âda pâdang âda lah bilâlang, âda lâoet âda lah pĕrompas*, (waar) water is, zijn visschen; (waar) velden zijn, zijn sprinkhanen; (waar) zee is, zijn zeeroovers; دالم سوڠي ایت ادا ببراڤ بوه ڤولو *dalam soengaj itoe âda bĕbĕrâpa boeah poelaw*, in die rivier zijn verscheidene eilanden; بیرله سڤاي سکلیین منجادي همب تون *biar lah sâja sĕkâlian mĕndjâdi amba toean*, sta toe, dat wij allen dienaren van u worden; تیاد ماو جادي بایک *tiâda mâoe djâdi bâik*, (het) wil niet goed worden.

ادا *âda* wordt ook gebezigd aan het begin van zinnen voor ons *er is* (*was*, *zijn*, etc.) of *het is* (*was*, etc.); bijv. ادا سوات ڤکرجاءن بوله مندافت انتڠ *âda sawâtoe pĕkĕrdjâan bôleh mĕndapat oentoeng*, er is een werk (baantje) waarmede voordeel te behalen is; ادله ڤوکل دو بلس مالم *âda lah poekoel doea bĕlas malam*, het was twaalf uur 's nachts.

Voorts dient ادا *âda* om nadrukkelijk aan te geven, dat de handeling op zeker oogenblik inderdaad geschiedt; bijv.

دالم سراتس بارڠکالي سڤوله سڤاج یڠ ادا بکرج *dalam sa-râtoes bârang-kâli sa-poeloeh sâdja jang âda bĕkĕrdja*, van de honderd, waren er misschien slechts tien, die werkten (van wie het vaststond, dat zij werkten).

Eindelijk komt dit woord nog voor aan het begin van zinnen, zonder dat het in het Nederlandsch te vertalen is. Het dient dan om den zin vloeiender te maken, en wordt, al naar gelang de zin bevestigend of vragend is, gevolgd door het partikel ﻻ *lah* of ﻛ *kah*. Met ﻻ *lah* wordt het dikwijls nog voorafgegaan door conjuncties als مک *mâka*, حتي *âta*, e. d. (zie Hoofdstuk XI) bijv.

مک ادله انق۲ مريکئيت سکلين سهاي دغر دڤرگناکن بهاس چين *mâka âda lah ânas² marika itoe sĕkâlian sâja dangar dipĕrgoenakan bâsa Tjina*, de kinderen dier lieden hoorde ik allen de Chineesche taal gebruiken.

Men zie ook Hoofdstuk IX.

Verlengd met پ *nja*, staat اد *âda* dikwijls aan het slot van bevestigende zinnen; letterlijk beteekent het dan *het zijn er van*. Somtijds gaat er dan nog دمکين *dĕmikian*, zoo, aldus, aan vooraf. In het Nederlandsch kan het ook dan onvertaald blijven; bijv.

مک ارتي سول ايت دتيکمپ دغن ڤوچق نيڤه در لوبغ ڤنتتپ سهڠک لال کدالم ڤرتپ دمکينله اداپ *mâka ĕrti soela itoe ditikamnja dangan poeljoes nipah dĕri lôbang pantatnja saängga lâloe ka-dalam pĕroetnja, dĕmikian lah âdânja*, [lett. de wijze van dat spietsen (was) het gestoken worden van hen] het spietsen geschiedde, door ze den bovensten uitlooper van een nipahpalm tot in den buik in den anus te steken (zoo is het).

جادي *djâdi* kan ook de beteekenis hebben van *gelukken*, *slagen*, *gebeuren*, *tot stand komen*; bijv.

مک سکلين بنه دان ڤوهن جک دتانمپ نسچاي منجادي *mâka sĕkâlian bĕnih dan pohon, djika ditanamnja nistjâja mĕndjâdi*, alle stekken en boomen gelukken (gedijen) indien ze geplant worden.

Gevolgd door پ *nja*, dus in den vorm جديپ *djâdinja*, beteekent het *de wording er van*, d. w. z. *dat wordt*, *zoodat*.

§ 188. Een verbum, in bĕteekenis overeenkomende met ons *hebben*, wordt in de Maleische taal gemist. Soms wordt اد *âda* er voor gebezigd, doch dan bij voorkeur met omschrijving; bijv.

اد کڤد سهاي سوات کتاب *âda kapâda sâja sawâtoe kitâb* (beter ware: *âda pâda sâja*), ik heb een boek (lett. er is bij mij

een boek); اد عڬل كڬد سڥاي *âda aḳal kapâda* (beter weer *pâda*) *sâja*, ik heb (weet) een middel.

Dikwijls ook kan ons *hebben*, in de beteekenis van *bezitten*, weergegeven worden met den *bĕ*-vorm; zie beneden.

Over den vorm der verbale afleidingen met mĕ, bĕ, tĕ en pĕ.

§ 189. In § 20 werd reeds gezegd, dat tusschen het praefix مە *mĕ* en den stam gewoonlijk een nasaal als overgangsconsonant gebezigd wordt. De stam kan dus worden voorafgegaan door:

مە *mĕ*, مڠ *mĕng*, مم *mĕm*, مڹ *mĕn*, of مڽ *mĕnj*.

Welke dezer vijf vormen gebruikt moet worden, is afhankelijk van den aanvangsconsonant van den stam. De nasaal dient voor welluidendheid, voor het gemak van het spreken; en men neemt dus altijd die nasaal, welke gevormd wordt op dezelfde plaats als de beginmedeklinker van het grondwoord.

Ook werd reeds opgemerkt, dat indien de stam aanvangt met een der harde consonanten ا ʾ, ت *t*, س *s*, ڤ *p*, ك *k*, de beginklank samensmelt met de nasaal.

Dus komt van كيرم *kîrim*, **niet** مڠكيرم *mĕngkîrim*, **maar** مڠيرم *mĕngîrim*. Vermoedelijk zal het wordingsproces als volgt zijn geweest; *kîrim* werd eerst *mĕkîrim*, daarna *mĕngkîrim*, eindelijk *mĕngîrim*.

Onderstaande voorbeelden prente men goed in het geheugen en onthoude men als typen:

تارە **târoh**, plaatsen, zetten,	منارە **mĕnâroh**;
سورە **soêroeh**, bevelen, zenden,	مڽورە **mĕnjoêroeh**;
ڤڠڬل **panggil**, roepen,	ممڠڬل **mĕmanggil**;
كيرم **kîrim**, zenden,	مڠيرم **mĕngîrim**.

Het verdwijnen van den س-consonant levert voor ons Nederlanders geen aanleiding tot het maken van fouten, daar wij dien consonant zoo uiterst slecht waarnemen. Men lette er niettemin op, dat in مڠمبل *mĕngambil* de begin-س van den stam امبل (س)*ambil* verdwenen is.

§ 190. Uit het bovenstaande volgt, dat gebezigd worden:

1°. مە **mĕ**, vóór woorden aanvangende met een nasaal (ڠ *ng*, م *m*, ن *n*, ڽ *nj*) ر *r*, ل *l*, و *w* of ي *j*; bijv.

ڠروڠ *ngĕroeng*, grommen,	مڠروڠ *mĕngĕroeng;*
مالو *mâloe*, beschaamd,	ممالوءي *mĕmâloei*, beschamen;
نام *nâma*, naam,	منماءي *mĕnâmâi*, noemen;
ڤال *njâla*, vlammen,	مڽال *mĕnjâla;*
ريب *riba*, (op) schoot (houden),	مريب *mĕriba*, op schoot houden;
ليڥت *liat*, zien,	ملياڥت *mĕliat;*
وكيل *wakîl*, gemachtigde,	موكيلكن *mĕwakîlkan*, machtigen,
يقين *jakîn*, ernstig opnemen,	ميقينكن *mĕjakînkan;*

2°. مڠ **mĕng**, vóór woorden beginnende met een der gutturalen ا *a* (zie § 33 sub. 1.), ك *k*, ڬ *g*; de ا en ك vervallen; bijv.

امڤڠ *ĕmpang*, versperren,	مڠمڤڠ *mĕngĕmpang;*
ايرڠ *îring*, in 't gevolg gaan van,	مڠيرڠ *mĕngîring;*
همبت *ambat*, achtervolgen,	مڠمبت *mĕngambat;*
كارڠ *kârang*, schikken,	مڠارڠ *mĕngârang;*
ڬيڬيت *gigit*, bijten,	مڠڬيڬيت *mĕnggigit;*

3°. مم **mĕm**, vóór woorden beginnende met een der labialen ب *b*, ڤ *p*; de ڤ vervalt; bijv.

باو *bâwa*, brengen,	ممباو *mĕmbâwa;*
ڤوكل *poekoel*, slaan,	ممواكل *mĕmoekoel;*

4°. مڽ **mĕnj**, vóór woorden beginnende met een der palatalen ج *dj*, چ *tj*; en voorts vóór س *s*, welke consonant vervalt. Tengevolge van verkeerd hooren, schrijft men vóór ج *dj* en چ *tj* echter من **mĕn** in plaats van مڽ **mĕnj** (zie pag. 16 noot; § 34 sub. 10.); bijv.

جادي *djâdi*, worden,	منجادي *mĕndjâdi*, uitspraak *mĕnjdjâdi;*
چاري *tjâri*, zoeken,	منچاري *mĕntjâri*, uitspraak *mĕnjtjâri;*
سمبه *sĕmbah*, buigen,	مڽمبه *mĕnjĕmbah;*

5°. من **mĕn**, vóór woorden beginnende met een der superdentalen د *d*, ت *t*; de ت vervalt; bijv.

تاري *târi*, dansen,	ماري *mĕnâri;*
داڤت *dapat*, krijgen,	مندافت *mĕndapat.*

§ 191. Uitzonderingen zijn:

منغر *mĕnangar* van دغر *dangar*, hooren;

منت *minta* » ڤنت *pinta*, om iets vragen;

موهن *moehoen* » ڤوهن *poehoen*, smeeken;

ممڤن *mimpin* » ڤمڤن *pimpin*, aan de hand leiden;

منجوكر *mĕnjoekoer* » چوكر *tjoekoer*, scheren.

De regelmatige vormen مندغر *mĕndangar*, ممنت *mĕminta*, ممموهن *mĕmoehoen*, مممڤن *mĕmimpin*, منجوكر *mĕnjoekoer* worden ook gebruikt.

Secundaire stammen met ڤ *pĕ*, benevens het woord ڤڤاي *poenjâi* behouden de ڤ *p* na مم *mĕm*; dus:

ممڤڤاي *mĕmpoenjâi*, in eigendom hebben;

ممڤرسمبهكن *mĕmpĕrsĕmbahkan*, met eerbied overhandigen.

De oorzaak van dit verschijnsel is vermoedelijk gelegen in het feit, dat deze woorden weinig gebruikt worden en dus weinig slijten. Ook andere harde consonanten blijven behouden bij sommige woorden van jonge vorming, bijv. منتدبيركن *mĕntadbirkan*, het bestuur voeren over, van تدبير *tadbîr*, bestuur; ممڤرمسيكن *mĕmpĕrmisikan*, permissie verleenen. *Mĕmpoenjâi* zal wel ontstaan zijn uit *mĕngĕmpoenjâi*.

§ 192. Voor vreemde woorden gaat de gegeven regel ook geheel door; dus

مڠ *mĕng*, vóór ح خ ع غ ق

مف *mĕm*, » ف

من *mĕn*, » ث ذ ص ض ط ظ ز

مڽ *mĕnj*, » ش

§ 193. Op andere wijze zijn gevormd:

مڠكت *mangkat*, sterven van vorsten, van اڠكت *angkat*, opnemen;

مودق *moedik*, stroomopgaan, van اودق *oedik*, bovenloop, achterland.

Deze woorden zijn ontstaan door invoeging van *ĕm* na den aanvangsconsonant (de ء) van den stam; de beginmedeklinker is later afgesleten. Dus kwam van *ʿoedik* eerst *ʿĕmoedik*, later *moedik*. Men vergelijke het Javaansche infix *oem*, dat intransitieven — zoogen. toestandswoorden — vormt.

مندر *moendoer*, wijken, terugtrekken (van اندر *oendoer*) en ميلر *milir*, stroomafgaan (van ايلر *ilir*, benedenloop) — welke woorden in het Maleisch wel gebruikt worden — zijn Javanismen. Van den stam ايلر *ilir* is een regelmatige afleiding مغيلر *mĕngilir* bekend.

§ 194. Tusschen het praefix بـ *bĕ* en den stam komt meestal een ر *r* als overgangsconsonant; bijv.

بربوه *bĕrboeah*, vruchten dragen, van بوه *boeah*, vrucht;

برانق *bĕrânaḳ*, kinderen krijgen (hebben), van انق *ânaḳ*, kind.

Indien de stam aanvangt met *r* of *l*, of de wortellettergreep eene *r* heeft, dan wordt geen overgangsconsonant gehoord. Toch wordt in die gevallen — tenzij het grondwoord met ر aanvange — meestal een overgangs-*r* geschreven; bijv.

بريبو *bĕriboe*, met duizend, van ريبو *riboe*, duizend;

برومه *bĕroemah*, behuisd, » رومه *roemah*, huis;

برلاير *bĕlâjar*, zeilen, » لاير *lâjar*, zeil;

برتربغ *bĕtĕrĕbang*, vliegen, » تربغ *tĕrĕbang*, vliegen;

برتلر *bĕtĕlor*, eieren leggen, » تلر *tĕlor*, ei;

بكرج *bĕkĕrdja*, werken, » كرج *kĕrdja*, werk(en).

In het laatste woord schrijven de Maleiers den overgangsconsonant gewoonlijk niet. Evenmin wordt hij geschreven in afleidingen met بـ *bĕ* gevormd van secundaire stammen met ڤر *pĕ* + *r*.

In het woord بلاجر *bĕlâdjar*, studeeren, van اجر *âdjar*, vinden we een sporadisch voorbeeld met ل *l* als overgang na بـ *bĕ*.

De praefixen تـ *tĕ* en ڤـ *pĕ* krijgen volgens dezelfde regels een ر *r*, *tĕ* bij uitzondering ook ل *l*, als overgang naar den stam.

§ 195. In § 20 is reeds vermeld, dat na *mĕ* een enkele maal een *r* gebezigd wordt; na *bĕ* en *tĕ* bij uitzondering een nasaal. Schier alle op deze wijze gevormde woorden zijn weer als grondwoorden te beschouwen, met in onbruik geraakte stammen. Zij zijn, evenals de afleidingen met *pĕ* + *nasaal*, bijna alle substantief, uitgez. o. a. مروڤ *mĕroeap*, dampen, van اوڤ *oeap*, damp, wasem; ڤڠاڤ *pĕngâpa*, meestal ڤڠاڤاكن *pĕngâpakan*, met iets het een of ander doen, van اڤ *âpa*, wat.

De achtervoegsels kan en i. (1)

§ 196. Beide achtervoegsels worden gebruikt achter verschillende woorden. Voornamelijk treft men ze aan bij stammen welke verbaalkracht hebben; doch woorden, welke deze kracht missen, kunnen ook als basis voor een met كن *kan* of ئي *i* afgeleid verbum dienen.

Dikwijls gaat كن *kan* samen met het praefix ڤ *pĕ*; ئي *i* met het praefix ك *ka*; men zie beneden bij de secundaire stammen.

Deze suffixen toonen een merkwaardige overeenkomst met onze voorvoegsels *ver* en *be*.

Zoo komen bijv. geheel in beteekenis overeen:

بسركن *bĕsarkan* en vergrooten; ڤنجڠكن *pandjangkan* en verlengen; تتوڤي *toetoepi* en bedekken; نائيكي *nâiki* en beklimmen.

Dit verschijnsel laat zich licht verklaren. Het suffix كن *kan* is ontstaan uit de praepositie اكن *akan*, aan, jegens, tot, voor, met. Ons praefix *ver* is nauw verwant aan de praepositie *voor, jegens*. Het achtervoegsel ئي *i*, is ook ontstaan uit een praepositie, welke locatieve betrekkingen aangaf, evenals thans nog د *di*, ك *ka* en دڕ *dĕri*; ons voorvoegsel *be* is verwant met het voorzetsel *bij*.

§ 197. Evenals nu in het Nederlandsch afleidingen met *ver* en *be* gevormd worden van stammen, die geen verbaalkracht hebben, geschiedt zulks ook in het Maleisch. Zoomin als *ik groot mijn huis* Nederlandsch is, is سڤاي بسر روماه سڤاي *sâja bĕsar roemah sâja* Maleisch; geheel anders wordt het, wanneer men in het Nederlandsch den stam *groot* voorziet van het praefix *ver*, of in het Maleisch بسر *bĕsar* van het suffix كن *kan*. Dan ontstaan verba, en onze uitdrukkingen zonder zin krijgen een goed verstaanbare beteekenis.

De overeenkomst blijkt ook uit de omstandigheid, dat men van vele adjectieven in het Maleisch door aanhechting van het suffix كن *kan* verba vormt; terwijl de levende taal dit, wat het suffix ئي *i* aangaat slechts van zeer enkele toestaat; evenals men in het Nederlandsch van tal van adjectieven werkwoorden met *ver* maakt, doch slechts enkele met *be*. En voorts blijkt de overeenkomst uit het feit,

(1) De §§ 196—198 zijn bijna geheel ontleend aan »Dr. H. J. E. Tendeloo, Maleische verba en nomina verbalia".

dat de beteekenis dezer suffixen, gelijk die onzer praefixen, voor het volk verloren gegaan is. In de wetenschap moge zij bekend zijn, de gewone mensch bezigt deze formatieve elementen zonder zich telkens bewust te zijn, welke kracht zij oorspronkelijk hadden.

Men leze echter uit het bovenstaande niet, dat alle afleidingen met كن *kan* en ـي ـئ *i* overeenkomen met onze werkwoorden met *ver* en *be*.

Ook lette men er op, dat men niet bij analogie werkwoorden met deze suffixen mag maken. De spraakmakende gemeente heeft, al naar gelang de practische behoefte zulks wenschelijk maakte, dergelijke verba geconstrueerd, zonder rekening te houden met wat de grondwoorden oorspronkelijk beteekenden en zonder bijzondere consequentie. In dit laatste opzicht zien we dus alweder een treffende gelijkenis met het Nederlandsch. *Verfraaien* is in onze taal een bekend woord; *vermooien* wordt door enkelen gebezigd, maar burgerrecht heeft dit woord nog volstrekt niet gekregen; terwijl *verleelijken* geheel onbekend is in de taal. Evenmin nu als in het Nederlandsch, mag men in het Maleisch bedoelde afleidingen naar willekeur vormen.

§ 198. Wat nu deze derivata beteekenen en van welke grondwoorden in de levende taal een afleiding met كن *kan* of ـي ـئ *i*, bekend is, is een zaak die meer in het woordenboek thuis hoort.

Vaste regels, naar welke men uit de beteekenis van het grondwoord, die van het afgeleide kan opmaken, zijn niet te geven. Wel kunnen vele dezer afleidingen, lang niet alle, in verband met hunne beteekenis gebracht worden tot zekere groepen. De voornaamste dezer zullen we thans vermelden.

§ 199. Daar het suffix كن *kan* ontstaan is uit de praepositie اكن *akan*, zullen de met dit suffix gevormde verba in het algemeen aangeven, dat de handeling geschiedt *aan*, *jegens*, *tot*, *voor*, *met* het object. Een enkele maal geeft كن *kan* een instrumentale betrekking (1) aan; het is dan te vertalen met *door* (zie beneden, bij den *di*-vorm).

§ 200. De eerste groep der verba met كن *kan* omvat de causatieven en denominatieven. De causatieven zijn afgeleid van verba en beteekenen de door het grondwoord genoemde handeling doen geschieden; de denominatieven zijn gevormd van nomina en beteekenen tot iets maken; bijv.

(1) De instrumentalis duidt de begeleiding, het middel en het werktuig aan; bij het passief staat het substantief, dat op den dader wijst, in den instrumentalis.

بسركن *bĕsarkan*, groot maken, vergrooten; لڤسكن *lĕpaskan*, losmaken, bevrijden; چچيكن *tjoeljikan*, schoonmaken, reinigen; جديكن *djâdikan*, doen worden, scheppen; رجاكن *râdjakan*, tot vorst verheffen; ادكه ڤاتت كيت درهاك اكن دي دان تياد كيت مندورت اكن ڤرنتهڤ دان كيت ممچيكن. هتيڤ دان مغلورکن ايرمتاڤ *âda kah pâtoet kita doerhaka akan dia dan tiâda kita mĕnôeroet akan pĕrentahnja dan kita mĕmĕtjahkan atinja dan mĕngaloearkan âir-mâtânja*, betaamt het dat wij ons tegen hen verzetten en hunne bevelen niet opvolgen, hun het hart doen breken en hunne tranen doen vloeien? مك ڬناڤ كتاب ايت دماسقكنڤ سڬل جنس داون *mâka goenânja kitâb itoe dimasoeqkannja sĕgâla djĕnis dâoen*, het nut van dat boek was, dat er allerlei bladeren in gedaan werden; بڤاك دجديكنڤ ننحود دالم سبوه ڤراهو *bâpâkoe didjâdikannja nakôda dalam sa-boeah pĕrâoe*, mijn vader werd door hem tot gezagvoerder van een prauw aangesteld; دجاوهكن الله كراڤ اك درڤد انتر ايسي نراك ايت *didjâoehkan Allah kirânja akoe dĕripâda ântar*[2] *isi narâka itoe*, Allah doe mij verre zijn van die hellekinderen.

De denominatieven, welke van adjectieven zijn gevormd, beteekenen niet altijd, dat het object voorzien wordt van de door het grondwoord genoemde eigenschap. Zij geven somtijds aan, dat het object geacht wordt die eigenschap te bezitten, dat het object dus alleen in de gedachte met die hoedanigheid wordt begiftigd; bijv. ممبسركن دريڤ *mĕmbĕsarkan dîrinja*, zich groot achten, zich verheffen; ڤرمودهكن *pĕrmoedahkan*, geringschatten, licht tellen; سبب مريكٴيت سكليين مڠيناكن اورڠ ملايو ايت *sĕbab marika itoe sĕkâlian mĕnginakan ôrang Mĕlâjoe itoe*, omdat al die lieden de Maleiers beneden zich (lett. gering) achten.

Niet zelden moet in de Nederlandsche vertaling een woord gebezigd worden, waaruit de beteekenis van het Maleische grondwoord niet aanstonds blijkt; bijv.

تڠڬلكن *tinggalkan*, verlaten, achterlaten, in den steek laten, van تڠڬل *tinggal*, achterblijven; سمڤيكن *sampajkan*, bezorgen, overbrengen, van سمڤي *sampaj*, aankomen.

§ 201. Een andere groep bevat werkwoorden, bij welke het suffix wijst: *a.* op het middel, het werktuig; zoodat het afgeleide woord aangeeft, dat de door het grondwoord genoemde handeling met het object als instrument wordt verricht; *b.* op de begeleiding. In het laatste geval geeft het grondwoord gewoonlijk een beweging te kennen en beteekent het afgeleide verbum, dat het object in die beweging medegenomen wordt.

Het suffix wordt dus weergegeven met onze praepositie *met*; bijv. تيكمكن كريس *tikamkan kĕris*, steken met een kris; لوتركن باتو *loetarkan bâtoe*, met steenen gooien; ڤارڠكن ڤدڠ *pârangkan pĕdang*, met een zwaard houwen; تربڠكن *tĕrĕbangkan*, wegvliegen met; لال ددودقكنڤ دهلون ڤراهو دكايكنڤ كڤد سبوه انق سوڠي *lâloe didoedoeskannja di âloean pĕrâoe, dikâjoehkannja kapâda sa-boeah ânas-soengaj*, vervolgens zetten (doen zitten) ze hem vóór in de prauw en roeien met 'm naar een zijrivier.

Men lette er op, dat de juiste beteekenis somtijds uitsluitend uit het verband blijkt; bijv. لريكن بيني *lârikan bini*, wegloopen met iemands vrouw (schaken); سبب ڤنديڤ مريكئيت ملريكن كود *sĕbab pandajna marika itoe mĕlârikan koeda*, omdat die lieden er bedreven in zijn paarden te laten rennen.

§ 202. Bij de derde groep, welke een groot aantal woorden omvat, geeft het suffix aan, dat de handeling geschiedt *voor*, *jegens*, *ten behoeve van* het object; bijv.

سهاري٢ اكو مندعاكن دي *sa-âri²* *akoe mĕndôakan dia*, dagelijks bid ik voor hen.

Heeft het werkwoord een zakelijk en een belanghebbend object, dan wordt het laatste onmiddellijk achter het verbum geplaatst; tenzij men den overgang op dit object nog nader door een praepositie omschrijft, in welk geval het zakelijk aan het belanghebbend object kan voorafgaan; bijv.

مك داتڠله ڤرنته مڤورهكن بڤاك ڤرڬي *mâka datang lah pĕrentah mĕnjôeroehkan bâpakoe pĕrgi*, er kwam een order, bevelende mijn vader om te gaan; چهريكن سام سهاي حكايه كومال بهارين *tjârikan sâma*[1] *sâja hikâjat Komâla Bahrîn*, zoek

(1) Ook de „echte Maleiers" gebruiken in de gesproken taal dikwijls de praepositie *sáma*.

voor mij het verhaal van K. B.; مڠاجركن دي كڤد سكل قوم كلورڬاڤ *mĕngâdjarkan dia kapâda sĕgâla ḳaoem koelawargânja*, om ze te leeren aan alle bloedverwanten.

Indien het belanghebbend object met een praepositie (meestal كڤد *kapâda* of اكن *akan*) achter het zakelijk object staat, is het suffix كن *kan* overbodig. Toch wordt het in een dergelijk geval bijna altijd gebruikt. Ook als het persoonlijk object verzwegen is, verlengt men het verbum dikwijls toch met كن *kan;* bijv.

باڤله اورڠ دالم ملاک مندافت فايدة سبب منچهريكن سكل كجدين يڠ دادار دان در بومي *bânjak lah ôrang dalam Malâka mĕndapat fâidah sĕbab mĕntjârikan* (verzwegen: *dia*) *sĕgâla kadjâdian jang di oedâra dan dĕri boemi*, vele lieden te M. behaalden voordeel, omdat ze alle schepselen, die in de lucht of op de aarde zijn (voor hem) zochten.

§ 203. Enkele weinige verba met كن *kan* van nomina gevormd, geven aan, dat het object gedaan wordt in de door het grondwoord genoemde zaak; bijv.

سارڠكن ڤدڠ *sâroengkan pĕdang*, de sabel opsteken; ڤنجراكن *pĕndjârakan*, in de gevangenis zetten.

Het aantal dezer woorden is zeer gering; vergelijk het Ned. *kisten*, *een brief bussen*, etc.

§ 204. Vele met كن *kan* verlengde stammen zijn niet tot een dezer groepen te brengen. Men onthoude dus, dat het suffix altijd wijst op eene betrekking tusschen het verbum en zijn object. In de Nederlandsche vertaling zal men deze betrekking meermalen met een voorzetsel moeten omschrijven; somtijds maken ook wij één geheel van praepositie en verbum; bijv.

نتيكن *nantikan*, wachten op, opwachten; چريتراكن *tjĕritĕrakan*, vertellen (van, over); ممڤيكن *mimpikan*, droomen van; مندافتكن *mĕndapatkan*, opzoeken; كانتكن *kânankan*, links passeeren, rechts laten liggen; مك كامي كانتكنله ادن *mâka kâmi kânankan lah Adan*, we lieten Aden rechts liggen.

§ 205. Reeds in § 174 hadden we gelegenheid er op te wijzen, dat de Maleiers den overgang der handeling op het object, ook bij

elders transitief gebruikte verba, somtijds aangeven met het voorzetsel اکن *akan*. Op dezelfde wijze wordt ook کن *kan* gebruikt; het maakt dan om zoo te zeggen het verbum nog transitiever dan het reeds is; bijv.

يڠ تله ممبنتڠکن لاڠت يڠ سبسر ايت *jang tělah mĕmbĕntangkan langit jang sa-bĕsar itoe*, die den hemel, welke zoo groot is, heeft uitgespannen.

Dikwijls mag dan کن *kan*, dat in een dergelijk geval meer praepositie dan suffix is, vervangen worden door اکن *akan;* bijv.

ملييتکن (ملييت اکن) ڤکرجاءن ايت *mĕliatkan* (*mĕliat akan*) *pĕkĕrdjâan itoe*, bij het zien van dat werk, ziende dat werk.

Vooral indien het direct object een persoon is, wordt کن *kan* in de laatstvermelde beteekenis veel gebruikt; bijv.

ڤڠڬلکن دي *panggilkan* (of *panggil akan*) *dia*, roep hem. In de gesproken taal bezigt men in dien zin liever سام *sâma*, dus *panggil sâma dia*, vlug uitgesproken *s'ma dia*.

Is کن *kan* zuiver praepositie, hetgeen o. a. altijd het geval is, als dit woordje na een afleiding met بـ *bĕ* staat, dan wordt het in het Maleisch schrift toch als suffix geschreven; bijv.

سڬل اورڠ ايت بربنيکن اورڠ بالي *sĕgâla ôrang itoe bĕrbini kan ôrang Bâli*, al die lieden waren gehuwd met Balineesche vrouwen; براتڤکن داون ڤيير *bĕratap kan dâoen njioer*, met een dakbedekking van kokosbladeren.

§ 206. In vele gevallen kan men door omschrijving hetzelfde zeggen als met een verbum met کن *kan;* bijv.

باو تربڠ *bâwa tĕrĕbang*, in plaats van تربڠکن *tĕrĕbangkan*, wegvliegen met; اد دو اورڠ ڤنجوري ممباو لاري سٔيکر کربو *âda doea ôrang pĕntjoêri mĕmbâwa lâri* (in plaats van *mĕlârikan*) *sa-ekor kĕrbâoe*, er waren twee dieven, die aan den haal gingen met een karbouw; بري نايک *bĕri nâik*, in plaats van نايککن *nâikkan*, ophalen, ophijschen; ماسقکن کدالم ڤنجار *masoeskan ka-dalam pĕndjâra*, in plaats van ڤنجراکن *pĕndjârakan*, in de gevangenis zetten.

Vooral *bĕri* (te Batavia *kâsih*) vervangt dikwijls het suffix *kan*.

§ 207. Het aantal met ـِي *i* verlengde stammen is veel kleiner dan dat der woorden met كن *kan*. Dikwijls mogen كن *kan* en ـِي *i* verwisseld worden; het spraakgebruik schenkt dan gewoonlijk de voorkeur aan كن *kan* en slechts bij uitzondering aan ـِي *i*.

Stammen die op ي *i* of *aj* eindigen, krijgen nimmer het suffix ـِي *i*.

§ 208. Uit de in § 196 vermelde beteekenis van het achtervoegsel ـِي *i* is op te maken, dat de verba met dit suffix voornamelijk locatieve betrekkingen zullen aangeven. Dit is inzonderheid het geval als de stam ook verbaalkracht heeft; bijv.

تتوڤي *toetoepi*, dekken op, over, bedekken; نئيكي *nâiki*, klimmen op, beklimmen; تڠڬوءي *toenggoeï*, wachten bij, bewaken; لنتاري *loentâri*, werpen naar, bewerpen; ددوكي *doedoeki*, zitten op; للوءي *lâloeï*, verder gaan langs, voorbijgaan; اڤبيل مللوءي كمڤڠ راج تيادا بوله برڤايڠ *âpabila mělâloeï kampoeng râdja tiâda bôleh bĕrpâjoeng*, als (men) de woningen van den vorst voorbijgaat, mag men geen zonnescherm dragen; مك ددكاتيله ڤراهو ايت برتاڤ خبر *măka didĕkati lah pĕrâoe itoe bĕrtânja kabar*, en genaderd tot die prauw om berichten te vragen.

Men lette op het onderscheid in beteekenis van دكاتي *dĕkati*, naderen tot, en دكتكن *dĕkatkan*, nabij brengen of halen. Hetzelfde verschil bestaat tusschen همڤيري *ampîri* en همڤركن *ampirkan*.

§ 209. Is het grondwoord een substantief of een adjectief, dan is de beteekenis van de afleiding met ـِي *i* veelal, dat de door het grondwoord genoemde zaak of eigenschap aan het object gegeven wordt, dat het object er mede wordt voorzien; bijv.

سكيتي *sakiti*, pijn doen, kwellen; سكاءي *soekâi*, verheugen; اكو ڤون دنماءي اوله ايبو بڤاكو ابدالله *akoe poen dinâmâi ôleh iboe-bâpakoe Abdoellah*, mij werd door mijn ouders den naam Abdoellah gegeven; تتاڤ لاكيڤ٢ سموا ڤ مالس دڠن ماكن تيدر دان ممبءيكي سنجتاڤ *tĕtapi laki-lakinja samoeânja malas*

dangan makan tidoer dan mĕmbâiki sĕndjâtânja, maar de mannen waren allen lui en deden niets dan (lett. met) eten, slapen en hun wapens herstellen.

Een uitzondering vormt كليتي *koeliti*, schillen, villen, van كولت *koelit*, schors, huid, vel.

Indien nu het grondwoord een adjectief is, kan men evengoed كن *kan* als ي *i* gebruiken; in beide gevallen toch is de beteekenis van het verbum, dat het object de door het stamwoord genoemde eigenschap krijgt. Zoo komen overeen بائيكي *bâiki* en بايكن *bâikkan*; بڤروئي *bâroeï* en بڤروكن *bâroekan*. De beide hier genoemde stammen verlengt men gewoonlijk met ي *i*; bijna altijd geniet één der suffixen bij een bepaalden stam de voorkeur en men houde zich aan het spraakgebruik.

§ 210. Om aan te geven, dat de handeling geschiedt ten behoeve van een belanghebbend object, kan in vele gevallen ook ي *i* gebezigd worden; bijv.

بكائي اكو ڤنتو *boekâi akoe pintoe*, open mij de deur, in plaats van بكاكن اكو ڤنتو *boekakan akoe pintoe*.

Ook in deze beteekenis gebruikt men in den regel كن *kan*.

§ 211. Nog minder dan de derivata met dit laatste suffix, zijn die met ي *i* in verband met hunne beteekenis te groepeeren; of zijn er regels te geven, volgens welke uit de beteekenis van den stam, die van het afgeleide woord is op te maken. In de meeste gevallen zal men dus in het woordenboek moeten nagaan, wat de beteekenis van den met ي *i* verlengden stam is.

Het suffix dient evenals كن *kan* om den overgang op het object aan te geven en zal in het Nederlandsch dikwijls met een voorzetsel moeten worden vertaald. De werkwoorden met deze suffixen zijn dus altijd transitief. In ملاوتي *mĕlâoeti*, volle zee kiezen, zien we een enkel voorbeeld van een intransitief met ي *i*.

Bij de behandeling der secundaire stammen komen we nog op beide achtervoegsels terug; men raadplege dus ook de daarop betrekking hebbende §§.

Het werkwoord zonder voorvoegsel.

§ 212. Wij noemden het verbum zonder praefix — dus de stammen en verlengde stammen — *perfectief*, waaronder te verstaan een verbum zoodanig gebruikt, dat het in de eerste plaats een handeling of een toestand voorstelt als *voltooid;* of m. a. w. dat het een geheel afgeloopen feit aangeeft; bijv. ماتي اي *ia mati*, hij is gestorven; اڠکو ساکيت *ĕngkaw sâkit*, gij zijt ziek. Er is geen sprake van onvolkomenheid.

Naast deze beteekenis staat die van *aorist;* in de tweede plaats kan de handeling dus voorgesteld worden als momentaan.

§ 213. Zoowel voor de *finiete* als voor de *infiniete* vormen wordt het verbum zonder praefix gebezigd.

De juistheid dezer stelling zullen we met verschillende voorbeelden toelichten. Gemakshalve zullen we daartoe de vormen van het verbum infinitum (infinitief, particiep, gerundium, gerundivum, supinum) brengen tot twee groepen; n. l.

1°. infinitief (waaronder ook het gerundium, dat de casus obliquus van den als substantief gebezigden infinitief praes. act. vervangt, wijl in het Maleisch de verschillende naamvallen toch niet in vorm onderscheiden worden);

2°. particiep.

Twee later te behandelen afgeleide vormen toonen eenige overeenkomst met het supinum en het gerundivum; zoodat deze beide thans buiten beschouwing blijven.

§ 214. Voorbeelden van het gebruik der verba zonder praefix als finiet werkwoord.

جکلو اڠکو ڤرݢي برمايين کڤانس اک ڤوکل *djikâlaw ĕngkaw pĕrgi bĕrmâin ka pânas akoe poekoel*, als ge in de hitte gaat spelen, zal ik (u) slaan;

مک سهاي ليهت اورڠ توا ايت بسرڤ سڤرت بودق *mâka sâja liat ôrang toea itoe bĕsarnja sapĕrti boeda*, ik zag dat die oude vrouw zoo groot was als een kind.

Is het subject een pronomen pers. 1ste of 2de persoon, dan neemt dit vóór het verbum den niet-emphatischen vorm ک *koe* of کو *kaw* aan, indien deze verkorting het gemak bij het spreken bevordert; bijv.

سورت ايت اداله كدڤاتي دالم ڤتي تولس بڤاك *sŏerat itoe âda lah koe dapati dalam pĕti-toelis bâpakoe*, dien brief vond ik in de schrijfcasette van mijn vader;

سڬل ڤركتاءن ايت كامبل عبارة اكن دريك *sĕgâla pĕrkâtâan itoe koe ambil ibârat akan dîrikoe*, uit al die gezegden trok ik leering voor mij zelven;

منجادي بياسله تاڠنك ممڬڠ قلم دان داڤتله كتورت روف حروف سديكت[2] *mĕndjâdi biâsa lah tangankoe mĕmĕgang kalam dan dapat lah koe toêroet roepa hoerôef sĕdikit*[2], werd mijn hand gewoon de pen vast te houden en kon ik de letters een beetje natrekken.

In het laatste voorbeeld is *dapat* het verbum; het subject staat er dus achter. In een dergelijk geval worden een enkele maal toch de verkorte vormen der pronomina gebruikt, mits het volgend woord een als object gebezigden infinitief is, zooals in den aangehaalden zin *toêroet*. (1)

Het gebruik dier verkorte vormen hangt alleen samen met den zinsklemtoon en het gemak van het zeggen; altijd kunnen zij door de volledige gedaante van het pronomen vervangen worden. Men vergelijke bijv. كليهت *koe liat* en اكٓ تولسكن *akoe toeliskan* in onderstaanden zin:

كڤرهتيكن بارڠ دمان كليهت اورڠ چين ممبوت ڬمبر مك اكٓ تولسكن كڤد لايع[2] *koe pĕratikan bârang di-mâna koe liat ôrang Tjina mĕmboeat gambar, mâka akoe toeliskan kapâda lâjang*[2], ik keek goed toe overal waar ik Chineezen prenten zag maken, en die teekende ik op de vliegers.

Met een subject 3den persoon, inzonderheid met het pronomen, bezigt men in plaats van een transitief verbum zonder praefix, liever een afgeleiden vorm (zie beneden bij den *di*-vorm). In de gesproken taal wordt hierop niet nauw gelet; dat het in de geschreven taal niet bepaald noodzakelijk is, en dus na een subject 3den persoon wel een transitief zonder praefix gebezigd *mag* worden, kan blijken uit deze voorbeelden:

سدة *soedah ia pandjat pohon* اي ڤنجت ڤوهن دالم هوتن *dalam oetan*, hij is in het bosch in een boom geklommen;

---

(1) Men zie over beteekenis en gebruik dezer pronomina *koe* en *kaw* mijn artikeltje in „de Indische Gids", Juni-Aflevering 1899, Een twistpunt in de Mal. grammatica.

دسين اورڠ ڤڠڬل تيمن *di-sini ôrang panggil timoen*, hier noemt men (ze, die vruchten) *timoen*.

§ 215. Als infinitief ontmoeten we deze perfectieven o. a. in:
علم كيرا *ilmoe kira*[2], de wetenschap van het rekenen; مك ارتي سول ايت *mâka ĕrti soela itoe*, de wijze van dat spietsen; سڤاي ماو بري خبر كڤد تون بسر *sâja mâoe bĕri kabar kapâda toean bĕsar*, ik wilde bericht geven aan den Grooten Heer; مك سڬل اورڠ دان ڤكن دسورهله هياسي *mâka sĕgâla lôeroeng dan pĕkan disoêroeh lah iâsi*, alle straten en pleinen beval hij te versieren; راج مڽورة ڬالي لوبڠ *râdja mĕnjoêroeh gâli lôbang*, de vorst beval kuilen te graven.

Meer gebruikelijk voor den infinitief zijn de imperfectieven, dus de vormen met *mĕ* en *bĕ* (zie aldaar). Maar het verbum zonder praefix is als infinitief wel te verklaren, mits men bij de benaming infinitief niet uitsluitend denke aan een woord, dat een deel vormt van het praedicaat. De naam eener handeling, het nomen (nomen verbale) dat eenvoudig een handeling bij den naam noemt, is ook een infinitief. Zoo kunnen onze laatste voorbeelden verklaard worden als, *hij beval het versieren*, *het graven*. In het Nederl. kunnen we in deze woorden den uitgang *en* niet missen en blijkt geen verschil in vorm met *te versieren*, *te graven*. Andere woorden uit onze taal, kunnen echter onze bedoeling scherper doen uitkomen; bijv. *hij beval te bouwen*, *hij beval den bouw*. Het laatste zouden we in het Maleisch weergeven met een infinitief, doch zonder praefix.

§ 216. Voorbeelden van het gebruik van een stam (of verlengden stam) als particiep, zien we in:
سبوه سمڤن تمبڠ بورق هاپت *sa-boeah sampan-tambang bôeroeq ânjoet*, een met den stroom afgedreven wrakke veerschuit;
سڤاي ليهت سؤرڠ اورڠ توا دودق داتس بالي ايت *sâja liat sa-ôrang ôrang toea doedoeq di-âtas bâlaj itoe*, ik zag een oud man, gezeten (zittende) op dien rustbank.

Als particiep worden echter voornamelijk afgeleide vormen gebezigd, en wel voor een partic. imperf. de vormen met *mĕ* en *bĕ*, en voor een partic. perf. pass. de vormen met *di* en *tĕ*.

§ 217. In alle boven gegeven voorbeelden is het verbum zonder praefix *actief*. Het kan echter ook in *passieven* zin voorkomen; de dader wordt dan niet genoemd en zelfs niet gedacht.

Vooral in de taal van het dagelijksch leven wordt het verbum zonder praefix in passieven zin gebruikt. Zoo zal bijv. op de vraag »*is dat geld reeds ontvangen?*" het Maleische antwoord luiden بلم تريم *bĕlom tĕrima* of سدة تريم *soedah tĕrima*, nog niet (reeds) ontvangen. In verband met de vraag, is *tĕrima* in het antwoord passief. Ware er gevraagd »*hebt ge dat geld reeds ontvangen?*", dan zou in hetzelfde antwoord *tĕrima* als actief moeten worden beschouwd.

In de literatuur zijn de voorbeelden van passief gebruik schaars te vinden; wij vermelden slechts dezen zin:

دغن تيادا كنا حكم بونه اتو رمڤس إداڤ *dangan tiâda kĕna ḥoekoem boenoeh âtaw rampas âdânja*, zonder getroffen te worden door de straf van gedood of beroofd te worden.

Een paar woorden kunnen door den aard hunner beteekenis in het Nederlandsch niet anders dan met een passief worden weergegeven, n. l. كنا *kĕna* getroffen worden; الة *âlah*, overwonnen worden;

اد باڤق اورغ كنا ڤلورو *âda bânjas ôrang kĕna pĕlôeroe*, er zijn vele menschen getroffen door de kogels; ككيك كنا دوري *kakikoe kĕna dôeri*, mijn voet is door een doorn getroffen, d. w. z. ik heb in een doorn getrapt; براڤ لام ڤون دڤراغيله تيادا اكن الة *bĕrâpa lâma poen dipĕrangi lah tiâda akan âlah*, hoe lang (de stad) ook beoorloogd moge worden, toch zal (ze) niet worden overwonnen.

§ 218. Eenige verba, welke wij later leeren kennen, nemen nimmer een voorvoegsel, en deze kunnen dus, hetzij als verbum finitum, als infinitief of als particiep, niet anders dan zonder praefix worden gebezigd. Juist deze verba komen in de dagelijksche taal zeer dikwijls voor.

§ 219. Overigens vindt het werkwoord zonder voorvoegsel ook in de gesproken taal de meeste toepassing. In de geschreven taal wordt het hoofdzakelijk gebruikt in verhalenden stijl, in het bijzonder met een subject 1sten of 2den persoon. Nieuwe handelingen en gebeurtenissen, welke een verhaal verder doen voortschrijden, worden dus met den stam of verlengden stam vermeld; en in zooverre is het verbum zonder praefix geheel te vergelijken met de passé défini uit het Fransch, of met het Latijnsche perfect. historicum; bijv.

مک کانجقکن ساتو روڤيه کتاڠنڽ *mâka koe oendjoe-kan sâtoe roepiah ka tangannja*, ik stopte hem een gulden in de hand; مک سڬل ڤرکتاءن راج بندهار ايتڤون سمواڽ سڽاي سمڤيکن کڤد ڬرنڤري دڠن بڽاس اڠڬريس *mâka sĕgâla pĕrkâtâan râdja bandâra itoe poen samoeânja sâja sampajkan kapâda Grandpré dangan bâsa Inggĕris*, alle gezegden van den vorst en den bandara bracht ik in het Engelsch aan Grandpré over.

In beide voorbeelden hebben we te doen met een aorist van het verleden. Men lette er echter op, dat het Maleische verbum zonder praefix een veel ruimer strekking heeft dan de passé défini, welke uitsluitend een aorist van het verleden aangeeft.

De Maleische verbale stammen dienen evenzeer voor den aorist van het heden en van de toekomst; bijv.

تياداله اک لنجتکن ڤرکتاءن اين *tiâda lah akoe landjoetkan pĕrkâtâan ini*, ik maak (zal maken) dit verhaal niet langer.

Over het gebruik der stammen in den imperatief en in wensch-zinnen, zie men beneden bij de tijden en wijzen.

Over den mĕ-vorm.

§ 220. De afleidingen met het praefix *mĕ* noemden wij imperfectieven. Zij wijzen in de eerste plaâts op een onvoltooide handeling; onvoltooid, wel te verstaan, op het oogenblik waarover gesproken wordt, onverschillig of dit laatste in het verleden, het heden of de toekomst gelegen is.

Het voorvoegsel is vermoedelijk oorspronkelijk een demonstratief pronomen; in vereeniging met het grondwoord, dat de handeling noemt, geeft het te kennen, dat die handeling op zekeren tijd aan den gang is. In zooverre is het praefix dus eenigszins te vergelijken, met ons aanw. voornaamw., dat in de volkstaal dikwijls voor een werkwoord gevoegd wordt, om een imperfectief begrip aan te geven.

In de tweede plaats kunnen de verba met *mĕ* te kennen geven, dat de handeling van zekeren duur is, was of zal zijn (duratief).

§ 221. Evenals het verbum zonder praefix, treffen we den *mĕ*-vorm aan als finiet werkwoord, als infinitief en als particiep. Is echter zonder praefix het gebruik als verbum finitum het belangrijkste, met *mĕ* wordt de verhouding anders; dikwijls treedt de *mĕ*-vorm op als infinitief en meer nog als partic. imperf.

Voorbeelden:

لڤس درڤد دلاڤن بولن اڠريس مڠمبل ملاک *lĕpas dĕripâda dĕlâpan boelan Inggĕris mĕngambil Malâka*, na acht maanden namen de Engelschen M.

مک اڤبيل ڤرمڤون ايت مڠرجاکن ڤکرجائن لاک٢ دان منڠکلکن روماه تڠکاڤ *mâka âpabila pĕrampoean itoe mĕngĕrdjakan pĕkĕrdjâan laki² dan mĕninggalkan roemah-tanggânja*, als de vrouwen mannenwerk verrichten en hare huishouding in den steek laten.

In beide zinnen zijn de woorden met *mĕ* verbum finitum; voorbeelden van het gebruik als infinitief zien we o. a. in:

ڤکرجائن مڠارڠ ايت سوات علم يڠ تربسر اداڤ دالم بهاس سڠل بڠس *pĕkĕrdjâan mĕngârang itoe sawâtoe ilmoe jang tĕrbĕsar âdânja dalam bâsa sĕgâla bangsa*, het (werk van) stellen is een kunst welke zeer moeilijk is in de talen van alle volken;

کرجاڤ ممياکل سنجات ايتله *itoe lah kĕrdjânja mĕmikoel sĕndjâta*, dat is hun werk, het dragen van wapens (wapens te dragen);

ادڤون عادة منجول انق ايت بوکنڤ سڤرت اورڠ منجول همب *âda poen âdat mĕndjoeal ânak itoe boekannja sapĕrti ôrang mĕndjoeal amba*, de gebruiken bij het verkoopen van kinderen zijn niet gelijk (die wanneer) men slaven verkoopt;

بوله مندافت دڠن منڠر٢ دان منيرو٢ سهاج *bôleh mĕndapat dangan mĕnangar-nangar dan mĕnîroe-nîroe sâdja*, (die men) kan verkrijgen alleen met hooren en nadoen;

سڠل اورڠ يڠ سودي ممباچ حكاية اين *sĕgâla ôrang jang soedi mĕmbâtja ḥikâjat ini*, allen die genegen zijn dit verhaal te lezen.

Als particiep zien we den *mĕ*-vorm o. a. in:

مک ڤرڬيله اي برنياڬ ممباو دڬاڠن کڤولو *mâka pĕrgi lah ia bĕrniâga mĕmbâwa dâgangan ka oeloe*, hij ging handel drijven, brengende koopwaren naar de bovenlanden;

باڤک٢ لاڬي ڤرکتاءنڤ ممبري تاور هاتي اورڠ يڠ هندق ڤرڬي *bânjak² lâgi pĕrkâtâannja mĕmbĕri tâwar ati ôrang jang ĕndak pĕrgi*, hij sprak nog zeer veel, ontmoedigende (lett. gevende zwakheid van harte) de lieden die wilden gaan;

ستله سده٢ مک دبريکن کڤداڤ ممنت تاڤق تاڠنڤ *satĕlah soedah, mâka dibĕrikan kapâdânja mĕminta tâpak tangannja*,

toen (de brief) gereed was, gaf hij 'm hem, vragende zijn handteekening.

§ 222. Altijd is het verbum met *mĕ* actief, en meestal transitief. In het algemeen vormt *mĕ* imperfectieven van transitieven, terwijl de imperfectieven met *bĕ* — zooals we later zullen zien — gewoonlijk intransitief zijn.

§ 223. Een aantal verbale stammen — meest intransitieven — laten dan ook geen afleiding met *mĕ* toe; de voornaamste dezer zijn:

ادا *âda*, zijn;
داتڠ *datang*, komen;
كمبالي *kĕmbâli*, terugkeeren;
ڤرڬي *pĕrgi*, gaan;
هندق *ĕndaʞ*, willen, verlangen;
سمڤي *sampaj*, aankomen;
داڤت *dapat*, kunnen;
دودق *doedoeʞ*, zitten;
نايك *nâik*, klimmen;
تڠڬل *tinggal*, blijven;
ديم *diam*, zwijgen, wonen;
ماتي *mati*, sterven;
هيدڤ *idoep*, leven;
تاكت *takoet*, vreezen;
جاتوه *djâtoh*, vallen;
ڤولڠ *poelang*, naar huis gaan;
لالو *lâloe*, verder gaan;
سمبهيڠ *sĕmbahjang*, bidden;
ڤرڠ *pĕrang*, oorlog voeren;
سنتڤ *sĕntap*, eten (van vorsten);
مندي *mandi*, baden;
تربت *tĕrbit*, opkomen, bovenuitkomen;
تندق *toendoeʞ*, bukken;

لاري *lâri*, vluchten, hard loopen;
ماو *mâoe*, willen;
كنا *kĕna*, getroffen worden;
اله *âlah*, overwonnen worden;
تاهو *tâoe*, weten;
تورن *tôeroen*, dalen;
ماسق *masoeʞ*, binnen gaan;
بوله *bôleh*, kunnen, mogen;
هيلڠ *ilang*, verdwijnen;
بارڠ *bâring*, liggen;
بالك *bâlik*, omkeeren;
سڠڬه *singgah*, vertoeven, aandoen;
تربڠ *tĕrĕbang*, vliegen;
بڠكت *bangkit*, opstaan;
تمبل *timboel*, bovenkomen;
كارم *kâram*, vergaan;
لڽڤ *lĕnjap*, verdwijnen;
ڤندهٔ *pindah*, verhuizen;
ڬوڬر *goegoer*, te vroeg afvallen;
ربه *rĕbah*, neerstorten, omvallen;
روبه *roeboeh*, instorten;
تيدر *tidoer*, slapen;
جواب *djawâb*, antwoorden;
ڤكر *pikir*, denken.

Deze woorden nemen dus, hetzij ze verbum finitum, infinitief of particiep zijn, nimmer het praefix *mĕ;* tenzij ze verlengd worden met een suffix كن *kan* of ي *i*, in welk geval alle den *mĕ*-vorm kunnen aannemen.

Enkele dezer verba zijn reeds afgeleide woorden; zoo is bijv. نايک *nâik* ontstaan uit een verouderden vorm تايک *tâik*. Andere woorden, welke in deze omstandigheid verkeeren, nemen echter somtijds wel *mĕ*; zoo bijv. ماکن *makan*, eten, en مينم *minoem*, drinken. Beide woorden zijn afgeleid van in onbruik geraakte stammen; wel behouden ze meestal den nieuwen vorm zonder praefix, doch een enkele maal vindt men ze toch met *mĕ*.

Ook zijn er onder de genoemde, enkele woorden, die een afleiding met het praefix *mĕ* toelaten, doch dan een geheel gewijzigde beteekenis krijgen, welke zij zonder *mĕ* nimmer hebben; bijv.

مغادا *mĕngâda-âda*, zich aanstellen; منغکل *mĕninggal*, sterven (van vorsten); داڤت *dapat* neemt *mĕ* in de beteekenis *krijgen, vinden*.

§ 224. Het aantal dezer verba is in vergelijking met het totaal aantal verbale woorden zeer gering; maar zij zijn voor het meerendeel woorden, welke in het dagelijksch leven juist dikwijls worden gebruikt. Houdt men rekening niet alleen met het aantal, maar ook met de frequentie van gebruik, dan komt men tot het besluit dat deze verba een groote meerderheid vertegenwoordigen.

Omtrent de *Sadjârah Mĕlâjoe*, een der belangrijkste Maleische geschriften, vinden we vermeld, dat van de 3925 keeren, dat men in dit werk een verbaal grondwoord aantreft, 3065 malen een grondwoord is gebezigd, dat geen afleiding met *mĕ* toelaat; d. i. dus ± 78 % (1).

De in § 223 genoemde woorden vormen een eigenaardige groep. Verreweg de meeste zijn intransitief en het ligt voor de hand, dat deze dus den *mĕ*-vorm niet aannemen; maar deze intransitieven laten op enkele uitzonderingen na ook geen afleiding met *bĕ* toe (zie § 222 en verder beneden over den *bĕ*-vorm). Bovendien kunnen de transitieven uit deze groep niet passief gebruikt worden. Dat er inderdaad onder de genoemde verba transitieven zijn, blijkt uit het feit, dat sommige een direct object bij zich kunnen hebben; bijv. نايک باتڠ تورن باتڠ *nâik bâtang tôeroen bâtang*, stammen op- en afklimmen; ماسق هوتن

(1) Dr. Mr. H. J. E. TENDELOO. Feiten en cijfers uit de Sadjarah Melayu, Tijdschrift voor Indische Taal-, Land- en Volkenkunde, Deel XL, Aflevering 1 en 2.

تربت هوتن *masoe oetan tĕrbit oetan*, bosch in-, bosch uitgaan; نايک ڤاڬر *nâik pagar*, op een heining klimmen; etc. Andere verba met eene beteekenis soortgelijk aan die van woorden, welke het praefix niet nemen, laten wel een afleiding met *mĕ* toe. We noemen slechts ملمڤت *mĕloempat* van *loempat*, springen; منارى *mĕnâri*, van *târi*, dansen.

Misschien dat juist de groote frequentie van gebruik oorzaak is, dat men zich altijd bedient van den kortsten vorm. Wij zouden deze verba willen vergelijken met de onregelmatige in andere talen; de onregelmatige vormen zijn ook saamgedrongen, verkorte vormen. Opmerkelijk mag het heeten, dat de werkwoorden die het meest gebruikt worden, *gaan* en *komen*, bijna overal onregelmatig zijn.

§ 225. Tegenover deze woorden, welke geen afleiding met *mĕ* toelaten, staan andere die juist het praefix eischen, willen zij als verbum kunnen optreden; woorden dus, die in den grondvorm geen eigenlijke verbaalkracht hebben.

In de eerste plaats behooren hiertoe tal van verba gevormd van stammen met plaatsaanduidende beteekenis; zij geven een beweging naar de door het grondwoord beteekende plaats te kennen; bijv.

مڽبرڠ *mĕnjabĕrang* (trans.), oversteken, naar den overkant gaan, van سبرڠ *sabĕrang*, overzijde; مندارت *mĕndârat*, landwaarts houden, van دارت *dârat*, vaste wal; ملاوت *mĕlâoet*, zeewaarts houden, en ملاوتي *mĕlâoeti*, volle zee kiezen, van لاوت *lâoet*, zee; مرنتو *mĕrantaw*, langs de kust varen, van رنتو *rantaw*, bocht, inham; مڠانن *mĕngânan*, rechts aanhouden, van كانن *kânan*, rechts; مڠهادڤ *mĕngâdap* (trans.), verschijnen voor, zijn opwachting maken bij (eigenlijk: zich zoo bewegen, dat men komt tegenover), van هادڤ *âdap*, tegenover; منڤي *mĕnĕpi*, op zijde gaan, van تڤي *tĕpi*, rand, zijde; مڠارڠ *mĕngâroeng*, doorwaden, van ارڠ *âroeng*, welk woord de stam is van ارڠاروڠن *âroeng-âroengan*, doorwaadbare plaats; ممبلاكڠ *mĕmbĕlâkang* (1), de achterzijde keeren naar, van بلاكڠ *bĕlâkang*, achter, achterkant.

---

(1) *Dan lâgi sekâlian roemah marika itoe tiâda sâma âdapnja, âda jang membelâkang ka djâlan, âda jang mengîring djâlan, âda jang berâdâpan*, bovendien maakten hunne huizen niet naar dezelfde zijde front; er waren er die met den achterkant naar den weg stonden, die den weg volgden (met een zijkant naar den weg gekeerd) en die met het front naar den weg stonden.

Volstrekt niet van alle plaatsaanduidende woorden mag op die wijze een verbum gevormd worden; en indien zulks niet geoorloofd is, moet men het gaan naar de beteekende plaats vermelden met een ander verbum, als ڤرݢي *pĕrgi*, gaan, etc. Dikwijls zegt men ڤرݢي كسبلة *pĕrgi ka sabĕlah*, gaan naar den kant van; of men bezigt een uitdrukking met ك *ka*, naar, als verbum; bijv. كسوڠي *ka soengaj*, naar de rivier gaan (ook, zijn gevoeg doen); كدالم *kadalam*, naar binnen gaan; كلوار *kaloear*, naar buiten gaan; etc.

Andere woorden, die als verbum het praefix niet kunnen ontberen, zijn gevormd van substantieven; zij beteekenen *zich voordoen als*, *zich gedragen als* de door het grondwoord aangeduide zaak; bijv.

ممباتو *mĕmbâtoe*, zich voordoen als steen, hard zijn als steen; مراج *mĕrâdja*, zich als een vorst gedragen; اڤبيل مڠكود ڤولو داتوء مڠ لڤسلة بتڠ ايت *âpabila mĕngkoeda poelaw Dâtoe, mâka lĕpas lah bĕting itoe*, als het eiland D. zich voordoet als een paard (als men uit het eiland de gedaante van een paard kan maken) is men de zandbank voorbij.

Het aantal van dergelijke verba is gering; vermoedelijk zal het weinige gebruik oorzaak zijn, dat in het laatste voorbeeld de aanvangsconsonant van *koeda* niet assimileert met de nasaal.

De in deze § genoemde verba zijn bijna alle intransitief (of reflexief); men zou dus met reden (zie ook beneden bij den *bĕ*-vorm) het praefix *bĕ* in plaats van *mĕ* mogen verwachten, zooals bijv. in برتوكڠ *bĕrtoekang*, baas zijn. Een enkele maal wisselen *bĕ* en *mĕ* af, speciaal bij woorden, die met *r* of *l* aanvangen; bijv. مروڬي *mĕroegi* en بروڬي *bĕroegi*, verlies lijden. Daarentegen altijd *mĕ* in مروڤ *mĕroeap*, dampen, van اوڤ *oeap*, damp; ملڠكة *mĕlangkah*, stappen, schrijden, van لڠكة *langkah*, schrede; ملات *mĕlâta*, kruipen; مراب *mĕrâba*, tasten, bij welke woorden men eveneens *bĕ* zou verwachten.

Eindelijk noemen we nog, als woorden die altijd den imperfectiefvorm met *mĕ* hebben:

مناڠس *mĕnangis*, weenen; مڽالق *mĕnjâlak*, blaffen; مڠمبق *mĕngĕmbek*, blaten; مڠوق *mĕngoeak*, loeien; مڽسل *mĕnjĕsal*, berouw

hebben; مغاک *měngakoe*, vast belooven, bekennen, erkennen; مڠيلق *měngêlas*, ontwijken.

Men lette er op, dat deze woorden op een enkele uitzondering na, door den aard hunner beteekenis noodwendig duratief zijn.

§ 226. Uit het voorgaande kan blijken, dat afleidingen met *mĕ* gevormd worden van woorden met de meest uiteenloopende beteekenissen, en ook van stammen die als zoodanig geen eigenlijke verbaalkracht hebben.

Welke woorden nu een dergelijke afleiding toelaten en welke niet, moet het woordenboek leeren. Ook moet uit het lexicon blijken, welke woorden in den grondvorm zoowel substantief als verbum kunnen zijn, en in de laatste beteekenis als imperfectief het praefix krijgen. Wij hebben in het bijzonder het oog op verschillende woorden, welke de benaming zijn van werktuigen, maar tevens benaming voor de handeling, welke met dat werktuig wordt verricht; bijv.

ڤانه *pânah*, boog, met den boog schieten, waarvan ممانه *mĕmânah*; تمب *timba*, emmertje, met een *timba* scheppen, waarvan منمب *mĕnimba*; ڤارڠ *pârang*, hakmes en hakken, waarvan ممارڠ *mĕmârang*; بدل *bĕdil*, geweer, met een geweer schieten, waarvan ممبدل *mĕmbĕdil*; en zoo ook كنچي *koentji*, slot en sluiten; كايل *kâil*, vischhaak en hengelen; جال *djâla*, werpnet en met een *djâla* visschen; etc.

Andere benamingen van werktuigen zijn nimmer tevens naam der handeling; bijv. ڤدڠ *pĕdang*, zwaard; كرس *kĕris*, dolk. Afleidingen *mĕmĕdang*, *mĕngĕris* zijn dan ook onbekend. Voor *met een zwaard houwen* zegt men تتقكن ڤدڠ *tĕtaskan pĕdang* of ڤارڠكن ڤدڠ *pârangkan pĕdang* (soort denominatief, de *pĕdang* in gedachten tot *pârang* maken; vergelijk Ned. hameren met de vuist, geeselen met het woord, etc.); *met een kris steken* is in het Maleisch تيكمكن كرس *tikamkan kĕris*.

Met betrekking tot de in deze § vermelde zaak is het Maleisch dus even inconsequent als onze taal; deze kent bijv. werkwoorden *hengelen*, *lepelen*, *spelden*; maar *netten*, *vorken*, *naalden* zijn als verbum onbekend.

§ 227. Wat nu het gebruik van den *mĕ*-vorm betreft, hieromtrent zij opgemerkt, dat de Maleiers — vooral in de gesproken taal —

spaarzaam met het praefix omgaan. Het wordt hoofdzakelijk voor den infinitief en het partic. imperf. van transitieven gebruikt; als verbum finitum treft men den *mĕ*-vorm minder aan. De spreker bedient zich van het praefix voor een finiet werkwoord:

1°. als de handeling op een bepaald oogenblik nog niet voltooid is; bijv.

جكلو اكٗ تركنڠ اكن كاسه ابوكٗ ايت اداه اكٗ منڠكڠ سبرت بومي دڠن لاڠت *djikâlaw akoe tĕrkĕnang akan kâsih iboekoe itoe, âda lah akoe mĕnanggoeng sa-bĕrat boemi dangan langit*, als ik terugdenk aan de liefde mijner moeder, is het (mij) alsof ik de volle zwaarte van aarde en hemel draag (ben ik dragende);

تتكال ايت اكٗ دسيڠڬور تڠه مڠاجر تون٢ *tatkâla itoe akoe di Singapoera tĕngah mĕngâdjar toean*[2], te dien tijde onderwees ik te S. verschillende heeren.

In dezen laatsten zin is *mĕngâdjar* ook te beschouwen als particiep, een soort adjectief ter bepaling van *akoe: toen was ik te S., onderwijzende* etc.

2°. om aan te geven, dat de handeling duratief is; bijv.

مكٗ سهاري٢ اي منڬر بندا كٗ مناڠس *mâka sa-âri*[2] *ia mĕnangar boendakoe mĕnangis*, iederen dag hoorde hij mijn moeder weenen.

Een handeling is noodzakelijk duratief, wanneer het subject tijdens het verrichten nog iets anders doet. Dus wordt de *mĕ*-vorm gebruikt na woorden als سراي *sĕrâja*, tevens; سرت *sĕrta*, met; دڠن *dangan*, met, terwijl. In het Maleisch is na dergelijke woorden de afleiding met *mĕ* mogelijk als particiep te beschouwen; in de vertaling is een finiet werkwoord meestal beter; bijv.

مكٗ ڤرڬيله مريكٴيت سكليين مڠهادڤ تون بونم سرت مەوهنكن سورت *mâka pĕrgi lah marika itoe sĕkâlian mĕngâdap toean Bonham sĕrta mĕmoehoenkan soerat*, zij gingen allen hun opwachting maken bij den heer B., en vroegen hem een brief; ستله سده لال برلايرله در سيت سرت ممبوغ اوبت امڠت ڤوچق *satĕlah soedah lâloe bĕlâjar lah dĕri sitoe sĕrta mĕmboeang ôbat ĕmpat poetjoe*[2], daarop zeilden (we) van daar, terwijl we vier losse schoten afgaven.

§ 228. Een vergelijking makende tusschen het Nederlandsch en het Maleisch, ten einde te weten, wanneer men bij het vertalen uit

eerstgenoemde taal in het Maleisch, den *mĕ*-vorm moet bezigen, komen we tot het volgende resultaat. Het praefix is noodig:

1°. Wanneer in het Nederlandsch het teg. deelw. gebruikt is of gebruikt kan worden met weglating van een relatief pronomen of een tijdsbepaling; bijv.

toen kwam ĕntjik Riboet; die kennis gaf, مك داتغله انچيء ريبت ممبري تاهو *mâka datang lah ĕntjik R. mĕmbĕrî tâoe* (de relatie is in het Maleisch in het verband opgesloten); allen lachten, toen ze dat hoorden, مك سمواپ اورغ ترتاو منغر ايت *mâka samoeânja ôrang tĕrtâwa mĕnangar itoe.*

In het laatste voorbeeld is de Nederlandsche zin ook te construeeren met een infinitief: *bij* of *op het hooren.*

2°. Voor onzen infinitief, inzonderheid na een finiet werkwoord. Is de infinitief voorafgegaan door *te* of *om te*, dan blijven deze woordjes meestal onvertaald; doch wanneer de onbep. wijs het doel eener beweging aangeeft, en tevens een plaats als doel dier beweging is vermeld, dan wordt in het Maleisch de infinitief voorafgegaan door هندق *ĕndak* of door اكن *akan;* bijv.

dat werd mijn zakgeld om koekjes voor te koopen, مك ايتله منجادي بلنجاك ممبلي ڤغانن *mâka itoe lah mĕndjâdi bĕlandjakoe mĕmbĕli pangânan;* die mijn vader beval naar Riouw te gaan om allerlei Maleische boeken te zoeken, مڤورهكن بڤاك ڤرڬي كريو اكن منچهاري كتاب٢ بهاس ملايو *mĕnjôeroehkan bâpakoe pĕrgi ka R. akan mĕntjâri kitâb² bâsa Mĕlâjoe.*

In § 215 bleek ons reeds, dat de infinitief ook zonder praefix kan worden weergegeven. Dikwijls schijnt de vorm van de onbep. wijs, die afhankelijk is van een verbum, verband te houden met den vorm van dat werkwoord. Zoo bijv. na verba die een bevel te kennen geven, als سورء *soêroeh*, bevelen. Een bepaalden regel hieromtrent vonden we in de Maleische literatuur niet bevestigd; echter meenen we te mogen aannemen, dat de infinitief na *mènjôeroeh* bij voorkeur *met*, na *disôeroeh* daarentegen bij voorkeur *zonder mĕ* wordt aangegeven. Wij gronden deze meening o. a. op de door Dr. Mr. TENDELOO gemaakte berekening met betrekking tot de *Sadjârah Mĕlâjoe* (1). Den zin *baginda sôeroeh boeat* als type aannemende, vond bij — andere

(1) Zie de noot op bladz. 164.

afleidingen als infinitief buiten beschouwing latende — de volgende frequentie van gebruik voor de verschillende variaties:

baginda sôeroeh boeat 8
» » *mĕmboeat* 5
» *mĕnjôeroeh boeat* 17
» » *mĕmboeat* . . . 93
disôeroeh baginda boeat 170
» » *mĕmboeat* . . . . 30.

Reeds vroeger wezen we er op, dat zonder praefix eenvoudig de daad genoemd wordt als zaak; vergelijk *hij beval te maken*, en *hij beval de maak*. Vandaar vermoedelijk, dat na بوله *bôleh*, kunnen, mogen, de infinitief in den regel zonder praefix staat; bijv.

بوله امبل *bôleh ambil*, (u) mag nemen; als 't ware *de neem mag*.

§ 229. Buiten de in de vorige § genoemde, zijn er nog tal van andere gevallen, in welke de *mĕ*-vorm gebruikt wordt; doch punten ter vergelijking met onze taal bieden zij niet aan. Dikwijls kan men dan met goed gevolg vergelijken met het Engelsch (1); de »progressive form" van transitieven behoort in het Maleisch met *mĕ* te worden weergegeven; bijv.

dat was de tijd, waarop mijn vader olifanten overbracht van Kedah naar Malaka (when my father was taking), ايتله زمانڽ بڤاک ممباو گاجه در كده كملاک *itoe lah zamânnja bâpakoe mĕmbâwa gâdjah dĕri K. ka M.*

§ 230. Eindelijk zij nog opgemerkt, dat indien het relatief pronomen يڠ *jang* den dader aangeeft, altijd een imperfectief volgt; bijv.

تياد برادق كاكق يڠ منولغ اكن دي *tiâda bĕrâdis-kâkas jang mĕnoeloeng akan dia*, zonder broeders of zusters, die hem hielpen; سكل بودق٢ يڠ مڽورة تولسكن ڤاڤنڽ *sĕgâla boedas*[2] *jang mĕnjôeroeh toeliskan pâpannja*, alle kinderen, die op hun schrijfplank lieten (bevalen te) schrijven.

---

(1) Beter nog met het Arabisch; het imperf. in laatstgenoemde taal toont een merkwaardige overeenkomst met het imperfectief in het Maleisch. Daarom mogen de voornaamste regels omtrent het gebruik van het imperf. in het Arabisch hier een plaats vinden.

a. Het imperf. drukt eene handeling uit, welke een andere en verledene handeling vergezelt, of met betrekking tot die laatste toekomend is;

b. het imperf. kan aangeven dat de handeling van zekeren duur is of was, of herhaaldelijk plaats heeft (had).

Het imperfectief na het betrekkelijk voornaamw. laat zich aanstonds verklaren; *die helpt* is *de helpende*, *die beveelt* is *de bevelende*.

Het laatste voorbeeld, laat ons tevens nog zien, dat de Maleische schrijvers niet altijd consequent zijn; na *mĕnjoeroeh* zou men *mĕnoeliskan* verwachten. Dergelijke inconsequenties zijn volstrekt niet specifiek Maleisch; men ontmoet ze in alle talen.

Over den bĕ-vorm.

§ 231. De afleidingen met *bĕ* zijn evenals die met *mĕ* imperfectieven. Zij worden dus ook uitsluitend actief gebruikt. Werd echter *mĕ* in hoofdzaak bij transitieven gebezigd, de afleidingen met *bĕ* zijn voor het meerendeel intransitief.

Dit laatste volgt dadelijk uit de beteekenis van het praefix. *Bĕ*, oorspronkelijk waarschijnlijk ook pronomen, komt overeen met ons praefix *ge* en ons suffix *ig* (zie ook bij het adjectief), en heeft dus de waarde van de praepositie *met*.

Evenmin als men in ons praefix *ge* steeds dadelijk de praepositie kan herkennen, zal men altijd tot een afdoende verklaring van een Maleischen vorm met *bĕ* komen, door eenvoudig het praefix in de gedachte door de praepositie te vervangen.

De Maleiers gebruiken *bĕ* voor tal van woorden en de beteekenis van het afgeleide woord — soms in den loop der tijden gewijzigd — laat zich niet altijd onmiddellijk uit die van het grondwoord bepalen. In vele gevallen echter wel.

In hoofdzaak laten deze afleidingen zich brengen tot drie groepen; n. l.

1°. *zuiver intransitieven*; deze vormen de meerderheid;
2°. *reflexieven*, welke dus aangeven, dat de handeling op den bewerker als object overgaat;
3°. *reciproquen*, die aangeven dat de handeling — door twee of meer verricht — over en weer op de bewerkers als object overgaat.

§ 232. Is het grondwoord een substantief, dan komt de oorspronkelijke beteekenis van het praefix meestal geheel tot haar recht; bijv.

برانق *bĕrânaʿ*, met kinderen, d. i. kinderen hebben; maar ook, kinderen krijgen; بربوغ *bĕrboenga*, met bloemen, d. i. bloeien; en zoo ook بربوه *bĕrboeah*, vruchten dragen; بروتلر *bĕtĕlor*, eieren leggen

(hebben); برسارڠ *bĕsârang*, nestelen; برنام *bĕrnâma*, met name, heeten; zie ook bij het adjectief.

Somtijds wordt het substantief, dat als basis voor een afleiding met *bĕ* dient, door een ander woord bepaald; ook kan één praefix betrekking hebben op meerdere substantieven; bijv.

دان کالو اد برهرت اتو برومه بايک اتو برلادڠ دان کبن بسر
dan kâlaw âda bĕrarta âtaw bĕroemah bâik âtaw bĕlâdang dan kĕbon bĕsar, als er zijn, die rijkdommen, goede huizen of groote velden en tuinen hebben.

Het praefix van برلادڠ *bĕlâdang* heeft evenzeer betrekking op کبن *kĕbon*.

Dikwijls geeft *bĕ* bij een substantief, gelijk in ons laatste voorbeeld, een bezit aan; doch dit is volstrekt niet altijd het geval. Zoo is bijv. برکود *bĕrkoeda*, te paard zitten of rijden; برجالن *bĕrdjâlan*, op weg zijn of gaan; برلاير *bĕlâjar*, onder zeil zijn of gaan; برکبن *bĕrkĕbon* beteekent soms *tuinieren*; برکدي *bĕrkĕdaj* kan beteekenen een *kĕdaj* (kraampje, stalletje) hebben; maar ook, in een *kĕdaj* de waren te koop aanbieden; برمالم *bĕrmalam*, overnachten; بربيچاس *bĕrbâsa*, spreken; برچريترا *bĕtjĕritĕra*, verhalen.

Men zie ook § 225; naast het daar vermelde برتوکڠ *bĕrtoekang*, baas zijn, noemen we nog: برکولي *bĕrkoeli*, koeli zijn, als koeli werken; برسوداڬر *bĕsoedâgar*, koopman zijn; برلاکٔ بيني *bĕlaki-bini*, met elkaar getrouwd zijn; برسودار *bĕsoedâra*, elkaars broeders zijn; برصحابة *bĕrṣaḥâbat*, bevriend zijn met; برسانق سودار *bĕrsânaʂ-soedâra*, familie van elkaar zijn.

De laatste voorbeelden geven ons reciproquen te zien.

§ 233. Van een adjectief afgeleid, heeft de *bĕ*-vorm soms geheel dezelfde beteekenis als de stam; bijv.

برتلنجڠ *bĕtĕlandjang*, naakt zijn, naakt rondloopen, van secundairen stam تلنجڠ *tĕlandjang*, naakt; برچنتق *bĕrtjantiʂ*, netjes zijn, er net uitzien, van چنتق *tjantiʂ*, netjes.

Andere *bĕ*-vormen, afgeleid van adjectieven, zijn reflexieven; als bijv. برلڤس *bĕlĕpas*, zich bevrijden, van لڤس *lĕpas*, los, vrij; برسڬرا *bĕsigĕra*, zich haasten, van سڬرا *sigĕra*, haastig, snel.

Een enkele vorm met *bĕ* heeft een pronomen pers. tot stam; n. l. براكُ براڠكو *bĕrakoe-bĕrĕngkaw*, met jij en jou (spreken); hier tegenover bijv. برتڠكو دان همب تڠكو *bĕrtĕngkoe dan amba-tĕngkoe*, mijnheer en uw dienaar spelen.

Afgeleid van een praepositie zijn برسام *bĕrsâma* en بسرت *bĕsĕrta*, welke uitdrukkingen beide meestal nog gevolgd worden door دڠن *dangan*, en beteekenen *te zamen met*, *in gezelschap* of *vergezeld van*.

Over de derivata met *bĕ* van telwoorden gevormd, bij welke afleidingen de oorspronkelijke beteekenis van het praefix weer duidelijk blijkt, zie men Hoofdstuk VI.

§ 234. We bespraken tot nu toe afleidingen met *bĕ* van stammen zonder eigenlijke verbaalkracht.

De meeste *bĕ*-vormen echter zijn afgeleid van grondwoorden, welke in den stamvorm reeds verbum zijn. Ook bij deze afleidingen vindt men de drie bovengenoemde groepen terug.

De intransitieven met *bĕ* staan dikwijls tegenover transitieve met *mĕ;* bijv.

برأوبه *bĕrôbah*	(imp.)	veranderen	intransitief;	
مڠوبه *mĕngôbah*	(id.)		transitief;	
بربورو *bĕbôeroe*	(id.)	op de jacht zijn of gaan;		
ممبورو *mĕmbôeroe*	(id.)	jagen, najagen (trans.);		
بكرج *bĕkĕrdja*	(id.)	aan het werk zijn;		
مڠرجاكن *mĕngĕrdjakan*	(id.)	werk verrichten (trans.);		

مڠاڤ باب سڤاي لييت براوبه موك *mĕngâpa bâba sâja liat bĕrôbah moeka*, waarom, Chinees, zie ik uw gezicht veranderen (van kleur); ببراڤ كالي سده ايه سڤاي هندق مڠوبهكن عادة اين *bĕbĕrâpa kâli soedah âjah sâja ĕnda mĕngôbahkan âdat ini*, herhaalde malen hebben mijn vaderen dit gebruik reeds willen veranderen; سڤوله سڤاج يڠ اد بكرج *sa-poeloeh sâdja jang âda bĕkĕrdja*, slechts tien die aan den arbeid waren; مڠرجاكن ڤكرجائن راج *mĕngĕrdjakan pĕkĕrdjâan râdja*, werk verrichten voor den vorst.

Somtijds bestaat er nog grooter verschil tusschen den *bĕ*-, en den *mĕ*-vorm van denzelfden stam; bijv.

بلاجر *bĕlâdjar*, leeren, in de beteekenis van studeeren; مغاجر *mĕngâdjar*, wordt uitsluitend gebezigd voor *onderwijzen;* براک *bĕrakoe* is spreken met *akoe;* مغاک *mĕngakoe*, daarentegen bekennen, beamen; براڠکت *bĕrangkat* beteekent *vertrekken;* مڠڠکت *mĕngangkat* wordt uitsluitend gebezigd voor *optillen*, *wegnemen* (imperfect. gebruikt).

Maar bij andere is het verschil tusschen de derivata met *mĕ* en *bĕ* niet altijd even duidelijk; bijv.

بربوت *bĕrboeat* en ممبوت *mĕmboeat*, maken, doen; برجول *bĕrdjoeal* en مندجول *mĕndjoeal*, verkoopen; برتانم *bĕrtanam* en منانم *mĕnanam*, planten.

Volgens de vroeger schier algemeen gehuldigde opvatting zou de beteekenis dezer woorden met *bĕ* zijn, dat het subject zich gewoonlijk bezighoudt met de door het grondwoord genoemde handeling. Zij »duiden den toestand aan, waarin het subject zich bevindt en wel als *bezig zijnde* of *zich bezighoudende* met hetgeen door het grondwoord wordt uitgedrukt," (DE HOLLANDER, 6de druk, pag. 87). »Van verbale stammen gemaakt, zijn het in de eerste plaats *intransitieve werkwoorden*, die beteekenen dat het subject wel eene handeling verricht, maar niet met het oog op een object, of dat het zich bezighoudt met, zijn werk, zijn beroep maakt van wat het grondwoord uitdrukt." (GERTH VAN WIJK, 2de druk, pag. 120 en 121). Dus moest dan beteekenen: برجول کود *bĕrdjoeal koeda*, zich bezighouden met het verkoopen van paarden, d. i. paardenkooper zijn; برتانم ڤادي *bĕrtanam pâdi*, rijstplanter zijn.

Tegen deze opvatting werd in 1895 de strijd aangebonden door Dr. TENDELOO. Hij vergelijkt den *bĕ*-vorm met het *medium* uit het Grieksch, het *âtmânepadam* uit het Sanskrit; zoodat dus volgens hem het verbum met *bĕ* zou aangeven, dat het subject de handeling verricht *voor zich zelf*, *ten eigen bate*. Dus beteekent dan اي بربوت روماه *ia bĕrboeat roemah*, hij bouwt zich een huis. Deze oorspronkelijke beteekenis — nog blijkende o. a. uit بلاجر *bĕlâdjar*, leeren voor zich zelf, studeeren; براولهٔ *bĕrôleh* (1), verkrijgen voor zich zelf — zou later gewijzigd zijn en zoo ontstonden de reflexieven en de reciproquen. Inderdaad is deze overgang zeer logisch, en

---

(1) *Oleh* is oorspr. substantief, beteekenende *'t verkregene;* de eenvoudige verklaring van *berôleh* is dus *met verkrijging*.

valt uit tal van voorbeelden te bewijzen, dat de oudere opvatting niet de juiste kan zijn.

Uit het werk van TENDELOO citeeren we:

مک انق ملايو ڤون بربله *mâka ânas Mĕlâjoe poen bĕrbĕlah*, welke zin in het verband onmogelijk iets anders kan beteekenen als: de Maleiers splitsten zich.

Men zie ook onderstaand voorbeeld:

لال برتاپ براڤ عمر ماء مک جوابپ ڤوهن ڤيڑ سڤاي سده
ماتي دان كمديين سڤاي برتانم ڤول ڤوهن ڤيڑ *lâloe bĕrtânja, bĕrâpa oemoer mas? Mâka djawâbnja, pohon njioer sâja soedah mati, dan kĕmoedian sâja bĕrtanam poela pohon njioer*, daarop vroeg ik, hoe oud zijt ge, moedertje? En zij antwoordde, mijn klapperboom (die geplant is bij mijn geboorte) is reeds dood; en toen heb ik me weer een klapperboom geplant. Het zou absurd zijn hier te vertalen: en toen ben ik weer klapperboomplantster geworden.

Uit de Maleische literatuur blijkt niet, dat de Maleiers dit verschil tusschen *mĕ* en *bĕ* steeds in het oog houden, hetgeen evenwel niets af hoeft te doen aan het feit, dat het onderscheid oorspronkelijk bestaan kan hebben. Wel echter zijn er tal van uitdrukkingen, waarin nimmer *mĕ* doch altijd *bĕ* gebezigd wordt; bijv.

بربوت بايک *bĕrboeat bâik*, weldoen, zich welwillend betoonen (1); بربوت بقتي *bĕrboeat bakti*, zich onderdanig betoonen; بربوت عبادة *bĕrboeat ibâdat*, vroom, godsdienstig zijn.

§ 235. Als voorbeelden van reflexieven noemen we nog:

برسيكت *bĕrsikat*, zich borstelen; برسيسر *bĕsisir*, zich kammen; برديم *bĕrdiam*, zich stilhouden; برمندي *bĕrmandi*, zich baden; برڤڬغ *bĕrpĕgang*, zich vasthouden; برهمڤن *bĕrimpoen*, zich verzamelen; براڠكت *bĕrangkat*, vertrekken, zich opmaken; برڤاكي *bĕrpakaj*, zich kleeden; برتمبن *bĕrtimboen*, zich ophoopen.

Reciproque beteekenis hebben o. a.:

برتمو *bĕrtĕmoe*, elkaar ontmoeten; برڤڑغ *bĕpĕrang*, met elkaar oorlog voeren; برماين *bĕrmâin*, met elkaar spelen; برڬنتي *bĕrganti*, elkaar aflossen; برجنجي *bĕrdjandji*, met elkaar overeenkomen, een verbond sluiten; بربنتة *bĕrbantah*, met elkaar redetwisten.

(1) De laatste vertaling is reflexief; *weldoen* geschiedt echter in den regel niet »ten eigen bate".

@/ Somtijds wordt de reciprociteit nog meer nadrukkelijk aangegeven met het suffix *an;* bijv.

مک بورڠ چوچر ڤون بربويلة برساهت سهوتن *mâka bôeroeng tjoetjoer poen bĕrboenji lah bĕrsâoet-sâoetan*, de musschen tjilpten elkander tegen (lett. elkander telkens antwoordende); رومهک برهدافن دڠن رومه تمڤت تون ايت تڠڬل *roemahkoe bĕrâdâpan dangan roemah tĕmpat toean itoe tinggal*, mijn huis en dat waarin die mijnheer woonde, stonden tegenover elkaar.

Maar *an* na een *bĕ*-vorm kan ook collectieve beteekenis hebben; het geeft dan aan, dat de handeling door velen tegelijk verricht wordt; bijv.

مک اورڠ يڠ دالم ڤراهو ايت بترجوننله كدارت *mâka ôrang jang dalâm pĕrâoe itoe bĕtĕrdjoenan lah ka dârat*, de menschen die in die prauw waren sprongen met hun allen aan land.

Een enkele maal is de beteekenis van den *bĕ*-vorm, dat het subject de handeling door een ander op zich zelf laat verrichten; bijv.

مک اوله هڠ نديم دڤڠكلپ ڤلونت ايت دبواڤ ماسق كرومهپ مک هڠ نديم ڤون برلولت ڤداڤ *mâka ôleh Ang Nâdim dipanggilnja pĕloeloet* (1) *itoe dibâwânja masoek ka roemahnja mâka Ang Nâdim poen bĕloeloet pâdânja*, en A. N. riep de *pĕloeloet* (masseuse), bracht haar in zijn woning, en liet zich door haar masseeren; ڤرڬي برلوبت *pĕrgi bĕrôbat*, zich onder behandeling stellen.

§ 236. In enkele der genoemde voorbeelden zagen we een object bij den *bĕ*-vorm. Men zij echter voorzichtig met de beoordeeling omtrent transitief en intransitief.

Dikwijls volgt na de afleiding met *bĕ* een bepaling, welke geacht kan worden in den instrumentalis te staan en in zooverre als instrumentaal object beschouwd kan worden; maar die in geen geval direct object of zoogen. lijdend voorwerp is; bijv.

برماين مات *bĕrmâin mâta*, elkaar oogjes geven, met de oogen spelen; برجالن كريت *bĕrdjâlan karêta*, met een rijtuig reizen; برسنجات ڤدڠ *bĕrsĕndjâta pĕdang*, gewapend zijn met een zwaard, برايسي مينيق *bĕrisi minjak*, gevuld zijn met olie.

De bepaling is schier in niets onderscheiden van een object in

(1) *Loeloet*, de huid insmeeren met zalf, olie.

برتوكر چنچن *bĕtoekar tjintjin*, met elkaar van ringen wisselen; برجابت تاڠن *bĕrdjâbat tangan*, elkaar de hand geven.

In uitdrukkingen als بربوت نڬري *bĕrboeat nĕgĕri*, een stad bouwen (stichten); برتانم ڤادي *bĕrtanam pâdi*, zijn de laatste woorden moeilijk aan te merken als iets anders dan direct object. Maar hoewel برأوله كبسارن *bĕrôleh kabĕsâran* beteekent, *macht*, *grootheid verkrijgen*, toch is *kabĕsâran* meer een bepaling; want er staat letterlijk *met verkrijging van macht.* Ook بركات *bĕrkâta*, برتاڤ *bĕrtânja*, برسرو *bĕsĕroe*, بريڤايي *bĕrnjânji*, برتريق *bĕtĕrêjas*, welker equivalente woorden in het Nederlandsch, *spreken*, *vragen*, *luid roepen*, *zingen*, *schreeuwen*, transitief zijn, hebben een substantief tot grondwoord.

Practisch belang heeft het hier trouwens niet of men spreekt van object of bepaling; men onthoude slechts, dat het meerendeel der verba met *bĕ* intransitief is.

§ 237. Ook deze vorm komt voor als verbum finitum, infinitief en particiep.

Finiet werkwoord is de afleiding met *bĕ* o a. in:

مكٔ برلايڤله ڤد مالم ايت دتنجڠ ڬاجه *mâka bĕlâboeh lah pâda malam itoe di tandjoeng Gâdjah*, we (het pron. pers. is in het Mal. verzwegen) ankerden dien nacht bij kaap G.;

مكٔ سڤاي برخبر٢له دڠن دي لال سڤاي برتاڤ *mâka sâja bĕkabar-kabar lah dangan dia, lâloe sâja bĕrtânja*, hij en ik gaven elkaar bericht (vertelden elkaar de nieuwtjes) en vervolgens vroeg ik.

Voorbeelden van het gebruik als infinitief zijn:

حتي داتڠ ڤول فكيرنڤ هندق برڤنده٨ دسكوچي كچيل *âta datang poela pikîrannja ĕnda٠ bĕrpindah di sĕkotji kĕtjil*, toen kreeg hij het weer in de gedachte om te willen overgaan in het kleine schuitje;

مكٔ سڤاي كمباليله بركمس٢ ڤتي دان تيكر بنتل سڤاي *mâka sâja kĕmbâli lah bĕrkĕmas-kĕmas pĕti dan tikar-bantal sâja*, ik ging terug om mijn kisten en beddegoed in te pakken.

Particiep is deze vorm o. a. in:

كمدين برلايرله برأيت٢ سبب تياد اڠن *kĕmoedian bĕlâjar lah bĕrânjoet-ânjoet, sĕbab tiâda angin*, vervolgens zeilden we, afdrijvende met den stroom, omdat er geen wind was;

مک کلوره در ڤاهڠ برسايڠ دڠن ڤراهو ترڠڬانو توجه بوه
mâka kaloear lah dĕri Pâhang bĕrsâing dangan pĕrâoe Tĕrĕnggânaw toedjoeh boeah, we gingen uit Pahang, gelijk opvarende met zeven schepen van T.

§ 238. Ten einde te weten, welke stammen het praefix *bĕ* toelaten, moet men weer te rade gaan bij het woordenboek.

Wij vermelden hier alleen, dat de verba die geen afleiding met *mĕ* toelaten, zie § 223, behoudens eenige uitzonderingen, ook geen afleiding met *bĕ* toestaan. De uitzonderingen krijgen met het praefix een bijzondere beteekenis; bijv.

بردیم *bĕrdiam*, zich stilhouden; بربارڠ *bĕbâring*, zich neerleggen; بردودق *bĕrdoedoes*, met elkaar samenwonen, voornamelijk gebezigd voor het bijeenwonen van man en vrouw; بربڠکت *bĕrbangkit*, zich oprichten; بردالڠ *bĕrdatang*, in de uitdrukkingen بردالڠ سمبه *bĕrdatang sĕmbah*, eerbiedig komen spreken (lett. een buiging komen maken) en بردالڠ ملات *bĕrdatang mĕlâta*, kruipende komen; برڤولڠ *bĕrpoelang*, sterven.

§ 239. Over het gebruik dezer derivata behoeven we thans niet meer te spreken. De meeste woorden toch met dit praefix hebben een speciale beteekenis. Deze sluit altijd een imperfectief begrip in zich, al ligt het imperfectieve niet steeds evenzeer voor de hand.

§ 240. Een enkele maal zal men in de Nederlandsche vertaling gebruik maken van een passief; bijv.

الله ڤد سوروڠ امڤت ليم جنيس سنجات سنڬيلس دراي
ايلد بركي برجاري دروڤد تيڤ *ilâ lah pâda sa-ôrang empat lima djĕnis sĕndjâta sanĕnâsa ârî liâta bĕrdjĕrah dĕripâda toeboehnja*, ieder had vier of vijf verschillende wapens, welke den geheelen dag niet van zijn lichaam gescheiden waren;

مک سكل تانه ڤ دكت دڠري ليت برجمڤر ڤاسير
mâka sĕgâla tanah jang dĕkat di nĕgĕri itoe bĕrlimpoer pasir, alle grond dicht bij het dorp was vermengd met zand;

[illegible] *bĕrtoelis* kan *disini* beschreven met letters.
De [illegible] *mĕngal*, met een *opschrift*. Al gebruiken we in de vertaling een passief, de [illegible] is en blijft toch altijd actief.

Over den di-vorm.

§ 241. De werkwoorden met het praefix *di* zijn perfectieven. Het beste zijn zij te vergelijken met ons verleden deelwoord; dus ligt het voor de hand, dat de *di*-vorm *passief* wordt gebruikt, en in onze taal kan worden weergegeven met het *verleden deelwoord met worden*, zonder dat echter aan een bepaalden tijd van het hulpwerkwoord moet worden gedacht. Zoo bijv.

دسورة *disoëroeh*, gezonden, is gezonden, zal gezonden worden, etc.;

اكٓ دسورة *akoe disoëroeh*, ik ben — word —, werd gezonden, etc.

Het praefix zal oorspronkelijk wel pronomen zijn geweest, en later overgegaan zijn in eene praepositie, die locatieve betrekkingen aangaf, gelijk de tegenwoordige praepositie د *di* thans doet. Maar het later tot praefix geworden *di* had ruimere strekking dan de gelijkluidende praepositie van nu.

Dat een voorzetsel met plaatselijke beteekenis later werd benut om een verbum passief te gebruiken, behoeft ons Nederlanders niet te bevreemden; vergelijken wij slechts *in de maak* en *wordt gemaakt*, *in de leer* en *wordt geleerd*, e. d.

§ 242. Beschouwen we den *passieven di*-vorm, dan zien we, dat ook deze voorkomt als finiet werkwoord (1), als infintief en als particiep.

Als finiet werkwoord, bijv. in:

بسي ايت دامبل ڤد سمبيلن بوه نڬري *bĕsi itoe diambil pâda sĕmbilan boeah nĕgĕri*, dat ijzer is gehaald uit negen landen;

مك اڤبيل دلڠكڤكنڤ ككيڤ ممبجق دارت مك مريم ڤون *mâka âpabila dilangkahkannja kakinja mĕmidjak dârat, mâka mĕriam poen dipâsang lah tĕrlâloe bânjak*, toen hij voet aan wal zette (lett. toen hij met zijn voet stapte trappende op den wal), werden de kanonnen herhaaldelijk afgeschoten.

Infinitief is de *di*-vorm o. a. in:

تياد بوله داوبه عادة ايت *tiâda bôleh diôbah âdat itoe*, kan dat gebruik niet veranderd worden?

---

(1) In de Ned. vertaling bezigen we dan wel het particiep, maar daaruit volgt volstrekt niet, dat we *dus* in het oorspronkelijk ook met een particiep te doen hebben. De zin *bârang-bârang didjoeal*, de goederen worden verkocht, is in onze taal niet anders weer te geven dan met behulp van een *particiep*. Maar in vele andere talen zouden we een *verbum finitum* moeten bezigen om den Maleischen vorm *didjoeal* te vertalen.

مک کلوارله در ڤاهڠ برسايڠ دڠن ڤراهو ترڠڬانو توجه بوه
mâka kaloear lah dĕri Pâhang bĕrsâing dangan pĕrâoe Tĕrĕnggânaw toedjoeh boeah, we gingen uit Pahang, gelijk opvarende met zeven schepen van T.

§ 238. Ten einde te weten, welke stammen het praefix *bĕ* toelaten, moet men weer te rade gaan bij het woordenboek.

Wij vermelden hier alleen, dat de verba die geen afleiding met *mĕ* toelaten, zie § 223, behoudens eenige uitzonderingen, ook geen afleiding met *bĕ* toestaan. De uitzonderingen krijgen met het praefix een bijzondere beteekenis; bijv.

بردیم *bĕrdiam*, zich stilhouden; بربارڠ *bĕbâring*, zich neerleggen; بردودق *bĕrdoedoes*, met elkaar samenwonen, voornamelijk gebezigd voor het bijeenwonen van man en vrouw; بربڠكت *bĕrbangkit*, zich oprichten; برداتڠ *bĕrdatang*, in de uitdrukkingen برداتڠ سمبه *bĕrdatang sĕmbah*, eerbiedig komen spreken (lett. een buiging komen maken) en برداتڠ ملات *bĕrdatang mĕlâta*, kruipende komen; برڤولڠ *bĕrpoelang*, sterven.

§ 239. Over het gebruik dezer derivata behoeven we thans niet meer te spreken. De meeste woorden toch met dit praefix hebben een speciale beteekenis. Deze sluit altijd een imperfectief begrip in zich, al ligt het imperfectieve niet steeds evenzeer voor de hand.

§ 240. Een enkele maal zal men in de Nederlandsche vertaling gebruik maken van een passief; bijv.

اداله ڤد سؤورڠ امڤت ليم جنس سنجات سنتياس هاري
تياد برچري درڤد توبهڤ *âda lah pâda sa-ôrang ĕmpat lima djĕnis sĕndjâta sanĕntiâsa âri tiâda bĕtjĕraj dĕripâda toeboehnja*, ieder had vier of vijf verschillende wapens, welke den geheelen dag niet van zijn lichaam gescheiden waren;

مک سكل تانه يڠ دكت دنڬري ايت برچمڤر ڤاسر
mâka sĕgâla tânah jang dĕkat di nĕgĕri itoe bĕtjampoer pâsir, alle grond dicht bij het dorp was vermengd met zand;

برتوليسكن اقسار *bĕrtoelis kan aksâra*, beschreven met letters.

Er staat echter feitelijk, *welke zich niet scheidden, had zich vermengd, met een opschrift.* Al gebruiken we in de vertaling een passief, de *bĕ*-vorm is en blijft toch altijd actief.

Over den di-vorm.

§ 241. De werkwoorden met het praefix *di* zijn perfectieven. Het beste zijn zij te vergelijken met ons verleden deelwoord; dus ligt het voor de hand, dat de *di*-vorm *passief* wordt gebruikt, en in onze taal kan worden weergegeven met het *verleden deelwoord met worden*, zonder dat echter aan een bepaalden tijd van het hulpwerkwoord moet worden gedacht. Zoo bijv.

دسورة *disoëroeh*, gezonden, is gezonden, zal gezonden worden, etc.;

اكو دسورة *akoe disoëroeh*, ik ben — word —, werd gezonden, etc.

Het praefix zal oorspronkelijk wel pronomen zijn geweest, en later overgegaan zijn in eene praepositie, die locatieve betrekkingen aangaf, gelijk de tegenwoordige praepositie د *di* thans doet. Maar het later tot praefix geworden *di* had ruimere strekking dan de gelijkluidende praepositie van nu.

Dat een voorzetsel met plaatselijke beteekenis later werd benut om een verbum passief te gebruiken, behoeft ons Nederlanders niet te bevreemden; vergelijken wij slechts *in de maak* en *wordt gemaakt*, *in de leer* en *wordt geleerd*, e. d.

§ 242. Beschouwen we den *passieven di*-vorm, dan zien we, dat ook deze voorkomt als finiet werkwoord (1), als infintief en als particiep.

Als finiet werkwoord, bijv. in:

بسي ايت دامبل ڤد سمبيلن بوه نڬري *bĕsi itoe diambil pâda sĕmbilan boeah nĕgĕri*, dat ijzer is gehaald uit negen landen;

مك اڤبيل دلڠكهكنڽ ككيڤ ممبجق دارت مك مريم ڤون *mâka âpabila dilangkahkannja kakinja mĕmidjak dârat, mâka mĕriam poen dipâsang lah tĕrlâloe bânjak*, toen hij voet aan wal zette (lett. toen hij met zijn voet stapte trappende op den wal), werden de kanonnen herhaaldelijk afgeschoten.

Infinitief is de *di*-vorm o. a. in:

تياد بوله داوبه عادة ايت *tiâda bôleh diôbah âdat itoe*, kan dat gebruik niet veranderd worden?

---

(1) In de Ned. vertaling bezigen we dan wel het particiep, maar daaruit volgt volstrekt niet, dat we *dus* in het oorspronkelijk ook met een particiep te doen hebben. De zin *bârang-bârang didjoeal*, de goederen worden verkocht, is in onze taal niet anders weer te geven dan met behulp van een *particiep*. Maar in vele andere talen zouden we een *verbum finitum* moeten bezigen om den Maleischen vorm *didjoeal* te vertalen.

سرت ممهنکن سورت اکن دکیرمکن ککلنتن *sĕrta mĕmoehoenkan soêrat akan dikîrimkan ka Kĕlantan*, tevens een brief verzoekende om gezonden te worden (de brief n. l.) naar K.

Voorbeelden van een *di*-vorm als particip zijn o. a.:

دان رمبتڤ سڤرت کاڤس دبوسر ڤوتيڤ *dan ramboetnja sapĕrti kâpas diboesoer poetihnja*, en heur haren waren wit als gezuiverd katoen (*boesoer* is als substantief de benaming van een werktuig — een soort boog — waarmede katoen gezuiverd wordt);

کالو تياد اڠن دان کالو برتمو ڤرمڤق بوله لاجو ددايڠ *kâlaw tiâda angin dan kâlaw bĕrtĕmoe pĕrompak bôleh lâdjoe didâjoeng*, als er geen wind is of als (we) zeeroovers ontmoeten, kan (deze schuit) geroeid snel vooruitkomen;

قارس لقسان ڬمبر دڤتا *pâras lĕksâna gambar dipĕtâ*, (haar) gelaat was gelijk een geschilderd portret.

§ 243. Wil men bij den passieven *di*-vorm den agens, den bewerker der handeling, met nadruk vermelden, dan gebruikt men de praepositie اوله *ôleh*, door, welke vóór den agens geplaatst wordt; bijv.

مک سورت ايت دبريکن اوله ڬرنڤري *mâka sôerat itoe dibĕrikan ôleh Grandpré*, die brief werd (hem) gegeven door G.; مک دباو اوله اورڠ يڠ امڤوڤ کمڤڠ ايت ڤير مود *mâka dibâwa ôleh ôrang jang ĕmpoenja kampoeng itoe njioer moeda*, door den eigenaar van het erf werden jonge klappers gebracht; مک دسورهله اوله سوداڬر ايت سبوه سمڤن *mâka disôeroeh lah ôleh soedagar itoe sa-boeah sampan*, door die kooplieden werd een boot gezonden.

Men ziet uit de gebezigde voorbeelden, dat het subject van den zin somtijds na den agens volgt.

Bij uitzondering vindt men den agens met اوله *ôleh* vóór het verbum; in dat geval staat het subject altijd er achter.

De Maleiers van tegenwoordig hechten aan het genoemde voorzetsel dezelfde beteekenis als wij aan het voorzetsel *door*. Doch men dient in het oog te houden, wil men zich een goede voorstelling van den Maleischen zinsbouw maken, dat اولهٔ *ôleh* oorspronkelijk substantief was, met de beteekenis *verkrijging*, als we dit woord een oogenblik mogen gebruiken. In dien zin vinden we اولهٔ *ôleh* thans nog in

براوله *bĕrôleh*, verkrijgen, waaruit later door samentrekking بوله *bôleh*, kunnen, mogen, ontstond.

Zoo beteekent dan de zin انق ايت دڤوكل اوله بڤاڤ *ânaʔ itoe dipoekoel ôleh bâpânja* letterlijk niet anders dan *het kind geslagen was de verkrijging van den vader*. En zoo ook: دو ايكر مايس يڠ دنماءي اوله اورڠ ڤوتيه اورڠ هوتن *doea ekor mâjas jang dinâmâi ôleh ôrang poetih ôrang-oetan*, twee majassen (soort apen) die genoemd worden, verkrijging van de blanken, orang-oetan; d. w. z. die door de blanken orang-oetan genoemd worden.

§ 244. Strikt noodzakelijk, gelijk in onze taal, is de praepositie in het Maleisch niet; de agens mag onmiddellijk achter het verbum geplaatst worden.

Hieromtrent zij echter het volgende aangeteekend. Is de agens een pronomen pers. 1ste of 2de persoon, dan wordt gewoonlijk het voorzetsel gebruikt; in geen geval nemen deze pronomina zonder اوله *ôleh*, na een verbum met *di*, den verkorten vorm aan. Daarentegen wordt het pron. pers. 3de persoon — en dan meestal in den niet-emphatischen vorm ڽ *nja* — zeer dikwijls onmiddellijk achter den *di*-vorm geplaatst.

Men zegt dus bijv.

bij voorkeur: *dibĕrikan ôleh akoe* (*ĕngkaw*) of
dibĕrikan ôlehkoe (*moe*);
zelden: *dibĕrikan akoe* (*ĕngkaw*);
nooit: *dibĕrikankoe* (*moe*).

Daarentegen **wel**, en juist **zeer dikwijls:**
dibĕrikannja; of soms ook, met nadruk op den dader
dibĕrikan dia.

In plaats van het pronomen, wordt dikwijls een substantief als agens onmiddellijk achter den *di*-vorm geplaatst; en zoo ook een substantief, dat in de plaats treedt van een pronomen pers. 1sten of 2den persoon; men spreekt dan toch feitelijk in den 3den persoon.

Voorbeelden:

بارڠ سياڤ لال دتمبقڤ *bârang siâpa lâloe ditembaʔnja*,
ieder die voorbijkomt wordt door hen beschoten;

ماسڠ[2] دسورہ رجاڤ منجاڬ كوبو *mâsing*[2] *disôeroeh râdjânja mĕndjâga koeboe*, een ieder is door zijn vorst bevolen de schans te bewaken.

§ 245. Een enkele maal wordt in plaats van اوله *ôleh* vóór den agens de praepositie كن *kan* gebezigd, welke laatste dan zuiver een instrumentale betrekking aangeeft; bijv.

مک دبکاکنپ ڤنتو *mâka diboeka kannja pintoe* = *diboekânja pintoe*, en hij opende de deur.

Anders opgevat kan de beteekenis van den eersten zin ook zijn *hij opende de deur voor* (*ten behoeve van*); vergelijk Javaansch *datĕng* (Kr.) = *mĕnjang* (Ng.), dat zoowel *aan* als *door* beteekent; evenzoo *ing*.

§ 246. Zeker is het echter niet, dat het pron. *nja* in een vorm *di* — *verbum* — *nja* betrekking heeft op den agens. Het is met dit pronomen ongeveer als met ons woordje *ze*. Nemen we uit zeker zinsverband de woorden »*riepen ze*", dan geven deze woorden geen uitsluitsel op de vraag, of *ze* subject dan wel object is. Die vraag laat zich alleen beantwoorden met behulp van het verband. Luidde de zin »*en toen riepen ze*", dan is *ze* het subject; doch in »*wij riepen ze*" is het laatste woord het object.

Nemen we als type voor den passieven *di*-vorm met *nja* de uitdrukking *ditoelisnja*, dan kunnen we ons de volgende beteekenissen denken:

1°. *'t geschrevene van hem, geschreven door hem;*

2°. *'t geschrevene er van, het geschreven worden er van.*

Somtijds blijkt uit het verband duidelijk wat de bedoeling is; bijv.

مک اڤبيل سڤاي ليڤت ڬلس ايت داتڠ ترسنڽله سڤاي
سبب انته براڤکه لماڤ يڠ تياد دچچيکنڤ *mâka âpabila sâja liat gĕlas itoe datang, tĕrsĕnjoem lah sâja sĕbab ĕntah bĕrâpa kah lâmânja jang tiâda ditjoetjikannja*, toen ik die glazen zag komen glimlachte ik, want in hoe langen tijd misschien waren ze niet gereinigd.

Letterlijk staat er: want hoe lang misschien het (*jang* is hier feitelijk artikel) niet gereinigd worden er van.

كارن اي هندق منچڤاري کمبڠ هندق دکيرمکنڤ کڤد تون بونم
karĕna ia ĕndas mĕntjâri kambing ĕndas dikirimkannja kapâda toean Bonham, want hij wil een geit zoeken om die te zenden aan den heer B.

De letterlijke vertaling van dezen zin is, willende het gezonden worden er van. Te vertalen »die wilde gezonden worden door hem" ware belachelijk.

Toch is de juiste beteekenis van het laatste voorbeeld slechts uit

het verband te kennen; want هندق *ĕnda*ʿ beteekent niet alleen *verlangen*, *willen*, maar ook *moeten*. En indien we het verband niet weten, belet niets ons om het woord *ĕnda*ʿ in die laatste beteekenis op te vatten, en dan kan de vertaling luiden »(die) gezonden moest worden door hem".

Soortgelijke gevallen, waarin men niet met zekerheid kan zeggen of *nja* op den agens of op het subject, dat de handeling ondergaat, betrekking heeft, doen zich dikwijls voor (1); bijv.

اي برکبن۲ دان ممباو سڬل جنس بوه در دالم هوتن ايت
دجولپ اتو دتوکرپ دڠن تمباکو دان ڬارم *ia bĕrkĕbon-kĕbon dan mĕmbâwa sĕgâla djĕnis boeah dĕri dalam oetan itoe didjoealnja âtaw ditoekarnja dangan tĕmbakaw dan gâram*, zij tuinierden en haalden allerlei vruchten uit de bosschen ..... en nu kan men verder vertalen »verkocht (werden) ze of geruild (werden) ze tegen tabak en zout"; maar ook »(die) verkocht (werden) door hen etc.".

Maar het doet dan tot het wezen der zaak weinig af, of men *nja* op het een of het ander laat slaan. Indien zulks den spreker niet onverschillig is, zorgt hij wel een constructie te bezigen, welke geen dubbele opvatting toelaat.

§ 247. Somtijds wordt bij den vorm *di* ... *nja* de agens nog met een substantief aangeduid. Dit substantief kan voorafgegaan worden door اوله *ôleh*, of onmiddellijk na den verbalen vorm staan.

In laatstgenoemd geval wijst *nja* noodzakelijk op den agens; bijv. مک دليهتڤ بڬند تمڤت ايت بايک *mâka diliatnja baginda tĕmpat itoe bâik*, lett. (het) geziene van hem, den vorst, was ...., d.i. de vorst zag, dat die plaats goed was.

Er is in deze uitdrukking dubbel op den dader gewezen; het pronomen vervult geheel dezelfde rol als in »*roemahnja toean*".

Maar in den zin مک دسورتڤ اوله مريکئيت *mâka disoêratnja ôleh marika itoe*, ziet *nja* op de zaak die de handeling ondergaat. Er is n. l. sprake van een steen die beschreven wordt, en de letterlijke beteekenis is »(het) beschreven worden er van was de verkrijging dier lieden", d.i. en hij (die steen) werd door hen beschreven.

De constructie *di* ... *nja substantief* (*als agens*) komt slechts bij

---

(1) Vergelijk onze taal, bijv. *zijn onderwijs deugde niet. Zijn onderwijs geven* of *onderwezen worden?*

uitzondering voor; *di . . . nja ôleh subst.* ontmoet men meer, maar toch ook niet dikwijls.

§ 248. Keeren we thans terug naar het voorbeeld *ditoelisnja*, dat we in § 246 als type aannamen.

Bij de in die § gegeven beteekenissen zijn we uitgegaan van de onderstelling, dat *nja* niet in den 1sten naamval staat. Maar er is geen enkele grond voor de bewering, dat *nja* per se geen 1ste naamval kan zijn.

Het Maleisch kent geen flexie; wel wonder zoo het een verbuiging had voor één enkel woordje.

In de 3de plaats kunnen we dus *ditoelisnja* opvatten als *geschreven hij*, *geschreven zij* (*1ste naamv.*); en als we nu een hulpwerkwoord invoeren, kunnen we geen ander nemen dan *hebben;* maar dan krijgen we te doen met een *actief* en niet met een *passief*.

Zoo kunnen we den vorm *di . . . nja* actief verklaren o. a. in:

كمدين ڤولغله اي مك دبواڤ ساتو باكل *kĕmoedian poelang lah ia mâka dibâwânja sâtoe bakoel*, daarop zijn ze naar huis gegaan en gebracht (hebben) ze een mand, m. a. w. daarop gingen ze naar huis en brachten een mand;

اڤبيل دليهتڤ سهاي تياد اندهكن ڤركتاءنڤ ايت *âpabila diliatnja sâja tiâda ĕndakkan pĕrkâtâannja itoe*, toen gezien (had) hij, toen hij zag, dat ik niets om zijn woorden gaf.

Of nu in deze zinnen de Mal. gedachtengang werkelijk geweest is »*gebracht (hebben) ze*", »*gezien (had) hij*" — en niet »*'t gebrachte van hen was*", »*toen 't geziene van hem was*" — is niet met volkomen zekerheid te beslissen.

Het is in dergelijke zinnen bij den vorm *di . . . nja* als in andere veel voorkomende uitdrukkingen, bijv. مك كتاڤ *mâka kâtânja*, مك جوابڤ *mâka djawâbnja*. Dat deze beteekenen »*zijn woorden waren*", »*zijn antwoord was*", en niet »*hij sprak*" (*zeit-i*, *nja* is niet-emphatisch), »*antwoordde-n-i*", valt niet te bewijzen. Het Maleisch heeft geen afzonderlijk pronom. possessief; *nja* kan ook pron. pers. zijn. (1) Bovendien wordt كات *kâta* als verbum gebruikt, bijv. كالو لكيڤ كات ڤوتهٔ بنيڤ كات هيتم *kâlaw lakinja kâta poetih, bininja kâta itam*, als de man wit zegt, zegt de vrouw

(1) Vergelijk het Arabisch, in welke taal de pron. pers. suffixa na een nomen den genitief, na een verbum den accusatief uitdrukken; zij zijn dus zoowel possessiva als personalia.

zwart. Uitdrukkingen als اورڠ دكات *dikâta ôrang*, دجوابڤ *didjawâbnja*, zijn geen onbekenden, al ontmoet men ze niet vèel; de meest eenvoudige opvatting is dan »*hij antwoordde*", en niet »*door hem werd geantwoord*".

Dat nu na woorden als *kâta* en derg. **wel**, daarentegen na een *di*-vorm **nimmer** *koe* of *moe* gebruikt worden, kan vooralsnog slechts toegeschreven worden aan de willekeur, waarvan het volk dat de taal maakt, in zake woordvoeging niet vrij te pleiten is. Wij wijzen op gezegden van het Nederlandsche volk als *heit-i*, *leit-i*, *doet-i*, welke met een pron. 3den pers. ruimer vertegenwoordigd zijn dan soortgelijke met een pron. 1sten of 2den persoon, bijv. *he 'k* (*heb ik*).

§ 249. Het is dus niet altijd duidelijk, of men den *di*-vorm in een zin passief dan wel actief moet opvatten. Wordt echter de persoon of zaak, die de handeling ondergaat, geregeerd door een praepositie, dan kan de *di*-vorm, als verbum opgevat, niet passief zijn.

Zoo bijv. in:

ديتاكوتي اورڠ اكن همب راج ايت *ditakoeti ôrang akan amba-râdja itoe*, men is zeer bevreesd voor die amba-radja's.

Ware hier het verbum passief, dan moest *amba-râdja* 1ste naamval zijn; doch het voorzetsel duldt geen nominatief achter zich.

Anders is het in zinnen als bijv.

اكن اورڠ ايت سدة دجديكن اوله راج وكيلڤ *akan ôrang itoe soedah didjâdikan ôleh râdja wakîlnja.* Hier is het verbum passief; het onderwerp is verzwegen. De vertaling luidt: »wat dien man betreft, hij (verzwegen) is door den vorst tot gemachtigde benoemd". Dergelijke elliptische zinnen ontmoet men in de literatuur dikwijls.

Twijfel omtrent actief of passief bestaat er in onderstaand voorbeeld:

دان لاڬي دسورهڤ باڤ سورت ايت *dan lâgi disoêroehnja bâtja soêrat itoe*, en verder beval hij (werd door hem bevolen) dien brief te lezen. Maar actief of passief van de Ned. vertaling doet weinig ter zake; de letterlijke zin is: »'t bevolene ('t bevolen hebben) van hem was"; en de vraag, hoe we dit in onze taal omzetten moeten, wordt uitsluitend beheerscht door den eisch, dat de omzetting goed Nederlandsch zij. In zeker verband kan het passief, in een ander verband daarentegen het actief gewenscht zijn.

In al dergelijke *twijfelachtige* gevallen, zouden we — in verband met den natuurlijken zinsbouw van het Maleisch — den *di*-vorm

actief willen verklaren, indien de persoon of zaak, die de handeling ondergaat, achter het verbum staat.

Dus actief in:

مک دليڥتپ دڠن تروڠ اورڠ برهمڠن *mâka diliatnja dangan tĕropong ôrang bĕrimpoen*, hij zag met een kijker de menschen zich verzamelen; دان دڤاکيڥ کاين بوڬس *dan dipakajnja kâin Boegis*, en ze dragen Boegineesch weefsel.

En zoo ook actief in onderstaanden zin, in welken niet *di*...*nja*, maar, met verzwijging van den agens, alleen *di*... gebezigd is:

سڌله کليڧاتن ايت مک ماسڠ۲ ڤون برسيڤله مڠتاکن ڤراهو ڤرمڤق مک دايسيله مريم امڤت۲ سرت دبوبه ڤلورو مک دڤڠ تونم دتاڠن *satĕlah kaliâtan itoe, mâka mâsing² poen bĕrsiap lah, mĕngâtakan pĕrâoe pĕrompak²; mâka diïsi lah mĕriam ĕmpat², sĕrta diboeboeh pĕloeroe, mâka dipĕgang toenam di tangan*, toen dat gezien was hielden allen zich gereed, zeggende dat het zeeroovers prauwen waren; ze laadden de kanonnen alle vier, deden er kogels op en namen de lont in de hand.

Daarentegen passief in:

سڤرت سوات عجايب يڠ تياد ڤرنه دليڥتپ دهولو *sapĕrti sawâtoe adjâib, jang tiâda pĕrĕnah diliatnja doeloe*, als iets wonderbaarlijks, dat voorheen nimmer door hen gezien was.

§ 250. Nog rest ons een verklaring te geven van zinnen met een *di*-vorm, in welke de agens voorafgegaan wordt door اوله *ôleh*, terwijl het nomen, dat wijst op den persoon of de zaak, die de handeling ondergaat, geregeerd wordt door de praepositie اکن *akan;* zinnen dus, die schijnbaar geen enkel woord in den 1sten naamval hebben. Alleen de oorspronkelijke beteekenis van het woord اوله *ôleh* voert tot het juiste begrip van dergelijke zinnen; bijv.

براڤ درڠکق اوله بڬند اکن انقد بڬند *bĕrâpa diringgis ôleh baginda akan ânaksda baginda*, lett. hoezeer (ook) aangespoord (hebben) de verkrijging (was) van den vorst jegens zijn vorstelijken zoon;

دچيمڤ دان دتڠسيڤ اوله بندأڤ اکن انقڤ ايت *ditjioemnja dan ditangisinja ôleh boendânja akan ânaksnja itoe*, lett. gekust (hebben) van haar en beweend (hebben) van haar (was) de verkrijging der moeder jegens haar kind.

Ook hier zorge men bij de omzetting goed Nederlandsch te geven;

het verband met andere zinnen beslist, of men in de vertaling het passief, dan wel het actief zal bezigen.

§ 251. Wat nu het gebruik van den *di*-vorm betreft, hieromtrent zij in de eerste plaats vermeld, dat in het Maleisch — gelijk in alle andere talen — de spreker zich van het passief bedient, indien hij den persoon of de zaak, die de handeling ondergaat, tot subject van den zin maakt.

Wijl gelijk wij zagen de imperfectief-vormen in het Maleisch steeds actief zijn, zoo moet een imperfectief begrip in het passief toch met een perfectief-vorm worden aangegeven; men bedient zich dan van hulpwoorden, die tijd en duur vermelden (zie beneden bij de tijden en wijzen).

Voorts treft men den *di*-vorm — en dan met vermelding van den agens in den 3den persoon, tenzij deze uit het verband genoegzaam bekend is — gewoonlijk aan, waar men met een agens 1sten of 2den persoon het verbum zonder praefix zou bezigen; zie §§ 214 en 219.

Zoo wordt dan ook de hier besproken vorm veelvuldig toegepast in verhalenden stijl (perfectum historicum), als aorist van het verleden.

Ook in den imperatief en in wenschzinnen wordt de *di*-vorm veel gebruikt (zie bij de tijden en wijzen).

Een bijzondere voorliefde voor het praefix *di* toont de Maleier, indien de bewerker vermeld wordt met اورڠ *orang*, in de beteekenis van ons *men*; bijv.

مک تيب٢ ترسدرلهٗ سۏلهٗ٢ دکجتکن اورڠ اکن داک درڤد تيدرک

mâka tiba[2] *tĕsĕdar lah sa-ôlah-ôlah dikĕdjoetkan ôrang akan dakoe dĕripâda tidoerkoe*, plotseling kwam ik tot bewustzijn, alsof men mij opgeschrikt had uit den slaap;

دکاتاوءي اورڠ يائيت کڤل اڠکرس مک بهارولهٗ دکتهوءي اورڠ يائيت کڤل اڠکرس

dikatâoeï ôrang ja-itoe kapal Inggĕris, toen eerst wist men, dat het Engelsche schepen waren.

§ 252. De enkele in § 223 vermelde transitieven, welke het praefix *mĕ* niet aannemen, laten ook geen afleiding met *di* toe. Bovendien is deze afleiding niet mogelijk van intransitieven. Wij vernamen reeds, dat alleen de transitieven passief gebruikt worden; maar ook in actieven zin nemen de intransitieven nooit het praefix *di*.

Echter is ook deze regel niet zonder uitzondering. In den zin:

مک درامپ٢ دتيکمڤ اورڠ سڤاي ماتي سۏرڠ کمديڽ ڬادهلهٗ

mâka dirâmaj-râmajnja, ditikamnja ôrang sâja, mati sa-ôrang

kĕmoedian gâdoeh lah, ze kwamen met velen (op ons af) en staken mijne lieden; één stierf en toen was 't groot lawaai,

zien we in دراميپ٢ *dirâmaj-râmajnja* een voorbeeld van een intransitief met *di*.

Over den tĕ-vorm.

§ 253. Het praefix *tĕ*, dat wij reeds ontmoetten bij de trappen van vergelijking en dat ook voorkomt als ontkenning (*ta* en *tas*; let ook op *ti* in *tiâda*), vormt perfectieven.

Het is nauw verwant met *di* en wisselt dan ook een enkele maal met laatstgenoemd praefix af; maar het is naar alle waarschijnlijkheid ouder dan *di*. Nieuwe woorden met *tĕ* worden niet gevormd; de bestaande afleidingen vertoonen neiging om zich door een afleiding met *di* te laten verdringen.

Het beste zijn de *tĕ*-vormen te vergelijken met ons verleden deelwoord; zij worden veelal passief gebruikt en dan gewoonlijk zonder vermelding van, zelfs zonder gedachte aan den bewerker der handeling. Evenwel kan ook bij dezen vorm de agens genoemd worden.

Verba met *tĕ* komen voor als verbum finitum, als infinitief en als particiep. Hun aantal is echter gering; slechts weinig woorden laten het praefix toe. Het gebruik als infinitief is vrijwel beperkt tot enkele woorden, welke meerendeels als secundaire stammen beschouwd kunnen worden.

Verbum finitum is de *tĕ*-vorm o. a. in:

كارن ڤرنيڬاءن تربوك دالم نڬري سيك *karĕna pĕrniâgâan tĕrboeka dalam nĕgĕri Siak*, want de handel was in S. geopend;

مك اورڠ ايت سمواڤ سده تركڤڠ *mâka ôrang itoe samoeânja soedah tĕrkĕpoeng*, die lieden waren allen omsingeld;

مك سبب ايت كبڤاكن ترڤوجي قران ترڬانو ايت دالم نڬري لاين٢ *mâka sĕbab itoe kabânjâkan tĕrpoedji ḳorân Tĕrĕnggânaw itoe dalam nĕgĕri lâin*[2], daarom worden de korans van T. in de andere landen om het zeerst geprezen.

Voorbeelden van *tĕ*-vormen als infinitief zien we in:

ريوه رنده بيڤيڤ سڤرت هندق تربالك رساڤ ڤراهو ايت *rioeh-rĕndah boenjinja, sapĕrti ĕndas tĕrbalik râsânja pĕrâoe itoe*, het was een leven als een oordeel, alsof de prauw het onderste boven gekeerd moest worden;

گروک يڠ مڽدركن اک درڤد ترڤروسق ايت *goeroekoe jang mĕnjĕdarkan akoe dĕripâda tĕpĕrosoʂ* (actief) *itoe*, mijn leermeester, die mij behoedde voor dat struikelen (*tĕpĕrosoʂ*, ergens door trappen, bijv. door een vloer; ergens inzakken, bijv. in den modder).

Voorbeelden van het gebruik der *tĕ*-vormen als particiep:

ادله انم توجه ايكر گاجه بسر٢ جنن دان بتين ترنتي دتڠه *âda lah ĕnam toedjoeh ekor gâdjah bĕsar² djantan dan bĕlina tĕrantaj di-tĕngah âlâman itoe*, er waren zes à zeven zeer groote olifanten, mannetjes en wijfjes, geketend op het voorplein;

سئيكر روس ليهرڤ ترسمبله *sa-ekor roesa lehernja tĕrsĕmbĕleh*, een hert met afgesneden hals.

Dikwijls zijn de *tĕ*-particiepen door middel van يڠ *jang* met het substantief verbonden; bijv.

كارن ادله دالمڤ ايت ببراڤ رهسي دان كءلوكن يڠ ترسموني *karĕna âda lah dalamnja itoe bĕbĕrâpa râsia dan kaêlôkan jang tĕrsĕmboeni*, want er zijn daarin vele geheimen en verborgen schoonheden;

سڤاي اورڠ مسكين يڠ ترانياي *sâja ôrang mĕskin jang tĕrâniâja*, ik ben een arme verongelijkte man.

§ 254. Wordt bij een passief met *tĕ* de agens genoemd, dan moet deze voorafgegaan worden door اوله *ôleh*; bijv.

علم سڤاج يڠ تياد ترنيلي اوله منسي اكن هرگاڤ *ilmoe sâdja jang tiâda tĕrnilaj ôleh manoesia akan argânja*, alleen de wetenschap wordt door de menschen niet naar waarde geschat (1); كارن اک ترتاون اوله هوي نفسک *karêna akoe tĕrtâwan ôleh hâwa-nafsoekoe*, want ik wordt beheerscht (lett. ben gevangen) door mijne hartstochten.

§ 255. In den loop der tijden hebben deze derivata bovendien nog andere beteekenissen gekregen dan de reeds vermelde.

Zoo wordt de *tè*-vorm met negatie gebezigd, om aan te geven dat de handeling niet ondergaan kan worden. We kunnen in dat geval vertalen met een adjectief met *on* en *baar*, of met een door *te* voorafgegane onbepaalde wijs, waarbij dan nog een ontkennend bijwoord,

(1) Of: kan door de menschen niet naar waarde geschat worden (zie § 255).

In zooverre heeft de *tĕ*-vorm dus overeenkomst met het supinum; bijv. مک تیاد ترتاهن رساپ ڤراهو ایت *mâka tiâda tĕrtâhan ràsânja pĕràoe itoe*, het geslinger (lett. gevoel) van het schip was niet uit te houden;

دڤندغ اوله اورغ سیم اڤي تیاد تربیلغ لاڬي باڤڤ *dipandang ôleh ôrang Siam api, tiâda tĕrbilang lâgi bânjaknja*, de Siameezen keken naar de lichtjes, wier aantal niet te tellen was.

Deze beteekenis wordt soms nog meer nadrukkelijk aangegeven door داڤت *dapat* of بوله *bôleh*, kunnen; bijv.

مک امبقپ تیاد داڤت ترکیرا *mâka ombaknja tiâda dapat tĕkîra-kira*, lett. de golven kunnen niet gedacht worden (men kan zich geen voorstelling maken etc.);

اکن روڤ ڤوتري شهرلبریه تیادله داڤت ترصفتکن لاڬي *akan poetĕri Sjahrolbariah tiâda lah dapat tĕrsifatkan lâgi*, het uiterlijk der prinses S. is niet nader te beschrijven.

Zoodra men بوله *bôleh* of داڤت *dapat* gebruikt, kan men dezelfde beteekenis ook met een *di*-vorm weergeven; bijv.

تیاد داڤت دبیلغ *tiâda dapat dibilang*, ontelbaar;

اکن کیجغ ایت تیاد داڤت دتڠکڤ هیدڤ *akan kidjang itoe tiâda dapat ditangkap idoep*, die hertjes zijn niet levend te vangen.

Met vermelding van den agens, zien we deze beteekenis bij een *tĕ*-vorm in den zin:

اڤ سوکرڤ بهاس ملایو ایت مک تیاد بوله ترسبت اولیک *âpa soekarnja bâsa Mĕlâjoe itoe mâka tiâda bôleh tĕrsĕboet ôlehkoe*, wat is de moeielijkheid van het Maleisch, dat dit niet door mij (uit)gesproken kan worden.

Zie ook den zin, waarbij de noot op pagina 189.

§ 256. Zinnen als in het laatste voorbeeld behouden soms denzelfden vorm van het verbum, indien zij omgezet worden in het actief; m. a. w. in actieve zinnen, kan de *tĕ*-vorm met een ontkenning aangeven, dat het subject de handeling niet kan verrichten; bijv.

تیادله اکو ترجواب کارن تیاد اکو مڠرتي *tiâda lah akoe tĕrdjawâb, karĕna tiâda akoe mĕngĕrti*, ik kon niet antwoorden, want ik begreep het niet;

بارڠسیاڤ تیاد، تراڠکت باتو ایت الهله اي *bârang siâpa tiâda*

tĕrangkat bâloe itoe, *âlah lah ia*, al wie dien steen niet kan oplichten, is overwonnen;

اکٔ تیاد ترلیهت اکن ڤربواتنم ایت *akoe tiâda tĕrliat akan pĕrboeâtanmoe itoe*, ik kan dat gedrag van u niet aanzien.

§ 257. Gewijzigde beteekenis heeft de *tĕ*-vorm ook, wanneer hij aangeeft, dat het subject de handeling bij toeval, bij ongeluk verricht; bijv.

مکٔ دتیکم اوله هڠ توه ترتیکم ڤد ڤاڤن دندڠ *mâka ditikam ôleh Ang Toeah*, *tĕrtikam pâda pâpan dinding*, A. T. stak (naar hem) en stak (bij ongeluk) in een plank van den wand.

§ 258. Enkele intransitieven, welke dus niet passief gebruikt kunnen worden, komen niet anders voor dan met het praefix *tĕ*; bijv. ترتاو *tĕrtâwa*, lachen; ترسڽم *tĕrsĕnjoem*, glimlachen; ترکنڠ *tĕrkĕnang*, terugdenken; ترکجت *tĕrkĕdjoet*, schrikken.

Een ander voorbeeld van *tĕ* bij een intransitief zien we in den zin: مکٔ سڬل ڤراهو ملايو يڠ برسايڠ ايتڤون ترتڠڬلله *mâka sĕgâla pĕrâoe Mĕlâjoe*, *jang bĕrsâing itoe poen*, *tĕrtinggal lah*, al de Maleische prauwen, die meelagen, bleven achter.

Eigenaardig is de afleiding ترکنا *tĕrkĕnâ*, raken, van کنا *kĕnâ* getroffen worden; eigenaardig, wijl *tĕ* hier een actief maakt van een woord, dat naar zijn beteekenis passief is; en ook wijl het object van ترکنا *tĕrkĕnâ* bijna altijd geregeerd wordt door een praepositie, zoodat men zou zeggen, dat het als intransitief wordt beschouwd; bijv.

ڤلورو ايت ترکنا کڤد دهيڤ *pĕlôeroe itoe tĕrkĕnâ kapâda dâinja*, die kogel raakte zijn voorhoofd.

§ 259. Regels, die bepalen wanneer men den *tĕ*-vorm mag gebruiken, zijn niet te geven.

De gewone beteekenis, is die van een partic. perf. pass., waarbij dan meestal de gedachte aan den bewerker uitgesloten is. Doch men dient in de eerste plaats te weten, welke woorden een afleiding met dit praefix toelaten. Het aantal dezer woorden is gering; toch schijnt het niet mogelijk, ze in een of meer groepen te omvatten.

De *tĕ*-vormen met gewijzigde beteekenis zijn nog geringer in aantal; alvorens dus een dergelijke speciale beteekenis met een *tĕ*-vorm weer te geven, overtuige men zich goed of de levende taal werkelijk een afleiding met *tĕ* van het betrokken grondwoord kent.

Zeer dikwijls treft men den *tĕ*-vorm aan bij het begin van een verhaal of hoofdstuk, in de uitdrukking . . . . ثركتاءن تربتله مك *mâka tĕrsĕboet lah pĕrkâtâan* . . . ., nu (is verder) vermeld het verhaal van . . . .; en altijd aan het slot van brieven, in de woorden ترتولس *tĕrtoelis* of ترمكتوب *tĕrmaktôeb*, geschreven.

Over den vorm k a . . . a n.

§ 260. Zagen wij boven, dat de *tĕ*-vorm weinig voorkomt, nog geringer in aantal zijn de verbale vormen met *ka . . . an*. Eigenlijk zijn deze beperkt tot enkele geijkte uitdrukkingen, wier beteekenissen — somtijds te vergelijken met het supinum — niet onder regels zijn te brengen, maar verschillen naar gelang van het grondwoord.

Het praefix *ka*, vermoedelijk oorspronkelijk een pronominale wortel, komt ook nog voor als praepositie; het suffix *an* wijst op locatieve betrekkingen en is dikwijls gelijkwaardig met het suffix *i* (zie beneden bij de secundaire stammen over derivata met *ka . . . i*).

Het aantal met deze affixen afgeleide *woorden* is groot, doch verreweg de meeste zijn substantief (zie boven Hoofdstuk IV § 76—§ 79). Deze kunnen wel alle praedicatief gebruikt worden, maar zijn dan toch nog onderscheiden van verbale woorden.

Slechts twee werkwoorden met *ka . . . an* worden betrekkelijk veel gebruikt.

§ 261. Deze beide woorden zijn:

كليهاتن *kaliâtan*, in zicht, te zien, zichtbaar zijn;

كدغارن *kadangâran*, hoorbaar, te hooren zijn.

Voorbeelden:

مك تيبا٢ سوات ڤاكي كليهاتن دو بوه كڤل *mâka tiba² sawâtoe pâgi kaliâtan doea boeah kapal*, plotseling waren er op een morgen twee schepen in zicht; مك كليهاتن سبوه ڤراهو برلاير در تڤي *mâka kaliâtan sa-boeah pĕrâoe bĕlâjar dĕri tĕpi*, er was een prauw zichtbaar, die van den oever af zeilde; مك ادله كيرا٢ ڤوكل دلاڤن ڤاكي كليهاتن تنجغ ڤڤوسق مك دليمت دغن تروڤغ كليهاتن دبالك تنجغ ڤڤوسق دو بوه ڤراهو برلاير *mâka âda lah kîra² poekoel dĕlâpan pâgi kaliâtan tandjoeng Pĕnjoesoe; mâka diliat dangan tĕropong kaliâtan di balik tandjoeng P. doea boeah pĕrâoe*

bĕlâjar, ongeveer ten acht uur in den morgen was kaap P. in zicht, en door een kijker gezien, waren er achter die kaap twee zeilende prauwen zichtbaar;

مک درڤد سٔورغ کڤد سٔورغ کدغارن خبر ايت *mâka dĕripâda sa-ôrang kapâda sa-ôrang kadangâran kabar itoe*, van den een tot den ander was dat bericht te hooren (het bericht ging van mond tot mond);

مک کدغارنله خبر کسيڠڤور *mâka kadangâran lah kabar ka Singapôera*, het gerucht liep (werd gehoord) te S.; تيادله اڤ٢ *tiâda lah âpa*[2] *jang kadangâran mĕlâinkan sĕgâla tâli*[2] *kapal bĕrdĕngoeng-dĕngoeng*, niets was te hooren dan het scheepswant, dat dreunde en kraakte.

Men vergelijke met deze zinnen het voorbeeld uit § 256, *akoe tiâda tĕrliat akan pĕrboeâtanmoe*, en onthoude wel:

تيادتراليهت *tiâda tĕrliat*, niet kunnen (aan)zien;

تيادکليهاتن *tiâda kaliâtan*, niet te zien zijn (kunnen gezien worden).

Ook lette men op کدغارن *kadangâran*, hoorbaar zijn, en تردڠر *tĕdangar*, ter oore komen; bijv.

مک اڤبيل تردڠرله کڤد باب کوان *mâka âpabila tĕdangar lah kapâda bâba Ko-An*, toen (dat) den Chinees Ko-An ter oore kwam.

§ 262. Het komt wel meer voor, dat op gelijke wijze naast een passief met *ka . . . an*, een actief met *tĕ* staat; bijv.

ڤدڠ کمکانن کارت *pĕdang kamakânan kârat*, een door den roest ingevreten zwaard; هاتي سڤاي *pĕrkâra jang toean tjĕritĕra ini tĕrmakan dalam ati sâja*, de zaak die u hier verhaaldet, heeft mij in het hart gegrepen.

En zoo ook:

ترتڠڬل *tĕrtinggal*, achterblijven; کتڠڬالن *katinggâlan*, achtergelaten worden.

Maar bij andere woorden daarentegen bestaat een geheel andere verhouding tusschen de afleiding met *tĕ* en die met *ka . . . an*; bijv.

تربيلڠ *tĕrbilang*, geteld; تيادتربيلڠ *tiâda tĕrbilang*, ontelbaar; کبلاڠن *kabilangan*, in aanzien zijn, geteld worden.

§ 263. Als voorbeelden van woorden met *ka . . . an*, die als verbum optreden (in een ander verband als substantief), noemen we nog:

كلڤارن *kalapâran*, honger lijden (dorst hebben, بردهاڠ *bĕrdâga*); ماتي كلڤارن *mati kalapâran*, gestorven van honger; كدڠينن *kadinginan*, kou lijden, kleumen; ككراڠن *kakŏerangan*, gebrek hebben (aan); كسكيتن *kasakitan*, ziek worden; كڤناسن *kapânâsan*, schroeien, verschroeid, verwarmd; كمتين *kamatian*, door den dood verliezen; كيلاڠن *kailangan*, kwijt raken, verliezen.

Uit deze voorbeelden is op te maken, dat de verba met *ka . . . an*, al naar de beteekenis van het grondwoord actief of passief kunnen zijn. Bij een passief kan de agens vermeld worden; het betrokken nomen staat dan onmiddellijk achter het verbum; bijv.

مكٔ شريف حسن ڤون كدتاڠن ساكيت *mâka Sjarîf Hasan poen kadatangan sakit*, en Sj. H. werd door ziekte overvallen.

Ten slotte zullen we nog eenige zinnen als voorbeeld geven, uit welke de beteekenis van sommige verba met de hier besproken affixen duidelijk blijkt.

كتكوتنله اكٔ اكن دريكٔ *katakoetan lah akoe akan dirikoe*, ik was bevreesd voor mij zelf; مكٔ سبب اي سده كملامن *mâka sĕbab ia soedah kamalâman èndas pĕrgi tidoer ka poelaw itoe*, en omdat ze, toen ze naar dat eiland gingen om te slapen, door den nacht overvallen werden; ڤوكل سبلس تڠه هاري لال كمتين اڠن *poekoel sa-bĕlas tĕngah âri lâloe kamatian angin*, om elf uur in den morgen ging de wind liggen; دان تتكال كيت كسكارن ايت *dan tatkâla kita kasoekâran itoe*, en toen wij in moeilijkheden waren; اڤ ڬناڤ كيت كرجاٴن دبنتن *âpa goenânja kita karâdjâan di-Bintan*, welk nut heeft het, dat wij koning zijn geworden te B.; لال اي دودق داتس ڤتران يڠ كٴماسن *lâloe ia doedoes di-âtas pĕtĕrâna jang kaĕmâsan*, daarop ging hij zitten op een vergulden *pĕtĕrâna* (een soort eerezetel); مكٔ بارڠ براڤ هرڬاڤ تيادله سڤاي سلاهي كككراڠن سڤاي كارن لاڬي *mâka bârang bĕrâpa argânja tiâda lah sâja sâlâhi lâgi karĕna sâja kakŏerangan*, en hoeveel het ook moge kosten, ik zal geen aanmerking (op den prijs) maken, want ik heb (er) gebrek (aan).

Over den pĕ-vorm en secundaire stammen.

§ 264. Het aantal afgeleide woorden met *pĕ* is niet groot, en de meeste dezer derivata zijn substantief (zie Hoofdstuk IV §§ 80—86). De woorden met dit praefix, die meer bepaaldelijk als verbum optreden, zijn dus gering in aantal; zij hebben bijna alle als overgangsconsonant tusschen praefix en stam een *r*, bij uitzondering een nasaal (zie § 195).

Reeds zagen we dat *pĕ* causatieve (en ook denominatieve) kracht heeft. Het praefix vormt van stamwoorden, die op zich zelf al of niet verbaalkracht hebben, verba met een nieuwe beteekenis, en deze afgeleide woorden kunnen weer als basis dienen voor nieuwe afleidingen, voornamelijk met *mĕ* of *di*. In zooverre zijn dus de verba met *pĕ* als secundaire stammen te beschouwen, die eenige overeenkomst toonen met de verlengde stammen.

Verba met *pĕ* (zonder ander praefix) zijn dan ook, evenals de stammen zonder praefix, perfectief-vormen; de verhouding tusschen *pĕ* + *stam*, *mĕmpĕ* + *stam* en *dipĕ* + *stam*, is geheel gelijk aan de verhouding, welke bestaat tusschen *stam*, *mĕ* + *stam* en *di* + *stam*.

Meermalen gaat het praefix *pĕ* vergezeld van het suffix *kan*; de causatieve of denominatieve kracht wordt dan als het ware dubbel aangewezen. Een enkele maal volgt na een verbum met *pĕ* het suffix *i*.

Voorbeelden:

جكلو انق ڤاتيك تونكث ڤراستري *djikâlaw ânas pâtik toeankoe pĕristĕri*, indien u mijn kind tot vrouw neemt;

مك بڭندله كيت ڤرتون *mâka baginda lah kita pĕrtoean*, den vorst erkennen wij als heer;

سڤاي كبسارن دونيا اخرة كام ڤراولة *soepâja kabĕsâran doenia âchirat kâmoe pĕrôleh*, opdat gij u de grootheid dezer wereld en van het hiernamaals verwerft.

In de genoemde voorbeelden zijn de *pĕ*-vormen zuiver denominatief: *tot echtgenoote*, *tot heer*, *tot verkrijging maken*.

Een afleiding met *mĕmpĕ* zien we in:

مك بربالكله ماتا٢ ايت ممڤرسمبيكن ڤركتاءن سڤاي ايت *mâka bĕrbalik lah mâta² itoe mĕmpĕrsĕmbahkan pĕrkâtâan sâja itoe*, de spionnen keerden terug om mijne woorden over te brengen.

Men treft deze praefixen *mĕ* en *pĕ* slechts zelden te zamen aan; meer ontmoet men *dipĕ*; bijv.

ادڤون اڤت چين .ليت دڤريوت دڤد *âda poen âpit Tjina dan dipërboeat dëripâda rôtan*, die Chineesche klemmen zijn van rotan gemaakt;

مک ساڠتله دڤرملياکن لورڠ اکن دي *mâka sangat lah dipërmoeliakan ôrang akan dia*, men achtte hem zeer aanzienlijk (behandelde hem met veel onderscheiding);

مک اده انق۲ مريکئيت سکليين سهاي دڠر دڤرڠناکن بهاس چين *mâka âda lah ânak² marika itoe sëkâlian sâja dangar dipërgoenakan bâsa Tjina*, de kinderen dier lieden hoorde ik allen de Chineesche taal gebruiken (benutten, ڬون *goena*, nut);

تمڤت سهاي دڤرانتکن *tëmpat sâja dipërânakan*, de plaats waar ik geboren ben;

سکارڠ سهاي دڤرتموکن الله دڠن سکل ککاسيهکء *sëkârang sâja dipërtëmoekan Allah dangan sëgâla kakâsihkoe*, thans heeft Allah mij weer hereenigd (doen ontmoeten) met allen die mij lief zijn;

مک تياد دڤڠڤاکن اوله راج اکن دي *mâka tiâda dipëngâpakan* (let op de nasaal als overgang) *ôleh râdja akan dia*, de vorst deed hen niets (liet hen in alles begaan);

مک دليهتڤ اکن لقسمان دڤرامت امتيڤ *mâka diliatnja akan laksamâna dipërâmat-âmatinja*, hij keek naar den laksamana en hield hem scherp in het oog.

§ 265. Van andere secundaire verbale stammen noemen we in de 1ste plaats die, welke gevormd zijn met het praefix *ka* of *kë*, en die gewoonlijk bovendien het suffix *i* dragen.

De meest gebruikelijke hiervan zijn کندکي *kaëndaki* en کتهوءي *katâoei*. Deze woorden, welke kunnen beschouwd worden als een sierlijker vorm van هندق *ëndak*, willen, en تاهو *tâoe*, weten, zijn te vervangen door de stammen; tenzij de zaak, die gewild of geweten wordt, het subject van den zin is. Wij zagen reeds vroeger, dat deze beide grondwoorden nooit passief gebruikt worden.

Voorbeelden:

الله جوڬ يڠ امت مڠتهوءي حال هاتي سهاي *Allah djoega jang âmat mëngatâoei hal ati sâja*, Allah kent het best den toestand van mijn hart;

سهاي تيادله کتهوءي اکن ڤرکاءِ ايسي سورت اين *sâja tiâda*

lah katâoei akan pĕrkâra isi soêrat ini, ik ben niet bekend met den inhoud van dezen brief;

سڬل همب الله دالم دوني اين سمواڤ مڠندكي كبسارن *sĕgâla amba Allah dalam doenia ini samoeânja mĕngaĕndaki kabĕsâran*, de dienaren van Allah op deze wereld willen allen grootheid;

ادڤون نام تمڤت يڠ دكهندكيڤ ممبوت كندڠ ايت *âda poen nâma tĕmpat jang dikaĕndakinja mĕmboeat kandang itoe*, de naam van de plaats waar hij die kraal wilde bouwen.

Secundaire stammen van deze beide grondwoorden, doch هندق *ĕndas* alleen met *ka*, dus zonder suffix, en تاهو *tâoe* met *ka...an*, laten ook een afleiding met *bĕ* toe; bijv.

يڠ بركهندق كمناڠن دونى اخرة *jang bĕrkaĕndas kamĕnangan doenia âchirat*, die de voordeelen van dit en het toekomstig leven begeeren;

تياد بركتهوءن ڤرڬيڤ *tiâda bĕrkatâoean pĕrginja*, zonder te weten waarheen ze gingen.

De laatste vorm komt zonder *bĕ* in dezelfde beteekenis voor: تياد كتهوءن كمان ڤرڬيڤ *tiâda katâoean ka-mâna pĕrginja*, niet wetende waarheen ze gingen.

Beide hier genoemde afleidingen met *bĕ* zijn te verklaren als gevormd van afgeleide substantieven; كهندق *kaĕndas* beteekent *het gewilde, begeerde*; كتهوءن *katâoean* dient weer tot vorming van een zelfst. naamw. met *pĕ*; bijv.

ماسڠ٢ بڠس دڠن ڤڠتهوءنڽ دان بودهڽ *mâsing² bangsa dangan pĕngatâoeannja* (1) *dan bodohnja*, ieder volk met zijn kennis en domheid.

En van dit substantief met *pĕ* + *ka...an*, is wederom een afleiding met *bĕ* bekend:

ڤايت اورڠ برڤڠتهوءن *ja-itoe ôrang bĕrpĕngatâoean* (Hikâjat Abdoellah. Brill, Leiden 1882, pag. 54, regel 8 en 9), dat was een geleerd man (met wetenschap).

Andere secundaire stammen met *ka...i* zijn nog: كددوكي *kadoedoeki* en كديامي *kadiâmi*, bewonen; zij worden weinig gebruikt.

(1) Mogelijk onregelmatig rechtstreeks van *tâoe*.

§ 266. Voorbeelden van nieuwe stammen met *tĕ* (*ti*) zien we in تڠڬلم *tĕnggĕlam*, verzinken; تيارڤ *tiârap*, voorover liggen. Het laatste woord neemt zelfs wederom *tĕ* voor zich; bijv.

اد يڠ جاته تتيارڤ *âda jang djâtoh tĕtiârap*, er waren er die voorover vielen.

Andere derivata van deze secundaire stammen met *tĕ* blijken uit onderstaande zinnen:

سمواڤ ايت تله دتڠڬلمكن الله *samoeânja itoe tĕlah ditĕnggĕlamkan Allah*, dat alles had Allah doen verzinken;

اورڠ يڠ برجالن درسبله كانن سڤاي منيارڤ *ôrang jang bĕrdjâlan dĕri sabĕlah kânan sâja mĕniârap*, iemand die rechts van mij ging stortte voorover;

مك ياءيت دتيارڤكن بودق ايت دسسه ڤنتتڤ *mâka ja-itoe ditiârapkan boeda- itoe disĕsah pantatnja*, d.w.z. die jongens werden voorovergelegd en kregen op hun achterste.

§ 267. Ten slotte geven we nog eenige zinnen, waarin secundaire stammen met *sĕ* of met infixen voorkomen.

منچهريكن تمڤت برسلندڠكن دريڤ *mĕntjârikan tĕmpat bĕrsĕlindoeng* (1) *kan dirinja*, een plaats zoekende om zich te beschutten;

مك تڤرنجتله سڤاي سرت برتاڤ كڤد اورڠ ايت *mâka tĕpĕrandjat lah sâja sĕrta bĕrtânja kapâda ôrang itoe*, ik sprong op en vroeg aan die lieden;

دان اد ڤول يڠ ممباو سناڤڠ مك كلڤاتن برچرنچاڠن سڤرت چارڠ كايو ماتي *dan âda poela jang mĕmbâwa sĕnâpang mâka kaliâtan bĕtjĕrantjangan sapĕrti tjârang kâjoe mati*, en er waren er die geweren droegen, welke in de hoogte stekende gezien werden als (geleken op) doode boomtakken.

De stammen der gespatieerde woorden in de laatste twee voorbeelden zijn respectievelijk ڤنجت *pandjat*, een wip of zet met het lichaam, klimmen; چنچڠ *tjantjang*, overeind, met de punt omhoog. Men zie ook § 62.

---

(1) Vergelijk: *bóleh lah engkaw belindoeng kan dirimoe*, (daar) kunt ge u beschutten.

Over de verdubbeling.

§ 268. Uit verschillende der in dit Hoofdstuk aangehaalde voorbeelden is reeds gebleken, dat ook de verba verdubbeld kunnen worden. De praefixen behooren dan bij het eerste-, de suffixen komen bij het herhaalde woord; slechts bij uitzondering komt een praefix juist bij het laatste, en niet bij het eerste woord; maar dan wijkt de beteekenis ook af van den normalen zin der verdubbeling.

Smelt de aanvangsconsonant van den stam samen met de nasaal die op het praefix volgt, dan krijgt het herhaalde woord ook de nasaal als beginmedeklinker.

Gewoonlijk geeft de reduplicatie van het verbum een frequentatief of een collectief begrip aan, collectief met betrekking tot het subject of het object. De bedoeling kan zijn, dat de handeling door meer dan één verricht wordt; maar ook, dat zij op meer objecten overgaat. Steeds dient de verdubbeling om de aandacht in het bijzonder op het verbum te vestigen.

Vooral woorden met *bĕ* worden verdubbeld.

Eenige voorbeelden mogen thans de juiste beteekenis duidelijk doen uitkomen.

1°. Verba zonder praefix.

اين چوچو دوا اورغ *tjoetjoe doea ôrang ini*, u is goed bekend met deze twee kleinkinderen; تون كنل٢ *toean kĕnal² lah ânak* تندق٢ تون *toendoek² toean*, bukken, bukken, mijnheer; مك ڤراهو ڤون ماسق٢ ايير *mâka pĕrâoe poen masoek² âir*, de prauw kreeg voortdurend water binnen.

2°. Verba met *mĕ*.

اورغ يڠ ڤرڬي ممبلي٢ *ôrang jang pĕrgi mĕmbĕli-bĕli*, de menschen, die inkoopen waren gaan doen; اي سده ستله *satĕlah soedah, ia mĕntjâri-tjâri bĕkal²*, daarop zochten zij allerlei leeftocht; سڤاي ملمبي٢ اورغ ايتڤون *ôrang itoe poen mĕlambaj-lambaj sâja*, die lieden wenkten en wenkten mij; سڤاج منيرو٢ دان منڠر٢ دڠن بوله منداڤت *bôleh mĕndapat dangan mĕnangar-nangar dan mĕnîroe-nîroe sâdja*, is te verkrijgen alleen met telkens hooren en nadoen.

3°. Verba met *bĕ*.

تيادا اي ماو بركات٢ كڤد سئورڠ ڤون *tiâda ia mâoe bĕrkâta-kâta kapâda sa-ôrang poen*, hij wilde tegen niemand een stom

woord zeggen; مک برلايرله برڤل۲ دغن اڠن اتار *mâka bělâjar-lah bĕrpal-pal dangan angin oetâra*, wij laveerden tegen den noordenwind op; کازن ڤراهو برڤوسڠ۲ *karĕna pĕrâoe bĕrpoesing-poesing* want de prauw draaide als een tol (draaide en draaide).

4°. Verba met *di*.

دڠن تياد دڤچه۲ *dangan tiâda dipĕtjah-pĕtjah*, zonder dat het klein gemaakt (gewisseld) kon worden; کمدين دايکت۲ تمبيرڠ *kĕmoedian diikat-ikat tĕmbêrang*, daarop bevestigden ze de stag stevig.

5°. Verba met *tĕ*.

مک امبڠڤ تياد داڤت ترکير۲ *mâka ombasnja tiâda dapat tĕkîrackîra*, men kan zich in 't geheel geen denkbeeld vormen van de golven.

§ 269. Anders wordt de beteekenis, wanneer het praefix alleen bij het herhaalde woord komt; bijv.

تيکم منيکم *tikam-mĕnikam*, gestoken en stekende, elkander steken; تمبق منمبق *tembas-mĕnembas*, beschoten en beschietende, op elkander schieten; اي ادق برادق *ia âdis-bĕrâdis*, lett. zij (zijn) broeders met broeders, ze zijn elkaars broers.

Maar een dergelijke reduplicatie heeft somtijds ook geheel dezelfde beteekenis als de gewone; bijv.

ڤندي اي دالم بهاس ملايو درڤد تولس منولس *pandaj ia dalam bâsa Mĕlâjoe dĕripâda toelis-mĕnoelis*, hij is knap in 't Maleisch, wat betreft het maken van allerlei schrijfwerk;

کارن اي تله تورن منورن درڤد راج۲ يڠ دهولو کال *karĕna ia tĕlah toêroen-mĕnoêroen* (meestal, *toêroen-tĕmoêroen*) *dĕripâda râdja² jang doeloe kâla*, hij stamt af van vorsten van voorheen.

Weer anders is de beteekenis der verdubbeling in onderstaande woorden, bij welke, tegenwoordig althans, niet aan een verbum gedacht wordt.

مک سبرڠ مڽبرڠ سوڠي ايت اد کمڤڠ روماه *mâka sabĕrang-mĕnjabĕrang soengaj itoe âda kampoeng roemah*, aan weerszijden van die rivier zijn dorpen;

کارن سلالله بربوڤي مريم درڤد سبله مڽبله *karĕna sĕlâloe lah bĕrboenji mĕriam dĕripâda sabĕlah-mĕnjabĕlah*, voortdurend dreunden de kanonnen van beide kanten.

Een geheel gewijzigde beteekenis heeft de afleiding met verdubbeling in دڤوتورتيڤ *dipĕtôeroet-tôeroetnja*, lett. het telkens gevolgd worden 'er van, d. i. herhaaldelijk.

§ 270. Bij enkele woorden komt na de reduplicatie het suffix *an*; bijv.

دان لنتيڤ جڠكت جڠكيتن *dan lantajnja djongkit-djongkitan*, de vloer wipte aan alle kanten.

Klankwijziging in het herhaalde woord is ook bij de verdubbeling van verba waar te nemen; bijv.

دڠن تياد مماكي باجو سكالي٢ كنتل كنتل سهاج سسوڤ *dangan tiâda mĕmakaj bâdjoe sĕkäli-kâli, kontal-kantil sâdja soesoenja*, die in het geheel geen bedekking van het bovenlijf droegen, zoodat hare borsten maar heen en weer bungelden.

Over tijden en wijzen.

§ 271. De begrippen perfectief en imperfectief zijn niet gebonden aan een bepaalde tijdssfeer. Een imperfectief kan aangeven, dat een handeling in het verleden op een bepaald oogenblik onvoltooid is; bijv.

مك سهاي ليهت اد ببراڤ راتس اورڠ ملايو دان چين تله منتي دڠن لمبڠ دان سنجات ددارت *mâka sâja liat âda bĕbĕrâpa râtoes ôrang Mĕlâjoe dan Tjina tĕlah mĕnanti dangan lĕmbing dan sĕndjâta di dârat*, ik zag dat verscheidene honderden Maleiers en Chineezen met lansen en wapens reeds wachtten (wachtende waren) aan den wal.

En een perfectief kan wijzen op eene handeling, welke op een in de toekomst gelegen tijdstip voltooid is; bijv.

تدافت تياد اكن دبونه جوڠ حكمڽ *ta-dapat tiâda akan diboenoeh djoega ḥoekoemnja*, lett. zeker is gedood te zullen zijn de straf er van, d. i. zeker zal er de doodstraf op staan.

§ 272. De resultaten tot welke wij, met betrekking tot gebruik en beteekenis der verschillende vormen, in de vorige §§ zijn gekomen, kunnen we als volgt samenvatten:

stam; / *pĕ* + stam; / *di* + stam; / *tĕ* + stam; / *ka* + stam + *an*; } perfectief • { partic. perfecti, voor alle tijden; perfectum en aorist, voor alle tijden en wijzen;

mĕ + stam ; *bĕ* + stam ; } imperfectief { partic. imperfecti, voor alle tijden; imperfectum, voor alle tijden en wijzen.

Uit den vorm blijkt dus niets omtrent den tijd, waarop de door het verbum beteekende handeling plaats heeft; deze tijd moet opgemaakt worden uit het zinsverband.

§ 273. Verschillende woorden staan den spreker ten dienste, met welke hij misverstand omtrent den tijd van het verbum kan voorkomen; in de eerste plaats woorden, die om zoo te zeggen dag en uur noemen, hetzij absoluut, als bijv. سكارڠ *sĕkârang*, nu, op het oogenblik; هاري اين *âri ini*, heden; ايسق (هاري) *esoe* (*âri*), morgen; hetzij relatief, als bijv. كئسوكن هريڤ *kaesoekan ârinja*, den volgenden dag.

In de tweede plaats kan de spreker gebruik maken van woorden welke aangeven, dat de handeling relatief — met betrekking dus tot een ander tijdsbegrip — verleden, aan den gang of toekomend is. De meest gebruikelijke dezer adverbia zijn:

1°. سدء *soedah*, تله سدء *tĕlah soedah*, تله *tĕlah*, welke een relatief verleden tijd aangeven;

2°. تڠه *tĕngah*, لاڬي *lâgi*, welke aanwijzen, dat de handeling op zekeren tijd nog aan den gang is;

3°. اكن *akan*, ننتي *nanti*, كلق *kĕla*, جمه *djĕmah*, welke op een relatief toekomenden tijd wijzen.

§ 274. De woorden تڠه *tĕngah*, لاڬي *lâgi* komen vooral te pas, wanneer een imperfectief begrip uitgedrukt moet worden met een verbum, dat uitsluitend voorkomt in den vorm van een perfectief; bijv. مك سهاي دڤاتي اي لاڬي تيدر *mâka sâja dapati ia lâgi tidoer*, ik vond hem slapende; تونك لاڬي سنتڤ *toeankoe lâgi sĕntap*, de vorst is nog aan het eten; كيت تڠه سوسه دالم ڤرڠ اين *kita tĕngah soesah dalam pĕrang ini*, wij verkeeren in moeilijkheden door dezen oorlog.

Wij hebben dus in deze woorden een middel om een imperfectief begrip aan te geven met een perfectief-vorm.

Om een perfectief of aorist uit te drukken met een imperfectief-vorm, plaatst men achter het verbum het woordje لا *lah*;

hetwelk dus vooral te pas kan komen bij verba, die uitsluitend den vorm van een imperfectief hebben; bijv.

مک برلايرله کلور در سيڠڤور *mâka bĕlâjar lah kaloear dëri Singapoera*, en (we) zeilden uit (aorist) van S.; تون منڤي لکس مک منڤيله سهاي *»toean mĕnĕpi lĕkas," mâka mĕnĕpi lah sâja*, »ga vlug op zij, mijnheer," en ik ging op zij.

Bovendien zien we لهٔ *lah* na een als aorist gebruikten imperfectief-vorm van verba, die wel een perfectief-vorm kunnen hebben; bijv.

مک راج ڤون ممبريله *mâka râdja poen mĕmbĕri lah*, en de vorst gaf.

Dikwijls ontmoeten we dit woordje na een historisch perfectum, onverschillig welken vorm het verbum hebbe. Indien dan het verbum vóór het subject staat, is لهٔ *lah* bepaald gewenscht; bijv.

مک سهاي ڤرڬيله کڤد *mâka sâja pĕrgi lah kapâda*, ik ging naar ...; مريم بربوڤيله مک سبنتر ايت *mâka sĕbentar itoe bĕrboenji lah mĕriam*, onmiddellijk daarop dreunden de kanonnen; ابو سايد داتڠله مک *mâka datang lah Sâid Aboe*, toen kwam S. A.

§ 275. Ook de wijze van het verbum moet uit het verband blijken.

Voor den imperatief wordt gewoonlijk de kortste vorm, dus de stam (c. q. verlengde of secundaire stam) gebezigd; bijv.

اڤبيل اڠکو داڤت اوڠ بليکن امس جولکن ڤول امس ايت بليکن اتنن مک جولکن ڤول اتنن ايت بليکن مانکم جولکن علم ڤول مانکم ايت بليکن *âpabila ĕngkaw dapat oeang, bĕlikan ĕmas; djoealkan poela ĕmas itoe bĕlikan intan; mâka djoealkan poela intan itoe, bĕlikan manikam; djoealkan poela manikam itoe, bĕlikan ilmoe*, wanneer ge geld verkregen hebt, koop er goud voor; verkoop dat goud en koop diamanten, verkoop de diamanten weer en koop robijnen, verkoop ook de robijnen en koop wetenschap;

اين چنچو کڤد ڤنجم *pindjam kapâda tjintjoe ini*, leen het van den gezagvoerder hier.

Evenals in onze taal het bevel kan worden aangegeven met den infinitief, bijv. *stilstaan*, of met het particiep, bijv. *opgelet*, zoo

worden in het Maleisch ook de *mĕ-* en *di-*vormen in den imperatief gebruikt; bijv.

جكلو اڠكو هين ممنتله ڤد يڠ مولي دان جكلو اڠكو مسكن ڤنتله ڤد يڠ كاي *djikâlaw ĕngkaw ina, mĕminta lah pâda jang moelia, dan djikâlaw ĕngkaw mĕskin, pinta lah pâda jang kâja,* indien ge gering zijt, dan vragen aan de aanzienlijken; en indien ge arm zijt, vraag dan aan de rijken;

ادڤون انق كيت اين ڤلهراكن بايك٢ جاڠن دبري برمايين جاو٢ *âda poen ânas kita ini pĕliârakan bâik², djangan dibĕri bĕrmâin djâoeh²,* zorg goed voor ons kind hier, en niet toegestaan, dat het ver weg gaat spelen.

De *di-*vorm wordt vooral voor den imperatief gebezigd, wanneer het bevel niet streng, maar op welwillenden toon wordt gegeven.

Laat men den toon nog meer overgaan in het vragende, dan drukt de imperatief een wensch uit; veelal wordt dan de aangesproken persoon genoemd; bijv.

كالو تون برتمو تون تولغله *kâlaw toean bĕrtĕmoe toean toeloeng lah,* indien u (hem) ontmoet, help u hem dan;

دان لاكي دڠرله تون سايد *dan lâgi dangar lah toean Sâid,* luister verder, mijnheer de Said.

Somtijds wordt het nomen, waarmede de aangesproken persoon vermeld is, voorafgegaan door اوله *ôleh;* bijv.

دڠرله اولهم هي سكل ككاسيهكٔ *dangar lah ôlehmoe, aj sĕgâla kakâsihkoe,* lett. luisteren zij uwe verkrijging; luistert thans, mijn vrienden.

De wensch wordt dringender, smeekender, wanneer modale hulpwoorden, als bijv. بارڠ *bârang,* اڤله *âpa lah,* كراڤ *kîrânja,* موكٔ٢ *moega²,* مداهن موده *moedah-moedâhan,* worden toegevoegd; bijv.

بارڠ دامڤوني الله كراڤ سكل دساڤ *bârang diampoeni Allah kîrânja sĕgâla dôsânja,* moge Allah (haar) al hare zonden vergeven;

سهاري٢ اكٔ مندعاكن دي موده مداهن دبري الله اكندي سورٔ *sa-âri-âri akoe mĕndôakan dia moedah-moedâhan dibĕri Allah akan dia sorga,* iederen dag bid ik voor hen, dat Allah hun den hemel moge geven;

جكلو بوله كراڤ تونكٔ تولڠ تربتكن ريل ايت *djikâlaw bôleh*

kiranja toeankoe toeloeng tĕrbitkan réjal iloe, zoo mogelijk helpe Uwe Majesteit om dat geld los te krijgen.

§ 276. De vetatief heeft in al zijne schakeeringen de ontkenning جاڠن *djangan*, welk woord dus ook de negatie is bij de aanvoegende wijs; bijv.

جاڠن اي برتوتر ملايو *djangan ia bĕloetoer Mĕlâjoe*, hij spreke geen Maleisch;

جاڠن ڤرچاي خبر ايت بوهڠ *djangan pĕrtjâja kâbar iloe bohong*, geloof (het) niet, dat bericht is gelogen;

سؤرڠ ڤون جاڠن تورن كدارت *sa-ôrang poen djangan toêroen ka dârat*, niemand ga aan wal;

سڤاي جاڠن دبواڤ كڤد باب كوان *soepâja djangan dibâwânja kapâda bâba Ko-An*, opdat het niet overgebracht worde aan den Chinees K. A.;

سهاي ڤوهنكن كڤد الله جاڠنله كراڤ دهيدڤكنڤ سهاي دالم نڬري ملايو *sâja poehoenkan kapâda Allah, djangan lah kiranja diïdoepkannja sâja dalam nĕgĕri Mĕlâjoe*, ik smeek Allah, dat hij mij toch niet doe leven in een Maleisch rijk.

§ 277. Men lette op de uitdrukking جاڠن دكات *djangan dikâta*, in de beteekenis van, *om niet te spreken van, gezwegen van*; bijv.

مك جودي جاڠن دكات لاڬي *mâka djoedi djangan dikâta lâgi*, om van het dobbelen niet te spreken.

Met het suffix كن *kan* krijgt جاڠن *djangan* de beteekenis *niet alleen, zeg niet, praat niet van*, etc.; bijv.

جاڠنكن داڤت اكو ممبونه دي ڤدڠك ڤون تياد تراڠكت *djangankan dapat akoe mĕmboenoeh dia, pĕdangkoe poen tiâda tĕrangkat*, niet alleen dat ik hem niet dooden kan, mijn zwaard kan ik zelfs niet beuren;

جاڠنكن جاته برڬرق ڤون تياد *djangankan djâtoh, bĕgĕrak poen tiada*, ze bewogen zelfs niet, laat staan dat ze zouden vallen.

§ 278. Als modale hulpwoorden dienen nog vermeld te worden: 1°. بري *bĕri*, toestaan, en بيار *biar*, toelaten, voor de toelatender wijze; zij worden gewoonlijk gevolgd door لاه *lah*, evenals:

2°. بايک *bâik*, en ماري *mâri*, welaan, voor de voorstellender wijze; ماري *mâri* wordt gebruikt, indien de persoon die het voorstel doet, van plan is zelf de handeling mede te verrichten; bij gebruik van بايک *bâik*, is zulks niet noodig.

Voorbeelden:

تڠکو بيرله سهاي برجالن *tĕngkoe biar lah sâja bĕrdjâlan*, tengkoe, sta mij toe wat te wandelen;

بيرله سهاي تڠڬل دکوال ڤاهڠ *biar lah sâja tinggal di koeâla Pâhang*, laat mij aan de monding van de Pahang blijven;

ماري کيت کمبالي *mâri kita kĕmbâli*, laat ons terugkeeren.

§ 279. Het Maleisch bezit geen woord, dat geheel equivalent is aan ons *moeten*. De noodzakelijkheid wordt uitgedrukt met behulp van verschillende woorden, als:

1°. هندق *ĕndaq* (1) en بايک *bâik*, welke echter somtijds meer aangeven dat iets *moest*, dan dat het *moet* gebeuren; bijv.

هندقله اڠکو ڤرڬي ڤد تيڤ٢ هاري *ĕndaq lah ĕngkaw pĕrgi pâda tiap² âri*, ge moet iederen dag gaan;

جکلو دمکين بايکله اک منجادي همب راج *djikâlaw dĕmikian bâik lah akoe mĕndjâdi amba-râdja*, als het zoo is moest ik maar amba-radja worden.

2°. هارس *âroes*, en ڤاتت *pâtoet*, behooren; bijv.

مک سبب ايت ڤاتتله سڬل راج٢ ايت منارہ کتاب تاج السلتين *mâka sĕbab itoe pâtoet lah sĕgâla râdja² itoe mĕnâroh kitâb Tâdjoe-'ssalâtîn*, daarom moe(s)ten [behoor(d)en] alle vorsten het boek T. bezitten;

بوکنکه ڤاتت کيت ممبوڠکن عادة يڠ جاهت ايت *boekan kah pâtoet kita mĕmboeangkan âdat jang djâhat itoe*, moeten we de slechte gewoonten niet afleggen?

3°. جاڠن تياد *djangan tiâda*; تياد تداڤت *ta-dapat tiâda* (soms verkort tot *dapat tiâda*). Deze dubbele ontkenningen geven een stellige verzekering te kennen; zij duiden aan, dat iets zonder mankeeren moet en zal gebeuren; bijv.

ڤد سڠک هتيک تربالک تداڤت تياد ڤراهو ايت *pâda sangka*

(1) In de gesproken taal dikwijls *mâoe*,

atikoe tĕrbalik ta-dapat tiâda pĕrâoe itoe, ik verbeeldde me, dat de prauw zonder twijfel moest kantelen;

داڤت تياد اينله بارڠ اورڠ ڤوته دچريڤ *dapat tiâda ini lah bârang ôrang poetih*, *ditjoerinja*, dit zijn ongetwijfeld kleeren van blanken, die ze gestolen hebben;

مک بڤاک ممبري ڤرنته اکن داک داڤت تياد هندقله اد اک حاضر قد تيڤ۲ ليم وقت سمبيڠ لمسجد *mâka bâpakoe mĕmbĕri pĕrentah akan dakoe dapat tiâda ĕndas lah âda akoe ḥâḍir pâda tiap² lima waktoe sĕmbahjang di mĕsdjid*, beval mijn vader mij, dat ik zonder mankeeren bij elk der vijf gebedstijden in den tempel aanwezig moest zijn.

Over de plaats van subject en object ten opzichte van het werkwoord.

§ 280. De gewone plaats van het subject is vóór het verbum; bijv. اي تيدر *ia tidoer*, hij slaapt; اک برتاڤ ڤول اکن دي *akoe bĕrtânja poela akan dia*, ik vroeg hem wederom; توبيم ايت دجديکن الله *toeboehmoe itoe didjâdikan Allah*, uw lichaam is geschapen door Allah; سڤارو مريکيت تله دڠنتڠ *sa-pâro marika itoe tĕlah digantoeng*, een deel dier lieden is opgehangen.

Het subject staat in verhalenden stijl echter dikwijls achter het verbum (ook achter een nomen als praedicaat gebruikt), vooral als het verbum intransitief is en een aanwijzende tijdsbepaling voorafgaat. Het verbum, dat vóór het subject staat, is altijd aorist.

مک ڤد سوات هاري داتڠ سؤرڠ ننحود *mâka pâda sawâtoe âri datang sa-ôrang nakôda*, op zekeren dag kwam er een scheepskapitein; مک برتريقله اي دڠن سوار يڠ بسر *mâka bĕrtĕrêjas lah ia dangan soeâra jang bĕsar*, daarop schreeuwde hij met luider stem; ايبو بڤاڤ اڤبيل سؤرڠ ملڤسکن انقڤ مڠاجي مک داتڠله *âpabila sa-ôrang mĕlĕpaskan ânasnja mĕngâdji*, *mâka datang lah iboe-bâpânja*, indien iemand zijn kind naar school stuurt, dan komen de ouders . . . .

In verhalenden stijl volgt het subject ook na sommige transitieven, als داڤت *dapat*, بوله *bôleh* e. a., indien een infinitief volgt; bijv.

مک بارڠ اڤ ڤرکتاءن اورڠ بوليه اک ايج دان منولس
mâka bârang âpa pĕrkâtâan ôrang bôleh lah akoe êdja dan mĕnoelis,
al wat men zeide, kon ik spellen en opschrijven.

Bovendien staat het subject dikwijls na het verbum, in den conjunctief (smeek- en wenschzinnen); bijv.

دودقله اڠکو منولس قران *doedoes lah ĕngkaw mĕnoelis ḳorân*,
ga gij den koran zitten overschrijven;

en voorts in vragende zinnen, met een der verba ماو *mâoe*, willen; تاهو *tâoe*, weten; داڤت *dapat*, kunnen; هندق *ĕndas*, begeeren, willen; e. a.; bijv.

داڤتکه اڠکو ننتي *dapat kah ĕngkaw nanti*, kunt gij wachten?

Zoodra de vragende zin ontkennend wordt, is de plaats van het subject vóór het verbum; bijv.

تياداکه اڠکو تاهو *tiâda kah ĕngkaw tâoe*, weet gij niet, . . . ?

§ 281. Wil de spreker het subject sterk doen uitkomen, dan plaatst hij het als het ware buiten den zin, en herhaalt het later door middel van een pronomen; bijv.

بليبس ايت اڤبيل اي تربڠ سڤرت ريبت بيڤ *bĕlibis itoe*, *âpabila ia tĕrĕbang*, *sapĕrti riboet boenjinja*, die belibis (meliwis, soort watervogels), als zij vliegen maken zij het geluid van een storm;

ادڤون بڤاک ايت بسرله اي دالم نڬري ملاک *âda poen bâpakoe itoe*, *bĕsar lah ia dalam nĕgĕri Malaka*, wat mijn vader betreft, hij was groot (in aanzien) te Malaka.

§ 282. De gewone plaats van het object is achter het verbum;

مک کباوله سورت يڠ دبري اوله تون رفليس ايت *mâka koe bâwa lah soêrat*, *jang dibĕri ôleh toean Raffles itoe*, ik bracht den brief mede, die (mij) door den heer R. gegeven was;

مک ديمله اي تياد منجواب ڤرکتاءن ايت *mâka diam lah ia tiâda mĕndjawâb pĕrkâtâan itoe*, hij zweeg en beantwoordde dat gezegde niet.

Wil men echter de aandacht van den hoorder in het bijzonder op het object vestigen, dan plaatst men het aan het begin van den zin; bijv.

مک بارڠ اڤ دي ڤوڤ ڤرنته ايتله سهاي تورت *mâka bârang âpa dia poenja pĕrentah*, *itoe lah sâja toêroet*, welke ook zijne bevelen waren, ik volgde ze op (lett. die volgde ik op).

In dit voorbeeld is het object buiten den hoofdzin geplaatst en later herhaald met het pronomen ايت *itoe*. Een dergelijke herhaling, door middel van een pronomen indefinitum, zien we in:

سڬل ڤركتاءن ايبو بڤاک ايت سمواڤ اک دغر *sĕgâla pĕrkâtâan iboe-bâpakoe itoe, samoeânja akoe dangar*, die besprekingen van mijne ouders hoorde ik alle.

Het object is eenvoudig aan het begin geplaatst, zonder latere herhaling, in de volgende zinnen:

سمواڤ حال اين سده ککنڤوءي *samoeânja ḥal ini soedah koe katâoeï*, al deze zaken wist ik reeds;

ڤرجنجين تون سلطان دغن تون رفليس سڤاي تياد تاهو *pĕrdjandjian toean soeltan dangan toean Raffles sâja tiâda tâoe*, het verdrag tusschen Uwe Majesteit en den heer R. ken ik niet.

§ 283. Een eigenaardige constructie vertoonen ons sommige zinnen, waarin een accusatief met een infinitief; bijv.

سڬل سوڠي سده کيت سوره توتڤ *sĕgâla soengaj soedah kita soêroeh toetoep*, alle rivieren heb ik bevolen af te sluiten.

De infinitief *toetoep* kan hier passief beschouwd worden, aangezien er natuurlijk bevolen is dat de rivieren *afgesloten worden*. Uit tal van voorbeelden blijkt overigens, dat in het Maleisch de accusativus cum infin. lang niet altijd passief staat, indien de persoon aan wien het bevel (verbod) gegeven wordt, niet genoemd is; bijv.

مک مها راج روان ڤون سڬرا مڤوره ممڠڬل سودراڤ *mâka mâha râdja Rawâna poen sigĕrâ mĕnjoêroeh mĕmanggil soedârânja*, de verheven vorst R. beval spoedig zijn broeder te roepen;

in welken zin de bedoeling niet is, dat de broeder zal roepen, maar dat hij geroepen zal worden.

Denzelfden eigenaardigen bouw ontmoet men soms in zinnen met het verbum in den *di*-vorm; bijv.

تانه تڠڬي ايت دسوره اوله بڬند تبس *tânah tinggi itoe disoêroeh ôleh baginda tĕbas*, den hoogen grond beval de vorst open te kappen;

مک کود ايت دسوره بوبه ککڠ دان ڤلان اوله سري ديو راج *mâka koeda itoe disoêroeh boeboeh kĕkang dan pĕlâna ôleh Sĕri Dêwa Râdja*, de paarden beval S. D. R. op te stangen en te zadelen.

Deze zinsbouw zou aanleiding kunnen geven tot de meening, dat het bevel gegeven werd aan *den hoogen grond*, aan *de paarden*.

§ 284. Verder laten we hier den *di*-vorm buiten bespreking; de constructie van zinnen met een verbum in dien vorm is somtijds zoo afwijkend van de constructie in onze taal, dat hetgeen feitelijk het onderwerp uit den Maleischen zin is, in de vertaling het verbum of zelfs de praepositie wordt.

Men ga de voorbeelden in de §§ over den *di*-vorm nauwkeurig na, en geve zich telkens rekenschap van de letterlijke beteekenis, ten einde zoodoende een goed inzicht te krijgen in den bouw der Maleische zinnen.

§ 285. Het suffix *nja*, dat bij den *di*-vorm nu eens op den agens, dan weer op den persoon of de zaak, die de handeling ondergaat, betrekking heeft, wordt een enkele maal gebezigd achter een verbum met *mĕ*. Het ziet dan altijd op het object; bijv.

الله يڠ امت مڠتهوئيڤ *Allah, jang âmat mĕngatâoeïnja*, Allah, die het 't beste weet.

Bij hooge uitzondering vindt men in de geschreven taal *nja* als object na een finiet-vorm zonder praefix; bijv.

بهارو اين كليهتڤ اد *bâroe ini koe liatnja* (1) *ada*, lett. nu eerst zie ik hem zijn; zie ik dat hij er is.

In de gesproken taal worden dergelijke vormen met *nja* meer gebruikt.

---

(1) Sâir Poeteri Aḳal, manuscript der Leidsche Universiteits bibliotheek (Cod. 1771, XXI volgens den Catalogus van Dr. H. H. Juynboll), bladz. 50, regel 10 en 11:

Peremisoeri lâloe bersabda:
»Poetera siâpa ini, ajoeaj âna ḳda?
Bâroe ini koe liatnja âda,
Belas memandang râsânja boenda."

HOOFDSTUK IX.

HET BIJWOORD.

§ 286. De adverbia zijn stammen, afgeleide woorden of samenstellingen. De meeste woorden der laatste twee groepen worden juister aangeduid met de benaming adverbiale uitdrukkingen; kortheidshalve zullen we ze in het vervolg ook bijwoord of adverbium noemen.

Tot de stammen behooren o. a. امت *âmat*, ساڠت *sangat* (zie § 110); لاڬي *lâgi*, تله *tĕlah* (zie § 273); سهاج *sâdja*, slechts; جاڠن *djangan* (§ 276); بلم *bĕlom*, nog niet.

Afgeleide adverbia zijn o. a. تيادا *tiâda*, niet; ترلال *tĕrlâloe*, uitermate, zeer; سلال *sĕlâloe*, onophoudelijk; terwijl als voorbeelden van samenstellingen genoemd kunnen worden بڬيت *bagitoe*, op die wijze, zoodanig; بڬين *bagini*, op deze wijze. Door verdubbeling is o. a. ontstaan كيرا٢ *kîra*[2], ongeveer.

De meeste woorden en uitdrukkingen met adverbiale kracht, kunnen ook een andere rol dan die van bijwoord vervullen, en het is niet altijd met zekerheid te zeggen, of een woord in een zin al dan niet adverbium is. Zoo kan men bijv. in den zin »ماک اي *mâka ia bĕlâri-lâri pĕrgi ka* . . .", *bĕlâri-lâri* als adverbium beschouwen en vertalen »zij gingen haastig naar . . .", maar met evenveel recht mag men vertalen »zij haastten zich te gaan" of m. a. w. *bĕlâri-lâri* opvatten als het verbum.

§ 287. Afzonderlijke bespreking verdienen de bijwoorden met het praefix *sa* of *sĕ*. Zijn van de met dit praefix afgeleide substantieven (zie §§ 61 en 64) de stammen meestal in onbruik geraakt, bij de adverbia met *sĕ* is dit niet het geval.

Het praefix is oorspronkelijk praepositie geweest, beteekenende *met*, *op*, *in*, *bij*; en dikwijls laat het afgeleide woord zich aanstonds uit deze beteekenis van het voorvoegsel verklaren; echter niet altijd. Dat de waarde van *sĕ* somtijds geheel verloren is gegaan, blijkt uit het feit, dat enkele afleidingen voorafgegaan worden door دغن *dangan*, met, terwijl het praefix ook *met* beteekent.

Gemakkelijk laten zich verklaren:

سلام *sĕlâma*, in den duur, zoolang als (1); waarvan weer

سلماڤ *sĕlâmânja*, altijd;

سسۏڠڬوهنجا *sĕsoenggoehnja*, met de zekerheid er van, voorzeker;

سڤنجڠ *sĕpandjang*, in de lengte, d. i. langs;

سعمر هيدڤ *sĕ'oemoer idoep*, in den tijd van het leven, d. i levenslang;

سهارسڤ *sĕâroesnja*, met het behooren, het behoorlijk zijn er van, naar behooren, noodwendig (*âroes*, ook: moeten);

سبولهڤ *sĕbôlehnja*, met het kunnen er van, d i. zoo goed mogelijk.

Voorbeelden:

سلالله بربوڤي مريم *sĕlâloe lah bĕrboenji mĕriam*, voortdurend dreunde het kanon; سلام اكو دسين *sĕlâma akoe di-sini*, zoolang ik hier ben; سعمر هيدڤ سهاي تياد سهاي لوڤ *sĕ'oemoer idoep sâja tiâda sâja loepa*, mijn leven lang zal ik het niet vergeten; دغن سبولهڤ٢ كيت كلوركن سكل هوتڠ ڤيوتڠ ايت *dangan sĕbôleh-bôlehnja kita kaloearkan sĕgâla oetang-pioetang itoe*, zoo goed mogelijk zullen we al die schulden vereffenen.

Ook سبراڤ *sabĕrâpa*, سباڤق *sĕbânjak*, met de hoeveelheid er van, zooveel als, laten zich licht verklaren. Minder duidelijk zijn o. a. ستله *satĕlah*, nadat (met het afgeloopen zijn er van); سبلم *sabĕlom* (of *sabĕlomnja*), voordat; maar vooral سين *sini*, hier, en سيت *sitoe*, daar, welke woordjes vermoedelijk met *sĕ* gevormd zijn van dezelfde wortelstammen, uit welke اين *ini* en ايت *itoe* ontstonden.

Enkele woorden worden zonder of met *sĕ* in dezelfde beteekenis gebruikt; bijv. كيرا٢ *kîra*[2] en سكيرا٢ *sĕkîra-kîra*, naar gissing, ongeveer; موله٢ *moela*[2] en سموله٢ *sĕmoela-moela*, allereerst. Ook vindt men

---

(1) De beteekenis kan ook zijn *één van duur met*; vergelijk Duitsch *ein*, welk woord praepositie is bijv. in *eingehen*, e. d.

براڤ *bërâpa* in den zin van *zooveel als*, dus in plaats van سبراڤ *sabërâpa*.

§ 288. De plaats van het bijwoord is gedeeltelijk afhankelijk van de soort van het woord, dat bepaald wordt; en gedeeltelijk van de beteekenis van het bijwoord zelf.

Gewoonlijk gaat het bijwoord vooraf, als het bij een werkwoord staat; terwijl het bij een adjectief geplaatst meestal volgt.

In de volgende §§ zullen we de voornaamste bijwoorden, naar gelang hunner beteekenis vereenigd tot verschillende groepen, vermelden. Uit de voorbeelden leide men dan zelf de plaats af.

Bijwoorden van hoedanigheid.

§ 289. Als zoodanig kunnen in de eerste plaats adjectieven optreden; bijv.

لال ترتاو بسرله سيڧاي *lâloe tërtâwa bësar lah sâja*, daarop lachte ik luidkeels (lett. groot).

Dikwijls kiest de Maleier, waar wij het bijwoord gebruiken, een andere constructie; bijv.

اي برکات دڠن مارهڤ *ia bërkâta dangan mârahnja*, lett. hij sprak met zijn toorn, dus toornig;

دڠن تولڠ الله ماسقله دڠن سلامتڤ *dangan toeloeng Allah masoek lah dangan sëlâmatnja*, met Gods hulp kwamen we behouden binnen.

Men lette ook op onderstaande voorbeelden:

کارن کورڠ بايک ڤرنتهڤ *karëna kŏerang bâik përentahnja*, lett. want het bestuur er van is niet goed, d. i. het wordt niet goed bestuurd;

سبوه مسجد ترلال انده ڤربواتنڤ *sa-boeah mesdjid tërlâloe ëndah përboeâtannja*, lett. een tempel zeer fraai zijn bouw; die zeer fraai gebouwd was.

In de tweede plaats kan een werkwoord optreden als bijwoord van hoedanigheid; en gelijk alsdan in het Nederlandsch het bepalende woord soms een perfectief-, dan weer een imperfectief-vorm heeft (hij zat *geknield*, hij kwam *dansende*), zoo komen ook in het Maleisch beide soorten van vormen als adverbiale bepaling voor; bijv.

مک جاتهله اورڠ چين ايت ترڤڠسن *mâka djâtoh lah ŏrang Tjina itoe tërpingsan*, de Chinees viel bewusteloos neer;

مک سمبهيڠ سمڤي دودق برڤڠ *mâka sĕmbahjang sampaj doedoes bĕrpĕgang*, men moest zittende en zich vasthoudende het gebed doen;

مک دايکت اوله کبڤاکن اورڠ لاين دڠن منارې٢ داتڠ کڤداڤن ننحود *mâka diikoet ôleh kabânjâkan ôrang lâin dangan mĕnâri-nâri datang kaâdâpan nakôda*, gevolgd door het meerendeel der anderen kwam hij dansende voor den gezagvoerder.

§ 290. Vragende bijw. van hoedanigheid zijn بتاڤ *bĕtâpa en* باڬيمان *bâgajmâna*; bijv.

بتاڤ سهاې کتاکن *bĕtâpa sâja kâtakan*, hoe zal ik vertellen;

ادکه تون تاهو باڬيمان ممبوت اوبت بدل *âda kah toean tâoe bâgajmâna mĕmboeat ôbat bĕdil*, weet u hoe buskruit gemaakt wordt (te maken)?

Het vragend bijw. van hoeveelheid is براڤ *bĕrâpa*, dat ook gebruikt wordt voor ons *hoe . . . ook*, en met een ontkenning de beteekenis heeft van *niet zeer, niet erg*; bijv.

براڤ سهاې برتاپ *bĕrâpa sâja bĕrtânja*, hoe ik ook vroeg;

تياد براڤ بسر *tiâda bĕrâpa bĕsar*, niet erg groot.

Aanwijzend zijn: بڬيت *bagitoe*, بڬين *bagini* en دمکين *dĕmikian*; het laatste wordt voornamelijk in de geschreven taal gebruikt; de beide andere hooren meer in de gesproken taal thuis; bijv.

جکلو اک داڤت سريبو رڠڬت ڤون تياد بڬيت سوک *djikâlaw akoe dapat sa-riboe ringgit poen tiâda bagitoe soeka*, indien ik 1000 rijksdaalders had gekregen, zou ik niet zóó blij zijn;

دان جکلو کراڤ تيدق دبوتڤ دمکين *dan djikâlaw kîrânja tidak diboeatnja dĕmikian*, en indien hij niet zoo gedaan had.

De in deze § genoemde adverbia komen ook als pronomen voor, en de Maleier geeft niet zelden aan het pronominaal gebruik de voorkeur; bijv.

تون تاهو کوت ملاک باڬيمان تڠهڤ *toean tâoe kôta Malâka bâgajmâna tĕgoehnja*, u weet van welke sterkte de vesting M. was.

§ 291. Bijwoorden van graad zijn reeds bij het adjectief genoemd, zie §§ 105—113. We vermelden hier nog:

سدڠ . . . . . استميو *sĕdang . . . . astĕmêwa*, indien (terwijl) . . . . .

hoeveel te meer; ماکن *mâkin* en برتمبه *bĕrtambah* (lett. met bijvoeging), meer en meer; bijv.

سدڠکن بناتڠ يڠ تياد برعقل ايت لاکي داڤت داجر اونه
منسي استميو کيت منسي يڠ اد برعقل لاکي مڠتهوءي بايک
دان جاهت ايت *sĕdangkan binâtang jang tiâda bĕrakal itoe lâgi dapat diâdjar ôleh manoesia, astĕmêwa kita manoesia jang âda bĕrakal lâgi mĕngatâoeï bâik dan djâhat itoe*, indien het redelooze dier door de menschen geleerd kan worden, hoeveel te meer dan moeten wij menschen, die met rede begaafd zijn, weten wat goed en wat kwaad is;

منجادي ماکن سڤاري ماکن بودهڤ برتمبه *mĕndjâdi mâkin sa-âri mâkin bodohnja bĕrtambah*, zoodat zij met dag dommer en dommer worden.

Op deze plaats noemen we tevens nog:

الڠکه *âlang kah*, lett. gering?, hoeveel te beter; کڤالڠ *kĕpâlang*, al te min; الڠ کڤالڠ *âlang-kĕpâlang*, als voren; بوکن کڤالڠ *boekan kĕpâlang*, lang niet gering, buitengewoon; بوکن٢ *boekan*[2], zonder voorbeeld; bijv.

بايکڤ کلور سوار الڠکه *âlang kah bâiknja kaloear soeâra*, hoeveel te (des te) beter zal de stem klinken; ڤاتڠ تو ايلق بوکن کڤالڠ *pâtoeng toe êlok boekan kĕpâlang*, het beeld was buitengewoon fraai; عقلڤ بوکن٢ *akalnja boekan*[2], zijn slimheid was zonder weerga.

Bijwoorden van tijd.

§ 292. Vragend zijn:

اڤبيل *âpabila*, بيل اڤ *bilaâpa*, بيل مان *bilamâna*, اڤکال *âpakâla*, مان کال *mânakâla* (ook uitgesproken *mĕnĕngkâla*) (1),

welke bestaan uit een pronom. interr. met een substantief بيل *bila* of کال *kâla*, tijd. Zij beteekenen dus *welke tijd*, *wanneer*. De gewone plaats dezer woorden is aan het begin van den zin; bijv.

بيل مان تون هندق ڤولڠ *bilamâna toean ĕndak poelang*, wanneer denkt u terug te keeren?

(1) In de gesproken taal voor alle deze woorden ook kortweg *bila*; op Java *kapan*.

Voor ons »over hoeveel tijd" zegt men gewoonlijk براڤ لام *bĕrâpa lâma*; bijv.

براڤ لام كيير بوله باليك لاڬي تيڠ هاري *bĕrâpa lâma kîra bôleh bâlik? Lâgi tiga âri*, over hoeveel tijd zoowat kunt ge terug zijn? Over drie dagen.

Betrekkelijk zijn:

دمي *dĕmi*, zoodra; سرت *sĕrta*, سمبل *sambil*, سراي *sĕrâja*, سمنتار *samĕntâra*, terwijl, tevens. Deze laatste woorden zijn dikwijls conjuncties, te vertalen door *en*; bijv.

ڤنه دڠن توم سمبل دودق سمبل منندس توم *pĕnoeh dangan toema, sambil doedoes sambil mĕnindas* (Jav.; beter, *mĕnindih*) *toema*, en vol luizen (zijn ze); terwijl ze zitten drukken ze tevens het ongedierte plat; ممبوت تمبيرڠ سراي لاير مك دتورنكنله *mâka ditoeroenkan lah lâjar sĕrâja mĕmboeat tĕmbêrang*, ze streken het zeil en maakten de stag.

سرت *sĕrta*, wordt ook gebruikt voor *toen*; bijv.

سرت برتمو مك ترلال سكاپ *sĕrta bĕrtĕmoe, mâka tĕrlâloe soekânja*, toen (zij ons) ontmoetten, waren zij zeer verheugd.

Met betrekking tot een tegenwoordigen of een toekomenden tijd gebruikt men اڤبيل *âpabila* (1), تتكال *tatĕkâla*, soms مان كال *mânakâla*; bijv.

مك اڤبيل اي برڪات٢ مك دودقله اي دهولو ممبري حرمة *mâka âpabila ia bĕrkâta-kâta, mâka doedoes lah ia doeloe mĕmbĕri ḥoermat*, als ze (tot hen) spreken, gaan ze eerst zitten en brengen het eerbewijs.

اڤبيل *âpabila* en تتكال *tatĕkâla* kunnen ook bij het imperfectum gebezigd worden.

Op een verleden tijd hebben betrekking:

ستله *satĕlah*, تله *tĕlah*, سدء *soedah*, سسدهڤ *sĕsoedahnja*, ستله سدء *satĕlah soedah*; bijv.

ستله داتڠ سورت ايت *satĕlah datang sôerat itoe*, toen die brief gekomen was; تله سمڤيله سورت ايت مك سڬرا دبالسڤ *tĕlah sampaj lah sôerat itoe, mâke sigĕrâ dibalasnja*, nadat die

---

(1) In de gesproken taal ook *bila*.

brief aangekomen was, werd hij spoedig beantwoord; ستله سدء سيڤ مک اورڠ چين ايتڤون سمڤيلهٔ کڤراهو *satĕlah soedah siap, mâka ôrang Tjina itoe poen sampaj lah ka pĕrâoe*, toen alles gereed was, kwamen de Chineezen bij (onze) prauw.

Tot de aanwijzende bijw. van tijd behooren de reeds in § 273 genoemde woorden سدء *soedah*, تله *tĕlah*, تله سدء *tĕlah soedah*, تڠه *tĕngah*, لاڬي *lâgi*; ننتي *nanti*, کلق *kĕlas*, جمه *djĕmah*; bijv. کارن راج سده مڤوره *karĕna râdja soedah mĕnjoeroeh*, want de vorst heeft (reeds) bevolen; تله ددڤتيڤ دو بوه ڤراهو *tĕlah didapatinja doea boeah pĕrâoe*, reeds kregen ze twee prauwen; بارڠكالي ننتي اي مندائت مالو *bĕrangkâli nanti ia mĕndapat mâloe*, misschien zal hij zich schamen; لام كلماڠنڤ كلق هيلڠله *lâma-kalâmâannja kĕlas ilang lah nâma Mĕlâjoe*, ten langen laatste zal mettertijd de naam Mĕlajoe verdwijnen; اڤ كلق جواب كيت دسيڠڬور *âpa kĕlas djawâb kita di Singapoera*, wat moeten we straks te S. antwoorden.

Uit de beide laatste zinnen blijkt, dat كلق *kĕlas* zoowel op een verwijderde als op een nabij zijnde toekomst kan wijzen; جمه *djĕmah* daarentegen ziet altijd op een onbepaald verwijderden tijd.

Andere aanwijzende bijw. van tijd zijn:

سكارڠ *sĕkârang*, nu; (جوڬ) اين سكارڠ *sĕkârang ini (djoega)*, op dit (eigen) oogenblik; ايت سته *satĕlah itoe* en ايت سدء *soedah itoe*, daarna, toen; تتكال ايت (ڤد) *(pâda) tatĕkâla itoe*, te dien tijde; سدء سته *satĕlah soedah*, ايت سدء سته *satĕlah soedah itoe*, daarna, na afloop; دمكين سته *satĕlah dĕmikian*, سدء سته *satĕlah soedah dĕmikian itoe*, toen het aldus was, daarna; (درڤد ايت) كمدين *kĕmoedian (dĕripâda itoe)*, daarna.

Met uitzondering van *sĕkârang*, dat aan het slot kan komen, staan deze woorden steeds aan het begin van den zin; bijv.

جكلو تياد اڠكو بايير سكارڠ اين *djikâlaw tiâda ĕngkaw bâjar sĕkârang ini*, indien ge niet oogenblikkelijk betaalt; سكارڠ هندق كمان باب ڤرڬي *sĕkârang ĕndas ka-mâna bâba pĕrgi*, waar wilt ge nu heengaan? سته ايت مک برجالنله سڤاي كدارت

satĕlah itoe, *mâka bĕrdjâlan lah sâja ka dârat*, daarop liep ik het land in; كمديين درڤد ايت سڤاي ڤون هيلرله *kĕmoedian dĕripâda itoe*, *sâja poen ilir lah*, vervolgens ging ik stroomaf.

Nog verdienen vermelding:

سنتياس *sanĕntiâsa*, voortdurend (komt in de gesproken taal zelden voor); دهولو *doeloe*, vroeger, eerst, geleden, voorloopig; دهولو كال *doeloe-kâla*, of deftiger ڤربكال *poerbakâla*, eertijds, in vroeger tijden; سلماڤ *sĕlâmânja*, altijd (hiervoor ook سدكال *sadĕkâla*); لام٢ *lâma*², ten slotte; مول٢ *moela*², allereerst; تيڤ٢ *tiap*², telkens; بيارو *bâroe*, juist; تيادي *tâdi*, zooeven; سبنتر *sĕbentar*, dadelijk, terstond; سبنتر . . . . سبنتر *sĕbentar* . . . . *sĕbentar*, nu . . . . dan weer; ڤرنه ڤĕrĕnah, ooit; تياد ڤرنه *tiâda pĕrĕnah*, nooit; ديواس ايت *dêwâsa itoe*, te dien tijde (zeer deftig); ڤد زمان ايت *pâda zamân itoe*, id. als voren; سجورس *sa-djoeroes*, een poos, een wijle.

Voorbeelden:

ايرڤ ايت سنتياس هيلر سڤاج تياد بربالس ڤاسڠ *âirnja itoe sanĕntiâsa ilir sâdja tiâda bĕrbalas pâsang*, het water (van die rivier) liep voortdurend af, zonder met den vloed terug te keeren; كارن دهولو كال ترمشهور نماڤ *karĕna doeloe-kâla tĕrmasjhoer nâmânja*, want in vroeger tijden was zijn naam beroemd; نانتي دهولو دسين *nanti doeloe di-sini*, wacht voor-loopig hier; سلام لماڤ دودق بكرج *sĕlâma-lâmânja doedoek bĕkĕrdjâ*, altijd door zijn (we) aan het werk; سڤرت يڠ ترسبت ايت تيادي *sapĕrti jang tĕrsèboet itoe tâdi*, gelijk daareven vermeld werd; اورڠ بيارو داتڠ دركلنتن *ôrang bâroe datang dĕri Kĕlantan*, menschen, die juist uit K. gekomen zijn; سبنتر هندق بالك دان سبنتر تياد ماو *sĕbentar ĕndak bâlik dan sĕbentar tiâda mâoe*, het eene oogenblik wilde hij terugkeeren, het andere oogenblik wilde hij weer niet; سڤاي بلم ڤرنه برلاير *sâja bĕlom pĕrĕnah bĕlâjar*, ik maakte nog nooit een zeereis; مك برڤيكرله سڤاي سجورس *mâka bĕpikir lah sâja sa-djoeroes*, ik dacht een wijle na.

Meer bepaald wordt de tijd aangewezen met woorden als:

هاري اين *âri ini*, vandaag, heden; ايسق هاري *esoe-âri*, morgen (demain); ايسڤ *esoe-nja*, ايسق هريڤ *esoe-âri-nja*, كسوكن *kaesoekan âri-nja*, den volgenden dag (le lendemain); كلماري هريڤ *kĕlamâri(n)*, gisteren; لوس *loesa*, overmorgen; سمالم *sĕmalam*, gisteren.

Minder gebruikelijk zijn: كلمارن دهولو *kĕlamâri-n doeloe*, eergisteren; تولت *toelat*, تڠڠ *toengging*, براولت *bĕroelat*, respect. één, twee en drie dagen na overmorgen.

Hier zij tevens vermeld, dat de dag aanvangt bij zonsondergang en verdeeld wordt in مالم *malam*, avond, nacht; ڤاڬي *pâgi*, ochtend; سيڠ *siang*, ongeveer van 10—4 uur, en ڤتڠ *pĕtang*, ongeveer van 4—7 uur. Men lette er dus op, dat bijv. مالم جماعة *malam djoemâ'at*, de avond van Vrijdag, overeenkomt met ons Donderdag-avond.

Opmerkelijk zijn uitdrukkingen als:

مڠ هاري ڤون همڤر مالمله *mâka âri poen ampir malam lah*, het was bijna nacht; اڤبيل هاري ڤون سيڠله *âpabila âri poen siang lah*, toen het dag was geworden.

Woorden als *dagelijks(ch)*, *maandelijks(ch)*, kunnen op verschillende wijzen worden weergegeven; bijv. تيڤ هاري *tiap² âri*, elken dag; سهاري هاري *sa-âri-âri*, dagelijks; maar سهاري هريڼ *sa-âri-ârian* beteekent *den geheelen dag lang* en برهاري هريڼ *bĕrâri-ârian*, dagen achtereen.

Eindelijk noemen we nog سلڠ سهاري *sĕlang sa-âri*, لت سهاري *lat sa-âri* en لڤس سهاري *lĕpas sa-âri*, welke alle beteekenen *om den anderen dag*.

Voorbeelden:

برهاري هريڼ تڠڬاڤ رومه منڠكلكن دان *roemah-tanggânja bĕrâri-ârian dan mĕninggalkan* hof in den steek laten; مڠرجاكن ڤكرجاءن سهاري² دمكينله بربولن² راج *dĕmikian lah bĕrboelan-boelan, sa-âri-âri mĕngĕrdjakan pĕkĕrdjâan râdja*, en zoo gaat het maanden lang, dagelijks werken voor den vorst.

Een enkele maal wordt een bijw. van plaats als bijw. van tijd gebruikt; bijv.

درسيت سمڤي تڠه هاري متهاري نايک *dĕri-sitoe sampaj tĕngah-âri mĕtâri nâik*, van dan af tot den middag stijgt de zon;

كالو اد جنجي كيت هندق برتمو دبلاكڠ *kâlaw âda djandji kita ĕndas bĕrtĕmoe di-bĕlâkang*, als het toeval wil, dat we elkaar later (nog eens) ontmoeten.

Bijwoorden van plaats.

§ 293. De bijwoorden van plaats worden voorafgegaan door de praeposities د *di*, ک *ka*, *kĕ* (1) of در *dĕri*, al naar gelang een zijn op, een beweging naar of eene beweging van de door het bijw. beteekende plaats moet worden vermeld. Een enkele maal wordt د *di* verzwegen.

Het vragend bijw. van plaats wordt gevormd van مان *mâna*; bijv.

ڤراهو درمان اين دان هندق كمان *pĕrâoe dĕri-mâna ini dan ĕndas ka-mâna*, van waar komt dit vaartuig en waarheen gaat het? دمان جالن كمسجد *di-mâna djâlan ka mĕsdjid*, waar is de weg naar de moskee?

Verdubbeld of voorafgegaan door بارڠ *bârang*, krijgt مان *mâna* onbepaalde beteekenis; bijv. كمانمان *ka-mâna-mâna*, waarheen? بارڠ كمان *bârang ka-mâna*, waarheen ook;

بارڠ دمان برتمو اورڠ لال لالڠ سكليين مريكئيت دودق دجالن *bârang di-mâna bĕrtĕmoe ôrang lâloe-lâlang sĕkâlian marika itoe doedoes di djâlan*, overal waar (bij) voorbijgangers ontmoette, gingen deze allen aan den weg zitten.

In relatieven zin, gelijk het Nederl. *waar*, mag مان *mâna* niet gebruikt worden (zie ook bij het Betrekk. Voornaamw.). De zin wordt dan anders geconstrueerd, bijv.

مک سڤاي برتاڤ درحال تمڤت كلور امس ايت *mâka sâja bĕrtânja dĕri ḥal tĕmpat kaloear ĕmas itoe*, ik vroeg naar de plaats van waar het goud kwam; مک ادله ڤول سبوه رومه كچيل رومه تمڤت منارة برهلاڤ *mâka âda lah poela sa-boeah roemah kĕtjil, roemah tĕmpat mĕnâroh bĕrâlâñja*, dan was er nog een huisje,

---

(1) In de uitspraak *ke*, indien de volgende lettergreep het accent heeft.

waarin de afgodsbeelden bewaard werden; مک تیادله تنتو ساتو اتو دو تمڤت اورڠ مڠاجر مڠاجي *mâka tiâda lah tĕntoe sâtoe ătaw doea tĕmpat ôrang mĕngâdjar mĕngâdji*, er waren niet bepaald een of twee plaatsen, waar men den Koran onderwees, d. w. z. er waren geen vaste Koranscholen.

Aanwijzende bijw. van plaats zijn:

دسين *di-sini*, hier (سان) دسيت *di-sitoe* (*sâna*), daar;

درسين *dĕri-sini*, van hier (سان) درسيت *dĕri-sitoe* (»), van daar;

كماري *ka-mâri*, hierheen (سان) كسيت *ka-sitoe* (»), daar heen.

سان *sâna* wijst op een onbepaalde plaats, سيت *sitoe* op een reeds genoemde of eene juist met dat woord aangeduide plaats.

Voorbeelden:

اين اورڠ ڤوتيه داتڠ كماري در كلنتن *ini ôrang poetih datang ka-mâri dĕri Kĕlantan*, dit is een blanke, die van K. hierheen gekomen is; لاڬي تياد دڠن ڤراتورن روماه٢ سبوه دسين سبوه دسان *lâgi tiâda dangan pĕrâtoeran roemah-roemahnja sa-boeah di-sini sa-boeah di-sâna*, bovendien stonden de huizen niet regelmatig, het eene hier, het andere daar; دسيت اي تيدر مالم *di-sitoe ia tidoer malam*, daar slapen ze 's nachts; سڤرت تيكس دروماه تربالكر هابس سوسڤ ساسڤ برلاري٢ ماسق كسان كماري *sapĕrti tikoes di roemah tĕbakar, âbis soesoep-sâsap bĕlâri-lâri masoek ka-sâna-ka-mâri*, als ratten in een brandend huis, die naar alle kanten overal in en onder vluchten.

In Hoofdstuk VII werd reeds vermeld, dat onze adverbia *hier* en *daar* dikwijls met een pronomen اين *ini* en اين *itoe* worden weergegeven; men zie de §§ 159 en 160.

Andere plaatsaanduidende woorden, die in het Nederlandsch al naar gelang van het zinsverband adverb. of praepos. zijn, als bijv. *binnen*, *buiten*, *boven*, *beneden* etc., kunnen in het Maleisch als substantief worden beschouwd. Met adverbiale beteekenis zijn zij steeds voorafgegaan door een locatieve praepositie; bijv.

مک هابسله باسه اورڠ يڠ تيدر داتس ايت *mâka âbis lah bâsah ôrang jang tidoer di-âtas itoe*, de menschen die boven (aan dek) sliepen werden doornat; دان انق دان ماكن مينم سڤاي بيني سڤاي تياد دبريڤ داتس سڤاي سنديري جوڬ *dan*

makan-minoem sâja dan ânak-bini sâja tiâda dibĕrinja, di-âtas sâja sĕndîri djoega, lett. spijs en drank voor ons en ons gezin wordt niet gegeven, op ons zelven, d. w. z. dat komt voor eigen rekening; مك اداله دالمڤ ترسبت جنس علم *mâka âda lah dalamnja tĕrsĕboet djĕnis ilmoe*, er zijn daarin allerlei wetenschappen vermeld; دالم سڤنجڠ عمرڤ *dalam sĕpandjang oemoernja*, in hun geheele leven; كمديں داتڠله سبوه كڤل در بلاكڠ سڤاي *kĕmoedian datang lah sa-boeah kapal dĕri-bĕlâkang sâja*, daarop kwam ons een schip achterop.

Bijwoorden van nadruk.

§ 294. De in § 27 bedoelde nadrukspartikelen zijn:
لله *lah*, تله *tah*, كه *kah*, ڤون *poen* en جوڠ *djoega* of جوا *djoea*.

Elk van deze woordjes heeft zijn eigen beteekenis; in het Nederlandsch moeten ze meestal worden weergegeven met het accent, een bijzonderen zinsbouw of door omschrijving.

لله *lah* geeft in het algemeen een bevestiging of een wensch aan, mits men onder bevestiging niet het tegendeel eener ontkenning, maar het tegendeel eener vraag versta. In ontkennende zinnen toch, wordt dit partikel gebruikt, maar in vragende — althans in de geschreven taal — niet.

Altijd dient dit woord om het onmiddellijk voorgaande meer te doen uitkomen; het vervangt dus veelal ons zinsaccent.

Gewoonlijk staat het achter een nomen als praedicaat, inzonderheid indien het subject achter het gezegde staat; bijv.

بنرله ايت تون *bĕnar lah itoe, toean*, dat is waar, mijnheer.

Voorts treft men dit partikel aan, wanneer in onze taal het onderwerp door middel van *zijn* en *het* verbonden is met het volgend zinsdeel, terwijl dit laatste aanvangt met een relatief pronomen; bijv.

ايله يڠ منجادي راج *ia lah, jang mĕndjâdi râdja*, hij is het, die koning zal worden.

Denzelfden dienst doet لله *lah* aan het begin van zinnen in de conjunctie اداله *âda lah*, het is dat.... (zie het Hoofdstuk over het Voegwoord).

Uit het bovenstaande laat zich ook het gebruik van dit woordje verklaren na een nomen als agens van een onmiddellijk voorafgaand verbum in den *di*-vorm; bijv.

مک دبريڤله سڤوچق سورت *mâka dibĕrinja lah sa-poetjoe-soêrat*, hij gaf een brief (lett. het gegevene van hem was een brief); مک دهنترکن اورڠله اکن دي کروماڤ *mâka diantarkan ôrang lah akan dia ka roemahnja*, de menschen (men) brachten hem naar zijn huis.

Nimmer bezigt men لهlah na een verbum met imperfectieve beteekenis; wel na een imperfectief-vorm, maar dan geeft het partikel aan dien vorm juist de beteekenis van een perfectief, n. l. aorist van het verleden. Wij zagen reeds, dat een aorist van het verleden door لهlah wordt gevolgd, wanneer het subject na het verbum staat (zie § 274); bijv.

مک برجالنله سڤاي کتيڠ *mâka bĕrdjâlan lah sâja ketiga*, en we begaven ons met ons drieën op weg; سڤاي مڤبرڠله لال *lâloe mĕnjabĕrang lah sâja*, daarna ging ik naar de overzijde; مک تندقله اي بركيک *mâka toendoe-k lah ia bĕpikir*, hij boog nadenkend het hoofd.

In deze en dergelijke zinnen is لهlah te vergelijken met een bijwoord van tijd.

Is de zin ontkennend, dan is de gewone plaats van het partikel achter de negatie, wijl daarop toch gewoonlijk de aandacht bijzonder gevestigd moet worden; bijv.

مک تياداله سڤاي کدو بنركن اي سءورڠ٢ ڤرڮي *mâka tiâda lah sâja kadoea bĕnarkan ia sa-ôrang-ôrang pĕrgi*, wij beiden vonden het niet goed, dat hij geheel alleen ging; مک تياداله اي ماو ممباو برسام٢ *mâka tiâda lah ia mâoe mĕmbâwa bĕrsâma-sâma*, hij wilde hem niet medenemen.

Ook achter andere adverbiale bepalingen, welke meer moeten uitkomen, wordt لهlah gebezigd; bijv.

ساڠتله مسكين نڮري ايت *sangat lah mĕskin nĕgĕri itoe*, buitengewoon arm is dat land (1); مک بيارولهڤد هاري اين اک کتهوءي *mâka bâroe lah pâda âri ini akoe katâoeï*, eerst heden weet ik het.

In wensch- en smeekzinnen met een modaal hulpwoord, als هندق ĕndak, بري bĕri, بيار biar, etc. zie §§ 278 en 279, staat لهlah

(1) Of: buitengewoon is de armoede etc.

achter dit hulpwoord; is geen dezer woorden gebruikt, dan is de plaats na het verbum of na de ontkenning. Men raadplege de voorbeelden in de §§ over tijden en wijzen.

ﺗﻪ *tah* wordt uitsluitend gebruikt na vragende voornaamwoorden en vragende bijwoorden. Het partikel geeft te kennen, dat de spreker met ongeduld het antwoord op zijn vraag wacht, en is te vertalen met *toch*; bijv.

ڤاڤ تهٔ دياكٔ *âpa tah dâjakoe*, lett. wat toch is mijn redmiddel, d. i. wat moet ik er toch aan doen? مڠاڤتهٔ تون همب بركات *mĕngâpa tah toean-amba bĕrkâta dĕmikian*, waarom toch spreekt u zoo? مانتهٔ بودق٢ يڠ ليم ايت *mâna tah boedak*[2] *jang lima itoe*, wat zijn die vijf toch voor jongens?

كهٔ *kah* voorziet als het ware in het gemis aan een bijzondere constructie voor den vragenden zin. Bij het spreken kan men door stembuiging laten uitkomen, dat de zin vragend is; bij het geschreven woord kan zulks uit het verband blijken, doch een afzonderlijke bouw voor een vragenden zin bestaat niet.

Het partikel staat achter het woord, waarop de vraag in het bijzonder betrekking heeft. Zoo treft men het aan na het subject of na het hoofdwoord in het praedicaat, al naar gelang het subject voorafgaat of volgt; na adverbiale bepalingen, voornamelijk na ontkenningen, welke dan tevens aan het begin van den zin geplaatst worden; bijv.

بوڤي بورڠ مرقكهٔ ايت *boenji boeroeng mĕras kah itoe*, is dat geschreeuw van pauwen? مكٔ جكلو كراڤ اورڠ بسر اتو كاي *mâka djikâlaw kirânja* اتو ملي ايت ممبريكن حرمة اكن اورڠ مسكين اتو هين اداڤ *ôrang bĕsar âtaw kâja âtaw moelia itoe mĕmbĕrikan ḥoermat akan ôrang mĕskin âtaw îna âdânja*, هيلڠكهٔ كبسارنڤ اتو روسقكهٔ كمليانڤ *ilang kah kabĕsârannja âtaw roesak kah kamoeliâannja*, indien een groote, rijke of aanzienlijke den groet brengt aan een arme of geringe, verdwijnt dan de grootheid of gaat het aanzien te niet? اڠكوكهٔ دڠر ڤركتاءن ايت *ĕngkaw kah dangar pĕrkâtâan itoe*, hebt gij (gij zelf) die woorden gehoord? مكٔ بوكنكهٔ باڤق ڬناڤ *mâka boekan kah bânjak goenânja*, is het niet zeer nuttig? تياداكهٔ ڤرچاي كڤد سڤاي *tiâda kah pĕrtjâja kapâda sâja*, vertrouwt ge mij niet? سڤاي برهوتڠكهٔ *sâja bĕr'oetang kah*, ben ik (iets) schuldig?

In het laatste voorbeeld zien we het partikel na het verbum, terwijl het subject voorafgaat; de vraag moet dus in dezen zin in het bijzonder betrekking hebben op het verbum, dat echter als imperfectief niet vóór het subject kan staan.

Dikwijls beginnen vragende zinnen met ادکه *âda kah*, lett. is het dat (Fransch, est ce que), gelijk bevestigende zinnen veel aanvangen met ادله *âda lah* (zie bij de voegwoorden). Soms kan men dan in het Nederlandsch vertalen met *ook*, *soms*, *bij geval*; bijv.

ادکه اماء برتمو دڠن کيچي ڤرڠ *âda kah ĕmas bĕrtĕmoe dangan kitji pĕrang*, hebt ge ook oorlogsschepen ontmoet, moeder?

ادکه دبريڤ اوڤه اتو تياد *âda kah dibĕrinja oepah âtaw tiâda*, geeft-i ook loon of niet?

ادکه تون تاهو باڬيمان اتو اڤ٢ رمڤيڤ ممبوت اوبت بدل *âda kah toean tâoe bâgajmâna âtaw âpa² rĕmpahnja mĕmboeat ôbat-bĕdil*, weet u soms hoe, of van welke bestanddeelen (lett. kruiden) buskruit gemaakt wordt (te maken)?

Blijkt reeds uit een interrogatief pronomen of adverbium, dat de zin vragend is, dan is ک *kah* overbodig; toch wordt het dan wel gebruikt; bijv.

اڤکه بند يڠ کلور ايت *âpa kah bĕnda jang kaloear itoe*, wat voor zaken komen daaruit?

انته براڤکه بلنجاڤ ممبوت ڤکرجاءن ايت *ĕntah bĕrâpa kah bĕlandjânja mĕmboeat pĕkĕrdjâan itoe*, hoeveel zouden de kosten van dat werk wel bedragen hebben?

ڤون *poen* geeft een herhaling of een tegenstelling te kennen. Zoo bijv.

مک برلاريله اي مندڤتکن راج ..... مک راج ڤون ممبريله سوات تند *mâka bĕlâri lah ia mĕndapatkan râdja ....., mâka râdja poen mĕmbĕri lah sawâtoe tanda*, zij spoeden zich naar den vorst ....., en de vorst (om hem nog eens te noemen) geeft hun een kenteeken.

Met dezelfde beteekenis als in bovenstaand voorbeeld, treffen we ڤون *poen* dikwijls aan na ايت *itoe* en na het pron. pers. اي *ia*. In de vertaling kunnen we ايتڤون *itoe poen* dus weergeven met *genoemde*, *bovengenoemde* etc.; ná اي *ia* blijft het partikel het beste onvertaald; de beteekenis is dan ongeveer *hij*, *over wien we het daar juist hadden*.

Tegenstelling geeft ڤون *poen* in onderstaande zinnen te kennen: اکو تڠڬله منڠتي دسيني کوڤون بوله ڤولڠ *akoe tinggal lah mĕnanti di-sini, kaw poen bŏleh poelang*, ik blijf hier wachten, jij daarentegen kunt terugkeeren; سوسه جوڬ تتاف کاجڠ تماجڠ ڤون سڤاي ماو مودق هاري اين جوڬ *soesah djoega, tĕtâpi kâdjang ta-kâdjang poen, sâja mâoe moedik âri ini djoega*, dat is wel lastig, maar of er een kadjang (afdak van blâren op een vaartuig) is of niet, ik wil toch van daag de rivier op; هوجن تيوجن ڤون تنتو سڤاي جالن جوڬ *oedjan ta-oedjan poen, tĕntoe sâja djâlan djoega*, of het regent of niet, ik ga in elk geval op weg.

Soortgelijke tegenstelling, zonder negatie echter, drukt ڤون *poen* uit bijv. in: باڤيق سديکتڤون *bânjak sĕdikit poen*, hetzij veel of weinig; دلاوت ددارتڤون *di lâoet di dârat poen*, hetzij te land of ter zee.

Eindelijk komt ڤون *poen* voor in de beteekenis *zelfs al, indien zelfs* e. d.; bijv.

مک جکلو ستاهنڤون تورن هوجن تيادا اکن تلت کدالمڤ *mâka djikâlaw sa-tâoen poen toeroen oedjan, tiâda akan tĕloet ka-dalamnja*, zelfs al regende het een jaar lang, dan zou het er toch niet indringen; هندق ڤون کسرهکن مڠاجي معلم ڤون تيادا *ĕndak poen koe sĕrahkan mĕngâdji, moeallim poen tiâda*, al wilde ik hem ook naar school sturen, er is geen onderwijzer (ik zou hem wel naar school sturen, maar er is geen onderwijzer).

De beteekenis *zelfs* vinden we ook dikwijls in uitdrukkingen met een ontkenning; bijv.

تيادا اد سؤرڠ ڤون *tiâda âda sa-ôrang poen*, er was zelfs geen enkel mensch; ساتو ڤيتس ڤون تيادا *sâtoe pitis* (*pitjis*, especie) *poen tiâda*, zelfs geen enkel muntje (dubbeltje).

جوڬ *djoega* of جو *djoea* is in het Nederlandsch soms niet te vertalen, soms weer te geven met *toch, ook, zelf, zelfs, zelfde, slechts*; bijv.

اڤبيل دليهتڤ سڤاي ماو برلاير جوڬ *âpabila diliatnja sâja mâoe bĕlâjar djoega*, toen hij zag dat ik toch onder zeil wilde gaan; تيادا جوڬ اي ماو ڤرڬي *tiâda djoega ia mâoe pĕrgi*, toch

wilde hij niet gaan; ملاينكن اي جوڠ منتجقكن ڬاڬه برنيڤ *mělâinkan ia djoega mĕnoendjoekan gâgah-bĕrâninja* كڤد سڤاي *kapâda sâja*, maar zij zelf namen een uitdagende houding tegen mij aan; مك مريم ايت بربوڤيله جوڠ *mâka mĕriam itoe bĕrboenji lah djoega*, het geschut dreunde maar door; الله جوڠ يڠ امت مڠتهوءي اكن حال هاتي سڤاي *Allah djoega jang âmat mĕngatâoeï akan hal ati sâja*, Allah slechts wist, hoe het met mijn hart gesteld was; مك سبنتر ايت جوڠ داتڠله سبوه سمڤن *mâka sĕbentar itoe djoega datang lah sa-boeah sampan*, en op hetzelfde oogenblik kwam er een boot; هاري اين جوڠ *âri ini djoega*, deze eigen dag.

Met de beteekenis *ook zelfs* behoort جوڠ *djoega* in goed Maleisch vergezeld te gaan van ڤون *poen*; bijv.

تيادله سهلي رمڤت جوڤون *tiâda lah sa-ĕlaj roempoet djoea poen*, ook zelfs geen enkel grasprietje.

Bijwoorden van voorstellingswijze.

§ 295. Bevestigend, antwoordende op een vraag, zijn اي *ia* en بيكن *bahkan* (سمبيكن *sĕmbahkan*); het laatste wordt zelden gebruikt. Gewoonlijk wordt een vraag echter niet met een dezer woorden beantwoord, maar met een woord uit den vragenden zin; bijv.

برانيكه اڠكو برسمڤه *bĕrâni kah ĕngkaw bĕrsoempah*, durf je er een eed op te doen? براني *bĕrani*, ja; اڠكو تاهو باڬيمان عادة كيت *ĕngkaw tâoe bagajmâna âdat kita*, ge weet hoe onze gebruiken zijn? تاهو *tâoe*, ja.

Gelijk in onze taal betuiging van instemming of gehoorzaamheid gegeven wordt met de woorden *uw dienaar, om u te dienen*, e.d., doet men zulks in het Maleisch met سڤاي *sâja*, تون سڤاي *sâja toean*, etc.

Andere bijw. van bevestiging zijn سڠكه *soenggoeh*, zeker, stellig; تنتو *tĕntoe*, id.; كونن *koenŏen*, werkelijk, bepaald, naar men verzekert; ڤستي *pĕsti* (Sanskr.), stellig; bijv.

سڠكه ڤندي · تڠكو تنام ايت ملڠكڤكن ڤراهو *soenggoeh pandaj*

tĕngkoe Tanâma itoe mĕlangkahkan (1) *pĕrâoe*, die tĕngkoe T. is er werkelijk knap in, een schip een goede reis te bezorgen; بلم تنتو كيت ڤڬغ اوڠڤ *bĕlom tĕntoe kita pĕgang oeangja*, het is nog niet zeker, dat we zijn geld zullen krijgen; اد سءورڠ٢ توا *âda sa-ôrang* جوروموديي وترويهچي اي كونن ڤنديي منيلك *ôrang toea djôeroe-moedi Waterwich*, *ia koenoen pandaj mĕnilik*, er is een oud man, stuurman op de W., die moet naar men zegt knap in het voorspellen zijn; كالو بڬين ڤستيله كيت ماتي *kâlaw bagini pèsti lah kita mati*, als het zoo is zullen we stellig omkomen.

Ontkennend zijn:

تاد *ta*, تيدق *tidaʼ*, تياد *tiâda* (*t'âda*), بوكن *boekan*, جاڠن *djangan*, بلم *bĕlom*.

Het eerste wordt vooral in de gesproken taal gebruikt; in de geschrevene vindt men het voornamelijk in enkele uitdrukkingen, als تءاوسه *ta-oesah*, het behoeft niet; تداڤت تياد *ta-dapat tiâda*, zonder mankeeren.

تيدق *tidaʼ* en تياد *tiâda* of *ta-âda* (altijd verkort tot *t'âda*) zijn ontstaan uit de negatie *tĕ*, *ta* of *ti* en *âda*. Toch gebruikt men na deze ontkenningen het verbum اد *âda* wel, en zegt men bijv. تياد اد *tiâda âda*, (er) is niet, (het) is (er) niet. Hetzelfde kan echter uitgedrukt worden zonder *âda*, bijv. تياداله سءورڠ ڤون يڠ ماو *tiâda lah sa-ôrang poen jang mâoe*, er was niemand die wilde.

بوكن *boekan* beteekent *iets niet zijn*; het staat bij een nomen, gelijk تياد *tiâda* bij een verbum hoort; bijv.

بوكن اكو *boekan akoe*, niet ik, ik ben het niet; كارن بوكنڤ دي امڤوڤ سورت دان بوكن اي يڠ دڤرتون كلنتن *karĕna boekannja dia ampoenja soêrat dan boekan ia Jang dipĕrtoean Kĕlantan*, want niet hij is eigenaar van den brief en niet hij is vorst van K.

En zoo ook in den zin:

بوكن اكو ڤوكل اكن دي كتولق سهاج *boekan akoe poekoel akan dia, koe tôlaʼ sâdja*, ik heb hem niet geslagen, maar alleen geduwd;

(1) *Melangkahkan perâoe*, het verrichten eener ceremonie aan boord, bestaande in het doen van zekere schreden (*langkah*), met het doel goede reis en behouden aankomst te waarborgen.

in welk voorbeeld بوكن *boekan* schijnbaar bij een verbum staat, maar inderdaad behoort bij een onuitgesproken substantief. De beteekenis is feitelijk, *het is niet* (*het geval*) *dat .... etc.*

In vragende zinnen kan بوكن *boekan* (*boekannja*) de beteekenis hebben van *immers niet*, *toch niet;* terwijl het aan het slot van een zin, of als vraag alleen staande, beteekent »*niet waar?*"; bijv.

بوكنڤ در نڭريڤ داتڠ ايت *boekannja dĕri nĕgĕrinja datang itoe*, het komt immers niet uit hun land? بوكن مڠرتي *mĕngĕrti, boekan*, begrepen, niet waar?

Met جاڠن *djangan* wordt de vetatief gevormd (zie § 276); بلم *bĕlom* is ontkennend bijwoord van tijd, beteekenende *nog niet* (1); bijv.

بلم جوڭ ڤراهو ايت برڭرق *bĕlom djoega pĕrâoe itoe bĕgĕras*, had de schuit zich nog niet bewogen.

Bevestigend ten opzichte van genoemde personen of zaken, maar ontkennend met betrekking tot de niet genoemde, zijn سهاج *sâdja* en هاڤ *ânja*, slechts; bijv.

بارڠكالي سڤولهٔ سهاج يڠ اد بكرج *bĕrangkâli sa-poeloeh sâdja, jang âda bĕkĕrdja*, (waren er) misschien slechts tien, die werkelijk arbeidden.

Voor *uitgezonderd*, *behalve*, zegt men ملاينكن *mĕlâinkan* (imperfect.; komt ook overeen met Duitsch *sondern*), waar tegenover بلاك *bĕlâka*, zonder uitzondering, louter, enkel; bijv.

تياد لورڠ يڠ بوله برجالن٢ ملاينكن دكمڤڠ چين *tiâda lŏeroeng jang bôleh bĕrdjâlan-djâlan mĕlâinkan di kampoeng Tjina*, er waren geen wegen langs welke men gaan kon, uitgezonderd in de Chineesche kamp; سڭل ڤوهن٢ سماواڤ سوبر٢ بلاك *sĕgâla pohon² samoeânja soeboer² bĕlâka*, alle boomen tierden zonder uitzondering zeer welig.

Twijfel of onzekerheid wordt uitgedrukt met ڬراڠن *gĕrangan*, welk woord alleen voorkomt na een interrogatief; اننتهٔ *ĕntah*, ik weet niet of, mogelijk wel; (اتو) اننتهٔ ..... اننتهٔ *ĕntah* ..... *ĕntah* (*âtaw*), of ..... of; bijv.

سياڤ ڬراڠن داڤت كيت منيتيكن ڤرڬي مڠمبل كرس ايت

(1) Bij een vetatief wordt *nog niet* vertaald met *djangan doeloe*.

siâpa gĕrangan dapat kita mĕnitahkan pĕrgi mĕngambil kĕris itoe, wien zouden we mogelijk (nog) kunnen bevelen die kris te gaan halen? سببڤ اڤكه انتة *ĕntah âpa kah sĕbabnja*, wat er de reden wel van mag zijn? براڤكه انتة تاهو يڠ الله ملاينكن *mĕlâinkan Allah jang tâoe ĕntah bĕrâpa kah bĕlandjânja mĕmboeat itoe*, niemand dan (*sa-ôrang poen tiâda* is verzwegen) Allah weet, hoeveel er voor dat werk wel uitgegeven mag zijn; كمدين بربوڤيله ڤول سناڤڠ انتة دكڤل ڤرڠ اتو ڤرمڤق *kĕmoedian bĕrboenji lah poela sĕnâpang, ĕntah di kapal pĕrang âtaw pĕrompak tiâda lah sâja tâoe*, toen klonken er weer geweerschoten; of het op de oorlogsschepen of op schepen van zeeroovers was, weet ik niet.

Kans op, of mogelijkheid van iets, wordt aangegeven met بارڠكالي *bârang-kâli* (*bĕrangkâli*), misschien, wellicht, mogelijk; كالو٢ *kâlaw²*, als maar niet, 't zou kunnen dat, etc.; bijv. بارڠكالي نڠتي اي مندائت مالو *bĕrangkâli nanti ia mĕndapat mâloe*, mogelijk dat hij beschaamd zou worden; كيت كالو٢ دتورت اورڠ *kâlaw² kita ditôeroet ôrang*, het mocht eens zijn, dat men ons volgde.

Voor *hoe is het mogelijk* zegt men مان بوله *mâna bôleh*, باڬيمان داڤت *bâgajmâna dapat*; als antwoord op een verbazingwekkende mededeeling dient ماس *mâsa*, ماس بڬيت *mâsa bagitoe*, och kom, 't zal toch niet zoo zijn.

Voor modale hulpwoorden, waarmede men een wil, wensch, bede, voorstel of noodzakelijkheid uitdrukt, zie men de §§ 275—280.

We noemen hier nog هباي٢ *oebâja²*, volstrekt, vóór alle dingen, en سلاكن *silakan*, wees zoo goed, als 't u belieft; bij welk laatste woord naar het schijnt altijd een subject 1ste persoon gedacht wordt; de eigenlijke beteekenis is *uitnoodigen* (vergelijk Nederl. verzoeke, voor ik verzoek).

Voorbeelden:

مكٔ هباي٢ جاڠنله كراڤ تون مركٔ اكن ڤاتيكٔ *mâka oebâja²djangan lah kirânja toean moerka akan pâtik*, wees u toch vooral niet boos op mij; سلاكن ماسق تون *silakan masoek toean*, kom binnen, als 't u belieft.

HOOFDSTUK X.

HET VOORZETSEL.

§ 296. Locatieve betrekkingen worden aangegeven met د *di*, ک *ka* en در *dĕri*; het eerste wijst op stilstand en beteekent *in*, *te*, *op*, *aan*; de beide andere wijzen op beweging, n.l. ک *ka* naar, در *dĕri* van de door het volgende woord aangeduide plaats.

De bijwoorden van plaats مان *mâna*, سين *sini*, سيت *sitoe* en سان *sâna*, benevens woorden als دالم *dalam*, binnen, لور *loear*, buiten, اتس *âtas*, boven, باوه *bâwah*, beneden, e. d., worden steeds door een dezer praeposities voorafgegaan; alleen د *di* wordt wel verzwegen, vooral bij دالم *dalam* (zie boven).

Vóór een substantief, dat voorafgegaan wordt door een bepalend woord, bijv. سوات *sawâtoe*, سڠل *sĕgâla*, etc., wordt د *di* in de beteekenis *in* vervangen door ددالم *di-dalam*, in andere beteekenissen door ڤد *pâda*; terwijl ک *ka* alsdan vervangen wordt door كڤد *kapâda*.

Vóór namen van personen en pronom. pers. worden د *di*, ک *ka* en در *dĕri* vervangen door ڤد *pâda*, كڤد *kapâda* en درڤد *dĕripâda*.

Onze praepositie *in* wordt vertaald met ک *ka*, na een verbum dat een beweging uitdrukt. Na de verba داتڠ *datang*, komen; سمڤاي *sampaj*, aankomen, gebruikt men echter zoowel د *di* als ک *ka*.

Voorbeelden:

دروماه راج ايت *di roemah râdja itoe*, in het huis van den vorst;

ماسڠ٢ برڤڠڠ٢ دتالي *mâsing*[2] *bĕrpĕgang-pĕgang di tâli*, ieder hield zich aan de touwen vast; مک سڠل ڤتي دان بارڠ٢ دكڤل يڠ

دكيري داتڠ كمانن دان يڠ دكانن ككيري *mâka sĕgâla pĕti dan bârang*[2] *di kapal, jang di kîri datang ka kânan dan jang di kânan ka kîri*, de kisten en goederen op het schip die links stonden, kwamen naar rechts en die rechts stonden naar links; ڤد سوات رومه *pâda sawâtoe roemah*, bij zeker huis; دالم سكل نڬري *dalam sĕgâla nĕgĕri*, in alle steden; كڤد سبوه ڤولو *kapâda saboeah poelaw*, naar een eiland; كڤد سهاي *kapâda sâja*, naar mij; درڤداڤ *dĕripâdânja*, van hem; كدالم لوبڠ جاتوه *djâtoh ka-dalam lôbang*, in een kuil vallen; نايك كاتس ڤوهن كايو *nâik ka-âtas pohon-kâjoe*, in een boom klimmen.

§ 297. Een andere praepositie, welke plaatselijke betrekkingen aangeeft is ڤد *pâda*. Dikwijls komt dit woord geheel overeen met د *di*, bijv. دتمڤت ايت *di tĕmpat itoe* = ايت تمڤت ڤد *pâda tĕmpat itoe*, op die plaats. Maar *pâda* heeft ruimer beteekenis. Zoo wordt het o. a. gebruikt bij tijdsbepalingen, waarbij د *di* nooit kan voorkomen; bijv. ڤد هاري ايت *pâda âri itoe*, op dien dag; voorts in de beteekenis van *volgens*, *naar*, bijv. ڤد بچراك *pâda bitjârakoe*, naar mijne meening; ڤد سڠكڬ مريكئيت *pâda sangka marika itoe*, volgens de meening dier lieden. Voor namen van personen vervangt het de praepositie د *di*; bijv. اورڠ تتاڤ اد ڤد تيڤ٢ سبيله كرس *tĕtâpi âda pâda*(1) *tiap*[2] *ôrang sa-bilah kĕris*, lett. maar er was bij ieder, d. w. z. ieder had een kris.

Dikwijls is ڤد *pâda* samengesteld met در *dĕri* of met ك *ka*.

Vóór bijwoorden bezigt men در *dĕri*, dus در مان *dĕri mâna* en nooit درڤد مان *dĕripâda mâna;* voor namen van personen is het daarentegen juist درڤد *dĕripâda* (zie boven § 296). In andere gevallen kunnen در *dĕri* en درڤد *dĕripâda* verwisseld worden; bijv. در (درڤد) تهادي ڤاكي سمڤي ڤتڠ اين *dĕri* (*dĕripâda*) *tâdi*

(1) In deze beteekenis gebruikt men ook *begi* of *bagi;* bijv. *tiâda kah âda bâpa begi amba*, heb ik geen vader? In den zin *âda lah segâla oempâmâan itoe koe ambil ibârat begi dîrikoe*, uit al deze voorbeelden trok ik leering voor mij zelf, staat *begi* in de plaats van (*ka*)*pâda*.

pâgi sampej pĕtang ini, van den afgeloopen morgen tot den avond; مک ادله مسجد ايت در (درڤد) باتو *mâka âda lah mesdjid itoe dĕri* (*dĕripâda*) *bâtoe*, die moskee was van steen.

De praepositie در *dĕri* (درڤد *dĕripâda*) komt in minder literaire taal dikwijls voor in de beteekenis *ter zake van, wat betreft;* bijv. گورو درڤد اگام دان بهاس *goeroe dĕripâda agâma dan bâsa*, onderwijzer in den godsdienst en de taal; بڤاك ڤندي دالم بهاس هندو درڤد تولس منولس *bâpakoe pandaj dalam bâsa Hindoe dĕripâda toelis-mĕnoelis*, mijn vader was knap in het Hindoestani, wat betreft het schrijven; در ڤركارا ايت بلم سهاي تريم خبر يڠ ترڠ *dĕri pĕrkâra itoe bĕlom sâja tĕrima kâbar jang tĕrang*, omtrent die zaak heb ik nog geen opheldering ontvangen.

Ook kan de beteekenis zijn *door, wegens;* bijv.

ايرماڤدو يڠ اكن جادي درڤد لبه ايت *âir-mâdoe jang akan djâdi dĕripâda lĕbah itoe*, de honig die door de bijen gemaakt zal worden.

كڤد *kapâda* staat voor namen van personen (ook pron. pers.); voor namen van zaken, indien het substantief voorafgegaan wordt door een bepalend woord, en voor tijdsbepalingen.

Dit voorzetsel kan ook een beweging of richting in overdrachtelijken zin aangeven; bijv.

سمڤيكنله تابيك سهاي كڤد تون *sampajkan lah tâbek sâja kapâda toean*, breng mijn groeten over aan mijnheer; اكن حال سورت يڠ لاڬي سڤوچق كڤد يڠ دڤرتون كلنتن *akan ḥal soerat jang lâgi sa-poetjoe kapâda Jang-dipĕrtoean Kĕlantan*, wat dien anderen brief betreft aan den Jang-dipertoean van K.

Voor namen van zeer hoog geplaatste personen wordt كڤد *kapâda* wel vervangen door كباوه *ka-bâwah*, welke woorden soms met een titel worden vereenigd, en dan als een bepaald deel van den titel beschouwd en in den nominatief gebezigd worden; bijv. كباوه دولي *Kabâwah-doeli*, Uwe Majesteit.

Bij een tijdsbepaling zien we كڤد *kapâda* bijv. in:

ماس ايت سمڤي كڤد هاري اين مک درڤد *mâka dĕripâda mâsa itoe sampaj kapâda âri ini*, van dien tijd tot heden.

Wanneer met كڤد *kapâda* niet bepaaldelijk bedoeld wordt een *gaan naar*, dan wordt dikwijls kortweg ڤد *pâda* gebruikt.

§ 298. Een andere zeer belangrijke praepositie is اكن *akan*, wat betreft, aangaande, jegens, aan, voor.

Voorbeelden:

اكن حال سكل سمڤن ڤوكت ايت *akan ḥal sĕgâla sampan poekat itoe*, wat betreft (de zaak van) die handelsvaartuigen; اكن كبجيكن چندو ايت *akan kabĕdjĭkan tjandoe itoe*, wat de zegeningen van de opium betreft; اكن ڤركس تياد بوله كيت حال ايت *tiâda bôleh kita pĕriksa akan ḥal itoe*, wij kunnen geen onderzoek doen naar (omtrent) die zaak; سمڤي كاسه اكن انتڤ هيلغ تله *sampaj kâsih akan ânaʿnja tĕlah ilang*, tot de liefde jegens zijn onderdanen verdwenen is; برتاڤ اكن سوات ڤكرجائن *bĕrtânja akan sawâtoe pĕkĕrdjâan*, vragen naar (over) zekere zaak.

In de beteekenis *wat betreft* e.d. wordt اكن *akan* aan het begin van zinnen wel vervangen door در *dĕri* of درڤد *dĕripâda* (zie boven) of ook door سڤرت *sapĕrti*.

Onze praeposities *aan* en *voor* bij een belanghebbend object kunnen vertaald worden met اكن *akan*; bijv. مك اي ممبري ڬلر اكن سڤاي *mâka ia mĕmbĕri gĕlar akan sâja*, hij schonk (aan) mij den eeretitel; maar كڤد *kapâda* of ڤد *pâda* is meer gebruikelijk. Men zie ook de §§ over het suffix *kan*.

In het hoofdstuk over het verbum werd reeds vermeld, dat اكن *akan* den futur kan uitdrukken; het is dan feitelijk een bijwoord. Ook is in hetzelfde hoofdstuk te lezen, dat dit voorzetsel dikwijls vóór het object staat om den overgang der handeling meer intensief aan te geven. Bij een verbum in den *di*-vorm kan dit bepaald noodig zijn, ter voorkoming van misverstand; bijv. مك دتيكمڤ اكن اورڠ ايت *mâka ditikamnja akan ôrang itoe*, hij stak er dien man mede. Zonder *akan* zou de beteekenis kunnen zijn »*en die man stak*".

Maar ook bij andere werkwoordsvormen — het meest bij perfectieven — wordt het object door اكن *akan* voorafgegaan, zonder dat de praeposit'e in onze taal weer te geven is; bijv.

اكن كتاب اين اكٗ كارڠكن *akoe kârangkan akan kitâb ini*, ik stelde dit boek op; مكٗ كنماءي اكن دي *mâka·koe nâmâi akan dia*, en ik noemde het; جاڠن توں لوف اكن ڤسانن سڤاي *djangan toean loepa akan pĕsânan sâja*, vergeet mijn boodschap niet; تياد كه راج منولڠ اكن انق بيني اورڠ يڠ ماتي دالم ڤرڠ ايت *tiâda kah râdja mĕnoeloeng akan ânak-bini ôrang jang mati dalam pĕrang itoe*, ondersteunt de vorst vrouw en kinderen niet van hen, die in den oorlog sneuvelen? سءورڠ ڤون تياد مڠتهوءي اكن دي *sa-ôrang poen tiâda mĕngatâoei akan dia*, niemand kende hem.

In een enkele uitdrukking staat اكن *akan* schijnbaar bij een conjunctie, bijv. اكن تتاڤ *akan tĕtâpi*, maar. De lett. beteekenis is echter *wat de maar betreft;* men leest dan ook wel اكن تتڤيڤ *akan tĕtâpinja*, de maar er van.

§ 299. De praeposities ڤد *pâda*, كڤد *kapâda* en اكن *akan* worden in de beteekenis *aan*, *voor*, *tot*, *naar* (bij namen van personen), in de gesproken taal veelal vervangen door سام *sâma* (in de uitspraak verkort tot *s'ma*); bijv.

چاريكن سام سڤاي *tjârikan °sâma sâja*, zoek (voor) mij; بريكن سام دي *bĕrikan sâma dia*, geef het (aan) hem; ڤرڬي سام انو ڤون *pĕrgi sâma toean Ânoe*, ga naar den heer N.

§ 300. Bovendien komt سام *sâma* voor in de plaats van دڠن *dangan*, welk laatste woord meestal *met* beteekent; vergezeld van تياد *tiâda* krijgt دڠن *dangan* de beteekenis *zonder;* bijv.

ڤنه دڠن باو ايكن بوسق *pĕnoeh dangan bâoe ikan boesoek*, vol met de lucht van bedorven visch; دڠن تياد سءورڠ ڤون ملاون اكن نفسوڤ *dangan tiâda sa-ôrang poen mĕlâwan akan nafsoenja*, zonder dat iemand zijn hartstochten bestrijdt; دڠن تياد كنا حكم بونه *dangan tiâda kĕnâ ḥoekoem boenoeh*, zonder ter dood veroordeeld te worden.

Andere beteekenissen blijken uit onderstaande voorbeelden:

ستڠه ماتي دڠن لاڤر دهڬاڤ *sa-tĕngah mâti dangan lapar*

dâgânja, de helft stierf van honger en dorst; دڠن الڤاپ *dangan ălpânja*, uit achteloosheid; بركات دڠن بياس اڠكرس *bĕrkâta dangan bâsa Inggĕris*, in het Engelsch zeggen; ممبلي دڠن دو رڤيه *mĕmbĕli dangan doea roepiah*, koopen voor *f* 2,—. Let op: دباير سراتس رڠكت *dibâjar sa-râtoes ringgit*, betaald met 100 rijksdaalders.

Op verschillende plaatsen is het voorzetsel دڠن *dangan* boven reeds ter sprake gekomen; men zie de §§ 105, 287, en bij het suffix *kan*.

Ook zagen wij vroeger, dat het praefix *bĕ* soortgelijke beteekenis heeft als deze praepositie. Opmerkelijk zijn daarom uitdrukkingen, in welke een *bĕ*-vorm door دڠن *dangan* wordt voorafgegaan; bijv. دان كبڤاكن مريكئيت دڠن برڠندل سڤاج *dan kabânjâkan marika itoe dangan bĕrgoendoel sâdja*, en de meesten dier lieden hebben het hoofd maar onbedekt.

Na een *bĕ*-vorm treedt dit voorzetsel dikwijls op. Een enkele maal is het, met het volgende substantief, te vertalen door een partic. imperf.; bijv. برتمو دڠن *bĕrtĕmoe dangan*, ontmoeten; برڤرڠ دڠن *bĕpĕrang dangan*, oorlog voeren met; برصحابة دڠن *bĕrṣahâbat dangan*, bevriend zijn met; مك كتاڤ دڠن تاڠسڤ *mâka kâtâmja dangan tangisnja*, hij sprak weenende.

§ 301. Over de praepositie اوله *ôleh* werd reeds gesproken bij den *di*-vorm, waar tevens te lezen is, dat ons voorzetsel *door* vóór den agens, in het Maleisch dikwijls onvertaald kan blijven.

In enkele uitdrukkingen wordt اوله *ôleh* het beste vertaald met *om*; bijv. اوله سبب *ôleh sĕbab*, om reden; اوله سبب ايتله *ôleh sĕbab itoe lah*, om die reden. Bij uitzondering vindt men in plaats van dit laatste دسيت *di-sitoe*; bijv.

كالو اد اورڠ منارہ حكاية يڠ بلم كدڠر مك كڤنجم اتو كسيو مك سمڤي هابس كباچ مك دسيتله تمڤت اك بياس ممباچ سورت *kâlaw âda ôrang mĕnâroh ḥikâjat jang bĕlom koe dangar, mâka koe pindjam âtaw koe sêwa, mâka sampaj âbis koe bâtja; mâka di-sitoe lah tĕmpat akoe biâsa mĕmbâtja sôerat*, indien iemand een verhaal had, dat ik nog niet gehoord had, dan leende of huurde

ik het en las het ten einde; dientengevolge ben ik gewend aan het lezen van geschriften.

§ 302. Voor كن *kan* als praepositie zie men de §§ over het suffix *kan*, benevens § 245; voor *sĕ* of *sa* § 287.

In de uitdrukking دمي الله *dĕmi Allah*, bij God, treffen we een nog niet vermeld voorzetsel aan.

Dikwijls bezigt men in het Maleisch, wanneer wij een praepositie gebruiken, een andere woordsoort; bijv.

منوجو *mĕnoedjoe*, naar; برکليلغ *bĕrkĕliling*, rondom, rond; سمڤي *sampaj*, tot. Ook bedient men zich van constructies, welke het gebruik van een voorzetsel onnoodig maken; bijv.

اد يڠ ممڠڠ جڠڬتک *âda jang mĕmĕgang djanggoetkoe*, er waren er, die me aan den baard trokken (lett. vasthielden, aanvatten); دايکتڤ کاکي تاڠن اورڠ ايت *diikatnja kaki tangan ôrang itoe*, ze binden hem aan handen en voeten.

Nog zij er op gewezen, dat somtijds een voorzetsel uit het Ned. in het Maleisch onvertaald kan blijven, wijl het equivalente woord van een intransitief verbum uit onze taal in het Maleisch transitief is, zie § 186.

HOOFDSTUK XI.

HET VOEGWOORD.

§ 303. Bijwoorden en voegwoorden zijn dikwijls nauw verwant; de betrekkelijke bijw. van tijd bijv. kunnen ook als voegwoorden beschouwd worden. In dit hoofdstuk zullen we op deze vroeger vermelde woorden niet terugkomen.

Het geschreven Maleisch bevat verschillende conjuncties, welke in onze taal geen equivalent hebben. Zij vergoeden om zoo te zeggen het gebrek aan leesteekens van het Maleische schriftsysteem. In de gesproken taal treft men deze voegwoorden niet aan. Ook omtrent andere conjuncties geldt, dat zij veel meer gebruikt worden in de geschreven taal dan in de gesprokene.

De eerstbedoelde, welke eigenlijk geheel buiten den zin staan, kunnen vergeleken worden met het »punt, nieuwe regel" bij een dictée. De voornaamste zijn:

حتي *âta* (zie § 50, laatste alinea).

شهدان *sâhadan*, door de Maleiers verkeerdelijk met het teeken voor *sj* geschreven; het is samengesteld uit het Sanskr. *saha*, met, en het Mal. *dan*, en.

كلكين *kalakian*, اركين *arĕkian*.

برمول *bĕrmoela*, سبرمول *sabĕrmoela*, beide afleidingen van *moela*, begin, oorsprong.

Al deze woorden worden gewoonlijk nog gevolgd door مكٔ *mâka*, dat in de geschreven taal meer dan eenig ander voegwoord wordt gebruikt. Dikwijls geeft het ook niet anders aan, dan het begin van een nieuwen zin. Het wijst op een voortgang in het verhaal en kan veelal vertaald worden met *en*, *toen*.

Het is bezwaarlijk op te geven in welke verschillende gevallen de Maleiers dit voegwoord bezigen.

Altijd wordt het gebruikt in verhalenden stijl, indien zonder de conjunctie de zin zou aanvangen met het verbum; en ook om de zinnen van een verhaal samen te voegen, op gelijke wijze als de kinderen te onzent zulks gaarne doen met *en toen*. Doch men onthoude dat *mâka* thuis hoort in de geschreven taal, terwijl in het geschreven Nederlandsch het minder fraaie »en toen" juist wordt vermeden.

Meestal begint de hoofdzin met مک *mâka*, indien hij wordt voorafgegaan door een zin, welke een tijdsbepaling bevat; en somtijds indien de voorzin een voorwaarde noemt of een oorzaak vermeldt. Doch indien de voorzin met مک *mâka* aanvangt, blijft deze conjunctie bij den hoofdzin ook wel achterwege.

Voorbeelden:

مک کلوارله سڠل انق بوهپ *mâka kaloear lah sĕgâla ânak boeahnja*, al zijn familieleden kwamen naar buiten; مک تورنله اي کسمڤنڤ لال برکايه مک سڤاي ڤون ممبري حرمة مک ستله *mâka toeroen lah ia ka sampannja lâloe* برکايه سدء سمڤنڤ *bĕrkâjoeh; mâka sâja poen mĕmbĕri ḥoermat; mâka satĕlah soedah sampannja bĕrkâjoeh*....., en toen ging hij in de boot en roeide weg; en ik groette hem, en toen de boot wegroeide.....(1); مک اڤبيل ستله ذايکله سڤاي مک سڤاي ليڤت *mâka sâja liat*..., toen ik aan land kwam, zag ik...; اورڠ٢ ايت هندق ڤرڬي تياد دبريڤ ماسق *mâka âpabila ôrang*[2] *itoe ĕndak pĕrgi, tiâda dibĕrinja masoek*, toen zij (er heen) wilden gaan, werden zij niet binnengelaten.

Een enkele maal opent مک *mâka* een zin, die in zijn geheel beschouwd moet worden als object; het moet dan vertaald worden met ons voegwoord *dat*. Hiervoor wordt, indien de objectieve zin een verzekering uitdrukt, ook wel بهو *bahwa* (zie beneden) gebruikt; maar in den regel blijft onze conjunctie *dat* onvertaald. Men onthoude tevens, dat in het Maleisch bijna altijd gebruik wordt gemaakt van de directe rede.

---

(1) Tegenover dit voorbeeld stellen we een zin uit het gesproken Maleisch; bijv. *diambilnja sendpang, diisinja, dipasang, boeroeng 'toe kena, djâtoh, mati langsoeng*, hij nam zijn geweer, laadde het, schoot en raakte den vogel, die morsdood neerviel.

§ 304. Andere conjuncties, welke aan het begin van een nieuwen zin gebezigd worden, zijn:

ادڤون *âda poen*. Het komt in het bijzonder voor, indien iets naders vermeld wordt omtrent een reeds genoemden persoon of zaak en kan dus veelal vertaald worden met *wat betreft*, e. d. Dikwijls wordt het nog gevolgd door اكن *akan* (zie boven bij de voorzetsels); bijv.

حتي مک دڠن حال يڠ دمکين ايت سمڤيله سڤاي کمسجد
ايت مک ادڤون باڠنڤ مسجد ايت
âta mâka dangan ḥal jang dĕmikian itoe sampaj lah sâja ka mesdjid itoe. Mâka âda poen bangoennja mesdjid itoe ...., zoo kwam ik dan aan den tempel. Wat nu den bouw van dien tempel betreft....; ادڤون دڬاڠن يڠ کلور ترلال باڤيق در نڬري اين
âda poen dâgangan jang kaloear tĕrlâloe bânjak dĕri nĕgĕri ini, wat de koopwaren, die van hier het meest worden uitgevoerd, aangaat.

Ook staat ادڤون *âda poen* als inleiding van iemands woorden, voornamelijk aan het begin eener te verhalen geschiedenis; bijv.

مک کات اورڠ ايت ادڤون دهلوڤ نڬري اين ترمشهور نماڤ
mâka kâta ôrang itoe: »Ada poen doeloenja nĕgĕri ini tĕrmasjhôer nâmânja ..., en hij zeide: »Eertijds was dit land zeer beroemd ....

بهو *bahwa*. Dit wordt, voornamelijk in deftigen stijl, gebezigd aan het begin van een aangehaald gezegde, en kan dan afwisselen met ادڤون *âda poen*. Het opent nimmer een vragenden zin, maar wijst er juist op, dat de spreker iets als stellig en zeker mededeelt. Het gaat dan ook dikwijls vooraf aan سسڬهڤ *sĕsoenggoehnja*; bijv.

كات عارف بهو سڤ جوهري جوڬ يڠ مڠنل مانکم
kâta ârif, bahwa sĕnja djoeâri djoega jang mĕngĕnal manikam, de wijzen zeggen, het is de juwelier, die verstand heeft van juweelen.

Aan het begin van een objectieven zin wordt بهو *bahwa* somtijds gebruikt, indien n.l. in dien zin eene verzekering wordt gedaan; bijv.

مک هندقله قول اڠکو مڠتهوءي بهو سڤ بياس اورڠ اروڤ
mâka ĕndak lah poela ĕngkaw mĕngatâhoei, bahwa sĕnja bâsa ôrang Erôpa, ge moet voorts weten, dat de talen der Europeanen ....

لاه *âda lah*. Deze woorden worden dikwijls geplaatst aan het begin van bevestigende zinnen, gelijk کاه *âda kah* aan het begin van vragende (zie § 294); bijv.

مکٔ ادله دسان سکلیین سوداگر برکمڤڠ *mâka âda lah di-sâna sĕkâlian soedâgar bĕrkampoeng*, daar hadden zich alle kooplieden vereenigd; ادله دڤڠارڠ ايت سڤاي ليڤت *âda lah di Pĕngârang itoe sâja liat*, te P. zag ik .... Letterlijk staat er »*het was daar, dat ....*," »*het was te P., dat ik zag*".

§ 305. Van de overige voegwoorden zullen we thans de belangrijkste vermelden.

دان *dan*, en. Het dient zelden tot verbinding van zinnen (zie bij *mâka*). Bij een opsomming wordt het tusschen de verschillende deelen geplaatst, dus niet alleen tusschen het laatste en het voorlaatste; bijv.

مکٔ ادلهٗ نام۲ ايکنڤ ايت جوار دان ڤاتن دان تومن دان تاڤ دان ارن دان بتق دان ڤويو دان تربل *mâka âda lah nâma² ikannja itoe djoeâra dan pâtin dan toeman dan tâpa dan âroen dan bĕtoh dan poejoe dan tĕrboel*, de namen dier verschillende vissoorten zijn d., p., etc. en tĕrboel.

In andere gevallen gebruikt men in het Maleisch deze conjunctie juist niet, terwijl wij het voegwoord meestal wel bezigen; bijv.

ايبو باڤ *iboe-bâpa*, vader en moeder; کچيل بسر *kĕtjil bĕsar*, klein en groot; ماسق ڤاڬر کلور ڤاڬر *masoek pagar kaloear pagar*, de eene heining binnen en de andere weer uit; تيادتڠڬي تياد رندهٗ *tiâda tinggi tiâda rĕndah*, niet hoog en ook niet laag; جاتهٗ باڠن *djâtoh bangoen*, vallen en opstaan (zie ook de §§ 65, 102).

سرت *sĕrta*, tevens, en; bijv.

حتي مکٔ برجالنله سڤاي سکلين سرت ممباو سورت ايت *âta mâka bĕrdjâlan lah sâja sĕkâlian sĕrta mĕmbâwa soerat itoe*, daarop gingen we allen op weg en namen de brieven mede (tevens medenemende ....); ليبرڤ سوڠي ايت همڤر ستڠهٗ ميل سرت دڠن بڠکڠ بڠکڤ *lêbarnja soengaj itoe ampir sa-tĕngah mil sĕrta dangan bengkang-bengkoknja*, de rivier was bijna een halve mijl breed en vol bochten.

دان لاڬي *dan lâgi*, (en) bovendien; لاڬي *lâgi*, en, bovendien; لاڬيڤون لاڬي ڤول *lâgi poen*, id.; لاڬي ڤوله *lâgi poela*, id. Bijv.

بوکنکهٗ موسم اين موسم ڤرمڤق لاذن لاڬيڤون موسم ريبت

boekan kah moesim ini moesim pĕrompaʿ Lânoen, *lâgi poen moesim riboet*, het is immers nu het seizoen van de Lanoensche zeeroovers, en bovendien is het de kwade moesson; تياد بوله سهاي بوعكن *tiâda bôleh sâja boeangkan*, دان لاكي سوات كملياءن كفد راج٢ *dan lâgi sawâtoe kamoeliâan kapâda râdja*[2], ik kan er niet meer buiten en bovendien staat het voornaam voor vorsten. Zie ook § 101.

اتو *âtaw*, of; bijv.

بوليهكه اتو تيدق *bôleh kah âtaw tidaʿ*, mag het of niet? جكلو كيت مندافت سديكت اوڠ اتو مكانن *djikâlaw kita mĕndapat sĕdikit oeang âtaw makânan*, indien we een weinig geld of voedsel hebben.

Indien onze conjunctie *of* alleen dient om zinnen te verbinden, blijft zij onvertaald of wordt weergegeven met انتهٔ *ĕntah*, مك *mâka*, جكلو *djikâlaw* e. a.; bijv.

تداڤت تياد اكن دبونه جوك حكمڤ *ta-dapat tiâda akan diboenoeh djoega ḥoekoemnja*, het kan niet anders of de doodstraf zal er op staan; اورڠ لاين برخبر كفد سهاي انتهٔ اي انتهٔ تيدق *ôrang lâin bĕkâbar kapâda sâja ĕntah ia ĕntah tidaʿ*, anderen deelden het mij mede, ik weet niet of het waar is of niet; جكلو بايك جاهت ڤون *djikâlaw bâik djâhat poen*, of het goed of slecht is; مك سهاي برتاڤ انچق تاهو ممباچ *mâka sâja bĕrtânja ĕntjiʿ tâoe mĕmbâtja*, ik vroeg hem of hij kon lezen (ik vroeg hem: »kunt gij lezen"; directe rede). Zie ook § 294 bij *poen*.

In verbinding met بايك *bâik* komt اتو *âtaw* voor in de beteekenis *zoowel . . . . . als*; bijv.

بايك دالم نكري اتو دهوتن *bâik dalam nĕgĕri âtaw di oetan*, zoowel in de stad als in het bosch.

In denzelfden zin gebruikt men بايك . . . . بايك *bâik . . . . bâik*; bijv.

بايك يڠ مود بايك يڠ توا *bâik jang moeda bâik jang toea*, de jongen zoowel als de ouden.

Heeft *of* de beteekenis van *alsof*, dan vertaalt men met سڤرت *sapĕrti*, of met سءولهٔ٢ *saôlah-ôlah*; het laatste komt weinig voor; bijv.

مك ادله ڤد سغك سهاي سكل رعية يڠ دالم نكري ايت

ماسغ٢ كددوكنڤ سڤرت عبد جوك اداڤ *mâka âda lah pâda sangka sâja sĕgâla râjat, jang dalam nĕgĕri itoe, mâsing*[2] *kadoe-doekannja sapĕrti abdi djoega âdânja*, naar mijn meening leven de onderdanen in dat land allen of ze slaven zijn.

نسچاي *nistjâja*. Dit woord, dat in de dagelijksche taal vervangen wordt door *tĕntoe*, geeft aan, dat het volgende noodzakelijk voortvloeit uit het voorgaande; het verbum in den zin, welke met *nistjâja* aanvangt, staat in den toek. tijd; bijv.

مک جکلو کيراڤ تياد اي اندهکن دان اسڤاکن دڠن منچهاري
گورو٢ يڠ بياس دالم علم ايت نسچاي سكل سورت٢ کريمنڤ
دان کراڠنڤ چڠكڠ اداڤ *mâka djikâlaw kirânja tiâda ia ĕndahkan dan oesĕhakan dangan mĕntjâri goeroe*[2] *jang biâsa dalam ilmoe itoe, nistjâja sĕgâla soerat*[2] *kirimannja dan kârangannja tjanggoeng âdanja*, indien zij toch onverschillig zijn en zich niet beijveren onderwijzers te zoeken, die doorkneed zijn in die wetenschap, dan zullen al hunne brieven en geschriften gewrongen (van stijl) blijven.

جكلو *djikâlaw*, indien. Het is samengesteld uit het Maleische *djika* en het Arab. *law*, welke beide *indien* beteekenen. Langzamerhand is men dit vergeten en gebruikt men — vooral in de gesproken taal — gewoonlijk *kâlaw*; bijv.

نتي ايسق ڤاڬي كالو تيدق ايسق مالم سهاي برلاير *nanti esoe pâgi, kâlaw tida, esoe malam sâja bĕlâjar*, morgen ochtend, (of) indien niet, morgen avond zeilen we uit.

In verbinding met كراڤ *kirânja* is de beteekenis *indien toch*; zie het voorbeeld bij *nistjâja*.

Gevolgd door ڤون *poen* kan جكلو *djikâlaw* de beteekenis hebben van *hoewel, ofschoon*; hiervoor vindt men ook سڠكهڤون *soenggoeh poen*, of zeer deftig ولاوڤون *wa law poen*; terwijl in meer gemeenzame taal gewoonlijk مسكي *maski* (Port. masque) gebruikt wordt.

اصل *asal*, mits. Het is ontleend aan het Arabisch, en komt ook voor in den zin van *afkomst, oorsprong*; bijv.

جكلو ماتي سدهله دڠن حكم الله اصل سمڤي سورت اين
djikâlaw mati, soedah lah dangan hoekoem Allah, asal sampaj soerat ini, indien ik sterf, in Godsnaam, mits deze brief slechts aankome.

تتاڤ *tĕtâpi*, maar; ملاينكن *mĕlâinkan*, maar (Duitsch: sondern); bijv.
مماكي كاين باجو دان سلور يڠ باڬس٢ تتاڤ تياد اي ماو منجڤاري جالن كڤدوڤنپ *mĕmâkaj kâin-bâdjoe dan sĕloear*[1] *jang bâgoes*[2], *tĕtâpi tiâda ia mâoe mĕntjâri djâlan kaidoepannja*, dragende zeer mooie kleeren, maar ze wilden geen middel zoeken om aan den kost te komen; سڤاي تياداله كتڤوءي اكن ڤركار ايسي سورت اين ملاينكن سڤاي ممباو سورت سڤاج *sâja tiâda lah katâoei akan pĕrkâra isi soêrat ini, mĕlâinkan sâja mĕmbâwa soêrat sâdja*, ik weet niet wat er in dezen brief staat, maar ik breng hem slechts over.

سڤاي *soepâja*, opdat; bijv.
دان لاڬي سبب ممليهاراكن نام كيت سڤاي جاڠن مسبت اورڠ جاهت دان ڤناكت *dan lâgi sĕbab mĕmĕliârakan nâma kita, soepâja djangan disĕboet ôrang djâhat dan pĕnakoet*, en bovendien omdat we onzen goeden naam wilden bewaren, opdat men ons geen slechtaard of lafaard noeme.

كارن *karĕna*, want. Het wordt in de gesproken taal weinig vernomen; het is daarvoor wat deftig. Men vervangt het dan door سبب *sĕbab*, lett. reden, omdat.

Voorbeelden:

تون ڤكر بايك٢ اكن ڤكرجاڠن اين كارن باڤق اورڠ سده ماتي *toean pikir bâik*[2] *akan pĕkĕrdjâan ini, karĕna bânjak ôrang soedah mati*, bedenk u er goed over, mijnheer, want er zijn reeds velen gedood; تياد منجادي كسساهن سبب اي سكلين سده بياس *tiâda mĕndjâdi kasoesâhan sĕbab ia sĕkâlian soedah biâsa*, het veroorzaakt geen last, want zij zijn er allen aan gewoon.

جادي *djâdi*, منجادي *mĕndjâdi*, zoodat; هڠڬ *ingga*, سهڠڬ *saingga*, totdat, zoodat; bijv.
منجادي بياسله انقڤ دالم نفسو يڠ كرس سهڠڬ براكرله سڬل جنس كجهاتن ايت دالم هتيڤ *mĕndjâdi biâsa lah ânak-nja dalam nafsoe jang kĕras, saingga bĕrâkar lah sĕgâla djĕnis kadjâhâtan dalam atinja*, zoodat de kinderen gewoon raken hun slechte begeerten te volgen, totdat al het kwaad vastgeworteld is in hun gemoed.

لال *lâloe*, vervolgens, daarop, en; bijv.

مک سهاي يڠ برتيڠ ممبري حرمة لال دودق *mâka sâja jang bĕrtiga mĕmbĕri ḥoermat lâloe doedoe*ʂ, wij met ons drieën groetten en gingen vervolgens zitten; لال سهاي سمبتله سورت ايت *lâloe sâja samboet lah soêrat itoe*, vervolgens nam ik dien brief aan; مک ممبري سلام اي کڤد سهاي لال سهاي مڽاهت سلامڽ ايت *mâka mĕmbĕri salâm ia kapâda sâja lâloe sâja mĕnjâoet salâmnja itoe*, hij groette mij en ik beantwoordde zijn groet.

HOOFDSTUK XII.

HET TUSSCHENWERPSEL.

§ 306. De meest voorkomende interjecties zijn هي *aj* en يا *jâ* (Ar.), welke dikwijls gebruikt worden op dezelfde wijze als het Ned. »zeg" aan het begin van het gesprokene; en wel *aj* indien het woord gericht wordt tot een gelijke of tot een mindere (1), *jâ* indien tot een hooger geplaatste wordt gesprokene; bijv.

هي دغرلهٔ سكّل ككاسهكٔ *aj, dangar lah sĕgâla kĕkâsihkoe*, zeg vrienden luistert.

Andere tusschenwerpsels zijn:

وهٔ *wah*, een uitroep, die verwondering of droefheid te kennen geeft;

ادهٔ *âdoeh*, ach, helaas, au;

ادوهي *âdoehaj*, sterker dan *âdoeh*, ontstaan door samentrekking van *âdoeh* en *aj*;

امبوي *amboei*, uitroep van medelijden of verbazing;

سايڠ *sâjang*, / كسيهن *kâsihan*, } ach, helaas; uitroepen van medelijden;

توبت *tôbat* (Ar. berouw, bekeering), geeft verwondering te kennen;

ماس *mâsa*, och kom; hoe is 't mogelijk;

ايو *âjo* (Jav.), vooruit, komaan;

چيهٔ *tjih* (Jav. *tjis*), geeft afkeer te kennen; ook tartend, uitdagend.

---

(1) Europeanen gebruiken als inleiding hunner woorden tegenover inlanders dikwijls *tjóba*,

Voorbeelden:

چيه مڠاڤ ڬول بڬيت *tjih, mĕngâpa poela bagitoe*, bah, waarom doe je weer zoo;

وه بلا اڤ ايت *wah, bĕlâ âpa itoe*, oh, welk een ramp is dat;

امبوي تون ايت حكم بونه *amboei toean, itoe hoekoem boenoeh*, bewaar ons, mijnheer, daar staat de doodstraf op;

مساكن بوله تون سهاي للوءي ڤرنته تون ه *mâsa kan bôleh toean, sâja lâloeï pĕrentah toean*, hoe zou het mogelijk zijn mijnheer, dat ik uwe bevelen niet opvolgde?

Tal van andere uitdrukkingen, waarbij gewoonlijk Allah wordt aangeroepen, zijn ook met interjecties te vergelijken. We noemen slechts:

دمي الله *dĕmi Allah*, bij God;

انشاء الله *insjâa Allah*, zoo God wil.

w
aa
w
ge

vr

(
dik

خربتا اسیر حمزه

مگا ایفون گلوله ببراق فرشگاپ بومی جاوه‌یی ای برجلن
ملیهه سوه تامن دریچ جاوه مگا تامن ایتفون دهضیرین مگا د
اگن تامن ایت بروگر باتو دان تیاد بر فنتو ستله ایت مگا
بردای لاگی دن ایفون لالو ملمفه کانتس دیوال ایدن ستله داتقر
نورن برجلن ملیهه تامن ایت تراللا اندوه۲ روفاپ دان باپا
اغ گور دان فوهن دلیما دان فوهن خرمه دان فوهن بیدر۱ رمنگا
بربا گین۲ یقی اندوه۲ دان اد گولمپ دی تگت دغن باتو یقی فوتیه د
سبوه مالگی دان سبوه شغهسان بر تتهگن رتخ مت
فسقر اگمر بیدوری دی ایگتی سگالیان ایت فد ماس تنافی
تیاد اورغی ستله ایت مگا عمامیه فون نایگر کانتس مالگی لا
شغهسان ایت سگتیگ جوگا مگا دی دغرب سوارت
مگا تتگلا ایت عمامیه فون فدگر اگن سوار ایت فرهایدر
انق سوار شیطان گه این مگا دلم هتی دلیهتب
سفرین روفا عفریت دگوپ دان ایفون مقاتهگن مولت
شصدات متاف فون بالق۲ گنب داتقر مرده بهسی د

ر جلن ایت دات ایفون
مگا دنیاتی اوله عمر میله
یت مگا عمر امیه فون تیاداله
ه داتشی کاتسی مگا ایفون
ن با پی فوتان ۲ سفرتی خوص
ر سفکا ۲ لاین دری فدایت
ونیه دان سماتشه گولم ایت
ت ست مان گم دات نیلم فولم
ن تیافی اگن ثامن ایت سوپی
عالگر لاتو ایی دودتو دیاتس
سوار ترالو هیبت بوییپ
خر هاتیپ سوار چینی گه این
پ سگور گودا روفاپ
ن مولتیپ
ییپ مگا گودا ایت فون بر لاری ۲
ت اوله عمر امیه اگن گودا ایت
دیبا دان عمر امیه فون سکراتر جون
ت ایت لالو لاری داتشی سندفدگن
اگنی گفرا میر حمزه ستله سندغر
ایت خوج عبدالمطلبی مگا سگلا
گا امیر حمزه فون سینتا اجاک گفرایپی
ایهندر فتله هما فرگی مقمیل گود
ب بسمو گود نبی الله سلیمان علیه السلام یقی امغوب دیبا
ون دان سگلا راج ۲ هندو مقمیل گود
انق ۲ بناو فریمو مقمیل گود ایت
گسان دشن گمکیاءن الله سبحانه

خربتا اسیر حمزه

مگا ایفون گلوزه ببراو فرسنگاپ بومی جاوه‌پی ای برجلن ایت
ملیهة سوة تامن دریپ جاوه مگا تامن ایتفون دهمفیرین مگا دلیهاپ
اگن تامن ایت بر وگیر باتو دان تیاد بر فنتو ستله ایت مگا عمر امیه
بردای لاگین دن ایفون لالو ملمفة کاتس دیوال این ستله دانقی کاتس
نوزن برجلن ملیهة تامن ایت تر لالو اندة۲ روفاپ دان باپق فوهن۲
اغ گوز دان فوهن دلیما دان فوهن خرمه دان فوهن بیدر۱ رمنگا۲ لاین
سر باگین۲ پیچی اندة۲ دان اد گوملپ دی تگت دنمن باتو پیفر فوتیه دان
سیوه مالگی دان سیوه سنگهسان بر تتهگن رتخ مت مان گمرد
فسق راگیم بیدوری دی ایگتیپ سگلیان ایت فد ماس تنافی اگن تا
تیاد اورنغپ ستله ایت مگا عمر امیه فون نایگ کاتس مالگی لالو ای
سنگهسان ایت سگتیگ جوگا مگا دی دنمرپ سوار تر لالو هی
مگا تتگلا ایت عمر امیه فون فیگر اگن سوار ایت فرهایپ سو
انق سوار شیطان که این مگا دلیم هیپ دلیهتپ سیگور گو
سفرین روفا خمریت دگوپ دان ایفون مقاتهگن مولتپ
شهدان ستاپ فون بالیق۲ گنپ دانقی مردو بوپیپ مگا گود
دنقی ستوج عمر امیه گهرفن مالگی ایت افیلا دلیهت اوله عمر ا
دنقی سفرین جین لگوپ مگا ایفون گنتر ملیهت دیبا دان عمر امیه
لرپ دریاتس مالگی ایت مگا لالو ایپ ملمفت فگر باتو ایت لالو
امیر حمزه مگا سگلا بیچی دلیهتپ ایت سمواپ دگتاگنی گندا میر
کات عمر امیه دمگین ایت مگا ایفون فرگی گندا ایهپ سده ایت خوجع عبد
حگاید عمر امیه ایت سمواپ فون دگتاگنی گندا ایهپ مگا امیر حمزه فون
هندو فرگی مغمبیل گود ایت مگا گتاپ جگلو دنمن فرمان ایهند دفتله
ایت مگا گات خوجع عبد المطلب هی انقگو اد فون گود ایت سمواپ گود
السلام اگن تامن ایت دان سنگهسان ایت نبی الله سلیمان علیه ال
اد فون فرمان دهولو گلا ببراو گالی راج نسروت دان سگلا
ایت تیاد جوگا دفت اگن سکارنم این انقگو لاگی گانق۲ بناو فریپ
مگا گات اسیر حمزه جگلو دنمن فرمان ایهند فرگیله هم گسان دنمن گمگ
وتعالی دنمن بتاو فریپ قدرتپ

خربتا امیرحمزه

مگا ایفون گلوزه ببراو فرسنگاپ بومي جاوهي اي برجلن ايت دان ايفون
ملیهة سوة جامن دري جاوه مگا تامن ايتفون دهضيرين مگا دليهتي اوله عمرميه
اگن تامن ايت بر وگر باتو دان تياد بر فنتو ستله ايت مگا عمراميه فون تياداله
بردايي لاگي دن ايفون لالو ملمغة كاتس ديوال اين ستله دانغي كاتس مگا ايفون
نوزن برجلن ملیهة تامن اين ترلالو اندة٢ روخاپ دان باپق فوهن٢ سفرتي فوهن
اغگور دان فوهن دليما دان فوهن خرمه دان فوهن بيدر١ رمفكا٢ لاين دري فدايت
سربا گين٢ يغي اندة٢ دان اد گولمپ دي تگت دغن باتو يغي فوتيه دان سماتغه گولم ايت
سبوة مالگي دان سوة سغگهسان بر تتهگن رتن ست مان گم دان نيلم فولم
فسق راگم بيدوري دي ايگتي سگليان ايت فدملس تبافي اگن تامن ايت سوپي
تياد اورغي ستله ايت مگا عمراميه فون نايگ كاتس مالگي لالو اي دودق دياتس
سغگهسان ايت سگتيگ جوگا مگا دي دغن سوارلالو هيبت بوبيب
مگا تتگلا ايت عمراميه فون فيگر اگن سوار ايت فرهايي سوار جيني گه اين
انق سوار شيطان گه اين مگا دلم هتي دليهتي سگور گودا روخاپ
سفرتي روفا عفريت دگوپ دان ايفون مقاسهگن مولتب

شهدات ستاپ فون بالیق٢ گنپ دانغي مردو بوبيب مگا گودا ايت فون برلاري٢
دانغي ستوج عمراميه گهرفن مالگي ايت افيلا دليهت اوله عمراميه اگن گودا ايت
دانغي سفرتي جيني لگوپ مگا ايفون گنتر ملیهت ديبا دان عمراميه فون سگراتر جون
لاري دريانتس مالگي ايت مگا لالو اي ملمغت فگر باتو ايت لالو لاري دانغي ستوفدگن
امير حمزه مگا سگلا يغي دليهتي ايت سمواپ دگتاگني گندا امير حمزه ستله ستوغر
كات عمراميه دمگين ايت مگا ايفون فرگني گندا ايهپ سدة ايت خوج عبدالمطلبي مگا سگلا
حگايت عمراميه ايت سمواپ فون دگتاگني گندا ايهپ مگا امير حمزه فون سيتا اجاة گندا ايهپ
هندق فرگني مغميل گود ايت مگا گتاپ جگالو دغن فرمان ايهند دفتله هما فرگني مغميل گود
ايت مگا گات خوج عبدالمطلب هي انغكو اد فون گود ايت بهق گوة نبي الله سحاق عليه
السلام اگن تامن ايت دان سغگهسان ايت نبي الله سليمان عليه السلام يغي اسفلاپ ديبا
اد فون فرزمان دهولو گلا ببراو گالي راج نسروت دان سگلا راج٢ هندق مغميل گود
ايت تياد جوگا دفت اگن سكارغ اين اغگو لاگي گانق٢ بناو فريمو مغميل گود ايت
مگا گات اسير حمزه جگالو دغن فرمان ايهند فرگنيله هم گسان دغن گكياءن الله سبحانه
وتعالي دغن بتاو فري قدرتپ

مک موک

ن تصبه‌ئن

مصباب

مشهاري

اد برفنده

شخ مک

ک افبیل

ري مک

فوکل

د تربالق

ها ري

د رحال بومي

ادفون بومي ايت سوات بوله يڅ نرلال امت بسرپ مک موک
بوله ايت د تمفاتي سکلين مانسي سکلين بنانڅ دان سکلين تصبه ژن
بهو بومي ايت نياد چهاپ سند پري ټناف اي نريمر چهاپ
درفد متهاري برمول سهاري ۲ کيت اورڅ ليهت سفرت متهاري
ايت نربت درنيمر دان ماکن د بارن ټناف متهاري نياد برفنده
درفد تمفتپ ملاپنکن بومي ايت يڅ برفوسڅ سفرت ټماسڅ مک
کفسيڅن ايت دسدهکن سات کالي دالم دوفوله امفت جام مک افبيل
بهکين موک بومي يڅ د تمفاتي کيت اورڅ نربالڅ کمتهاري مک
اورڅ کات هاري سيڅ يايت درفاکي فوکل انم سمفي سوري فوکل
انم مک سمنتار وقت ايت لاين بهکين موک بومي يڅ نياد نربالڅ
کمتهاري ايت نياد د نرڅکن اوله متهاري مک سبب اتوله دسان هاري
مالم جوا ادا ب

Len